

vězení & literatura

K VĚCI NAD NOVĚJŠÍMI TITULY VĚZEŇSKÉ LITERATURY NA NÁVŠTĚVĚ U TISKAŘŮ S DOBRÝM TRESTNÝM ČINEM
BELETRIE RENÉ PLÁŠIL MILAN KOZELKA STUDIE DAREBÁCI PAĐOŠI A INTRIKÁNI ANEB KRAMÁŘSKÉ PÍSNĚ Z VALDIC
ROZHOVOR O VĚZENÍ S MILANEM KOZELKOU SVĚTOVKA PORTRÉT SLOVENSKÉHO BÁSNÍKA PETRA GREGORA

20. léta —

50. léta —

60. léta —

80. léta —

90. léta —

Literární časopis s názvem HOST byl založen v Přerově roku 1921. Do roku 1929 vycházel v Brně a Praze. V letech 1954–1970 vycházel v Brně legendární HOST DO DOMU. V roce 1985 zde vznikla samizdatová revue HOST, která od roku 1990 působí oficiálně.

Snímek z archivu Milana Kozelky (vpravo), je upoutávkou na téma, které prostupuje celé číslo Hosta; tím je vězení a literatura. **8**

Záběr do liduprázdné tiskárny ilustruje, že ani pracovníci s „dobrým“ trestným činem nemají o publicitu zájem; na návštěvě ve VS tisku **58**

Teoretik i praktik fotografie Josef Moucha na svých snímcích zachycuje poměry v někdejší Československé lidové armádě **62**

uvízlé věty

Ivo Fencel: Čtenářské zastavení na místě činu

Jaké šance má dnes knižní krimi? / 4

z-kraje

Tramvestie na lince Liberec–Jablonec / 5

téma

Veřejnost toho o prostředí věznic příliš neví
*Se Zdeňkem Mitáčkem o situaci lidí za mřížemi
a práci vězeňského psychologa* / 8

Od vězně na Chillonu k majoru Terazkymu
Čtenářské motáky Petra Motýla / 14

šlosarka

Jsem rád za to? / 13

studie

Karolína Ryvolová: Darebáci, padoši a intrikáři
aneb Kramářské písně z Valdic
*Nad memoáry Ladislava Heráka-Arpyho
a Zdeňka Perského* / 19

beletrie

Milan Kozelka: Domy bez oken / 25

René Plášil: Máte rádi syrový!

Malá encyklopedie kopanců života / 33

Roman Pecha: Strčili mě do cely... / 41

rozhovor

Muklové říkali, že nejhorších je prvních pět let

Rozhovor o vězení s Milanem Kozelkou / 29

k věci

Zdeněk Mitáček: Zprávy z druhého břehu

Nad novějšími tituly vězeňské literatury / 47

kalendárium

Libor Vykoupil: Jean Genet —

zloděj, tulák, spisovatel / 55

čtenář

Dominik Andreska: Rád se vracím

k osvědčeným titulům / 56

na návštěvě

Aleš Palán: Tiskaři s dobrým trestným činem
Na návštěvě v tiskárně VS tisk / 58

typomil

Martin Pecina: Za typografy zdravější a krásnější! / 61

fotografie

Josef Moucha: Jen jednou, dokola
Poznámky k fotografiím / 62

kritiky a recenze

kritika

Eva Klíčová: „Utopiana“ se nekoná
*Patrik Ouředník: Utopus to byl,
kdo učinil mě ostrovem* / 70

Daniel Nemrava: Neúnavný hledač formy
Sergio Pitol: Umění fugy / 72

Marcel Forgáč: Dvě generace utrpení
Sofi Oksanen: Očista / 74

recenze

recenzované tituly

Ivan Matoušek: Jedna věta / 76

Eva Kantůrková: Tati! / 77

Ondřej Souček: 30 vteřin / 78

Tomas Espedal: Jít / 79

Katharina Hagen: Chuť jablečných jadýrek / 81

George Blecher: Jsou i jiní lidé / 82

Ivan Wernisch: Nikam / 83

Elizabeth Stroutová: Olive Kitteridgeová / 85

Jaroslav Weigel — Kája Saudek: Lips Tullian / 86

Haličsko-volyňský letopis / 87

Korespondence V + W / 89

periskop

Pavel Ondračka: Časová kapsle osmdesátých let
1984–1995, *Česká malba generace 80. let.*
Wannieck Gallery Brno / 80

červotoč

Josef Dubec: Smršť endorfinů
Sarah Kane: Psychóza ve 4:48, režie Filip Nuckolls / 84

zoom

Petr Lukeš: Fenomén baru
Dobré srdce, režie Dagur Kári / 88

telegraficky

Miroslav Chocholátý: Na vahách slov / 91

světová literatura

téma gregor

Samuel Abrahám: Básník jménem Pierre
Portrét slovenského básníka / 97

Revoluce se nedělá cinkáním klíči
od vlastního bytu či chaty
Rozhovor s básníkem Petrem Gregorem / 100
Peter Gregor: Chandra / 104

téma martinovski

Brno mi vrostlo pod kůži
*Rozhovor s makedonským spisovatelem
Vladimírem Martinovským* / 115

Vladimir Martinovski: Nová souhvězdí / 118

Vladimir Martinovski: Ozvěna z vln / 121

beletrie

E. M. Forster: Cesta od Kolónu
Povídka klasika anglické prózy / 125

deník spisovatele

Jorge Olivera Castillo: Inspirace, nebo řemeslo? / 130

hostinec

Ladislav Zedník: Byla snad jedna a čtvrt zimy / 131

Autorem doprovodných fotografií s vězeňskou tematikou je dokumentarista a nakladatel Jiří Fiedor. Snímky zachycují vězňáky v Mladé Boleslavi, která je už od šedesátých let nepoužívaná. Postavena byla ve dvacátých letech minulého století. Je chráněná jako architektonická kulturní památka, ale dodnes se pro ni nenašlo „funkční“ využití. -red-

HOST

Host — měsíčník pro literaturu a čtenáře
Číslo 2 | 2011, ročník XXVII
vyšlo v Brně 15. února 2011

Radlas 5, 602 00 Brno
tel.: 545 214 468 | 733 715 765
tel./fax: 545 212 747
redakce@hostbrno.cz
www.hostbrno.cz

Miroslav Balašík | šéfredaktor
Martin Stöhr | zástupce šéfredaktora
Marek Sečkař | světová literatura
Jan Němec | recenze, kritika
Olga Trávníčková | jazyková redakce
Petr M. Dorazil | sazba, technický redaktor
Ivana Motrincová | tajemnice redakce

Redakční rada | Petr Bilík, Pavel Hruška, Petr Hruška,
Anna Kareninová, Aleš Palán, Martin Pilař, Tomáš Reichel,
Vladimír Svatoň, Jan Štolba, Jiří Trávníček

Grafická úprava | Martin Stöhr
Foto na obálce | koláž s motivem od Petra Rýgra
Kresby v čísle | Tomáš Kopřiva
Tisk | Grafico, s. r. o., Opava

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu HOST
(IČO: 48 51 48 53) & Host — vydavatelství, s. r. o.,
s laskavou finanční podporou Ministerstva kultury ČR,
Statutárního města Brna ,
Nadace Český literární fond a Jihomoravského kraje

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine
(www.eurozine.com) eurozine

Registrováno Ministerstvem kultury ČR pod číslem
MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938
Vychází 10 čísel za rok (kromě července a srpna)

Roční předplatné 690 Kč (půlroční 345 Kč)

Distribuuje Kosmas, s. r. o., Lublaňská 34,
120 00 Praha, tel.: 222 510 749, www.kosmas.cz
Předplatné na adrese redakce
Zasílání předplatného zajišťuje firma
SP agency, s. r. o., Masarykova 18,
664 42 Modřice, tel.: 545 425 241
cena 89 Kč, předplatné 69 Kč

Nevyžádané texty nevracíme
ani nelektorujeme. Doporučujeme
zasílat je klasickou poštou
s uvedením zpáteční adresy.

Jak říká ve svých čtenářských poznámkách Petr Motýl, „na počátku moderní české literatury stojí vězeň“ — „strašný lesů pán“ z *Máje*. Od časů, kdy tato skladba spatřila světlo světa, však uteklo bezmála dvě stě let, a když budeme chvíli přemýšlet o tom, co všechno by k tématu „literatura a vězení“ přiléhalo, člověku se zatočí hlava. Ať už bychom se v rámci svých možností snažili shromáždit a nabídnout cokoli, vždy to bude připomínat trapný pokus přeplavat oceán. Prosím tedy vás, laskavé čtenáře, abyste byli shovívaví; věřím, že vás dokáže zaujmout a obohatit i těchto několik nesourodých průhledů za zamřížovaná okna vězeňských cel. Přemyslím o tom, co všechno z novější české literatury se v tomto čísle neobjeví. Jistě není zdaleka úplný například výčet textů a knih, které se vztahují k nespravedlivě uvězněným z padesátých let (Bedřich Fučík). Nezapomněla také jména spisovatelů Oty Filipa a Ivana Binara, kteří skončili za mřížemi v letech sedmdesátých o vydali o tom svědectví. Nedávno se mi znova dostal do rukou román Zdeňka Zapletala *Kobova garáž*, který v nepřehledné polistopadové záplavě na knihupecných pultech (neprávem) zapadl. Jednu vypravěčskou linii této knihy tvoří sugestivní popis otřesných poměrů v nápravném zařízení pro mladistvé, jakési „polepšovně“. Na sklonku socialismu se vůdcům mezi delikventy ještě říkalo *král*; časy se ale globalizují, a tak se prý dnes za mřížemi používá anglické *king*; nejen o tom se dále dočtete v rozhovoru s vězeňským psychologem Zdeňkem Mitáčkem. Nepředpokládám, že mezi čtenáři *Hosta* se vyskytují násilníci či osoby, které mají záslusk na to obohacovat se majetkovou trestnou činností. Ovšem takoví, kteří by mohli přebrat a před vinárnou vykřikovat cosi o „nadvládě free jazzu nad byrokracií“, by se jistě našli. I za takovou hloupost se ještě nedávno dal chytit flastr. Byl jsem ještě skautík, když se při jednom z „večerů na slavníku“ rozpovídal můj starší kamarád o tom, že by bylo moc zajímavé strávit nějaký čas v kriminále. Bylo mu tak čtrnáct a považoval to za „zajímavou zkušenost“. Netrvalo dlouho a světe div se, přání se mu vyplnilo. Nikdy nezapomenu, jak chlapácky utnul moje námítky prohlášením: „Podívej — zavřít můžou, pustit musí!“ Dost jsem o tom pochyboval, ale jako životní pravda se mi to zdálo úchvatné. I přes svůj čistý trestní rejstřík vám tedy přeji příjemné počtení...

Martin Stöhr

Čtenářské zastavení na místě činu

Jaké šance má dnes knižní krimi?

Krimi je žánr, který v knižní podobě bohužel odumírá. O co bolestněji odumírá, o to svižněji se tenhle žánr transformuje do televizních seriálů a filmů. Je v tom sám? Kdepak. Ony dnes totiž vůbec *všechny* žánry jaksi zrazují dřevu knihkupeckých regálů a jsou tak říkajíc *korumpovány* televizí — a právě u *krimi* je tento proces markantní. Pokud nevěříte a jste dejme tomu majitel nakladatelství, ozkoušejte si to sami. Jak? Založte edici. Vydávejte krimi! Dejte se do toho a vzpomínejte, že svého času právě tohle znělo jako *dost dobrý* nápad. Ale časy se mění a vám zřejmě brzy dojde, že své tituly budete nakonec ještě rádi zdarma přikládat zákazníkům ke kuchařce, načež mnozí z nich váš dárek otráveně odmítnou (opravdu mám důkazy z nakladatelské praxe). Ale proč by takový titul vlastně neodmítli? Týž večer jim až do bytu vysílače dopraví porci příběhů zhruba stejné kvality, ale na obří LCD obrazovce a na x kanálech... Ano, ten váš *bonus* v lepším případě vezmou v antikvariátu za rohem, spíše se ale i tam dočká leda posměchu.

Je ovšem pravda, že v případě několika skutečně dobrých autorů detektivek na posměch nedojde. Ani tito autoři však dnes nemají ustláno na růžích. Bojují. A třeba televizním scenáristům mohou řadu věcí závidět, tedy pokud už se těmi scenáristy na část úvazku sami nestali. V českých poměrech to věru není džob pro kdekoho, protože jak víme, zmíněná produkce přichází ponejvíce ze zahraničí.

Namítáte, že to snad nebude tak zlé? A že starší generace se ještě číst neodnaučila?

Možná ne, ale nejde jen o generační problém, nýbrž spíš o všeobecný trend sledovatelný napříč populací. Ale snad máme i trochu štěstí, že tomuto „čte-

Ivo Fencel (1964) je publicista a spisovatel. Je členem České společnosti Sherlocka Holmese, Sdružení přátel Jaroslava Foglara a Obce spisovatelů. Letos vyjde v nakladatelství Akcent jeho osmá kniha *Gotická kobka aneb Třináct milionů způsobů jak zemřít*.

nářskému utíkání“ čelí většina českých autorů vcelku statečně. A že jsou dokonce motivováni každoročním udělováním hned pěti (!) literárních cen věnovaných krimi žánru (šesté ocenění, tzv. *Cena Eduarda Fikera*, existovalo pouze v letech 2003–2006).

Jmenujme tedy... Je to především tradiční *Cena Jiřího Marka* (pojmenovaná po jednom ze zesnulých klasiků), *Cena Společnosti Agathy Christie*, *Cena České společnosti Sherlocka Holmese*, takzvaný *Havran* (nazvaný podle Poeovy básně, jejíž výstavba připomíná detektivku), a také *Vavříňová koruna*, určená autorům do pětatřiceti let. To nezní špatně. Navíc i dnes máme autory, které lze bez uzardění nazvat žijícími klasiky kriminálního žánru, ať už jde o Evu Kačírkovou, Jaroslava Velinského, Romana Cílka, Rudolfa Čechuru, Martina Petišku anebo Jana Cimického. A nějaké ty detektivky napsal přece i Michal Viewegh, že? Všem

těmto zavedeným jménům zdatně sekundují i další výborní tvůrci střední a nejmladší generace, jakými jsou třeba Heda Bartíková či Juan Zamora.

Ale vraťme se od autorů ke čtenářstvu. Čtenáře krimi a detektivek vždycky šlo rozdělit na dvě (jen částečně se překrývající) skupiny. Na ty, kteří toužili a touží po intelektuální hře a hádankách; bývá jich spíše méně, a na ty, které láká zobrazení zločinu a jeho následků. Druhou skupinu samozřejmě zajímá i lépe nebo hůře fungující aparát spravedlnosti v takovém čtivu přítomný. A nelze cudně zamlčet, že jistou čtenářskou skupinku přitahuje také líčení násilí. Zde má ale chudinka literatura štěstí, protože právě v tomto případě je ona „primitivní“ a krvelačná skupinka přirozeným výběrem neustále redukována. Nu ano, zase jsme tam, kde jsme začali. Jsou zde DVD, film, televize...

Nemá smysl zastírat, že mladou generaci už nové české detektivní prózy příliš nezajímají. Konkurence překladové literatury je právě v této oblasti skutečně obrovská. Ale měli bychom být rádi, že to prokazatelně nesouvisí s jakýmkoli úpadkem psaní (*českého* psaní, chcete-li), což dokazuje i výše uvedený výčet jmen autorů.

Ať je však krimi žánr mezi námi přítomen v jakékoliv formě, všimněme si, že od nepaměti platí jedno — předvádí vítězství dobra. Dává naději. Má ještě ideály. Snad bývá i vzorem. Ale nezaměňovat prosím s kriminální literaturou faktu! Oproti detektivce totiž v reálném světě dobro občas dostane pěkně na frak, ale pravidlem to také zdaleka není. I ta policie nejednou uloví velkou rybu. Ale my raději sáhneme po knížce a vydejme se na místo činu. To naše „detektivní snění“ nemusí být ve svých důsledcích vůbec plané! ◀

z-kraje

Tramvestie na lince
Liberec–Jablonec

V předvánočním čase se v liberecké knihovně uskutečnila pozoruhodná událost. Sedmnáctého prosince zde měl premiéru dlouhodobý projekt básníka a performeru Pavla Novotného nazvaný *Tramvestie*. Vysoký bílý panel obtékaný nekonečnými sloupci textů pod anonymními kódy, na jehož temeni je elegantně graficky vyvedená kresba tramvaje. Na vizuální podobě se významně podílel grafik Jan Měříčka, známý spoluprací na několika projektech, kde si literární text a vizuální složka jsou rovnocennými partnery. Jednoduchou instalaci doplňoval půlkruh přenosných CD přehrávačů. Návštěvníci knihovny tak měli první příležitost setkat se s výsekem nekončící snahy vtisknout tvar svébytnému typu poezie, jež je pevně zakořeněná v promluvách lidí na tramvajové lince Liberec–Jablonec. Ještě než se z přehrávačů začaly linout původní nahrávky nejen díky značně rozdílných promluv zpovídáných aktérů, utrlh nenápadný prostor úvodní hřmotnou promluvou Jaromír Typl. Běžný provoz liberecké knihovny strnul, i náhodní návštěvníci mohli uslyšet výkřiky s názvy povědomých zastávek. Ano, na té neobvyčejně proslulé meziměstské tramvajové trase, kde dodnes můžete projet vozem z města až do lesů a přes louky bizarní a „rozlámanou“ severočeskou krajinou.

Pavel Novotný na chvíli přestal šustit papírem, škádlit klávesnici a dobře se zaposlouchal. Nechal se pohltit bezbřehostí lidských hovorů, promluvy k čemukoliv, nekonečným mořem řeči, jazykem v jeho přirozeném řečišti. Zdánlivá spontánnost proudu řeči je však trochu podřívána zpovídajícím iniciátorem akce. Novotný přiměl „objekty“ svého zájmu promlouvat možná i jim navzdory. Podstatné se ale děje vždy v řeči zpovídáného. Mnohem dobrodružnější fáze nastává poté, kdy Novotný začne s orálním materiálem pracovat. Sám říká: „Pracně získaný hlasový záznam přepisují do textu, který pak jako

„Hovory lidí“ jsou stále inspirativní, jak dokazuje i projekt *Tramvestie* Pavla Novotného

materiál dál stříhám, doplňuji, rozvádím, krátím, rytmizuji atd., takže s ním vlastně už zacházím jako s vlastním textem. Takováhle „krádež“ mi práci na textu nijak neusnadňuje, spíš naopak, je to složitý balanc mezi mnou a tím druhým, ani jeden z nás nesmí vypadnout ze hry.“ Jak vidno, následná manipulace s textem je rozhodující fází transmutace surového slovního materiálu. A je také chůzí na velmi tenké hraně, kdy se původnímu materiálu nabízejí různé přidané násilnosti. Pavel Novotný si takový přístup již vyzkoušel v podobném projektu nazvaném *Mraky*, který vydal časopis *Pší víno* v edici Stůl.

Tramvestie je specifický work-in-progress, dolování svébytné poetiky každé jednotlivé promluvy. Výsledná montáž je portrétem mluvčího, kdy Novotný citlivou manipulací s přepsaným textem zdůrazňuje typické jazykové a slovní fenomény. V ideálním případě se každá individualita představí v tresti svého jazyka. Autorství textu se zajímavým způsobem rozmlžuje. Vzpomeňme Kolářovy a Hrabalovy texty, kde poslech „hovorů lidí“ představoval důležitou inspiraci. U Novotného je koncept ještě zdůrazněn tématem (u *Mraků* to bylo právě pozorování a řečnění o mracích) nebo mís-

tem (půlhodinová cesta tramvají, popis krajiny). Soudím, že Pavel Novotný nachází cestu z jisté uzavřenosti současné poezie hravým uchopením slova, vdechnutím skrytého rytmu textu, ale zejména stále citlivějším a rychlejším vyhmátnutím toho podstatného v šumu řeči, která jako rozptýlený mrak krouží kolem nás. Čekající na objevení skryté básně v sobě... | *Luděk Lukuvka*

polemika

Radomil Hradil reaguje na článek Karla Hvizďaly „Co ohrožuje média v roce 2010“ v Hostu 9/2010

Vážená redakce Hosta, rád bych zareagoval na článek Karla Hvizďaly „Co ohrožuje média v roce 2010“. Autor se ve své zprávě o stavu médií pozastavuje nad snahami některých politiků (uvádí politiky ČSSD) a podnikatelů (PPF) manipulovat médii a „využívat je ke svým obchodním a politickým cílům“. Jejich postup přirovnává k řízení médií Ústředním výborem KSČ. Tento postup nazývá „českou neblahou tradicí“.

zkraje

Jako protiklad této „tradice“ uvádí podnikatele Zdeňka Bakalu, jenž zakoupil týdeník *Respekt*; tento krok přirovnává k postupu miliardáře Sidneyho Harkmana, který zakoupil týdeník *Newsweek*, údajně proto, že jde o „národní bohatství“ a „garanci demokracie“, která „pomáhá udržet pevnou hierarchii hodnot“. Předně se domnívám, že je poněkud naivní představa, že jeden podnikatel kupuje časopis proto, aby posiloval demokracii, zachraňoval národní bohatství a udržoval pevnou hierarchii hodnot, zatímco jiný to dělá proto, aby ho využíval ke svým obchodním cílům. Divil bych se, kdyby motivace jakékoli koupě média, tedy hromadného sdělovacího prostředku, byla jiná než ovlivňovat veřejné mínění tak, aby to posloužilo obchodním a politickým cílům majitele a s ním spojených politiků. Speciálně v *Respektu* se v různých článcích opakovaně objevovalo něco, co zde bylo označováno jako „názor časopisu“ — náš časopis je toho názoru, že Česká republika by měla (co nejdříve) přijmout euro; tento časopis zastává názor, že vybudování radarové základny v ČR je potřebné; atp. Když jsem na tyto formulace v *Respektu* narazil, podivil jsem se: Jak může mít časopis nějaký názor? Časopis je přece jen potišťený papír; názory mívají vždycky jen lidé. Kterí lidé ale mají tyto názory — autor článku mající oprávnění reprezentovat celý „časopis“? Nebo snad celá redakce? A hlasuje pak redakce, nebo své názory přijímá konsensuálně? Nebo snad má rozhodující hlas šéfredaktor? Když jsem redakci položil tyto otázky, nedostal jsem odpověď. Proč, to je nasnadě; tyto názory nebyly názorem nikoho jiného než majitelů, tj. Karla Schwarzenberga a Zdeňka Bakaly, a jejich zájmům (a s nimi spojeným kruhům) také měly sloužit, k jejich obrazu měly formovat veřejné mínění, resp. mínění svých čtenářů. Karel Hviždala v článku dokládá neblahé praktiky PPF v *Euru* konstatováním, že „více než polovina píšících redaktorů“ podala po konfliktu s majitelem výpověď. Kupodivu se však nezmiňuje o tom, že poté, co Zdeněk Bakala získal *Respekt*, dala výpověď celá jeho redakce. Takto napsaná analýza mi bohužel připadá značně účelová a politicky zabarvená. Souhlasit ovšem musím s dalším konstatováním autora článku. Totiž že takto

vedená média obvykle „ztrácejí důvěryhodnost a čtenář nedostatek distance k záměrům vydavatele rychle rozpozná“. Pro mě tato ztráta důvěryhodnosti také byla důvodem, proč jsem *Respekt* přestal číst... | Radomil Hradil

Reakce pana Hradila poukazuje na dvě skutečnosti: za prvé, na jeho neznalost historie médií ve Spojených státech, kde má filantropie velkou tradici: Pan Meyer koupil v roce 1933 *The Washington Post* a více než dvacet let na něm prodělal, stejně jako rodina Sulzbergerů, která vlastní *The New York Times*, hlavně proto, aby udrželi pluralitu postojů, aby ve veřejném prostoru nemohl nikdy převládnout jeden názor, jako se to stalo po roce 1933 v Německu. Ve Spojených státech vládne přesvědčení, že věčný spor je základem demokracie. Je omyl se domnívat, že všude se myslí tak utilitárně jako u nás.

Za druhé, reakce prozrazuje neznalost historie *Respektu*. Redakce od počátku budovala tento časopis jako mediální instituci po vzoru zahraničních newsmagazínů, kde se začasťe ani hlavní články nepodepisují a rozhovory nečiní konkrétní redaktor, ale *Newsweek* či *Der Spiegel*. V mediálně gramotné společnosti nevyhledávají čtenáři tiskoviny kvůli tomu, aby si tam potvrdzovali své názory, ale naopak, aby se s médii přeli a díky tomu sporu si vytvářeli vlastní názor. A redaktori *Respektu* nedali výpověď kvůli panu Bakalovi, ale kvůli tomu, že tam pan Bakala přivedl pana Miloše Čermáka. | Karel Hviždala

zasláno

Reakce na článek Miroslava Síglu, který v *Hostu 1/2011 hodnotí antologii Nejlepší české básně*

Vážený pane Sígle, s potěšením jsem četl Váš dopis otištěný v posledním čísle časopisu *Host*. Velmi trefně poukazujete na fakt, že antologie *Nejlepší české básně* nejenže neobsahuje „nejlepší básně“, ale marně bychom pídili po básních alespoň

nadprůměrně dobrých (až na několik málo výjimek). V některých případech čtenáře napadá heretická myšlenka, zda se dotyčně prezentované dílo smí vůbec básní nazývat.

Kde jsou ty časy, kdy básníci zdlouhavě vybrušovali svá díla do formálně a metricky dokonalého diamantu? Dřívější poezie se diferencovala od prózy právě svou rytmičností, eufonií rýmu, metaforou, popřípadě jiným básnickým tropem. Nemám nic proti volnému verši — espritská poetika Holanova či Mikuláškova je bravurní. Nicméně dnes se za poezii často pokládá nevkusná pseudopostmoderní experimentální próza rozlámaná do veršů. A ještě je renomovanými kritiky titulována atributem „nejlepší“. Jak pokleslé a smutné! Jsem rád, že existují lidé, jako jste Vy, kteří si dovolí na žalostné niveau současné poezie poukázat. Děkuji.

S uctivou poklonou a přáním „hodně zdraru!“ do budoucí práce.

Kamil Princ (nar. 1987)

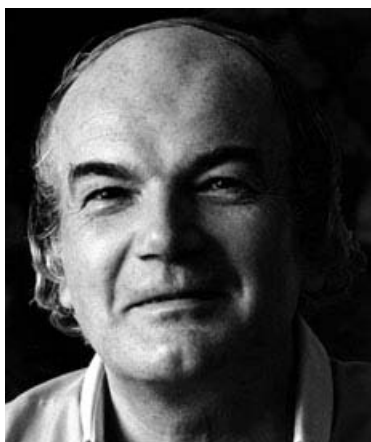
literární ocenění

Literární žezlo do Ostopovic

Společnost makedonských spisovatelů organizuje v červnu již poněkolikáté mezinárodní Svátek lip. V jeho rámci pak uděluje *Literární žezlo* za básnické dílo vysoké estetické hodnoty. Organizační výbor manifestace Svátek lip v minulých dnech jednomyslně rozhodl, že nositeli Literárního žezla pro rok 2011 se stali makedonská básnířka Svetlana Christovová-Jocićová (1941) a český básník Ivo Odehnal (1936), který dnes žije a tvoří v Ostopovicích u Brna. Literární žezlo bude laureátům předáno

v červnu 2011 v makedonském hlavním městě Skopji. Při té příležitosti primátor Skopje prohlásí Iva Odehnala čestným básníkem města. Společnost makedonských spisovatelů vydá výbor z básnické tvorby laureáta v češtině, makedonštině a angličtině.

Organizátoři Svátku lip ocenili Odehnalovy organizační aktivity a především jeho rozsáhlé básnické dílo, v němž zvláštní místo zaujímá poema *Píseň o velkomoravské náušnici*. Originální a překladatelská činnost soluňských bratří a jejich žáků na Velké Moravě v druhé polovině devátého století položila základy slovanského písemnictví a znamená také začátek česko-slovensko-makedonských i česko-slovensko-balkánských kulturních styků. | -red-

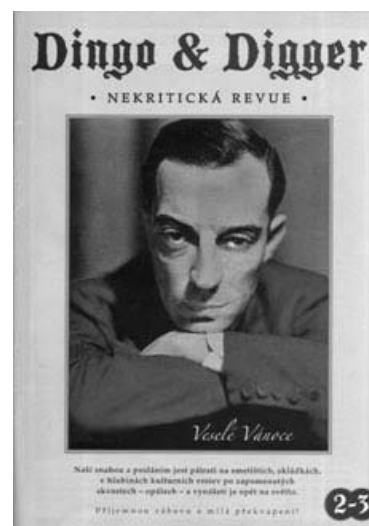
Ivo Odehnal

www tip

Dávné rukopisy na webu

Pomalou, ale stále zřetelněji lze slyšet hlasy poukazující na to, že knižní trh se pravděpodobně rozdělí na dvě prolínající se části, kdy vedle sebe budou existovat vydání elektronická a papírová. Avšak to papírové vydání si zaslouží jen některé vybrané tituly. Možná se kniha ve své stávající podobě stane opět něčím (lehce) exkluzivním, tak jako v minulosti. S tím souvisí skutečnost, že k některým svazkům připoutaným řetězy k regálům starodávných knihoven nebo uloženým za pancéřovanými dveřmi

a v útrobach archivů přístup jako běžní smrtelníci stejně nikdy mít nebudeme, a tak rádi vezmeme zavděk aspoň digitálními kopiemi. Zcela jistě mezi ně patří *Svitky od Mrtvého moře*. Na zveřejnění nové digitalizované kopie kumránských svitků, které připravuje ve spolupráci se společností Google Izraelské muzeum v Jeruzalémě (<http://www.imj.org.il>), si ještě budeme muset počkat. Jednak jsou značně poničeny (a to i izolepou [!], jejíž odstraňování údajně trvá již osmnáct let), jednak jsou ve hře nejmodernější technologie vyvinuté pro americkou NASA, které mají časem odhalit i části textu neviditelné lidským okem. Ale než toto dobrodružství skončí a výsledky budou prezentovány veřejnosti, můžeme navštívit jiné elektronicky zveřejněné starší verze dokumentů, a to zde: (http://www.imj.org.il/shrine_center/Isaiah_Scrolling/index.html) nebo stránky věnované *Sinajskému kodexu*, nejstarší bibli světa (<http://www.codexsinaiticus.org>). Tento kodex objevil v roce 1844 v sinajském klášteře Mendelssohnův a Schumannův přítel, německý evangelický teolog Konstantin von Tischendorf. Stránky v angličtině, němčině, ruštině a řečtině obsahují nejen obrazovou kopii originálu, ale také jeho transkripci a překlad. Aspoň po letech tak mají čtenáři možnost seznámit se s celým dílem. Ovšem pouze v jeho virtuální podobě. V té materiální zůstává rozdělen mezi čtyři knihovny. Většina se nachází v Britské knihovně, další části pak v Ruské národní knihovně, v Lipské univerzitní knihovně a v knihovně kláštera svaté Kateřiny na Sinaji. | Pavel Kotrla

přes rameno

Dingo & Digger?!

Když se v naší redakci někdy na podzim objevila první dvě čísla „nekritické revue“ *Dingo & Digger*, poněkud nás zmátla. Staré reklamy, divné vtípky, absurdní debaty, hranatá výročí. „Kdo a proč tohleto...?“ zvedali jsme obočí a hledali tiráž. „Vychází s podporou Ministerstva kultury ČR?!“ zazněl nevěřící hlas. Nikoli: „Vychází bez podpory Ministerstva kultury,“ přehlédl kolega změnu v obligátní větě.

U třetího čísla už je mi to jasné: vychází bez podpory, a tak nemusí podporovat žádná očekávání. „Naši snahou a posláním jest pátrati na smetištích, skládkách, v hlubinách kulturních vrstev po zapomenutých skvostech — opálech — a vynášeti je opět na světlo,“ hlásají tři programní řádky hned na obálce. A redakce se skutečně snaží ze všech sil. Proč i hlavními médii neproběhly informace o valné hromadě Klubu synkretistů, když na ní vznikl nový směr sousrealismus? Proč jsme nemohli naše kolegyně přihlásit do „každoroční soutěže o nejpůvabnější sekretářku, která nikdy nespočinula na klíně šéfredaktora“? A proč jsme se nemohli zapojit do filozofických debat mezi pány Duspiem a Pučmidrátem o „voteplování“?

Upřímně řečeno: pořad nevíme, co si o tom všem máme myslet. Kdo a proč tohleto...? Ale jsme pro každou mystifikaci i mastifikaci. | -jn-

Veřejnost toho o prostředí věznic příliš neví

Se **Zdeňkem Mitáčkem** o situaci lidí za mřížemi a práci vězeňského psychologa

Do vězení se dostane jen malá část populace, ale téměř pro každého je vězeňská zkušenost zajímavá. Uvznění představuje mezní situaci a jiná dramatická situace mu většinou předchází. Vězení je metafora. I ten nejsvobodnější duch je na světěездеjším nucen obývat celu z masa a kostí. Každý z nás denně nejednou narazí na své neprostopupné zdi. Nevíme, kdy nás pustí ven a zda u toho bude asistovat nějaký klíčník. Téma ztráty svobody vždycky bylo a stále je pro literaturu mimořádně přitažlivé. Vězení a literatura je i tématem tohoto Hosta.

Zajímal ses o tuto oblast ještě předtím, než jsi sám šel pracovat do vězení?

Vlastně ano, díky tomu, že moji rodiče nijak necenzurovali domácí knihovnu, ve které převažovaly tituly zakoupené v době Pražského jara, jsem v nějakých dvanácti třinácti letech četl knížku *Jeden den Ivana Děnisoviče* od Alexandra Solženicyna. Doma jsem tehdy také objevil knihu *Mrtvá dráha* od pozapomenutého autora, který se jmenoval Alexandr Pobožij. Patřila mému dědovi a bylo v ní krasopisné věnování: *Za poctivou práci od vedení pomocných provozů, Slezan, 27. října, L. P. 1967*. Námětem byla stavba polární železnice Salechard–Igarka, kterou prováděli vězni z gulagů. Na rozdíl od verneovek a mayovek, které předtím v mé četbě převažovaly, tenhle příběh happyendem nekončil. Pobožij byl profesí stavební inženýr, ptá se, jaký ta práce měla smysl, když po stovkách kilometrů položených kolejí nebylo nikdy nic převáženo a násy se na mnoha místech rozpadly ještě též rok, co byla stavba

po Stalinově smrti zastavena. Tam, kde ve verneovkách stojí douška o záchraně rukopisu z rozbouřeného moře, je v případě *Mrtvé dráhy* dovětek, že autor byl po zastavení stavby převeden jinam, pro změnu kamsi do Mongolska. Tehdy jsem tyto knihy nevnímals „uvědoměle“, ale zpráva o podivnostech světa na Východě to pro mě určitě byla. Také bych mohl uvést knihu Jacka Londona *Tulák po hvězdách*; později, už v devadesátých letech, samozřejmě mnoho dalších svazků přečtených v rámci mé běžné četby.

Z knih, které jsem četl v poslední době, mne zaujala próza Dagmar Šimkové *Byly jsme tam taky* a románové reportáže Jaromíra Šavrды *Vězeň č. 1260* a *Ostrov v souostroví*. Ze současných autorů je to knižní vydání deníků Reginy Rázlové. Obsahují mnoho pravdivých popisů toho, jak to ještě dnes v některých vazebních věznicích vypadá. Vězeňský „průmysl“ funguje sice v demokratických podmínkách, ale setrvačností je uzpůsoben ke zpracovávání „mas“. Vazba v takových podmínkách je de facto jakýmsi „předběžným trestem“.

Mohl by z vězeňského prostředí vzejít nějaký pozoruhodný román?

Přemýšlel jsem nad tím... V podstatě každá velká kniha je určitou alegorií a není vyloučeno, že by se někdo mohl pokusit zasadit do současného vězeňského prostředí příběh přesahující daný rámec a symbolizující hlubší dění v celé společnosti. Myslím si ale, že jenom a pouze s vězeňským prostředím by autor nevystačil. Ve věznicích se odehrává řada konfliktů, lidé se ocitají v mezních situacích. Zápolí se samozřejmě také o moc, jak na straně vězňů, tak paralelně mezi různými funkcionáři. Čím vyšší dosáhnou funkce a čím déle v ní stráví, tím lukrativnější výsluhu získávají při odchodu do civilu. Bez zajímavosti není ani vsudypřítomná tendence problémy neřešit a nechat je takzvané „vyhnít“. Ledacos z toho by mohlo být alegorií ►►

A black and white photograph of a small, dark room, possibly a prison cell or a small apartment. The room has a window with four panes at the top, through which bright light is streaming. The walls are dark and appear to be made of wood or a similar material. The floor is made of dark wooden planks. There are some small objects on the floor, including what looks like a piece of paper or a small table. The overall atmosphere is somber and confined.

Nebe polité inkoustem
růžově hlohy kvete zem
vlahé se chystá povětrí
na loktech pohoupat vás tři

Přesto tě trochu zamrazí
když dáváš hlohy do vázy
vždycky už budeš vidět v nich
hlohy ze dvora v Kartouzích

Po mojí levici pokojně usnul vrah
usnuli andělé ve hlohů korunách
a ty už taky spíš které jsem svoji touhu
schovat se pokusil do básně o hlohu

*I. M. Jirous ~
Magorovy labutí písně*

téma

- „světa venku“. Otázkou je, zda by takové téma v současné společnosti rezonovalo; čtenářsky přitažlivější jsou zprávy o policii, detektivní romány... Nejistotu moderní společnosti ohledně toho, jak vlastně trestat zločin, popsal Robert Musil už před desítkami let. Od té doby se mnoho změnilo...

Co tě přivedlo k práci psychologa ve věznici?

Když se vrátím do roku 2006, tak to pro mě nebyla úplně jednoduchá doba. Na jaře jsem pracoval jako editor webu Jazyky.com o jazykovém vzdělávání, kde jsem připravoval řadu materiálů o možnostech studia v zahraničí. To mě inspirovalo k práci v zámoří. Získal jsem pracovní povolení zahradnické firmy Bartlett Tree Experts a strávil několik týdnů v North Plainfieldu ve státě New Jersey na východním pobřeží USA. Po návratu domů jsem pracoval pro Hnutí Duha, v rámci kampaně proti přesunu vlakového nádraží v Brně. Po těchto zkušenostech jsem hledal aspoň na nějakou dobu stabilní zaměstnání, a proto jsem díky své předchozí kvalifikaci získal místo psychologa v oddělení výkonu trestu věznice Plzeň-Bory.

Jaká byla ta předchozí kvalifikace a praxe?

Nějakou dobu po studiu psychologie jsem pracoval ve školství, jako poradce pro nezaměstnané na úřadě práce nebo v hospicu. Vězeňská služba ČR nabízí místa ve věznicích i čerstvým absolventům; podmínkou je po přijetí absolvovat dvouměsíční přípravný kurz ve školicím středisku, které je umístěno ve Stráži pod Ralskem. Mimochodem jedná se o celkem dost zajímavé místo na mapě.

Jak práce psychologa ve vězeňství vypadá?

To záleží na potřebách a uspořádání té které věznice. V České republice je asi pětadvacet vězeňských zařízení. Některé věznice mají kapacitu nad tisíc odsouzených osob, jiné jen několika desítek. Některá zařízení jsou pouze vazební, tam je jiný režim než ve věznicích určených pro výkon trestu odnětí svobody. Psycholog má — nejobecněji řečeno — na starosti duševní rovnováhu obviněných či odsouzených. Vede rozhovory, připravuje volnočasové aktivity, v některých věznicích se podílí na činnosti specializovaných oddělení, například pro osoby závislé na drogách či alkoholu a podobně. Psychologové s delší praxí se také podílejí na výběru zájemců o zaměstnání v dozorcí službě.

Můžeš vylíčit běžný den v takovém zaměstnání?

V podstatě bylo mým hlavním úkolem hovořit s nově nastupujícími odsouzenými. Bylo nutné odhadnout jejich psychický stav, zejména s cílem zabránit krizím. Každý odsouzený s trestem delším než šest měsíců má co nej-

dříve po nástupu výkonu trestu absolvovat vyšetření, jehož cílem je vytvořit psychologický profil jeho osobnosti a navrhnout vhodné zájmové aktivity pro takzvaný „program zacházení“. V Plzni jsme se tomu opravdu věnovali. Používal jsem standardní testovou baterii, skládající se z orientační zkoušky inteligence, osobnostního dotazníku a projektivní kresebné metody. Postupem času pro mě na významu nabýval anamnestický rozhovor. Nešlo primárně o rozhovor o trestných činech. Zaměřoval se spíše na vývoj osobnosti toho kterého člověka a na jeho vztahy k okolí. Takových rozhovorů jsem každý rok absolvoval skoro tři sta. Byla to pro mě cenná životní zkušenost. Myslím, že ani většina psychoterapeutů nemá možnost pracovat takto intenzivně. K běžnému dni patřily také rozhovory „na přání“, o které si odsouzení žádali písemně, případně o ně žádal některý z vychovatelů. Šlo převážně o záležitosti související s řešením různých sporů a konfliktů v zařízení.

Ale i pro tebe to musela být konfliktní práce...

Do potíží, v podstatě jen slovních, jsem se naštěstí dostal jen dvakrát. Jednou se jednalo o odsouzeného, který byl pravděpodobně pod vlivem léků, a podruhé se mě pokusil napadnout jistý sociální pracovník, který měl dojem, že si dělám legraci z jeho práce. Ale to jsme si následně vyříkali. Je potřeba mít na paměti, že je tam člověk vystavený konfrontaci s prostředím, do kterého tak úplně nevidí, že jsou mu ze strany odsouzených předkládány záležitosti v podobě, která je s velkou pravděpodobností překroucená. Ověřil jsem si, že ti „nejvíce narušení“ odsouzení jsou navenek nejlépe přizpůsobení tamním poměrům. Naopak ti, kteří si zachovali určité hodnoty běžného světa, mohou mít s daným systémem potíží daleko víc. Nováčci, kteří třeba chtějí docházet na nejrůznější kroužky, chtějí se sebou něco dělat, mohou mít problémy s rezignovanými vychovateli a dozorci, kteří by je měli na tyto aktivity vodit. V podstatě bych tu práci v určitém ohledu přirovnal k práci hlídačích psa se stádem ovcí, tedy dost špinavých ovcí, v nepřehledném terénu a navíc ovcí, z nichž některé jeví nepokrytě kanibalistické sklony.

Mohl bys více popsat realie svého pracoviště?

Pracoval jsem v Plzni na Borech, což je areál dokončený v roce 1887. V jedné obrovské budově stojící na ploše zhruba 400 × 400 metrů se nachází přes tisíc odsouzených a kolem sto padesáti osob ve vazbě. O tyto lidi se stará několik set zaměstnanců Vězeňské služby. Pohled na daný prostor by se diametrálně lišil, pokud by ho měl za úkol popsat obviněný, odsouzený či zaměstnanec. Jsou to zcela obrácené pyramidy náhledů. Jejich průnik pak představuje možnou oblast komunikace. Schopnost adekvátně vnímat situaci a problémy lidí „za katrem“ se prohlubuje až po-

stupem času. Byť by se zdálo, že jsou si tam všichni rovni, a měli by tedy držet pospolu, opak je pravdou. Dochází ke vzniku hierarchie s víceméně přesně rozdělenými rolemi. To s sebou nese řadu problémů zejména ve velkých věznicích s odděleními třeba o stovce odsouzených. Situaci komplikuje nedostatek pracovních příležitostí. Nuda je v tomto prostředí výrazný stresový faktor. Při současných stavech vězňů se vězeňská služba soustřeďuje v podstatě na udržení klidu a prevenci vzájemné šikany.

Jak vězeňské kasty vznikají a fungují?

Obecně to popisuje každá učebnice, která se zabývá penitenciární psychologií. Obvykle má každá cela nebo oddělení svého neformálního vůdce, který je v kriminálním argotu nazýván „král“. Volně tlumočeno například ze skript *Psychologie v právu* autorů Karla Netíka, Darii Netikové a Stanislava Hájka, obvykle to bývá nejvíce narušený jedinec. Dnes se častěji označuje anglickým „king“. Někdy se objeví takzvaný „délesloužící“; to je vězeň s delším trestem, který je něco jako poradce krále. Pak jsou zde běžní vězni, na druhém pólu se může vyskytovat klasický „outsider“, který má za úkol plnit královy příkazy. Nebo se objeví vězeň v roli protivníka krále a jeho skupiny; tím se může stát relativně málo narušený jedinec s nedostatečnou adaptační schopností. Odsouzení mají také tendenci sdružovat se do takzvaných „kolchozů“, skupinek, ve kterých si navzájem pomáhají, zejména při obchodování s nejrůznějším zbožím. Stále volně cituji literaturu. Jsou to jevy, které se odborně označují jako „druhý život odsouzených“. Mým úkolem, stejně jako úkolem jiných specialistů ve věznicích, bylo snažit se je co nejvíce omezovat. Práce s těmito negativními jevy je jednodušší ve věznicích, kde jsou menší oddělení a kde mají odsouzení možnost pracovat.

Jací další civilové jsou ve věznicích?

S odsouzenými obvykle na každém oddíle pracují vychovatelé ve dvousměnném provozu. Na tři oddíly připadá jeden speciální pedagog a sociální pracovník. Velmi často se rekrutují z řad bývalých dozorců nebo různých „padlých funkcionářů“ té které věznice a jejich odborné vzdělání představuje nějaký ten letmo absolvovaný dálkový kurz sociální práce či speciální pedagogiky. K civilnímu platu obvykle pobírají slušnou výsluhu z předchozí praxe v dozorcí službě. Na Borech jsem byl jedním z mála lidí, kteří tam přišli z „civilního“ prostředí. Celkově na mě to prostředí působilo dost bezútěšně, což byl jeden z důvodů, proč jsem po třech letech raději přešel do soukromé praxe a v současnosti už působím mimo vězeňství. I na Borech se ale našli vychovatelé, před jejichž přirozeným pedagogickým nadáním jsem musel smeknout. Osobně jsem si ►

FOTO AZEPHOTO

Zdeněk Mitáček (1970 ve Zlíně) vystudoval psychologii na FF MU v Brně. V letech 2006 až 2010 působil jako vězeňský psycholog ve věznicích Plzeň–Bory. Dále pracoval např. v hospici, ve školství, na úřadu práce. Jako redaktor vedl několik komerčních projektů, např. čtvrtletník *Brno Business*, web *FinExpert.cz* nebo *Jazyky.com*. Svě literární texty, cestopisné črty, glosy a recenze publikuje zejména v internetovém měsíčníku *Dobrá adresa*.

téma

- ▶ nakonec daleko víc rozuměl s duchovním, který do věznic docházel, než s většinou svých kolegů.

Má práce duchovního v takovém prostředí vůbec smysl?

Ze zkušenosti vím, že smysl určitě má... Možnost působení duchovních ve věznicích je podle mého názoru jednou z důležitých změn, ke kterým po listopadu 1989 došlo. Rozhovor o víře může být cestou ke změně. Když to vezmu zešíroka, tak třeba na Borech měli odsouzení vždy mnoho pracovních příležitostí a ještě koncem osmdesátých let byla věznice hlavně obrovskou dělnickou ubytovnou. Za prací se jezdilo do Škodovky, do pivovaru, do keramických závodů, dokonce do dolů. Na rozdíl od různých řemeslnických dílen, práce v zemědělství apod., které fungovaly za C. a K. monarchie nebo za první republiky, to za socialismu byla samozřejmě práce dost ponižující. Nyní je pracovních příležitostí poskrovnu, zaměstnáno je sotva šedesát procent odsouzených, kapacita věznic ale zůstala pořád velmi vysoká. Na velkých celách o deseti až patnácti obyvatelích, bez možnosti se nějak smysluplně zaměstnat, člověk jaksí těžko hledá naději v lepší budoucnost. Vlastně všichni zaměstnanci jsou u vězňů v jednom šiku s dozorci, policisty, soudci a dalšími pracovníky „silového“ aparátu. Duchovní oproti tomu bývá vnímán jako člověk přicházející z jiné sféry. Poselství, které do zdejšího prostředí přináší, má potenciál posluchače vnitřně posílit i při veškeré bídě jeho existence. Záleží samozřejmě na zkušenostech každého duchovního. Mluvím teď o křesťanských církvích. V posledních letech není výjimkou, že se někteří odsouzení hlásí k islámu, což jsem si vykládal jako svého druhu módu a specifickou formu protestu vůči majoritě.

Existuje možnost nějaké literární terapie či „tvůrčího psaní“ u odsouzených?

Na Borech je oddělení pro osoby závislé na návykových látkách s kapacitou kolem třiceti osob. S nimi se pracuje formou komunity. V ní se kromě skupinových sezení také vedly deníky, jejichž psaní prohlubovalo sebereflexi. Jeden speciální pedagog sestavoval měsíčník *Kaleidoskop*, v němž se objevovaly literární práce odsouzených, převážně z tohoto oddělení, ale měly spíše podobu referátů, psaných kvůli možnosti dostat pochvalu... Na každém oddělení byl samozřejmě čtenářský kroužek, a pokud to mohu posoudit, zájem o půjčování knih z ústavní knihovny byl poměrně značný. Potřebu psát odsouzení ventilovali v dopisech svým blízkým. Korespondenční styk ve věznici běžel na plné obrátky, každý den vychovatelé odevzdávali a přijímali mnoho desítek dopisů. Specifické literární nadání jsem tam ale u nikoho neobjevil. Vlastně ani nehledal; neměl jsem na to možnosti ani čas...

Jaká je vězeňská knihovna?

Knihovna je zřízena v každé věznici a práce knihovníka patří k těm lepším, které může odsouzený vykonávat. Na Borech se jednalo o relativně malou místnost s asi dvěma tisíci svazků převážně v češtině, ale také v jiných jazycích pro cizince. Po Listopadu zmizely knihy vysloveně marxistické, ale co se týče novinek, moc pestrý výběr také nebyl. Zaujalo mě několik knih z Labyrintu, do věznic evidentně zaslanych jako dar. Nechyběla odborná literatura, právní předpisy a tak dále. Současný vězeňský řád umožňuje odsouzeným nechat si zvenčí zaslat knihy nebo časopisy; v této oblasti samozřejmě převažoval denní tisk a porno, nad kterým vychovatelé přimhuřovali oči, jelikož v daném prostředí slouží jako ventil potlačené sexuality.

Což je předpokládám ve vězení problém...

Ano, to vyplývá i z toho, co jsem už zmínil — nedostatek práce, přeplněnost věznic. Sexualita by samozřejmě byla námětem na dlouhý rozhovor. Odsouzení homosexuálové bývají ubytováni zvlášť, na oddělení s celami třeba jen pro dva nebo tři odsouzené. Celá tato oblast je horkým bramborem nebo spíš noční můrou odborného personálu, zvláště vzhledem ke konfliktům, které mezi sebou navzájem i vůči okolí někteří takoví odsouzení vyvolávají. Homosexuálních projevů je ale ve věznici myslím celkově méně, než se jeví skrze optiku bulváru či podřadné kinematografie.

Měl jsi někdy dojem, že jsi ve věznici potkal nevinného?

Uvědomoval jsem si, že do mnoha případů nemám dostatečný vhled. Problémem pro mě bylo některé soudní verdikty porovnávat. Když máš před sebou člověka, který „venku“ vyučoval na vysoké škole, se zákonem nikdy nic neměl a jeho trestný čin spočíval v tom, že při sousedské hádce bránil manželku, naneštěstí zaběhl do kuchyně pro nůž, poškozeného jím však de facto nijak neporanil, a teď má na krku osm let natvrdo za pokus vraždy... Vedle toho mluvíš třeba se zedníkem, který cestou z hospody srazí k zemi svého mistra při hádce o plat, toho za dva dny najdou doma polomrtvého a dotyčnému soud „nadělní“ čtyři roky za těžké ublížení na zdraví. Pak jaksí musíš o takových verdiktech uvažovat. Navíc, když se ten první dostane na oddělení, kde je speciálním pedagogem bývalý důstojník ČSLA s představou, že by žádný odsouzený neměl příliš vybočovat z řady... Nechci být sentimentální, ale myslím, že soudci nemají moc představu, kam některé odsouzené posílají. Tím mlhavější představu o tom pak má laická veřejnost. Nemyslím, že by tresty měly být kratší. Za úmyslné a násilné činy by měli pachatelé opravdu pořádně „sedět“. Pokud ale někdo má zájem na sobě pracovat, měl by mu k tomu systém nabízet více příležitostí a více podpory.

Říká se, že kriminál stejně nikdy nikoho nenapraví...

Psycholog Karel Netík, na něhož jsem se už odvolával, to formuluje poměrně pregnantně, když říká, že „trest odnětí svobody v každém případě mění chování jedince, vůči němuž je uplatněn“. Podmíněný trest, veřejně prospěšné práce, nebo nověji domácí vězení, mohou znamenat docela dobré varování. Prostá izolace obvykle člověka vede směrem „od společnosti“, v krajním případě způsobuje změnu až „proti společnosti“. V tom se bohužel skrývá hořká pravda. Na Borech jsem často přemýšlel, zda to prostředí je opravdu jen pouhou izolací, nebo zda tam jsou momenty, které mohou být odrazovým můstkem pro změnu k lepšímu. Moc jsem jich popravdě řečeno neobjevil... Ale přiznávám, moje zkušenost je poměrně specifická, pracoval jsem ve věznicích s ostrahou, kam se odsouzení dostanou jen za těžké zločiny nebo za opakovanou recidivu. Dotyční často měli tresty, jejichž smyslem opravdu nebylo nic jiného než izolovat je od společnosti na co nejdélnější dobu. Takoví jedinci prošli obecně známým vývojem a setkali se s mnoha varovnými signály, než skončili v podobném zařízení.

Kde je tedy řešení?

To si netroufám posoudit. Každopádně když vidíš mediální rošády kolem kauzy Kajínek, tak asi chápeš, že spíše než o hledání pravdy jde o dobrý byznys. Represe se prostě úplně odstranit nedá, stejně jako se nedá každému propuštěnému vězni přidělit policista na osobní dohled. Systém by tedy měl být nastaven tak, aby byl schopen jakési sebereflexe. Tak, aby pokud možno co nejvíce eliminoval svá slabá místa a současně produkoval adekvátní a spravedlivá rozhodnutí.

Připravil Martin Stöhr**šlosarka****Jsem rád za to?**

Donedávna jsme uspokojení vyjadřovali mimo jiné obratem *jsem rád, že (něco dobře dopadlo apod.)*. V posledních několika letech ale čteme čím dál častěji spojení *jsem rád za to (jak vše probíhá, že jsem tady...)*, *jsme rádi za to (jak to tam funguje..., že se nikomu nic nestalo...)*. Kde se ta nová vazba se slovy *za to* vzala? Běžná je a byla při vyjádření odplaty, finančního vyrovnání (*vždyť je za to placený, nechci za to peníze, zaplatíš za to, cos mi udělal...*). Jak to, že se teď objevuje ve spojení s vyjádřením kladných pocitů (*jsem rád za to*)? Znamená to, že kladné pocity jsou čím dál víc spjaty s úspěšnými finančními akty? Na první pohled to příliš přesvědčivě nevypadá. Nebýt ovšem jedné podobné věci, totiž toho, že před málo desetiletími jsme schopnost nějakého výkonu (ponejvíce sportovního) místo obrátů *dokáže to, je schopen něčeho* začali vyjadřovat frází *má na to (aby se dostala do soutěže, být na lepším místě tabulky, zvrátit utkání...)*. A *mít na něco* je vlastně zkrácená fráze *mít na něco peníze* (ne schopnosti, ty by byly k něčemu).

Ani jeden z těch příkladů jsem si nevymyslel, všechny jsou vypsány z Českého národního korpusu, současného pozorovatele jazyka!

Jsem přesvědčen, že ty nenápadné posuny ve vyjadřování jsou bohužel výrazem našeho národního ducha. Toho nového, který mává s životem kolem nás a kromě inkasování (a kasírování) nedokáže nic pořádného.

Dušan Šlosar

Od vězně na Chillonu k majoru Terazkymu

Čtenářské motáky Petra Motýla / Bez nároku na úplnost

1)

Na počátku moderní české literatury stojí vězeň, a to Máchův „strašný lesů pán“. Vězeňské scény z *Máje* jsou možná inspirované Byronovým *Vězněm chillonským*, nicméně jsou geniální. Zvláště když se k nim přičtou verše, v nichž vedou vězně na popravu („Vy, jenž dalekosáhlým během svým...“). Dlouho a dlouho se v české poezii věnované tématu vězeňství nikdo jejich básnické síle nepřiblížil.

Obecně ale bylo a je téma vězně a vězeňství v české literatuře uplynulých dvou století tématem okrajovým. Ač by se jako nikoliv okrajové jaksí samo nabízelo, nejdříve v rakouském „vězení národů“, posléze pokud jde o vězení svobody za protektorátu a komunismu. Jenže ono ze samé podstaty literatury vyplývá, že na téma vězení je velmi těžké psát, tedy pokud jde o moderní literaturu a vězení „moderního typu“, o jakýsi stroj na vězně, který se snaží, tu více, tu méně úspěšně potlačit jakoukoliv individualitu, podobně jako se v tovární výrobě postupně ztratila jakákoliv individualita dělníka, kdysi „svěrázného řemeslníka“, tolikrát v literatuře zobrazeného jako postava, nikoliv jako „masa“ či „třída“.

A tam, kde není individualita „řemeslníka sedícího za katrem“, kde je naopak vše soustředěno na to ji zničit, tam není ani žádný osobní příběh. Zde je dokonce člověk natolik ubitý a natolik součástí mašinerie, že přestává i snít. A člověk takto zbavený všeho „lidsky přesahujícího“ se pak stává z hlediska literatury někým nebo spíš už jen něčím, co je nesmírně těžké zachytit v podobě literárních obrazů. Jaksí se nedostává nejen pestrosti barev a kresby, ale vůbec materiálu, kterým by bylo možné práci provádět.

2)

Z těchto důvodů většina vězeňské literatury, té, která přetrvala a má výrazné literární hodnoty (nemám na mysli dokumentární svědectví o dané věznici či pracovním táboře), vypráví o něčem jiném než o samotném vězení. Často o útěku z vězení, o jeho přípravách a o tom, jak útěk probíhal. To už je dramatická situace, ovšem směřující *ven* z ponurých, šedých zdí, ve kterých se vlastně nic neděje. Zřejmě nejklassičtějším takovým příběhem je *Historie mého útěku z vězení Republiky benátské, zvaného Olověné kobky* od Giacoma Casanovy. Styl jeho vzpomínek je veskrze literární a přetrval stiletí, ač dílo jako „velká literatura“ původně zamýšleno nebylo. Vyprávění o útěku z vězení bylo napsáno stovky, to Casanovo je však exemplárním příkladem, jak se autentický příběh může proměnit v literaturu. A o literaturu v tomto textu jde. V literatuře české se zmíněným tématem útěku zabývají — literárně zdařile — například texty *Tma nemá stín* Arnošta Lustiga a *Stín kapradiny* Josefa Čapka. Přesto se ani v jednom z nich neprchá přímo z vězení; tématem je útěk, přičemž je vězení hrozbou až při případném dopadení. *Tma nemá stín* je bohužel v kontextu Lustigovy tvorby spíše opomíjena.

Arnošt Lustig je klasikem literatury koncentračnické, to jsme ovšem od Karla Hynka Máchy a jeho vězně v kobce nad jezerem už hodně daleko. Nicméně na díle Arnošta Lustiga se dá názorně ukázat, že dobrá literatura vzniká tam, kde překračuje vězeňské zdi. Tam, kde je ještě kousek prostoru pro — byť relativní — svobodu, jako v terezínském ghettu, tam, kde postavy jeho próz konfrontují povězeňskou přítomnost s tím, co ve

3)

vězení prožily, či při absurdně tragické cestě vlakem v *Modlitbě pro Kateřinu Horovitzovou*. Arnošt Lustig je prozaik, jehož texty jsou značně nevyrovnané, ale některá místa jeho rozkolísaného díla, zvláště z doby jeho tvůrčích začátků, určitě patří k tomu literárně zdařilému, co bylo v české próze na téma vězeňství napsáno. A z hlediska české literatury z prostředí koncentračních táborů stojí Lustigova próza umělecky mnohem výše než Frýdova *Krabice živých* či Pluhařova *Touha, chléb můj*, byť oba autoři vycházejí ze stejných osobních zážitků jako Lustig. Mnohem později se k tématu vrací například Richard Glazar v textu *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*. Zde se ovšem jedná sice o sugestivní, nicméně *pouhé* vzpomínky, které s literaturou nemají nic společného. Glazarovu vyličení hrůz koncentračního tábora naprosto chybí styl, tedy literatura sama. Totéž, tedy literární podstata, chybí i textu *Utekl jsem z Osvětimi* Rudolfa Vrby, který už má jakousi prozaickou formu. Existují i další svědectví, informace o jejich počtu a dokumentární hodnotě, to je ale téma spíše pro historika.

4)

Pokud jde o literární kvalitu, mnoho toho na téma „vězení v moderní české literatuře“ napsáno není. To, co vzniklo v devatenáctém století, je pozapomenuto, ovšem „velký vězeňský román“ ani žádný *Hrabě Monte Cristo* v té době tak jako tak nevznikl. V prózách se spíš jen objeví postavy, které vězením prošly, například v povídkách Antala Staška, či se jedná o reportáže, psaní pro noviny, mimo prvořadou uměleckou práci autorů (Jan Neruda, Jakub Arbes).

V první polovině dvacátého století bylo i pro autora velikosti Jaroslava Haška prostředí vězení (které měl možnost několikrát osobně poznat) jako literární téma většinou svazující. Nejlepší stránky *Švejka* se odehrávají mimo vězeňské mříže. Nicméně řadu zajímavých, i když ne svých nejlepších povídek Hašek do vězení situoval.

Je zde povídka Karla Schulze odehrávající se ve vězeňské cele z knížky *Peníz z noclehárny*, ale k mistrovství prózy *Kámen a bolest* musel autor ujit ještě velký kus cesty. Je zde povídka z *Malířských povídek* Františka Langera, ale ač výborná a celá se ke zkuš-

5)

nosti vězení vztahující, odehrává se převážně mimo jeho zdi. Nikoli o vězení, nýbrž o vězni, který se nedokáže vyrovnat se svým propuštěním, píše Karel Čapek v *Povídkách z jedné kapsy*. A tak by se v dalších „ale“ dalo pokračovat až třeba k vynikajícím — ale opět nikoliv vězeňským — povídkám Bohumila Hrabala, ve kterých se objevují trestankyně pracující v kladenských hutích a „brigádníci“, které tamtéž vyslal komunistický režim k „nápravě prací“ a nad nimiž visí trest vězení jako Damoklův meč, či bývalý vězeň nacistických koncentráků hovořící o svých zkušenostech z nich. Tato pasáž je asi tím nejlepším, co česká literatura k tématu koncentračních táborů kdy řekla, nicméně „koncentračnícká literatura“ to také není.

Hovory lidí, tradice české próze vlastní, to je další téma pro vězeňskou, ale zároveň z vězení směřující literaturu. Klasickým příkladem, byť ne zrovna vrcholné literární úrovně, ovšem příkladem textu, který se opravdu celý odehrává ve věznici a vychází z přímé zkušenosti spisovatele, je *Zamřížované zrcadlo* Ivana

6)

Olbrachta. Vyprávění příběhů, které do věznice přišly spolu s jejich vypravěči...

Pokud jde o téma vězeňství v padesátých letech minulého století zpracované v české próze, věnoval mu samostatnou monografii nazvanou *Stalinské spirituály* kritik Jan Lukeš. Už název říká, že půjde o práci překombinovanou, a tak tomu i je. Spirituály se povětšinou v českých vězeních té doby prostě nezpívaly a Jan Lukeš autory, které si vybral, přeceňuje. Jistě vydali svědectví, o tom není pochyb, něco jiného je však literární kvalita. Ta bohužel u zmíněných autorů není velká. Ani u jistě poctivého, přímého a pravdivého Karla Pecky, ani u teoretizujícího intelektuála Jiřího Muchy či u Jiřího Stránského, Jana Beneše a Jiřího Hejdy. Texty všech těchto pěti autorů, jimž je věnována knížka Jana Lukeše, jsou jistě působivé a důležité jako svědectví; v dobrou literaturu, která na čtenáře působí především svou literární, nikoliv dokumentární hodnotou, se však autentické zážitky z vězení jejich pisatelům proměnit nepodařilo.

A obdobně na tom je próza vztahující se k vězeňství v době normalizace. Řada zajímavých svědectví,

7)

často v dopisech (V. Havel, I. M. Jirous), minimum literatury. Jediným pokusem o širší prozaický záběr jsou *Přítelkyně z domu smutku* Evy Kantůrkové. Knížka jistě zajímavá, ale z hlediska literatury jen průměrná. Ovšem přece stojící vysoko nad prózami, jejichž část se v normalizačních vězeních odehrává, jako je například *Zpráva o smrti Růžového kavalíra* Jana Drábka.

Je zde ještě jeden zajímavý, neprávem opomíjený autor z (disidentů) protilehlého břehu, jemuž vycházely knížky za husákovské normalizace. Václav Dušek. Vyrostl v drsném prostředí a literatura ho jako zázrakem odchýlila od předem nalinkované dráhy kriminálního, ke které směřoval. Vězení přímo nepopisuje, ale vězeňská tematika je v jeho prózách všudypřítomná. Jejich hlavní postavy většinou z vězení přicházejí, jsou do něj odváděny či se mu vyhýbají. V české literatuře, která neměla svého Jeana Geneta, je Václav Dušek výjimečný tím, že zaznamenal běžnou realitu kriminálního a polokriminálního prostředí zevnitř. Především jeho kořeny, neboť jeho hrdiny jsou obvykle dospívající či čerstvě dospělí.

8)

Tématu se dotýká také Jan Pelc v *...a bude hůř*, ovšem z jiného úhlu pohledu. Autor je „odjinud“ a jeho text vězení nazírá víceméně jako cosi velmi hrozivého, kdežto v očích Duškových postav je to prostě součást života.

Vztah „skutečných kriminálních“ k politickým vězňům, tedy k těm, kteří se do vězení dostali kvůli politice, a nikoliv z důvodu „skutečného přesvědčení být kriminálním“ (jako jím byl Máchův „strašný lesů pán“), je téma jistě podstatné, ale překračující rozměr těchto řádků.

Téma mladistvých „předvězňů“ zpracoval také, umělecky ale nevýrazně, na konci šedesátých let Karel Misař v próze *Pasták*. Ovšem autorova literární ztvárnění roční osobní zkušenost vychovatele v zařízení pro mladistvé delikventy, to je každopádně zase úplně jiný a v české literatuře výjimečný pohled na danou problematiku (v překladu máme v češtině na toto téma výborný titul — *Lágr* Sergeje Dovatova).

Autory vzpomínek a očitých svědectví, kterých se k období vlády komunismu a vězeňskému tématu

9)

vztahuje celá řada, nezmiňuji a ani zmiňovat nechci... To je jiné téma, nepochybně důležité, ale nikoliv prvořadě literární. Ač v současnosti existují přehršle teorií o autenticitě, deníkovosti a pravdivosti, o dopisech a osobních svědectvích, literatura našťástí po dva a půl tisíce let své existence byla něčím jiným než pouhým deníkem či záznamem toho, „co se skutečně stalo“. Nicméně je třeba zmínit vzpomínky uvězněných kněží (Heřman Josef Tyl, Anastáz Opasek), jež se svým nadhledem vycházejícím z víry, která ze své podstaty není jen osobní, nad dokumentárnost pozvedají. Vězení tu však není jediným tématem vzpomínání, ani jím nemůže být.

Otázkou je, zda vězeňskou literaturou jsou texty na téma služby u PTP (pomocných technických praporů) v padesátých letech. Vězení v pravém slova smyslu to nebylo, a už vůbec ne to „kamenné“, k podmínkám vězeňských pracovních táborů měla ale služba u PTP poměrně blízko. A *Černí baroni* Miroslava Švandrlíka jsou knížkou jistě ne vrcholně uměleckou, ale určitě nejčtenější z těch, která téměř vězeňské téma v druhé polovině

10)

dvacátého století zpracovala. Ve své době zlidověla, svůj styl má a ctí svůj žánr. Málokomu se podařilo vytvořit tak výrazné (a obecně přijaté) postavy, jako je major Terazky a vojín Kefalín. A příznačná je narážka na příštího vězně Václava Havla a na část českého vězeňství za komunismu obecně: „Povedzte mi, Kefalín, čo si predstavujete pod takým slovom absurdný?“

Po roce 1989 už čeští spisovatelé věznění nebyli a umělecká próza věnovaná tématu „nového vězeňství“ nevznikla. Jediným textem týkajícím se „vězení v demokracii“, který má skutečně umělecké ambice, je za celých uplynulých dvacet let pouze autobiografická próza Reného Plášila, hrdiny dokumentárního filmu *René*, natočeného Helenou Třeštíkovou. Knížka *Běžec na trati k...* nepochybně ukazuje na talent svého tvůrce. Nicméně jde spíš o pokus o literaturu. Podpory například Obce spisovatelů či osobně některého zavedeného spisovatele se však Renému Plášilovi nedostalo (což by jistě nic nezaručilo). Jeho nakladatel po něm naopak vyžadoval, ať své umělecké ambice propřítě potlačí, výsledkem čehož je Plášilova druhá knížka

11)

Bohové s. r. o., „senzační“ text o kriminálnících, nikoliv o kriminále, ve kterém René Plášil strávil většinu svého dospělého života.

Ani vzpomínek či jinak dokumentárních textů z „kapitalistického“ vězení v Čechách není příliš. A pokud jsou, svůj žánr nepřesahují. Novinkou je zpracování tématu jako „senzace“, k uměleckým hodnotám se tu ovšemže nesměřuje.

Pokud jde o poezii, velká „vězeňská básnická skladba“ v české poezii devatenáctého století už po Máchovi nepřišla. Drobnějších prací na toto téma je celá řada, ale v zásadě nic, co by výrazně zůstalo v literárním povědomí živé až do současnosti. Otázkou jistě je, co alespoň část kulturní veřejnosti z oné doby zná. Nerudu spíše jako prozaika, Jaroslava Vrchlického jako autora *Noci na Karlštejně* a překladu *Cyryana*, J. V. Sládka jako autora básní pro děti, Svatopluka Čecha jako tvůrce *Výletů pana Broučka*. V jejich rozsáhlém básnickém díle je básní na téma vězení celá řada, k vrcholným veršům těchto tvůrců však nepatří.

12)

V zásadě totéž se dá říci na téma vězeňství i o generaci anarchistů a buřičů z konce devatenáctého století, která si celá prošla osobní zkušeností s vězeňskými zdmi; někdo z nich za mřížemi pobyl krátce, jiný o něco déle. Ale opět, básně, které po této generaci zůstaly až doposud, z vězení nejsou. S takovou tematikou je těžké si poradit. Proč? To jasně ukazuje úryvek básně za první světové války téměř dva roky vězněného Viktora Dyka:

*Slyšel jsem šelest jednotvárný deště.
Lednové jitro bylo a tma ještě.
A chodě dlouho chladnou svojí celou,
já viděl cestu smutnou, zblátivělou,
sychravým, chladným deštěm zkřehlý sen,
lidí, již hledí tupě z okna ven,
jak čekati by něco zapomněli.
Dešť padá, padá, padá zatvrzelý.
(Okno, 1921)*

Až teprve básně Josefa Čapka z koncentračního tábora jsou opravdu silným hlasem české poezie, který vychází z vězeňské zkušenosti.

13)

V padesátých letech komunistický režim uvěznil (mnohdy na léta) mnoho básníků. Nejvýrazněji toto téma proměnili v báseň Jan Zahradníček a Zdeněk Rotrekl. Samozřejmě jsou zde další — Josef Palivec, Václav Renč, František Daniel Merth, Zdeněk Kalista, Josef Kostohryz, Anastáz Opasek, z méně významných básníků Pavel Janský, Petr Kopta, Josef Suchý. Ale u Zahradníčka a Rotrekla představuje toto téma něco naprosto základního; u Zdeňka Rotrekla prostupuje celé jeho básnické dílo. Až u těchto dvou básníků se poprvé od Máchova *Máje* v české literatuře setkáváme se skutečně velkou poezií, jejímž tématem je člověk za mřížemi.

Posledním básníkem, jehož dílo se vězeňské tematiky zdařile dotýká, je Ivan M. Jirous. Jeho *Magorovy labutí písně* napsané ve vězení na vězeňské téma jsou zřejmě vrcholem jeho (jinak hodně nevyrovnané) tvorby založené vždy více na gestu než na poezii. Jeho vězeňské gesto ovšem sílu opravdu má... Jak v básníkově životě, tak v jeho básních.

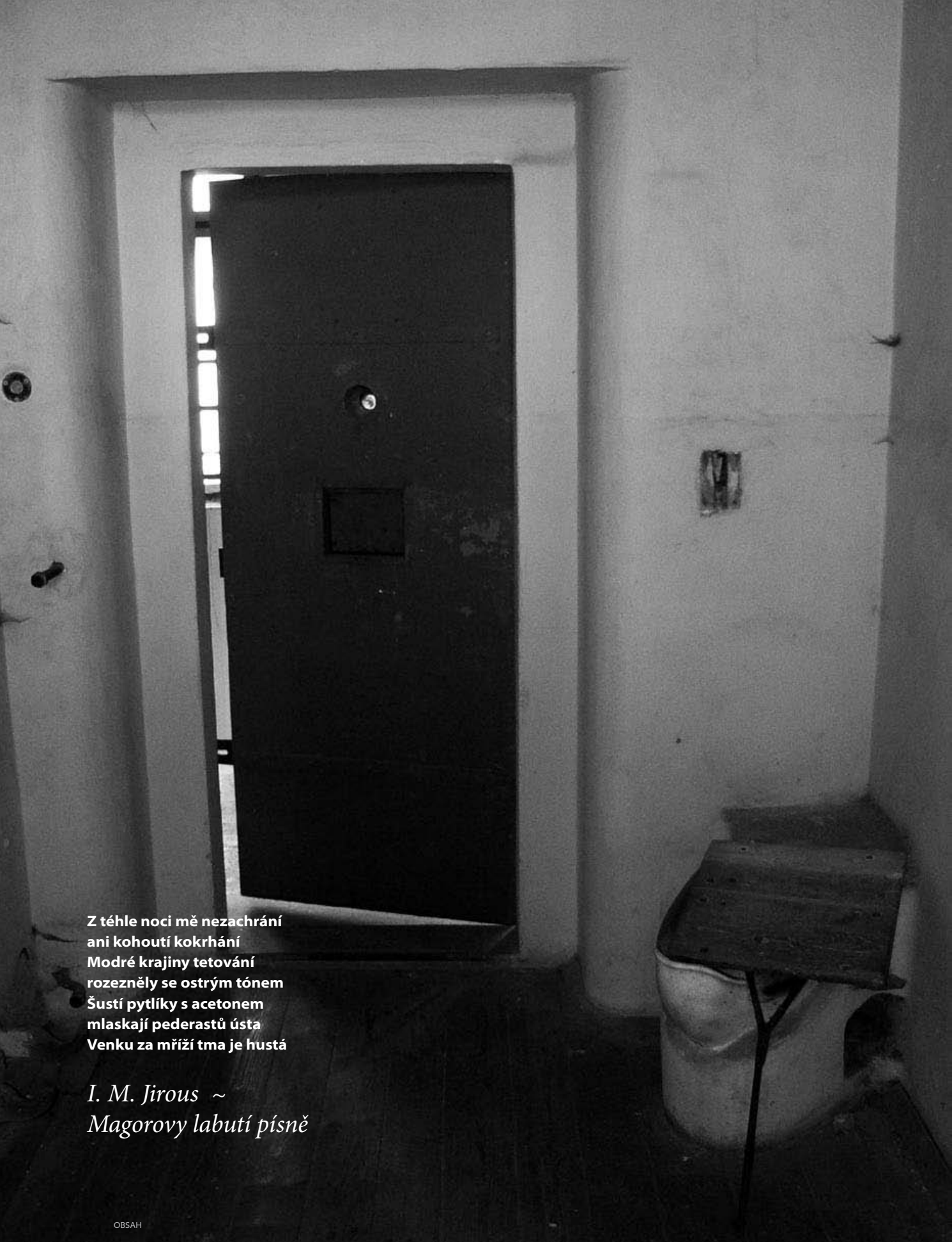
O „poezii ze současného vězení“, která by měla výraznější uměleckou úroveň a byla spojena se jménem

14)

autora, jehož jméno by bylo známé alespoň v určitém literárním okruhu, není po roce 1989 nic známo.

Řádky, které jste si právě přečetli, jsou jen náčrtem, stručným přehledem psaným z hlediska literárního, nikoliv z hlediska toho, „co kdo z vězňů za mřížemi zažil“ za minulých dvě stě let dějin vězeňství v českých zemích. Snad mělo smysl si takto českou vězeňskou literaturu alespoň krátce připomenout. Nyní už je to na vás, kteří jste tyto řádky dočetli až sem. Stačí už jen po těch knížkách sáhnout...

Autor (1964) je básník a spisovatel; překládá z polštiny, podílí se na literární části revue *Kontexty*.

Z téhle noci mě nezachrání
ani kohoutí kokrhání
Modré krajiny tetování
rozezněly se ostrým tónem
Šustí pytlíky s acetonem
mlaskají pederastů ústa
Venku za mříží tma je hustá

*I. M. Jirous ~
Magorovy labutí písně*

Darebáci, padloši a intrikáři aneb Kramářské písně z Valdic

Nad memoáry Ladislava Heráka-Arpyho a Zdeňka Perského

Karolína Rovolová

Takzvané „slušné lidi“ odnepaměti přitahuje zlo nalézané v druhých. Ať už se při poslechu o cizích přečinech chvějí příjemnou hrůzou (v bezpečí svých domovů) nebo zločincům závidí odvahu, s jakou páchají strašné činy, na jaké sami nemají žaludek... Vždy je přítomná fascinace. A protože je to fascinace obecně lidská, patřilo vypravování o (zlo)činech lotrů a vrahů vždy spíše k nižším literárním žánrům, určeným k masové konzumaci. V dějinách literatury dostalo různé formální podoby. Co do obsahu a vypravěčských postupů však reprezentuje relativně homogenní subžánr na pomezí biografie a autobiografie.

Na slovíčko s Babinským

Je známo, že Daniel Defoe se při psaní svého druhého nejúspěšnějšího románu *Moll Flandersová* (1722) — fiktivní zpovědi úspěšné zlodějky, sňatkové podvodnice a také prostitutky — inspiroval v Británii tehdy populárním žánrem biografie zločinců. Žánr to natolik oblíbený (a také lukrativní), že se s výpověďmi těchto nedobrovolných celebrit čile obchodovalo. Nakladatelé se vzájemně přepláceli ve snaze co nejdříve předat materiál svým námezdním pisálkům, aby z něj pokud možno „přes noc“ vytvořili prodejní artikl. Tím pak bylo cokoli — novinové články, ale také objemné životopisy v několika svazcích. Do dnešních dnů se nám z období mezi koncem sedmáctého a osmnáctého století dochovalo na tři tisíce životních příběhů odsouzcenců, z nichž mnohé prošly nesčetnými reedicemi.

Tyto svazky a svazečky v žánru „krimi“ byly o to žádanější, o co vyšší nárok si činily na autenticitu. Nakladatelé je často prezentovali jako „vlastní životopisy vězňů“ nebo inzerovali nejužší spolupráci s nimi prostřednictvím jejich důvěrníků. Často dokonce ponoukali čtenáře, aby si u nich vyžádali dokumenty, na jejichž základě byl životopis zpracován. Z dnešního pohledu se z nejrůznějších důvodů zdá poměrně nepravděpodobné, že by byl jen menšinu této literatury napsali sami provinilci. Jednak si obchodní zájmy, tedy nároky na „šťavnatost“ zločincových eskapád, žádaly své, a jednak se nelze domnívat, že by každý z trestanců automaticky uměl číst a psát. Je ale téměř jisté, že zvláště odsouzcenci na smrt vpředvečer popravy svěřovali vězeňskému kaplanovi kajícnou výpověď ve snaze uchystat si na poslední chvíli vlídnější přijetí na onom světě. Tato výpověď pak byla otištěna v takzvané *Account* neboli Zprávě o chování, zpovědi a posledních slovech odsouzenice. Ta vycházela v podobě drobného tisku v den popravy a pro kaplana představovala vítané přilepšení k platu.

Díky románu *Moll Flandersová* si dnešní čtenář dovede celkem snadno představit, v jakém duchu se zločinecké životopisy nesly. Detailnímu popisu prohřešků předchází životopis hříšníka, který může sloužit i jako jeho apologie, protože osvětluje nešťastné okolnosti, za kterých se dal na scestí. Celý text je prošpikován výrazy lítosti a je zakončen dovoláváním se zdravého rozumu čtenářů. Jen se nedopustit stejných chyb jako provinilec a žít mravný a bohabojný život! (I takovou *Lolitu* Vladimira Nabokova lze do jisté míry vnímat jako zástupce tohoto žánru, pokud celý román pojmem jako Humbertovu výpověď zpoza bran věznic. Ta však není motivována kajícností, i když apologie v podobě chlapec-ké lásky k Annabel Lee by tu byla, naopak je to sobecký a krutý výpad vůči světu, na který se vypravěč snaží svalit

vinu. Nabokov zde vědomě využívá formy nízkého žánru, aby na jejím pozadí mistrovsky rozehrál drama zneužití moci inteligentním sadistou.) Defoe ovšem použil formální náležitosti dobového populárního žánru k tomu, aby upozornil na neúnosnou situaci žen z nízkých společenských vrstev, které neměly jinou možnost zajistit si živobytí než sňatkem nebo službou. Jane Austenová (1775–1817) se stejným tématem, byť z prostředí nízké venkovské šlechty, zabývá v celém svém díle; například její Charlotte se v *Pýše a předsudku* provdá za hloupého a marnivého pana Collinse jen z toho důvodu, že jí nabízí zajištění a solidní společenské postavení. Odbojná hrdinka Moll zase představuje nekonvenční ženu své doby, která odmítá sloužit, a zároveň touží po pohodlné a zajištěné existenci. Jako kdyby Defoe jejím prostřednictvím ilustroval pořekadlo „Kde brát a nekrást?“. Jelikož v osmnáctém století žena nemá legální možnost vydělávat si svou prací a žít v nadbytku, uchyluje se k podvodu a krádeži.

Velmi podobnou funkci jako životopisy zločinců v Británii osmnáctého století plnily v našem prostředí v šestnáctém až devatenáctém století lidové *kramářské písně*. Byly sice živě předváděny herci například na tržištích, ale měly i svou tištěnou podobu, která byla k mání nejen těsně po produkci, ale šířila se i formou podomního obchodu. Drobné ilustrované tisky (také jakési *accounts*) plnily funkci zpravodajskou, didaktickou, nábožensky moralistní a samozřejmě i zábavnou. A protože byly určeny širokým masám k veřejné produkci, žádaly se náměty extrémní a dryáčnické — třeba právě tzv. *morytáty* neboli písně o vraždách. Zde má původ dodnes živý popěvek o Václavu Babinském, reálné postavě, vůdci zlodějské bandy a miláčkovi dobového „tisku“.

Můžeme spekulovat o tom, že životopisy zločinců a lidové kramářské písně mají svou obdobu v současném bulváru. Tím je míněn především bulvár kontinentální, konkrétně v postkomunistických zemích, který je na tragédiích a „temných notách“ postaven. Zajímavý byl v této souvislosti text Kateřiny Šafaříkové „Život a smrt s bulvárem“ (*Respekt*, 30/2010). Upozorňuje na to, že český bulvár zcela postrádá jazykové hříčky britského typu, ale navíc se na rozdíl od zábavných listů typu britského *The Sun* nebo německého *Bild* nerozpakuje fabulovat, ba nepokrytě lhát, přestože novinářská etika zahraničního bulváru velí referovat o reálných událostech. Bombastické zprávy o mordech mezi manželi, odložených dětech, znásilněních a ozbrojených loupežích v českém bulvárním tisku mají jediný úkol — šokovat naturalistickým popisem, veřejně proprat špinavé prádlo a „prodat se“. Zcela však postrádají moralistní rozměr, který býval pro zločinecké vyprávěny typický.

Tato studie se hodlá zastavit u dvou starších textů, které reprezentují menšinový proud vprostřed už tak marginálního literárního subžánru. Jedná se o vzpomínky bývalých trestanců na dobu strávenou za mřížemi a jejich autory Ladislava Heráka-Arpyho, autora knihy *Za mřížemi*, a Zdeňka Perského, autora knihy *Kde domov můj*. Kromě jejich romského původu je spojuje i fakt, že jsou oba samouci. I když zastávají velice rozdílné postoje, jejich memoáry z výkonu trestu vykazují mnohé vnitřní podobnosti. Vzhledem k jejich etnickému původu řadíme oba autory k romské literatuře.

Napsal sám život

Dovolme si zde malý exkurz. Fenoménu, který z nedostatku lepšího pojmenování nazýváme „romskou literaturou“, by možná lépe slušel překlad anglického *Romany writing*, tedy „romské psaní“. Jedná se o literaturu mladou a rozvíjející se, doposud z větší části zastoupenou insitními autory. Je to zatím ještě literatura „neliterární“; její nejkvalitnější prozaické texty jsou výrazně autobiografické, nebo jsou silně inspirovány lidovou slovesností.

Je třeba neztrácet ze zřetele, že romština v České republice byla až do relativně nedávné doby (šedesátá léta dvacátého století) jazykem užívaným striktně k verbální komunikaci. Jako psaný a posléze literární jazyk se poprvé začala objevovat v době existence Svazu Cikánů-Romů (v letech 1969–1973) na stránkách věstníku *Romano lil*. Průkopníci její písemné podoby tvořili pod taktovkou neuvěřitelně motivované a současně motivující osobnosti Mileny Hübschmannové, zakladatelky české romistiky. Vzájemně se převážně znali a v rané fázi se nemálo ovlivňovali.

Romská literatura má za sebou pouhé čtyři dekády existence (nehledě na podstatnou pauzu v letech 1973 až 1989 následkem nevěle tehdejšího režimu vůči romským etnoemancipačním snahám). Z podstaty svého krátkého vývoje i extrémně silné vazby na ústní slovesnost je žánrově jinak rozvrstvená, než jak jsme zvyklí u majoritních literatur. Například moderní povídka, ve smyslu krátkého prozaického textu, který vybírá z mnohovrstevné reality prostřednictvím hrdiny jednu výšeč či epizodu, na níž formou náznaků, významných odmlk a nejednoznačných konců přináší jakési zobecnění o lidské existenci, v romské literatuře v pravém slova smyslu — až na výjimky — neexistuje.

Zato se romská slovesnost pyšní širokým spektrem povídkových (rozuměj „k ústnímu předávání určených“) forem, které v majoritním českém kánonu nemají přesnou obdobu. Jsou to třeba oblíbené příběhy o duších mrtvých („pal o mule“) (Gejza Demeter: „Dva poloduši“); o tom, co se komu zdálo a co by to mohlo znamenat (Tera Fabiáno-

vá: „Co se Miškovi zdálo“); vypravování o životě a řemeslech předků, s jehož pomocí se utvrzuje tradice („Sar pes čirła dživlas“ — „Jak se dříve žilo“; Andrej Giňa: „O Vánocích“); košilaté povídky a krátká humorná vyprávění či anekdoty („džungale paramisa“, „pherasa“; Blanka ze Žehry: „Jak se měl Rom na faře“) a mimořádně četný je i žánr novely v mnohých podobách, nezřídka rámovaný celým lidským životem (Hilda Pášová: „Žít se musí“; Ilona Ferková: „Černý nebo bílý“).

Románová forma je naopak nerozvinutá; pokusy o delší prozaické útvary někdy končí jako cyklus povídek volně spojený ústřední postavou, jindy trpí nedostatky syžetu, spisovatelskou nezkušeností atd. Na opravdu silný romský román zatím ještě čekáme.

A líto mi je...

Ale vraťme se k našim autorům. „Hlavní motivací ke vzniku této knihy bylo moje doznání,“ otevírá své vyprávění Ladislav Herák-Arpy. V takovémto kajícím tónu se vězeňské historie obvykle nesou, takže čtenář se pohodlně uvelebí a čeká, že mu vypravěč předestře události, které vedly k osudovému zatčení. V duchu žánru by měla následovat retrospektiva, mapující protagonistovo nesnadné dětství plné ústrků a křivd a následnou mladickou nerozvážnost, která v jádru dobrého chlapíka dovedla až za katr. Čtenář si to žádá; nechte přece Prousta, ale žánrovou literaturu s přesnými pravidly. Sálh po pamětech zločince, tak jako někdo jiný sáhne po svazečku z červené knihovny, kovbojce či cestopisu.

Arpyho doznání se ovšem týká „intričky“ na jistého nevinného spoluvězně Růžka. Starší ostrílení vězni spolu s bachaři se ho chtějí zbavit, a tak zelenáče Arpyho přemluví, aby proti němu svědčil ve vykonstruovaném obvinění z připravovaného útěku. Arpyho pak za odměnu převedou ze zvláštního na normální oddíl. Růžek vyfasuje sedm a půl roku navíc. Ono „doznání“ z expozice se tedy netýká pravého důvodu Arpyho zatčení. Ani v první kapitole, ani na žádné z dalších osmdesáti stran textu se čtenář nedozví, za co vlastně vypravěč pykal. Nečetná vyjádření lítosti se týkají dílčích událostí v rámci vězeňského režimu. Žánr je tím podstatně narušen a čtenářova zvědavost s tímto poznáním valem upadá. Bezděčně si klade otázku, za jakým účelem autor svoje zkušenosti zveřejnil. Ne že by se autoři museli za každou cenu bičovat, ale spisovatelova motivace přece jen zůstává jedním ze základních klíčů k uchopení textu.

Soudě podle úvodu jeho svědectví jej vedla především potřeba vykreslit poměry ve III. nápravné skupině ve Valdicích, které považuje za nezvyklé, neznámé a tudíž hodné záznamu. „Události za zdmi věznic ve mně zanechaly

hluboký a trvalý dojem. [...] Je to hlavně povídání o násilnostech, intrikách a homosexualitě mezi odsouzenými,“ vysvětluje a jeho text takový skutečně je. Hemží se drobnými i zásadnějšími historkami o vzájemných podrazech muklů, zlovolné spolupráci s bachaři, neustálé nejistotě, kdo je s kým a proti komu. Hned zkraje zavádí argotismus *paďoch* pro mladého nezkušeného mukla, který se výměnou za ochranu stává milencem starších homosexuálních vězňů. Paďoši, homosexuální praktiky a „intričky“ (rozuměj manipulace s ostatními za účelem získání výhod) tvoří stěžejní linky vyprávění. O autorově niterném prožívání vězeňské zkušenosti se toho čtenář dozví jen málo. Opakované deklarace o tom, „že se cítil hrozně“ a že by nikomu takové pocity nepřál, bohužel postrádají hloubku, se kterou by se čtenář mohl ztotožnit. Detailní popisy intrik se však po několika stránkách nevyhnutelně zajídají. Neustálá obměna epizodních postav systémem „orloj“ začíná mást a posléze i nudit. Zvlášť když textu schází jednoznačný vývoj směrem k závěrečné katastrofě a především katarzi.

Na tomto místě musí zaznít, že Herák-Arpy se začal systematicky vzdělávat teprve ve vězení. Krátká pasáž, ve které popisuje, jak díky literatuře začínal lépe rozumět světu kolem sebe, patří k tomu nejzajímavějšímu v celé knížce.

„Jak jsem již zmínil, mě zachránil chodbař Štava. Velice mně pomáhal po materiální stránce, ale navíc mě naučil spoustu věcí. Jednoho dne mě vybědl, že musím číst, abych se něčemu naučil. [...] Začali jsme pohádkou Sůl nad zlato. Chtěl po mně, abych mu vyprávěl, co jsem z toho pochopil, a vždy mě poučil, když jsem něco řekl špatně. [...] Už to nebyly jen pohádky, ale i klasikové, které jsem začínal chápat; i když to bylo velice těžké. Proto jsem četl některou knížku třeba i třikrát. Úplně mě to začalo měnit, měl jsem jiný názor, než dříve, byl jsem rozumnější, lépe jsem s lidmi komunikoval. Moje slovní zásoba se hodně naplnila. [...] Za to vše, co jsem se naučil, děkuji jednomu člověku.“

Zároveň z této informace vyplývá, proč Arpyho trestanecké zápisky *Za mřížemi* jako celek selhávají. Šikovný redaktor by autorovi jistě pomohl vyvarovat se repetice a podržet si čtenářovu zvědavost příslibem dalších událostí, namísto jejich nahodilého kupení. Dobrý přítel by zase mohl poradit, že individuální prožitek nesvobody je čtenářsky mnohem zajímavější a lidsky přínosnější než sebezpreciznější popis tahanic mezi mukly. Protože však redaktor i přítel absentovali, Arpyho memoár sice poskytuje informace, ale nenabízí ani duchovní útěchu, ani umělecký zážitek.

Také Zdeněk Perský se naoko tváří, že ho k psaní přivedla náhle nalezená pokora a lítost. V textu na obálce tvrdí, že začal meditovat a skončil s životem v podsvětí. Ve shodě se svým guerillovým literárním stylem dodává, že „usiluje o nápravu svých někdejších kolegů“. Kdo ví, proč ne o svou vlastní...

Kde domov můj totiž vůbec není příběhem o tom, jak se těžce zkoušený mizera dal na pravou cestu. Na rozdíl od *Za mřížemi* sice kniha splňuje některé rysy žánru a nabízí čtenáři velkou genezi protagonistova vykročení na cestu zločinu, jenže od začátku nejde o nic jiného než o bláznivou, komickou a velmi nestoudnou oslavu Zdeňka Perského — zločince-génia. O šíří sebeklamu, v jakém protagonista žije, snad dostatečně vypovídá fakt, že o sobě často s gustem mluví ve třetí osobě jako o Peršákově, Peršingu či dokonce Králi Medimonu Perském. Jeho takřka čtyřsetstránková dobrodružství jsou prodchnuta obdivem k vlastnímu fištrónu a neohroženosti. Od prvního veksláckého korzování před Tuzexem přes okrádání opilců a obchod s drogami... Odplatou je ovšem deset rozsudků a čtrnáct let natvrdo. Následuje nadšení pro nápravu, bojová umění a meditaci. Každý řádek a kapitola vzdává hold nejlepšímu mezi „tuneláři“, „šmėčkaři“ a „obkladači“ Zdeňku Perskému. Může nás napadnout, že jde třeba o do důsledku dovedenou nadsázku; závěrečné autorovo šmé uchystané pro důvěřivého čtenáře. Vzhledem k naivitě autorova sepisování je to ale možnost tak nepravděpodobná, že ji lze téměř jistě vyloučit.

„Ale najednou se vynoří romská kosatka, osm Romáků a jeden jako by jim velel. Rybáři, kteří tam byli, se báli, že by jim polámali udičky a přetrhali vlasce, či potopili lodičky. Na ně musel přijít opravdu zkušený rybář, Peršák, kapitán, tunelář.“

„Asi za tři hodiny zapasuje ten pravý klíč, toto je ten největší okamžik každého zloděje, čorkařské poznání, že je jenom jeden na světě, kdo má ten klíč v rukou, a to je Peršák. Život dává jenom těm, co si to zaslouží, to jsou reálné výsledky, to tvrdím na základě svých vlastní zkušeností.“

Cosí jako *lítost*, nástroj katarze, který trestaným do jisté míry umožňuje podělit se s „ctnostným“ světem o hrubé zkušenosti z podsvětí, zde opět nenajdeme. Přesněji řečeno, čtenář ji *vidí napsanou*, ale takto čouhající z bombastické sebechvaly ji nelze brát vážně. Také Perského dílko se vzpírá výše načrtnuté definici vězeňských memoárů. Prostřednictvím pestrého jazyka spodiny s nezanedbatelným otiskem Perského vlastního idiolektu zde do jisté míry dochází ke shodnému vršení epizod jako u Arpyho. Čtenář se po určitou dobu baví. Pak jej ale začne zmáhat nepravděpodobná udatnost tohoto génia.

Vzhledem k samouctví obou autorů nás asi nepřekvapí, že ani jeden z textů není obdařen jakous takous literárností. Jak Arpyho suše odmeldovaným historikám z basy, tak Perského „vysoce stylizované próze“ o životě bandity schází alespoň jedno další patro. Snad je to tím, že zatímco uvnitř jednotlivých epizod dějová kauzalita jakž takž funguje, ve vyšších patrech narativní struktury chybí. Celý text se rozpadá na volně řetězené epizody. Lze vlastně jen voyeursky přihlížet; čtenář nemá šanci padat a růst s hrdinou, protože mu není jasná ani jeho nejzákladnější motivace.

Zřejmě máme opět co do činění s rysem pro současnou romskou literaturu typickým. Když romští vypravěči vyklouznou z polohy dané tradicí (ve kterých se alespoň starší ročníky pohybují jako ryba ve vodě), narážejí často na rozpor mezi tím, co napsat touží, a tím, co jim jejich „literární nástroje“ napsat umožňují. Jinými slovy — v literárním snažení je handicapuje koktejl umíchaný z krátké tradice institucionální vzdělanosti, malé znalosti kánonů, faktického samouctví a v případě obou našich autorů také specifického sociálního prostředí, které je částečně (de)formovalo.

Andre basa čorikanes bešav

V rámci této studie jsme knihy *Za mřížemi* a *Kde domov můj* prezentovali jako (okrajovou) součást romské literatury. Romského je v nich ale přítomno jen velice málo. Výrazněji u kovaného kriminálního Perského než u etnicky poměrně nečitelného Arpyho. Perský svůj původ naznačuje mezi řádky. Ne snad že by se za něj styděl, spíš pro něj není důležitý. Když na straně 58 říká právě obrané „rybě“ (rozuměj „troubovi“, „oběti podvodu“): „Příště až budeš mít zájem, tak přijď sám [...], jsme Romové, stejná krev, musíme si pomáhat,“ čtenáře to nepřekvapí, měl už dříve řadu indicií. Indicií nejvíce matoucí je však paradoxně sám jazyk. Slova a fráze z romštiny, které často a rád používá, pocházejí z východoslovenské i olašské variety romštiny. Perský je nedůsledný a dělá chyby, někdy se uchýlí k výrazům z dialektu *světských*, jindy sáhne po vězeňském argotu. Ne každý, kdo se ohání „dylinami“ (hlupák), „degešáky“ (špindíra, rituálně nečistý Rom) a „chálováním“ (z rom. *te chal* — jíst), je automaticky Rom. Nezdá se, že by romština byla Perského mateřštinou.

„Nejpřesvědčivější“ jsou nakonec zcela jiná fakta — negramotná matka a věčně opilý nebo zavřený otec, Perského přechod do zvláštní školy, přezdívky bratra a přátel (Pena, Fery), předstírání italské národnosti...

Arpyho knížečku vydalo Společenství Romů na Moravě, s romskou identitou autora se tedy a priori počítá, v textu ji však, jak už bylo řečeno, nelze úplně jasně dete-

kovat. Další důvod, proč si čtenář k vypravěči těžko hledá cestu. I když tušíme, že etnicita pobyt ve vězení zákonitě nějak ovlivňuje, Arpy nám nedá poznat jak. To málo, co autor o svém romství prozradí, se jeví spíš jako omylem prosáklá informace, třeba když vypráví, s jakým gustem naslouchal zpěvu „Botoše, Roma z Teplic“, nebo když zdůrazňuje, že po gayovi Flekovi přezdívaném Pavlína se nikdy nenapil ani nekouřil. Stojí za zmínku, že v romských komunitách mají gayové opravdu nezáviděníhodné postavení. Obecně se má za to, že homosexuál je buď rituálně nečistý, nebo nemocný, a tudíž léčitelný (obvykle heterosexuálním sňatkem). Zákaz *komensality* importovaný z Indie nařizuje, že s rituálně nečistým nemohou ostatní společně stolovat. Pokud už je gay v konkrétní rodině — například při návštěvě — tolerován, nádobí, z kterého pojedl, včetně příborů, má být posléze vyhozeno [uvádíme na základě autentických výpovědí]. Arpy se tedy nejspíš snaží naznačit, že sice s Flekem udržoval přátelské styky, ale odsud posud; nepřekročil hranici, za kterou by se mohl vystavit rituálnímu znečištění.

Těžko spekulovat o tom, proč je vlastně pro oba bývalé trestance romské téma tak málo zajímavé. Nemusí to být pravidlo. Stačí rychlý pohled na krátké prózy jiného Roma ve výkonu trestu, Milana Demetera, který je průběžně zasílá romistickému časopisu *Romano džaniben* (3/1996, str. 46–49; 4/2000, str. 62–64). I Demeterovy povídky jsou silně autobiografické; právě z nich se dozvídáme, že prožil krušné dětství v sociálně výrazně deprivované rodině a svůj hněv na naprosto selhávající matku si posléze vybil na náhodné oběti. Navzdory zdánlivé absenci hodnot je zřejmé, že pro Milana Demetera je jeho romství stěžejní, a nikoliv okrajovou součástí identity. V miniatuře „Vězeňský pláč“ se krutý dozorce svěčuje, že po nocích naslouchá cigánským písním [...] a má pocit, že cigáni jsou vlastně svobodní a on, dozorce, je naopak vězeň vlastního života. „Kalo čiriklo“ je zase příběhem učitele na hudební škole, který komentuje odchod rodiny svého nejnadanějšího studenta Jančua do emigrace: „Sleduji dění v této zemi, a tak jim rozumím a nepřemlouvám je. [...] Odlétá největší talent, kterého jsem kdy měl. Měl smůlu — byl to Rom.“ Význam přisuzovaný romskému hudebnímu nadání jasně ukazuje, že Milan Demeter je se svou identitou nejen srovnaný, ale cítí se oproti gádžům ve výhodě. Autor prostřednictvím obou neromských vypravěčů Romům ještě zvyšuje prestiž tím, že odhaluje slabosti gádžovských vypravěčů a nechává je tajně i otevřeně se upínat k vyšším (rozuměj romským) hodnotám. Dozorce je nešťastný v osobním životě a zpěv Romů ho dočasně osvobozuje, učitel hudby zase čelí obvinění z výtržnosti, když pod vlivem ztráty milovaného studenta pomoci plakát s někdejší vůdcem republikánů Sládkem.

Arpy i Perský mohou mít osobní důvody, proč romskou identitu ve své próze nezdůrazňovat. Odpovědí je dost těžké se dobrat. Z pohledu romské literatury a romistiky jsou však jistě nosnější literární kameje Milana Demetera, v nichž na nesmírně malém prostoru zazní celá škála odstínů romské identity — od mindráků spojených s kolonizovaným vědomím přes znovunalezenou hrdost až po stěžejní místo rodiny v životě jednotlivce. Jsou cennější než detailní výpovědi z exkluzivního prostředí, které však nepřinášejí hlubší vhled do čistě romské zkušenosti. Tento „kronikářský“ přístup, v Perského případě navíc nevidaně egocentrický, bohužel postrádá jakoukoli přidanou hodnotu, využitelnou pro ostatní. Jsou to texty, které snad mohou zaujmout svou dokumentární hodnotou, ale srdce čtenáře nechají chladné.

Bylo by nesmírně zajímavé porovnat tyto texty s podobně insitními výtvary vězňů neromských. Do jaké míry by asi vykazovaly podobnou chirurgickou přesnost záznamu zločinů a nepravostí? Byly, nebo nebyly by emočně vyzrálejší? Píší vůbec další muži a ženy ve vězení o svých zážitcích a zkušenostech, reflektují svou identitu, bilancují...? Tato práce budiž prvním příspěvkem do budoucí debaty o charakteru literatury — nebo psaní, chcete-li — inspirované dojmy z výkonu trestu. Naše studie je jako pohled vzhůru ze dna studny směrem ke vzdálenému okraji. Jaký je asi pohled od rumpálu směrem dolů?

Autorka (1977) vystudovala romistiku a anglistiku-amerikanistiku na FF UK. Dlouhodobě se zabývá romskou kulturou a literaturou. Svými texty a překlady (z angličtiny a romštiny) přispívá do nejrůznějších periodik. Vyučuje angličtinu a anglická studia na Gymnáziu Jana Palacha a Literární akademii Josefa Škvoreckého.

Literatura

- Ladislav Herák-Arpy: *Za mřížemi; pravdivá zpráva o intrikách a násilí za zdmi věznic*, Společenství Romů na Moravě, Brno 2003.
- Zdeněk Perský: *Kde domov můj*, Divus, Praha 2005.
- Dagmar Mocná — Josef Peterka: *Encyklopedie literárních žánrů*, Pa-seka, Praha — Litomyšl, 2004.
- Walter J. Ong: *Technologizace slova*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2006.
- Philip Rawlings: *Drunks, Whores and Idle Apprentices: Criminal Biographies of the 18th Century*, Routledge, London 1992.
- www.oldbaileyonline.org

Milan Kozelka FOTO MILAN KOHOUT

Domy bez oken

Milan Kozelka

Performer, básník a prozaik Milan Kozelka se narodil v roce 1948. V době normalizace byl opakovaně perzekvován a vězněn (Pankrác, Bory, Mírov...). V kriminále strávil celkem pět let, z toho osm měsíců v samovazbách...

Bez soli a bez chleba

Ve zpustlých sklepních kobkách hustě víří prach, vlhko se mísí s pachem potu a štiplavého kouře. Je krátká pauza na čaj a na toaletu. Kabiny obsazují nažhavení buzíci, vyflusání muklové močí do sudů s nameteným bordelem. Sklep připomíná hnijící žumpu plnou lidského hmyzu.

„Gádžo, sem není piča. Sem Japonec,“ machruje Eda a kusem drátu míchá čajový dryják ve sklenici od okurek.

„Co to žvaníš, jakej Japonec? Seš čistokrevnej Cikán. Nemáš šikmý voči,“ oponuje Mik. Na place do sebe tepou dva zfetovaní muklové, chumel přísirků vytváří clonu.

„Vy gádžové ste dyliny. Můj máma v Praze dva roky šukala s Japoncem, fakt,“ prozrazuje Eda.

„No a co má bejt?“ krčí Mik rameny. „To eště neznamená, že seš Japonec. Koho máš v lejtrech napsanýho jako fotra?“ ptá se. Mokvající skvrna na zdi připomíná Madagaskar.

„Gejzu Makulu. Trefil ho šlak,“ říká Eda.

„Tak vidíš,“ směje se Mik. Špeluňka je prosáklá plísní.

„Na smrt mejch dětí, sem Japonec!“ přísahá Eda.

„Já sem zase Žid,“ konstatuje Mik.

„Co to je Žid? To sou ty zkurvysyni, co ukřížovali Pánaboha?“ mračí se Eda a opatrně rozlévá čajový utrejch.

„Jo, to sou voni,“ přikyvuje Mik.

„Ať dou do hajzlu! Ať jim prašivý psi jebou haksny, ať se jim děravý boty rozšněrujou! Ať je zem vyhodí a vysere se na ně, až chcípnu, svině vypíčený!“ spílá Eda.

„Edo, kolik si vyfasoval u soudu?“ ptá se Mik.

„Patnáct let. A pak eště další tři,“ křížuje se Eda.

„To je hroznej flastr... Za co?“ žasne Mik.

„To nechtěj slyšet, gádžo,“ vykrukuje se Eda.

„Řekni, zůstane to mezi náma,“ žádóní Mik.

„Přepad sem a vokrada,“ ošívá se Eda.

„Za to ti nemohli přišít takovej fábor,“ oponuje Mik.

„Rozbil sem hubu a pak vymrdal,“ říká Eda neochotně.

„Dobrý, ale i tak to nesedí,“ dál oponuje Mik.

„Podříznu sem krk...“ mumlá Eda polohlasně.

„Už je mi to jasný,“ balí si Mik cigaretu z hrubého tabáku.

„...a sněd sem,“ dodává Eda skoro šeptem.

„Cože? Tys někoho sněd?...“ leknutím upouští Mik nedobalenou cigaretu. Eda má kamenný výraz, tupě vězí do zdi.

„Jo. Kus její ruky...“ cedí skrz zuby.

„Kdo to byl?“ třesí Mik oči, cuká mu žaludek.

„Listonoška,“ říká Eda a skrývá plešatou hlavu v dlaních.

„Jak to, že ti nepřiklepli špagát?“ diví se Mik.

„Frajeři z Dobřan řekli soudu, že sem dylina,“ vysvětluje Eda a rýpe se v nose a v zubech kusem hliníkového drátu. Žíly na spáncích má naběhlé, nasraně mhouří oči.

„Kurva, ty seš ale kokot! Už věřím, že seš Japonec,“ ulevuje si Mik a pomalu usrkává čaj.

„Sem,“ říká Eda pyšně.

Ježíš, hadí tanečník

Sychravá zima prosakuje pod kůži, spaluje utlumené mozky, těžkne lhostejnost. Oprýskané stropy jsou oblohou, žluklý smrad levandulovou vůní, strohé nic se násobí všudypřítomným nikde. Kovové ochozy se ledově lesknou,

M. K. performuje v peřejích

M. K. jako geodet v džungli

katry a mříže odpuzují zřůdnou nehybností. Za matnými skly kulminuje podzim, přítmí je přízračně bezútěšné.

Mihok přijel eskortou z lágru v Mladé Boleslavi, na lakovně tam šmirgloval skelety karoserií sériových aut. Stál proti spoluvězni na opačné straně pásu, po kterém se pomalu posouvaly karoserie. Mezi zuby křečovitě svíral gumovou hadici s prudce stříkající vodou. Byl nahý, na sobě měl pouze dlouhou gumovou zástěru a holínky plné čvachtavé kalné břechky. Jak se karoserie sunuly, Mihok se spoluvězněm na ně chrtili studenou vodou a krouživými pohyby ošmirglovali jejich povrchy. K dlaním měli připravené hrubé smirkové desky, které v pravidelných intervalech měnili. Tempo bylo pekelné, deset až dvanáct hodin na denních a nočních šichtách. Muklové se vzájemně hecovali zvířecími skřeky, přidušenými pevně tisknutými hadicemi. Často kolabovali a káceli se na plechová torza, pás je vlekl několik desítek metrů jako mastné cáry vykostěných mršin. Hodně jich spáchalo sebevraždu, ostatní zesíleli. Brutálním galejím se říkalo hadí tance.

Mihok roztržitě pendluje po úzkém ochoze z jednoho konce na druhý a vibruje zimou. Oči se mu divoce lesknou, vši silou buší pravou pěstí do levé dlaně. Je oblečený do sepraných montérek, na nohou má staré pantofle. Holou lebku má hustě posetou jizvami a mokvajícími vřídky.

„Mrdám vás, kurvy!“ syčí Mihok nenávistně. Muklové jsou ve střehu — poserové zalézají do cel, ranaři vyčkávají.

„Seru na vás! Sem někdo jinej, než si myslíte, vy svině! Sem Ježíš, hadí tanečník!“ řve Mihok na celé patro.

Svléká se do naha, zouvá si pantofle a nasazuje si je na ruce. Divoce jimi šmirgluje zažloutlou boční stěnu a dlouze při tom močí na kovový ochoz pod sebou. Rozkošnický se vlní, euforicky pošubává hlavou a s vervou plive na omítku.

„Sem Ježíš, vy zmrdi!“ řve a zrychluje tempo. Bosýma nohama stepuje v kaluži teplé moči.

Přibíhají bachaři a vyzývají ho, aby okamžitě přestal. Mihok je nevnímá, divoce drásá omítku a neartikulovaně chrčí. Bachaři se ho snaží od zdi odtrhnout, Mihok se obrací k jednomu z nich a pantoflema mu šmirgluje brunátný ksicht.

„Sem Ježíš, ty sráči! Sem cikánskej Ježíš, sem hadí tanečník!“ řve a naráží do bachaře kopulačními pohyby.

Jeden z fízlů ho sráží obuškem na kovový ochoz a stříká mu do očí slzák, ostatní do něj nepřičetně buší. Je slyšet jemné prasknutí, ocelový plát pod Mihokovou holou hlavou se rychle zbarvuje krví. Nahý Mihok bezvládně leží s překvapeně vytřeštěnými očima, potetované tělo má poseté podlitinami, sešlé pantofle se válejí daleko od něj. Bachaři do něj chvíli zuřivě kopou, potom odcházejí pryč.

Ježíš Mihok, hadí tanečník, vyvanul do hluboké tmy. V prázdnotě mezi tlustými zdmi zeje smrt, venku ve střezném koridoru štěkají hladoví psi.

Mon a Líza

Monovi je 45 let, Líze 23. Mon je Lízín otec, Líza je Monův syn. Oba jsou rodilí Pražáci z Nuslí. Recidivista Mon slíznul dvanáctiletý flastr za krádeže v obchodních domech, Líza pětiletý za pouliční rvačky. Jsou milenci. Mon seděl ve Valdčích, Líza broudil šatony v Minkovicích. Po dlouhých štrapácích se jim podařilo, že jsou pohromadě.

Před večerkou vytahuje otec Mon zažloutlé fotografie syna Lízy coby kojence, batolete, předškoláka a truhlářského učně. Láskyplně si je prohlíží a dojatě slzí. Líza je rozpačitý, potom se dlouze líbají. Po večerce, když je tma a klid, spolu vášnivě souloží.

Mon je potetovaný od hlavy k patě, jeho světlemodrý ksicht je mistrnou kopií obličeje Leonardovy Mony Lisy. Je to cejch dlouholetého mukla, budící uznání a respekt. Líza

FOTO ARCHIV M. K. (4x)

M. K. čte mukulům v kapli

Jonák, Stárek, Kozelka

má na prsou kérku indického boha Šivy, ničitele vesmíru. Monova manželka a Lízina matka si v Opavě odkrucuje čtyřletou pátku za hospodskou prostituci.

Mon a Líza opakovaně žádali ministerstvo spravedlnosti o povolení sňatku, jejich žádost byla vždy zamítnuta. Žádali i prezidenta, efekt byl nulový. V žádosti uvedli, že chtějí mít svatbu v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě, s následnou pařbou na Vikárce. Krajský soud je nechal přezkoumat psychiatrem a sexuologem, poté nařídil, aby byli v kriminále spolu, v jedné cele a sami.

„Až z týhle hnusný díry vypadnem, zmizíme fofrem do Polynézie a vezmem se tam,“ plánuje Mon.

„Jak se tam dostanem?“ ptá se Líza.

„To teď nevím, ale dostanem,“ říká Mon pevně.

„Proč zrovna tam?“ nechápe Líza.

„Protože je to asi jedinej flek na světě, kde je legální homosexuální incest,“ vysvětluje Mon.

„Jak to víš?“ diví se Líza.

„Říkali to na Svobodný Evropě,“ vysvětluje Mon a svléká Lízu z pyžama bez knoflíků, Líza zase svléká jeho.

Uléhají na spodní palandovou postel, líbají se, vzájemně se masturbují a hekají rozkoší. Mon se obrací a zasouvá si Lízín ztopořený penis do úst, Líza dychtivě polyká jeho penis. Jsou na cele sami, nikoho neruší.

Do cely tiše vklouzává bachař na noční směně. Svléká se a přiléhá k Monovi s Lízou, zduřelý úd zasouvá do Lízina konečníku, Monovi masíruje chlupatá záda.

Je hodina před půlnocí, venku hustě sněží.

Amplión

Barnabáš Ščuka sedí v rohu u zdi na kovové stoličce, velké vodnaté oči má vytřeštěné. Kostnatými prsty s ohryzanými nehty bubnuje do okraje stolu, bosýma nohama šoupe

po podlaze. Kýve se zepředu dozadu a rytmicky šeptá: „... Běchovice, Klánovice, Úvaly, Tuklaty, Rostoklaty, Český Brod, Poříčany, Pečky, Cerhenice, Velim, Nová Ves, Kolín,“ vyjmenovává jednotlivé stanice na železniční trati Praha–Kolín.

„Nezapomněl si na nic, pičo?“ popichuje ho Knot, vyhlášený brněnský karbaník.

„...Běchovice, Klánovice, Úvaly, Tuklaty, Rostoklaty, Český Brod, Poříčany, Pečky, Cerhenice, Velim, Nová Ves, Kolín,“ kontrolně — teď už nahlas — přeříkává Barnabáš železniční stanice. „Nezapomněl,“ říká a kýve se s větší razancí.

Cela je osvětlená matnou žárovkou, statické stíny postelí a pohyblivé stíny muklů šmouhovitě prokreslují špinavé stěny. Hodinu po večerce všichni spí, mariášník Knot chrápe. Barnabáš ve spánku rozevzláté mává rukama, jako kdyby dirigoval symfonický orchestr. Víčka zavřených očí mu nervně pocukávají, rty mechanicky poklapávají, tvrdě spící Barnabáš odříkává: „...Řeporyje, Zbuzany, Rudná, Loděnice, Beroun, Zdice, Hořovice, Mýto, Holoubkov, Rokycany, Chrást u Plzně, Plzeň...“ — stanice na trati z Prahy do Plzně.

Ráno po snídani je nástup, cely obcházejí bachaři a sčítají ospalé vězně. Malý tlustý kripl s předkusem krvelačně mžourá na Barnabáše. „Hlášení!“ řve na něho. Nechápací Barnabáš se klátí zepředu dozadu, oči má úzkostně vytřeštěné.

„Podejte hlášení!“ řve bachař nepřítelně.

„...Kkolín, Týnec nnad Llabem, Chvvaletice, Ppřelouč, Ppardubice, Mmoravany, Zzámorsk, Ssruby, Chocceň, Bbrandýs nnad Oorlicí, Úústí nnad Oorlicí, Ččeská Ttřebová...“ koktá Barnabáš v pozoru.

„Já tady nejsem pro srandu!“ řve bachař-zombie a s pomocí dalších dvou dozorců vleče vyděšeného Barnabáše na kovový ochoz.

beletrie

Jsou slyšet rychlé údery bejkovců a Barnabášův zvířecí řev: „...Olomouc!... Přerov!... Lipník nad Bečvou!... Hranice!... Suchdol nad Odrou!... Studénka!... Ostrava-Svinov!... Ostrava hlavní nádraží!...“

Potom už jen slabé sténání a vzdálený smích...

Samota, klec a Heidegger

Pozdně podzimní noc odkrývá všechno zapomenuté, bolestně obnažuje ignorované detaily. Zdi jsou ledově vlhké, odněkud sem doléhá myši šramot. Jinak je ticho a tma, samota se stává návykovou drogou. Cela samovazby je úzká a vysoká, oprýskaný strop vypadá v denním světle jako zeměpisný atlas. Čas je nepotřebným pojmem, rituální chůze od čelní zdi ke katru je stejně osvěžující jako hlasité hovory sama se sebou. Opakovaná noční masturbace je umělohmotnou třešní na polystyrénovém dortu.

Jedna deka smrdí, druhá se rozpadá. Jít do sebe až na dřeň se dá i bez pyžama, výhodou je nezkreslený pohled na minimalistické proužky temné oblohy za dvojitými mřížemi. K samovazebnímu úboru by slušel psí obojek, dohola ostříhaná hlava opravňuje k snadné číselné identifikaci. Noc je plná složitých paradoxů, hrubá omítka zve k návštěvě exotických měsíčních krajín.

Úbytek na váze není podstatným jevem, modelky jsou taky štíhlé a neremcají. Bez sebezničujících monologů je nicota mnohem nicotnější, prostor děsivě rozkletnější nebo lhostejně smršťenější — podle okolností. Podcenit situaci znamená nakálet si do vlastního hnízda. Ranní úklid hnízda probíhá pod dohledem uniformovaných expertů, žádná prkotina se nesmí odfláknout. Vnější spokojenost je vždy pravoúhlá, vnitřní úzkost má vládní pulzační vlastnost. Smysl slov je předem stanovený, odchylky od normálu jsou riskantní pro všechny. Izolovaný prvek se vyvíjí bez závislosti na strohých konstantách, složité úkony je nutné omezit na strohé minimum.

Voda v rezavém kýblu páchne, stupačková latrína vydává skučivé střevní zvuky. Pevné obrysy je možné nevnímat, tušeným průserům se vyhnout nelze.

Nic tady není, nikdo se tu nevyskytuje, nikam odtud cesty nevedou. Je skvělé si představovat noční toulky Paříží, nekonečný maraton po newyorských galeriích, ranní nebo večerní pohodu na březích Pacifiku, v místech, kde žil básník Robinson Jeffers.

Není vhodné si myslet, že čas lze obelstít a že smrt bude snadným únikem z nastražených pastí. Když brzy ráno začnou na chodbách řinčet ešusy a třískat mříže kat-

rů, je jasné, že uplynulá noc byla pouze rychlou a falešnou iluzí před dalším celodenním peklím.

Smradlavá voda je na mytí, pít se nedá. Moč padá do zející díry, znásobené echo vrací její krystalický zvuk. Mýdlo došlo, chybí ručník a praskla guma u kalhot.

Chuchvalec

Nad hradem líně svítá, okolní lesy jsou zanořené do husté mlhy, vše prostupuje mrtvolné ticho.

Náhle se ozývají tři dlouhé dávky ze samopalů, krátce po nich ještě jedna kratší. Psi hlasitě štěkají, úsečné výkřiky tříští strnulý klid.

„Bengové mají manévry,“ říká rozespale Rajchl a dlouze zívá. Do budíčku zbývá necelá hodina.

„Vstávat, vstávat! Všichni okamžitě nástup!“ otrásá hradem řev rozlícených bachařů. Členové vězeňské samosprávy spěšně odemykají cely.

„Vstávat, zvedat kostry! Nástup!“ hulákají bachaři.

Rozespalí muklové se poklusem přemísťují dolů, na vydlážděný půdorys pod věží s hodinami. Uprostřed dvora se na rozprostřeném čtvercovém igelitu povaluje krvavá hrouda rozstříleného vězně. Igelit je zbrocený teplou krví, z prostřelené lebky vytéká mozek. Dvůr je obstoupený bachaři s odjištěnými samopaly, psůvodi drží na šňůrách zdivočelé psy bez náhubků.

„Chodit v kruhu kolem Olaha a koukat! Takhle dopadne každé, kdo se pokusí vo útěk! Rozumíte tomu, zrůdy zasraný?“ řve podsaditý šéfbachař.

„Přes hradby se nikdy nedostanete živí!“ pokračuje jeho zástupce. Třicet bachařů najednou střílí dlouhou ohlušující dávku do vzduchu, psí kravál graduje.

„Chodit a koukat se!“ řvou. Krev se přelévá na dlažbu.

„Tohle jim neprojde, sviním,“ šeptá Rajchl.

„Projde. Dycky jim všechno prošlo,“ vzdychá Klejcha, bývalý žoldák Cizinecké legie.

„Chodíme a koukáme!“ nepřičetně řvou bachaři a zlovestně chřestí uzávěry kverů.

Odporná zima se zadírá pod kůži, oprýskaná věž připomíná ozubený držák soudního štemplu.

„Je jaro, listy žloutnou a sněží do květin. A hrůza chodí s loutnou a s věncem kopretin...“,“ šeptem zpívá Rajchl Krylovu Rakovinu, před očima se mu dělají mžitky.

„Chodit a koukat!“ řvou bachaři, psi štěkají jako šílení.

„Tý loutně struny chybí a stvůra bez tváře, spár dravce, tlama rybí si hýká z oltáře...“,“ tiše pokračuje drsan Klejcha, po tvářích se mu kutálejí slzy.

Ukázky z připravované knihy Domy bez oken

Muklové říkali, že nejhorších je prvních pět let

Rozhovor o vězení s **Milanem Kozelkou**

Poprvé tě zavřeli v srpnu 1969. Za co to bylo a jak na to vzpomínáš?

Při protiokupačních demonstracích na Václaváku jsem prchajícímu policajtovi posadil na hlavu prázdný odpadkový koš. Ustlal si a šeredně se dotřískal. Po rychlé a tvrdé odvetě jsem se probral v Bartolomějské. Odkud mne vyexpedovali do Ruzyně. Za napadení veřejného činitele jsem vyfasoval rok. Stát se to o pár let později, byly by to roky čtyři, Valdice a nejspíš — vzhledem k mé tehdejší vitalitě — i moje konečná.

Zažil jsi ve vězení a při policejní šikaně i vyložené fyzické týrání?

Párkrát si mne při výsleších podali, ale to si podali každého druhého. Vyslyšali mne kvůli land-artu a performancím. V kriminále jsem dostal od fízlů pořádně na klapák dvakrát. Pokaždé v Plzni na Borech. Oni ale týrali i jinak, promyšleněji — samovazbou, oblbovacími drinky: faustan, neuleptil, plegomazín... A samozřejmě přemrštěnou pracovní normou. V New Yorku jsme jednou seděli v hospodě s plzeňským fotografem Honzou Frankem, který od osmdesátých let žije v Americe. Mluvili jsme o borském kriminále a on se zeptal, jestli mi něco říká jméno Zajac. Málem jsem sletěl ze židle. Major Zajac byl sadistický psycholog, který devastoval vězně na izolacích a rval do nich různé oblbovací mixy. Přímo zavinil smrt několika vězňů. Byl to otec Honzovy bývalé manželky. Nepříjemná náhoda...

Jak do vás to svinstvo nacpali?

Nejdřív nás nechali na samotce několik dnů promrznout a vyhladovět a potom — když jsme byli naprosto neteční a apatičtí — to do nás nacpali. Přimíchali to třeba mezi léky proti nachlazení, které byly v zimě v izolaci běžné. Jednou jsem měl horečky a byl jsem pod plegomazínem — už nikdy bych to nechtěl zažít. Měl jsem rozostřené vidění a ztrácel jsem pocit tělesnosti. Pamatuju si, že v jednom momentě jsem se ocitl v něčem, co se podobalo katatonickému stavu — vláčnost přešla ve strnulost, a i když jsem nějak pohyboval rukama, neuvědomoval jsem si to, necítil jsem to. Tyhle stavy trvaly několik hodin. Většinou to do nás cpali ráno. Potom nám

měřili tlak a jiné tělesné funkce. Vlastně se jednalo o řízené experimenty.

A co ti pederasti? Jak to známe z *Labutích písní*...

Magor byl ve Valdicích, tam to bylo hodně specifické. Mírov se tomu v něčem podobal, Bory byly snesitelnější. Pederasti měli svoje party a ostatní nechávali na pokoji.

Člověk si asi nakonec zvykne na všechno.

Naopak! Zvyknout si tam nejde na nic, žiješ v omezeném prostoru, v extrémních podmínkách buzerace a nervozity. Zašít ses mohl do sebe, do vlastních myšlenek a představ. Nic jiného ti nezbývalo, jiná možnost nebyla. Fantazie byla důležitým faktorem přežití, stejně jako postupné omezování osobních potřeb. Bylo to prostředí vhodné pro askezi a pro hlubokou analýzu sebe sama.

Takže je lepší naučit se sedět nebo si raději uvnitř vybudovat nějakou náhradní existenci — být tulákem po hvězdách?

Oboje. Já jsem se dokonale sžil s prostředím, na izolacích jsem se toulal po hvězdách. Byl jsem mladý dobrodruh a lákalo mne riziko. Bohužel mi často při styku s bachaři ujela huba a bylo zle. Muklové mne měli rádi, policajti mne nenáviděli. A sedět se naučíš, nic jiného ti nezbývá. Bylo nutné si vypěstovat obranu a nepoddat se okolnostem.

Pomáhal jsi muklům psát dopisy? Nebo jsi byl šprýmař?

Obojí. Psal jsem jim dopisy, vykládal pitomosti, tři měsíce jsem vedl zeměpisný kroužek. Dokonce jsem rituálně oddal dva buzíky. Dal jsem tam dohromady velký cikánsko-český slovník a učebnici cikánské gramatiky. Po výstupu jsem to předal Mileně Hübschmannové, kde je to dnes, nevím.

V sedmdesátých letech jsi ale podle vlastních slov byl zavřený „za příživnictví plus neplacené alimenty“ — považuješ se dnes za politicky pronásledovaného?

Ne, nepovažuji. Považuji se za ne úplně spravedlivě odsouzeného. Považovat se za politického — takovou drzost bych neměl ani ve snu. Pravda, taky jsem měl flastr za

výtržnictví — v noci jsem ožralý vyřvával cosi o nadvládě free-jazzu nad byrokracií. Za to jsem dostal podmínku, kterou mi potom přiklepli k souhrnnému trestu.

Kolik sis toho odseděl?

Celkem pět let, z toho osm měsíců na samovzbách. Uteklo to. Mezi mukly se říkalo, že nejhorších je prvních pět let, potom už je to brnkačka. Vlastně už jsem potom tu příslovecnou brnkačku ani nezažil.

Prý máš z kriminálu „materiálu na pět knih“. Kdy by se tedy čtenáři mohli dočkat tvých *Domů bez oken*?

Knihu povídek *Domy bez oken* snad dopíšu na jaře. Nepíše se snadno, některé příběhy mnou otřásají i po dlouhých letech, něco musím pracně rekonstruovat. Neustále mám před očima geniální prózy Karla Pecky a mám chuť se na psaní vykašlat. Na druhé straně si uvědomuju, že je tady minimum lidí, kteří jsou schopni o těch příšernostech v sedmdesátých a osmdesátých letech podat svědectví, a že mám to štěstí v neštěstí patřit mezi ně. To mne motivuje a drží v občasném tranzu. Magor Jirous prý píše něco podobného, snad s názvem *Zápisky z mrtvých domů*. Strašně se na to těším, ale zároveň se toho dopředu děším.

Proč?

Vzpomínám na ta léta jako na zlý sen a každá připomínka toho prostředí je bolestná a ponižující. Často jsme nebyli lidmi, ale sedřenými čísly, fackovacími panáky a méněcennými idioty, kteří si museli nechat všechno líbit. Snažím se na to zapomenout, ale nejde to. Děším se i svých povídek z toho prostředí, nepíší se snadno, nenávidím je.

Připravil Martin Stöhr

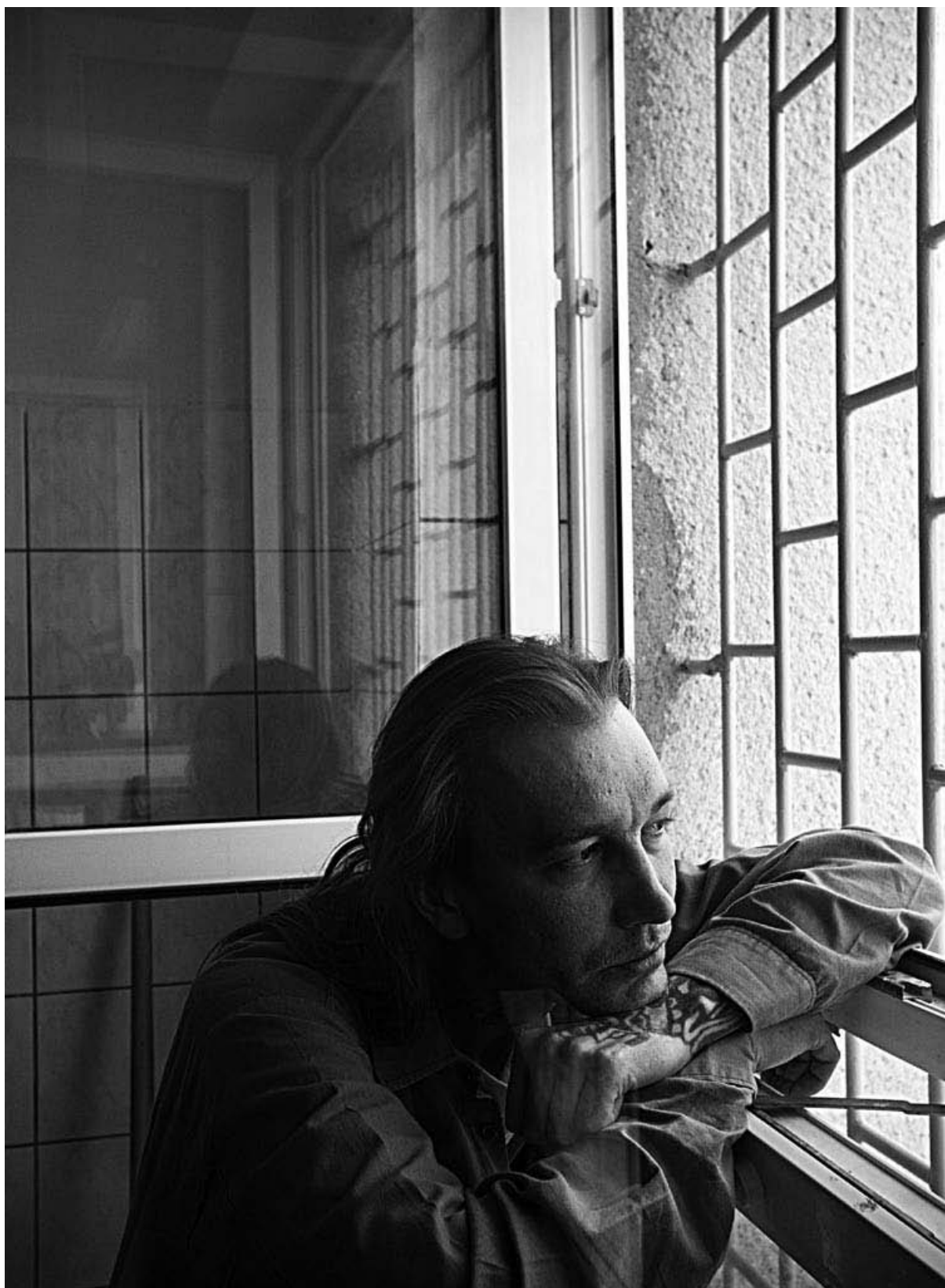
Milan Kozelka (1948 v Kyselce u Karlových Varů) je performer a spisovatel. Vystudoval školu života, načež se zabýval ponejvíce výtvarným uměním (performance, akce, land-art, happening, minimalismus apod.). V době normalizace byl opakovaně vězněn. Pobýval střídavě v různých městech Čech i Moravy, kde vykonával rozličná dělnická zaměstnání. Po roce 1989 se věnoval také organizační, redaktorské a editorské práci. Byl mj. pořadatelem tří antologií mapujících aktuální slovesné a výtvarné dění v regionech Ostravska, severních Čech a Olomoucka. V současné době žije v Praze a ponejvíce se věnuje literatuře. Vydal několik knih, jeho práce jsou zastoupeny v domácích i zahraničních galeriích.

Když vypustí nás z našich cel
po cestě do kostela
kvete na dvoře jitrocel
a fasáda se bělá
ve slunci oslnivě
však uvnitř chrám je tmavý

Bud' Bože milostivě
k nám shovívavý

*I. M. Jírous ~
Magorovy labutí písně*

René Plášil FOTO TOMÁŠ TRŠTÍK

Máte rádi syrový!

Malá encyklopedie kopanců života

René Plášil

René Plášil se narodil se v roce 1971. Rodiče se rozvedli, René vyrůstal s otcem. Nastoupil na vojenské gymnázium, ale jako šestnáctiletý se poprvé dostal do vězení a opakovaně se do výkonu trestu vracel, většinou za majetkovou trestnou činnost. V současnosti je vězněn za maření úředního rozhodnutí (řízení bez řídičského oprávnění). Je autorem knih Běžec na trati k... a Bohové s. r. o., a také spoluautorem svazku René — příběh filmu, dopisy z vězení. Je také hlavním hrdinou časosběrného filmového dokumentu Heleny Třeštíkové René, který v roce 2008 získal Cenu Evropské filmové akademie. Následují ukázky z jeho nepublikované prózy.

Konvence jsou na nic. I v literatuře. Tohle není literatura. (Možná trochu.) Bavím se. Zkus to též, čtenáři. A morálka? Co je to, tu vynechávám, nechám jenom syrovost, pravdu a trpkost. Pokrytci slovo morálka milují. Seru na ně, stejně jako oni na mne. Čau. Mimochodem — vše, co není fantazie, je v tomhle pouze pravda.

Známej ve všech hernách života

On vlastně ten život občas, někdy i soustavně, stojí za hovno. Teda můj.

Svět prý patří tomu, kdo je hráč. Už dávno jsem měl vypadnout od stolu a jít třeba něco užitečného dělat. Jenomže. Ona občas přijde karta a to nicotný vítězství nutí blbce jako mne pokračovat ve hře.

Dokonce i mládí, kdy fakt hrály housle — 7 let — pod mojí bradou a tlakem na smyčec, byla hra. Furt samá lež kvůli fotrovým novým samicím i manželkám. Vyhraje-me, řekl si malý blb a zdrhnul na vojenskou školu. Jo, vyhrál.

Nejlepší střelec útvaru, nejlepší organizátor, jeden z nejlepších běžců na kilometr. Samý diplomy, odznaky, výhry.

Pak jsem si vyhrál kundu z intru, a druhou... Chyběly prachy. Lidi jich mají dost. U soudu tomu říkali podvod a dali výhru rok, plus půl za dvě ukradené pistole zbrojního mistra. Holt trénovat se musí. Propuštěn bez ostudy — ze zdravotních důvodů rovnou do lochu.

První velká výhra. Potom jich bylo víc, mnoho, tak za 17 let filtrovaného vzduchu dohromady.

I tyhle hrátky se dají přežít. Co se životem pak — 36 let na hrbu, tetování i na krku a ve všech hernách života si známej jako cinknutá karta.

Hrajeme dál. Blbě. Prostě smůla. Brácha má sračky — rodiče zaplatí. Platit něco tobě? Tak 1000 káče do začátku

a vypadni nám ze života. Jediná výhra je kunda. Slušná, dobrosrdečná a trochu dobrodružná.

Hrajem dál. Do tý doby, než to milou pizdu přestane bavit a ty si na suchu s jedněma teniskama na nohou, nebo oběma v lochu. Zas. Potom ti už nic nezbyvá. Nic než hrát a hrát a hrát.

Přeci někdo již vyhrál. Někdo vyhrál. Třeba velkou ránu, koupil byt, káru, hospodu... A žije. Vítěz.

Už nechci dobývat svět, oslňovat spoluobčany svou velikostí. Chci skromnější svůj a spokojený životek. Malý pískoviště s lopatičkou, abych si užil a nebyl vidět. Žádný ozářený stůl s velkým bankem — to znám —, prohry stojí roky života. Života plně vyhozeného oknem, kdy člověk závidí i všem nehráčům vstávajícím v půl šestý do rachoty a pak se spokojeně po pivku vracejícím k ženušce a dětem. Do výhry, co neznám a nemám — domů, do tepla rodiny.

Radši bych asi měl držet hubu, ale psát se chce. Vyřvat do světa skutečnost, že už jsem závislák. Jo, žeru DHC, co dostávám na bolesti. Opiát — dihydrocodein hydrogenotargas continus a po něm je mi fajn. Štvou mě dny, kdy dobrovolně abstinuji.

V bláhovém domnění, že se nestanu fetišem, nežeru další toxické prášky, co mi dávaj na bolesti a epilepsii opioid — Tramal 100 Retard a Rivodril — benzoclonozepam.

Taková malá úlitbička bohům. Budu žrát jen DHC — říkám jim „dehoně“ a občas — při bolestech. Konzumace je častější než bolesti. Přidávám k dehoňům ještě Torecar — lék proti závratí. Sám o sobě dost toxický a výrazně zvyšující účinek, tedy slast opiátu DHC.

Přestanu. Jistě. Časem. Začnu pro změnu chlastat. Ono to ale i s chlastem chutná líp. Fakt. A ještě si můžeš dát panáků oblíbeného Beefetra, kolik chceš. Musíš toho vypít hromadu, aby ses vůbec ožral při DHC v sobě. Piju pro chuť chlastu, ne levný sračky pro ožrání. Tudíž mi ten fet pomáhá nestat se alkoholikem.

Nechte ho viset

Posranej hajzl. Nenávidím posraný hajzly. Kašlu na hygienu, bakterie, parazity. Vem je čert. Jde mi o estetiku. Zvlášť v prostředí, které užívám velmi často a pravidelně.

Posraná mísa, nachcáno kolem. Schválně chčiju taky vedle. Už by to měl někdo uklidit.

Tenhle hajzl mám rád. Jsou hajzly, co mám víc v oblíbenosti. Tenhle je dobrej. Jediný místo. Tutově jediný, kam se můžeš ulejt a máš božskej klid. Žůžo. Alespoň v noci, tedy když většinou ostatní spí. Jo, chvílema chodí chcát, onanovat i blít. Ne moc často, snesitelně. Většinou se honějí i šukaj v postelích.

Psát není zrovna jednoduchý. Ve Valdicích, 24 hodin denně zalígrovanéj, tedy ne. Nemůžu napsat cestopis z lágru ani Kerouacka *Na cestě*, tady je jen jedna. Zasraná a celkem dlouhá. Na začátku tý zkurvený cesty visí cedule — Václavák.

„Hele, veliteli, co ta cedule?“

„Václavák.“

Fakt chytrý vysvětlení. Píčus. Sám ví hovno, jen kdy mu končí služba.

Chci psát o *Kristusovi*, jeho chcípnutí a tak. Stejně to byl čurák. Dlouhý vlasy, nevinnej ksichtík a šilený oči. Hubeň a vyšponovanéj jak pruskej oficír před obrstem.

Věřící s plnou hubou Boha, toho našel v base, a pět let na hrbu u soudu. Pojebal nějakou náctiletou pizdi na sqótu. Za kafe uklízel cimru. Hajzl mu ráno připomenu.

Modlí se. Stále. Teda modlil, nebo to jen předstíral. Nevím. Byl divnej. Byl svůj. Nechápu, jak mohl s tím svým ksichtem dělat učitele. Holt život je překvapivej. Nás překvapil Kristus. Sotva přišel, prvotrestanej vůl. Nikdo ho nebral. Nechal si sebrat všechny věci. Jo, dokonce i kartáček na zuby a použitý ponožky. No, stejně moc zboží neměl. Ale chudý muklovský zmrdy potěší i to.

Zůstal mu pouze zlatej křížek. Sundával ho z krku, jen aby ho oslintal pyskem při modlitbách.

Vzal si úklid a byl tichej. Do činností ostatních se nezapojoval. V sobotu si oddychl. Měl totiž ústavní bohoslužbu, v ústavní kapli, s ústavním farářem a ústavním bachařským dozorem. Samý ústavní sračky.

Vracíval se rozsvícenej jako 25 wattová žárovka nočního světla. 3 měsíce. Někdo mu odebral křížek. Kdo nevím. Zajímá mě to. Z toho kusu zlata se nějaký podíl vyplatí i mě, když budu vědět. Zatím to není jistý. Nevím.

Dva dny Kristus prožíval kalvárii. Smutnej se plahočil, sral na povinnosti. Proto je teď zasranej hajzl. Což mě dost sere, protože dostal zapláceno. Překvapil nás. Ráno visel na katru okna. Modrej v nateklým ksichtě. Nic moc zajímavýho. Všichni tenhle pohled známe. Kontrola jeho skříňky. Něco se vždycky zdá upotřebitelný, i když to časem vyhodíš.

Pak přišel policajt.

„Co je to za vola?“

„Kristus.“

„Hm,“ poškrábal se pod čepicí. Jeho pravý jméno znal. Možná ne.

„Nechte ho viset.“ Zarachotil zámek. Čistím si zuby. Rádio hlásí nový horký den. Kristusovy výkaly na jeho nohách tečou přes nártky k prstům a kapají na zem.

Snídaně byla dobrá, salám, někdo nabídl Kristusovi kousnout. Nechtěl. Sere na nás. Doslova.

Po šestý ráno je tu policajt s foťákem. Pár fleší, další ho odříznou. Vyklozune a praští sebou o zem. Rukou zavadí o jeden stolec.

„Čuráku, Kristusi, rozbiju ti držku. Vylil si sklenici s čajem!“

Pak nic. Akorát je nasráno ještě pod oknem mimo hajzl...

Bůh má volno a čte si porno

Tohle je typický příklad dialogu průměrného českého vězně.

„Poštu?“

„Jo, tam sou prachy keš, chápeš?“

„A co když tě zas chytanou? Budeš chytat buzíky.“

„Zavřou mě... Proč by mě chytali!“

„Už si tady podruhá, šašku.“

„To byla náhoda, teď vím, jak na to.“

„Jenom aby. Hele, to je kára.“

„Ty mi nevěříš? Ukaž... Asi Ferrari.“

„Já jdu makat, rozumíš? Vydělám si sám.“

„Už si nafetovanej! Máš cígo?“

„Hovno. Těším se na kundy. A na káru.“

„Kurvy? Ne, lásku...“

„Ne kurvy, proč bych za píču platil?“

„Dělá to hodně lidí. I vysoko postavených.“

„Cha chá. Právě, že mám to vysoký postavení. Mám kundy zadarmo.“

„Ty na ně vyděláváš práci? Dej mi to cigáro!“

„Hm, nevím, jestli půjdu makat.“

„Radši běž, ta sociální síť je sice děravá, ale z tý policajny se utíká hůř!“

Všechno je pohádka. Fakt. Tudíž taky na nic. Myslíte, že se dá koupit knížka jako román bez happy endu? Nedá. Film už vůbec ne. Kde jsou ty smutně, tragicky končící romány, filmy, hry? Ach jo. Zlatá antika.

Špatnej konec zažiješ jen ve vlastním životě. No, časem se možná změní trend a budete si to moct prožít i díky umění. Kurva, kurva, kurva!! Proč žádná část toho mého zasraného života nedopadla dobře? To nevím. Nikdo. Bůh má volno a čte si porno. Jo, třeba to, co nafotila moje poslední holka. Jaká láska to byla! Stačilo nám k žití málo. Byteček nula plus láska, štěstí, radost, sex a smích.

Občas jsme i jedli, myli se a někdy se pracovalo. Kvůli nájmu je nutné CZK mít. No, makala jenom moje blbá maličkost. Nedokázal by nikdo tu krásnou a po sexu vonavou holku vytáhnout po ránu z postele s odchodem do práce. Kdybych to, do prdele, udělal, mohl jsem ji — ještě — mít. Ona milovala mě. Moc. Opravdu, věřte! Co všechno pro mě dělala. Rodiče jí nadávali, pořád. Celý pří-

buzenstvo. Občas kradla fety, co byly na prodej. Kunda jedna. Moje fety — nefetuju.

Loni jsem ji nechal. Těhotnou, závislou na heráku. Nešlo s tou pizdou žít. Chtěla potrat a fetovat. Prohánět si žilou pěkný sny. Bolelo to. Mě. Našel jsem ji v porno časáku. Teď. Proč tohle nepišou ti renomovaní klasici? Nikdo by je nečetl. Plebs chce pohádky. Láska, peníze, štěstí, sex a zase láska. Hovna, hovna, hovna.

Tyhle díla mi přijdou nudný jak saga od Faulknera. Pitomci. Alespoň z těch svých sraček vypouštěj morálku.

Takovej románek. Představte si. Od všech autorů jako Ludlum, Camus, Dumas a Bukowski. Možná by mu nic nechybělo. Možná. Hovno. Lidi, vás tohle nezajímá. Chcete Pretty Woman říznutou Čínskou čtvrtí, Gladiátorem a Lucasovou trilogií o šesti dílech.

Milujete úspěch. Svůj nejvíc a ostatním ho žárlivě závidíte. Kurva. Úspěch rovná se prachy. Dnes nic jiného. Kdo je nechce? Jedině blázen a mrtvej. Úspěch, kurva, nejsou jen peníze!

Nenávidím vás, moji milovaní! Právě pro svůj neúspěch. Nadávání je dobrej pocit. Psáním. Nehrozí rozbitá držka ani nakopáný koule. Občas se trochu porvat. Ne? Vám stačí Thurmanka mávající mečem v Kilubilovi nebo Russell jako rezník coby Gladiátor. Jste nenáročný blbečci. Nebo ten blbec sedí a tohle píše? Třeba vyhrajou jackpot. A vy budete závidět ten hepyend. Volové!

Všude samý globální oteplování. Úplný cancy v novinách. Proč to někoho kurva zajímá? Vzdá se snad někdo svého autíčka? A co ty, nechceš klimatizaci, topení plus milión zasranejch zbytečnejch věcí?

I ti grínpisáci chtěj pěkný hodinky, hadry, autíčka, fungující elektrárny a mobilní telefony se zlatým prstýnkem, kterýžto zlato vytěžili černoši v Africe a pak získali díky nečistý rtuti.

Všichni chtěj pohodlí a čistou přírodu. Hovno. A pořádně velký. Zbytečně vyhozený prachy. Pokrytectví jako Eifelovka a pyramidy. Otepluje se. To zas jo, buzíků je na beton už dávno víc než ty 4 procenta. Oteplujou tuhle zemi globálně. Asi třením těch svých buzerantských klaců o stěny konečnicků svých přihřátých kámošů. Jo, hošani. Uzákonněný partnerství a dál. Kdy si budou brát děti z kojeňáku? A prej potom budou normální, až je vychovaj buzíci. Říká kapacita. Taky globálně teplá. Buzeranti světa, globálně se vyhulte. Tomu říkám dekadence. Na úrovni, kurva.

Vztah

Láska, samá láska, když čekáte na tu svoji a hlava je plná představ a očekávání. Máte strach. Strach, jestli přijde, co

ta kytka, bude se líbit? Vyčistil jsem si zuby, mám dost peněz? Nemám malého čuráka? A co nehty? Nepotí se mi nohy moc?

A máte lásku v posteli. Konečně. Nic moc z toho nemáte. Myslím ten sex, jasan? No, to si uvědomíte až časem. A cvikem. Momentálně je to božský. Leží na vás, hlavu na hrudníku, tvým. Nohu máš mezi stehny, jejími. Tentokrát se po sexu ještě neodvalíš a neusneš. Hladíš hlavinku pod tvou bradou. Trochu ti trne ruka, máš strach porušit kouzlo okamžiku. Naplněn láskou posloucháš ty kecy. O volovi, který ji nemá rád, mlátí, nutí k prcání do zadku a že mu smrdí. Jak má ráda balzám na vlasy značky XY a italské špagety. Proč používá dentální nit a co si myslí o tom hnusném análním sexu. Nenávidíte jejího partnera, ani ho neznáte. Sere vás jeho ocas v kundičce vaší lásky a doufáte, že když ho vykouří, si vyčistí zuby. Stereotyp přichází časem. Objeví se zjištěním, mě se vlastně mrdat ani nechce. Vykuř mě! Díky, bylo to hezký.

S radostí člověk už nečeká, nechce se. „Přiď, čekám tě...“ Už žádné kytky a romantické procházky. Proč to vlastně dělám, zní hlavou? Stojí prachy, baví se jenom o sobě, hadrech, hygieně a jak se cítí špatně a kdo ji nemá rád. Chce nové boty, koktejlky, barvu na vlasy...

Nový penis ne, prý chce jenom tvůj. Zatím. Říkat může, co chce. Pár dní bez ní. Voláte si, hádky v telefonu.

Shledání a velká vášnivá láska. Zase kytičky a romantické snídaně, obědy i večere, většinou v posteli. Tak 3x. Pár změn, nové rtěnky, stíny, tanga.

„Odkud máš tyhle náušnice?“

„Od babičky, dala mi je...“ Dlouhé vysvětlování. A dlouhé hovory s kýmsi daleko od vás, ale blízko k ní.

Je to kunda jako ostatní. Jdu na pivo.

Myšlenkové pochody

Znám tenhle pocit. Dobře. Kurva, moc dobře. Ta poslední holka mě fakt milovala, a když se sehnal poslední náš bejvák, dá se povědět — štěstí tančilo kolem nás a lezlo do všech těch tělesnejch otvorů. Potom i šukání bylo jiný. Spávala přitisknutá ke mně, jako bych jí mohl utéct. Nemohl. Fakt ne. Ten řetěz v srdci byl snad titanovej. Nešlo odejít. Vůbec se nechtělo. Jediný přání zamilovaného je zůstat. Blbec. A všichni, co tak milujou Freunda a ostatní mozko-dlaby, mají vlčí mlhu. Nejde kurva o vůbec žádný sex. Ten je krásnej a patří tam. Hlavní je strach, docela obyčejnej posranej a pocákanej — jako obličejíček vaší lásky spermatem — strach. Strach z konce vašeho objetí, pohledu, porozumění, souznění, společnejch plánů, obědů, koupání, chlastání, šukání, ježdění čímkoliv a smíchu.

To je pravá hybná síla všeho. Ne nějaký jungovský sexuální vzpomínky na dětství a šmírování vlastní mámy

na hajzlu. Hovno, vážení PhDr. CSc... Za všechno může strach. Ne ženská ani sex. Strach. Všichni se bojí. Prohra nejch voleb, špatných výsledků zápasu, připálených buchet, nevěry, důvěry, svýho stínu, svý lásky, sexu, plánu bitvy i kousnutí tse tse...

Strach je hybnou silou světového dění. Ta blondýnka má strach. Ne o šamstra na noc, ale že její vyvolený nenechá pár stovek v její dlaničce. Sex je jenom metoda. Strach je motor.

Život je božský. Na středním, blízkým i nejbližším východě. Izrael se rozhodl dostat zpátky své dva vojáky. Nádherná blbost. Zatím kvůli tomu zabil jen pár tisíc žen a dětí, přes milión lidí je bez bydlení a odstěhováno. Není to krása? Tohle není terorismus. Jde o politicko-sociální cíl jednoho zasraného státu podporovaného ještě větším státem, který produkuje víc hromad hoven. Hodně velkejch hromad.

Seru na posranou politiku, ale pokrytci mě nasírají vždy. Kurva. Před rokem chtěl Izrael, ať z Libanonu odejde syrská armáda, o bezpečnost Bejrútu nemusí mít strach. To je fakt. Dneska už ne. Nemám nic proti Židům, i když to věčný omílání holokaustu mi leze už krkem. Tady uplatňování práva na zem zaslíbenou je podobné Hitlerovému územnímu požadavku pro germánskou rasu. Ale je to, do prdele, jejich problém, tak proč tam EU posílá Eura? Oni nám někdy ti zmrdi jedni či druzí něco poslali? Při záplavách atd. Hovno, hovno, hovno.

Myšlenkové pochody mají co do sebe. Znáš ten o malým Pepíčkovi a jeho sbírání myšlenkovejch pochodů?

Ta jeho ůca se ptá dětí ve třídě, co jako kurva sbírají. Dozvídá se o známkách, hracích kartách, autíčkách. Jenom Pepíček překvapí, sbírá myšlenkové pochody. Jak?

Paní učitelko, před cukrárnou stojí dvě mladé ženy a mají zmrzlinu. Jedna jí olizuje jazykem zezdola nahoru a ta druhá si strká zmrzlinu od špičky do úst a uštipuje ji sevřením rtů. Rozumíte mi?

Ano, Pepíčku.

Která z nich je vdaná?

Učitelka přemýšlí, červená. Rudne a zas červená. Vdaná je ta, co si bere zmrzlinu do úst a olizuje ji celými rty jako turecký špalek.

Ne, paní učitelko. Ta, co má prstýnek. Ale váš myšlenkový pochod si poznamenám.

Rada učitelkám — nekuřte penisy, a když už, nenaznačujte to před Pepíčkem.

Skryté stíny lidí

U sklenice chlastu s cigárem u pysku, a je jedno jestli v baru či za stolem, poznáte spoustu věcí, lidí i jejich pro-

jevů. Musíte tam být, u té sklenice, dostatečně dlouho. Bejt pravidelným štamgastem není zase tak těžký. Každý to nezvládne. To zas ne. Jestli nesnášíš ten těžkej puch lidství, těžko se k něčemu jako štamgast propracuješ. Zapomeň na štamgasty z vesnickejch hospod a umakaný dělníky po šichtě. Označení je o dlouhodobém pobývání v podniku. Nejde ani moc o pravidelnost. Stačí být někde nonstop, tak dva dny v týdnu. Nebo třeba za měsíc. Ne zajít na pár piv po ránu, obědě, šichtě či při západu slunce. To poznáš jenom stejný, jako seš sám. Dlouhodobým pobytem poznáš všechny. Ty skryté stíny lidí, které nikde jinde nikdy nelze zahlédnout. Jo. Nikdy a nikde jinde. Musíš číhat, poslouchat a nasávat. Jo, chlast taky, myslím atmosféru.

Opilce zná každéj. Opovrhujou jím skoro všichni, až na pár těch soucitných. Soucit je hrozný svinstvo. Zavazuje vás k něčemu pro nic. Na hovno. Inženýr, soustružník, cizí pingl, učitelka, hrobník i kuchař z interhotelu — potkáte všechny. Zrovna zoufale nešťastné či šťastné homo sapiens, co chlastaj jak duhy. Jejich štěstí, neštěstí, problémům, dluhům, lásce, vztahu... A je toho kurva hodně, žádnéj chlast na světě nepomůže. A hola! Oni to většinou i vědí. Stejně hledaj útěchu. Ani ne tak v chlastu — to jsou zas notorici vážení — ne pro chvilku zapomnění napojením buněk, přes ledviny a díky oběhu až do mozku s endorfiny, ale pro tu možnost být někde! V živočišným prostředí zakouřeného baru s pableskujícím a zpola slepým neónem, prázdnými místy po zrcadlech a s upatlanými sklenicemi. Neexistuje osamocený piják v podniku. Celý život si chlastá po nocích sám. V baru, u stolu, v křesle či na lavičce. Ale ne sám! Sám chlastá zkrachovalec doma v kuchyni! Žádný nepůjde do toho kouřem obklopujícího prostředí baru, v kterém nehraje roli čas. Den, noc. Kdo to za tmavými okny pozná. Tisíce, možná milióny lidských bytostí se plouží světem, žijí pouze v barech. Tam přemýšlejí, vydělávají, kradou, fetujou, souloží i se trápí.

To je současný životní styl pár procent obyvatel. Někdo sedí u internetu, jiný fetuje, další chodí do podniků. Stále. Pořád.

Vidíš ty šášuly?

„Ty, vole, oni ho fakt oběsí!“

Haleká mastňák od starý televizní kraksny. Nechávám Janu rozdělanou a s ptákem jako píkou před sebou čumnu do zasranýho obejváku.

Zšedlá obrazovka zprostředkovává pohled na pár zakuklených hlav vyčuhujících z obleků pofidérních stříhů. Spodní okraj je natolik ztmavlý, že neumožňuje číst linku doprovodného textu. Pouze slyšíme nesrozumitelné arabské halekání a štěkavý hlas Saddáma Husajna.

Pět minut stojím, ocas sklesle opustila sexuální touha. Za mnou se Jana dodělává prsty. Heká.

„Vidíš ty šášuly?“

Přibrukuju mastňákovi.

Sotva dostane Husajn oprátku a zhoupnou ho, těch pár idiotů v jeho blízkosti začíná křepčit. Fakt stádo černejch či přičmoudlejších opic. Kurva, nejsem rasista, ale trest smrti od nějakýho toho tribunálu má mít formu. Ne jako lynčování.

Ani se Husajnovi nedívám, že tyhle zmetky nechával bombardovat plynovejma bombama. Měl je nechat upálit, kokoty.

„Potřebovali dostat přes držku víc,“ dí mastňák. „Hitler měl pravdu. Lidi nejsou stejný a tohle je příklad. Vlastně co sou zač ty Kurdi? Cigáni, ne...?“

Otácí se ke mně. Mávám prackou a jdu se dodělat. Janička se znechuceně obrací. No co, vyhoním si ho.

Konec normálního života

Pamatuji si deštivý den, plný větru, neochotně uhýbajících chodců. Prostě celkový marast podzemního bytí.

Tehdy se Katka zastavila před velkou kostelní lodí brněnského Palackého náměstí. Probíhala bohoslužba. Coby věřící vešla. Odmítl jsem. Už pouze pro stálé vstávání a zpětné klekání do kostelních lavic těch lidiček v kostele: za sklem velkých prosklených dveří.

Katka přišla do předsíně chrámu. Panely propagovaly odpor k potratu. Samé barevné fotografie embryí v různém stupni vývoje — i vyhozené se smotky zakrvácené gázy. Smutný pohled. Pro ženu, snad.

Katčina ručka drtila mé prsty ve své, nemluvila a prohlížela těch panelů s touto tematikou trvalo snad 20 minut.

Nakonec jsem se zúčastnil konce bohoslužby, s tisknutím rukou a objímáním věřících těch okolo. Trapný okamžik.

Tehdy mi prozřetelnost zjevila, že Katka nenávidí potrat, a skutečnost mi vysvětlila, že nejde k přijímání, neboť prý nebyla již 3 měsíce u zpovědi. Další poznatek.

Odcházeli jsme do mrholícího dopoledního, nepřátelského města tisknuvše se k sobě.

Rok a půl nato, či o pár měsíců dříve, přišlo Katčino těhotenství. V listopadu 2004. Návštěva kostela byla 2003. A potrat proběhl v klidu. Asi.

Nebyla potřeba zůstat u Katky po jejím sdělení o nezvratnosti interupce. Nevím, kdy to malý naše embryo hodili do odpadkového koše. Vypadalo jistě stejně zakrváceně a nemožně, co ty na fotkách brněnského kostela. Chápu — spíše tvrdím, že chápu Katku a její rozhodnutí. Copak bych se já dokázal starat o rodinu?

(Asi. Ano. Stoprocentně ano. To — ona — nechtěla mít svázaný život v pětadvaceti.)

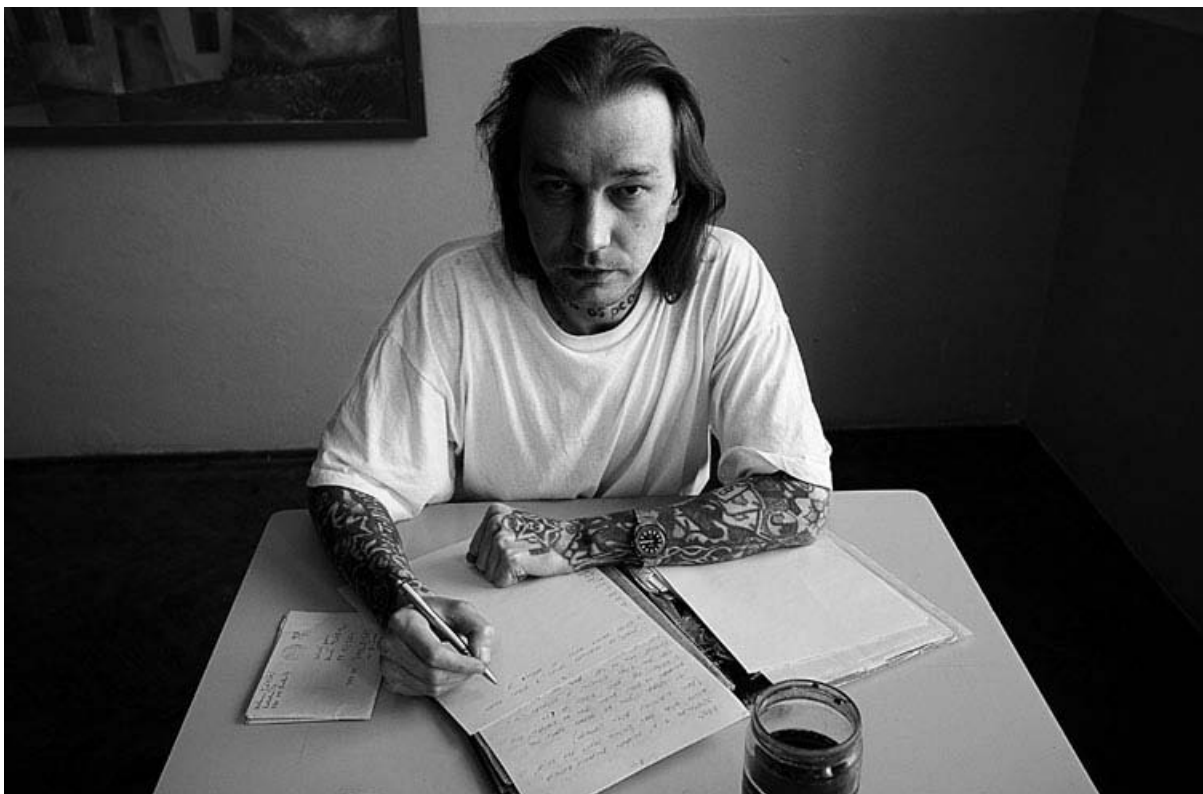

FOTO TOMÁŠ TRÉŠTIK

Nepřináší mi žádnou radost vypsát se. Je to syrový, dovařte si to!

A proto stále žijeme od sebe. Kvůli těhotenství. Nebýt toho, zůstanu s ní a snažím se vytrhnout tu žílu s heroinem i perníkem pryč z její žíly. Z dosahu.

Dokázal bych to. Milovala mě. I matka byla překvapená odchodem — mým — zpět do Čech. V tu chvíli pochopily obě.

Konec normálního života — matka nesplnila poslání výchovy vlastní dcery a dcera neunesla další konec něčeho, co chtěla, oč se opírala, co nechtěla ztratit. Odjela být kurvou.

Kérky

Tak teď si představte tu skoro nejhůře počmáranou ruku. Obrázek zobrazuje spodní část mého předloktí. Ty karty — vidíte ty éčka místo běžného A — při označení esa? Holt vždy jsem originální.

Původně karty znamenaly: zákon, peníze — kule, a láska — srdíčko. Zajímavé, že červená barva v kulovém esu zůstala, a ze srdce již dávno vypadla. To číslo značí číslo vězně při mém pobytu ve Valdicích. Cca 12 let. Mám ještě jedno — z Horního Slavkova na kotníku. Předtím jsem si je netetoval. Holt debil. Původně byl pod kartami nápis: „Fuck of free“ — Seru na svobodu.

Ten jsem nechal přetetovat, neboť moje palice dospěla k zjištění, že svoboda je krásná věc a na freedom by se kašlat nemělo.

Bohužel ten paragraf v jednom z es stále zdůrazňuje můj problém se zákony společnosti, a tudíž pobyt v místnostech z filtrovaného vzduchu.

Docela se dokážu nasrat při reportážích o věznicích, jak se maj fajn. Jinde možná. Ve Valdicích jistě ne.

Řeknete si — ve Valdicích jsou zvířata. Hovno. I normální muklové s krádeží 2 000 Kč. A jsou zavření stejně jako vrazi — 24 hodin v cele s hajzlem a pouze studenou vodou.

Ty efektní záběry kytiček či televizorů nejsou odsud. Jsme nejtvrďší lágr. Asi ano a můžeme na to být hrdí. Máme nejvíc vrahů, nejvíc místních buzerantů, vyučených — ve Valdicích — feťáků, kulturistů a podvodníků. Holt Valdice jsou Valdice.

Jo, tu kérku z ruky mám z 88. roku, a předělávaná byla několikrát v průběhu let 90 až 95. Holt čas utíká a barva drží. Vybíráám si kvalitní. Ostatně to lze vidět právě v dokumentu Heleny Třeštíkové. Tam jsou všechny kέρky.

Fuck of people — stejný nápis zdobí můj krk. Měl jsem jednu dobu, před dvacítkou vlastního věku, názor tohodle ražení.

Časem i blbec mého formátu zjistí skutečnost — dyt ty vole nemůžeš existovat sám. Můžeš sice všechny mrdat a na všechny srát, lidi ve svém okolí musíš mít rád. A podle toho se chovat. Ano, musíš, jinak jsi odepsaná persóna non grada, která nezajímá nikoho, která si nemá ani s kým zajít na normální pokec u pár panáků.

Zjištění o nemožnosti soukromé samotné existence nepřišlo příliš brzy. Dost na to, abych si stihl vytetovat na pravou vnitřní stranu předloktí nápis — *Death Hurt*. Nemýšleno coby smrt fyzická, nýbrž smrt, konec čehosi, na čem jedinci většinou velmi záleží. Tyhle smrti jsou bolestné. Viz například Katka, o které je při různých příležitostech v tomto textu napsáno dost.

Zda lituji či mi nevdá tetování — velmi častá otázka. Odpověď? Jak kdy. Většinou si tetování neuvědomuji, permanentně je neregistruji a kolikrát mne překvapí reakce lidí na čmáranice vlastního těla. Mám je však, budu mít a rozhodně je, kurva, nesundám a nechci.

Lidé se mění, čas zůstává

„Otlučenou károu chtěl bych dojet ke hvězdám...“ zpívá ve svém songu R. Kodym.

Katka jej zbožňovala. Kodym byl Bůh. Vyhulila by ho, i kdybych stál vedle něj. Sen.

Donutila nás oba jít do budějovické Budvar arény na „Lucii“ a její turné — „Dobrá kočka co nemlsá“. Katčino nadšení. Cítil jsem smutek.

Málokdy — vyjma sexu — zažívala takový příval kladných emocí v mé přítomnosti. Po boku svého partnera. Ani v začátcích, ani po roce. Kodym.

Neznal Katku a měl rád Kodyma, můžu říct o svých názorech. Potom mu byl R. Kodym ukradený. Nenávisť je příliš nákladná záliba. Hlavně emočně. Lepší je flegmatičnost.

Dnes rád poslouchám Kodyma. Nové i staré písně. A Katku?

Nerad se dívám na její fotky s cizím ocasem v té dřívě voňavé lasturce.

Lidé se mění, názory také.

Čas zůstává. Měří stále dál a pomáhá zapomenout bolesti i jím způsobené.

Dejte sem prachy!

„Jedem, ne?“

„Jasan.“

A auták se rozjel. Starý Favorit s tříčlennou osádkou odhodlanou udělat něco se svým životem. Dva z osádky jsou třicetiletí a ženatí. Jeden otec tříletých dvojčátek a ten s vousy má šestiletého kluka.

Plešoun za volantem a s kérkou na levém předloktí je svobodný, čerstvě (týden) propuštěný kriminálník. Všichni tři bez zaměstnání a s vidinou buď trapné situace, kdy jejich rodiny budou i jejich živiteli, či s pomyšlením na úspěch akce v nedaleké směnárně a tím i dostatek hotovosti pro zajištění rodin dvou ženatých a existenční jistotu pro plešatého trestance.

S pokusem o smyk zastavil skřípějící 16 letý Favorit před směnárnou. Vyhrnuli se ven. Vousáč zakopl, natáhl se na mokrý chodník a ve chvíli paniky neviděl, kdy odlétla pistole. Našel ji díky Bohu — poděkoval.

Ozbrojený strážce zvedl ruce do výše. Dvě dámy za neprůstřelným sklem nevypadají vůbec vylekaně. Trojice má pouze dvě pistole. Dva z nich byli na vojně — samozřejmě ti netrestaní — a je tudíž všem jasné, že pistole, byť ČZ vzor 75 ráže 9 mm, není schopná sklo prostřelit.

„Dejte sem prachy!“ vyzývá plešoun, teď se shrnutým rukávem a jako všichni ostatní má rukavice.

Úřednice — starší upravená i mladá atraktivní stále sedí u svých stolů a nereagují.

Ten bez vousů kope v rozběhu do dveří... Je odmrštěn zpět na stolek. Dveře drží. Chvilé paniky, než vousáč prostřelí pult, za kterým sedí starší úřednice. Ta s výkřikem nevěřícně hledí na své břicho, jež rudne krví.

Mladší z obou úřednic cpe bankovky do mezery pod neprůstřelným sklem. Tak urputně, že vypadávají na zem před pult.

Nikdo si nevšímá černého šerifa v koutě s rukama v úrovni ramen.

Cpou peníze pod bundu, Eura, dolary, libry, koruny...

Akce trvá sotva minutu a všichni zúčastnění mají zážitek na celý život.

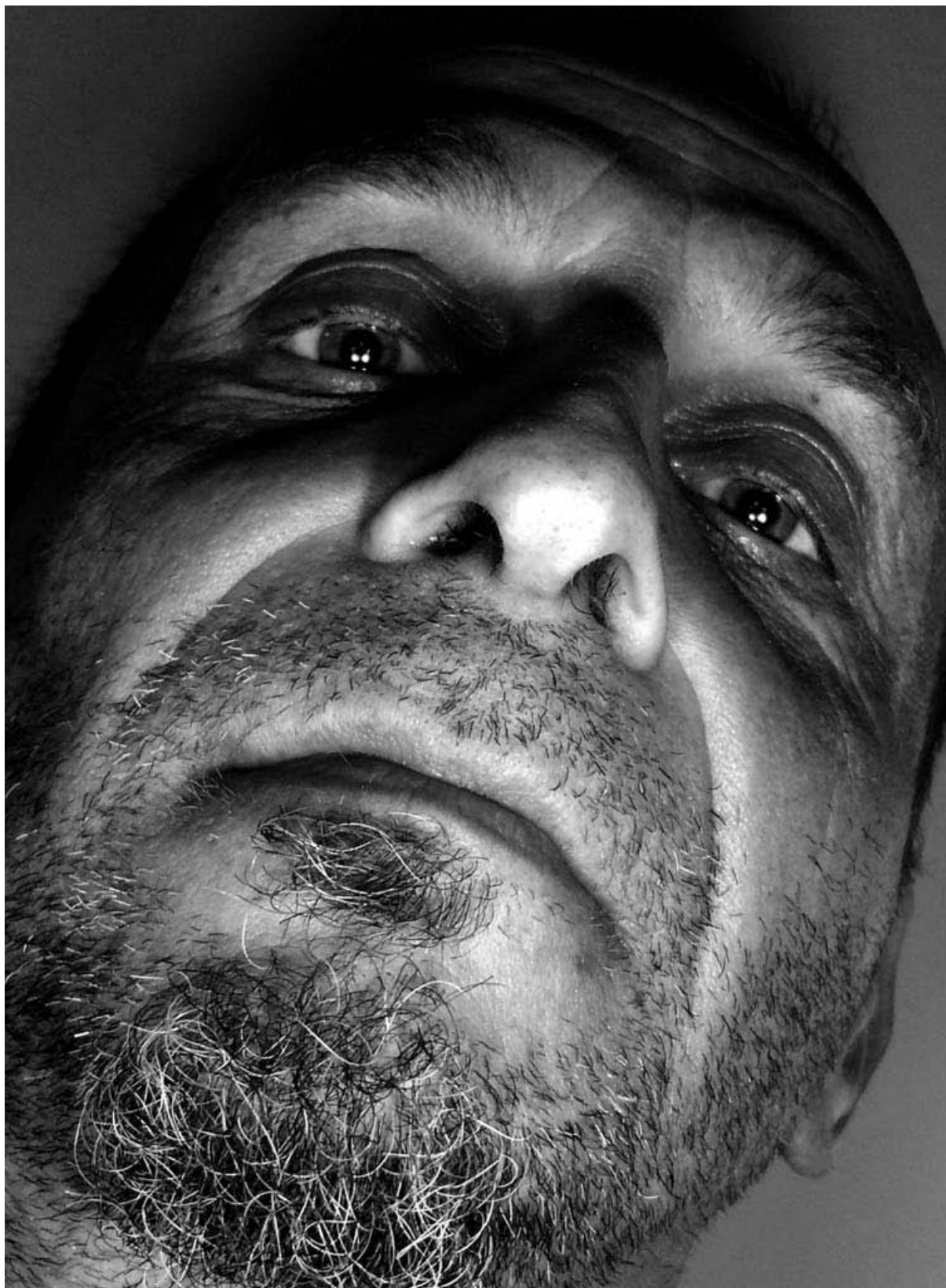
Pachatelé opouštějí směnárnu a přitom míjejí muže v černém kabátě s kufříkem ve dveřích.

Favorit nastartuje a odjíždí. Způsobená škoda je 300 tisíc.

Muž nese v kufříku téměř 3 milióny korun pro směnárnu.

A končíme! Nemám absolutně žádnou motivaci a hlavně chuť cokoliv psát, popisovat. Nepřináší mi žádnou radost vypsát se. Je to syrový, dovařte si to.

Próza Máte rádi syrový! — Malá encyklopedie kopanců života (zatím z větší části nepublikovaná) vznikla po polovině „nultých let“ a vychází z vědomím autora. Text byl redakčně krácen a opatřen mezinadpisy. Redakce jej získala od režisérky Heleny Třeštíkové.

Roman Pecha FOTO ARCHIV AUTORA

Strčili mě do cely... / 1981

Roman Pecha

Roman Pecha se narodil v roce 1963. Většinu svého dospělého života se zabýval výrobou pervitinu. Autentické vyprávění, které je ukázkou z „autobiografického románu“, zaznamenal Petr Motýl.

Strčili mě do cely. Do takové budky celé jenom z mříží. Dávali tam zadržené, a té cele se říkalo akvárium, protože do ní bylo ze všech stran vidět. Stála přímo proti dveřím do stanice a přímo do ní koukal policajt, co seděl na vrátnici u vchodu. Já jsem to bral v klidu, tak nebylo mi tam sice dobře, ale říkal jsem si, že za chvíli jsem zase venku. Ale prostě měl jsem plno energie, byl jsem mladý kluk a oni mě zapomněli zamknout. Jim to bylo jedno, kdo by jim zdrhal. A kam by jim zdrhal, v Havířově. Já z toho ale neměl rozum. Takže jsem si vyčíhal moment, kdy policajt, co seděl na vrátnici, nedával pozor, vystartoval jsem a proletěl jsem ven kolem něj, mříž na chodbu nechal taky otevřenou. Daleko jsem nedoběhnul, hned za mnou vykmitali dva policajti a byli rychlejší než já. Dohonili mě, podrazili mi nohy, zkroutili mi ruce za záda a odvedli mě zpátky na stanici. Tam jsem dostal přes držku a strčili mě zpátky do cely, do toho akvária. Teď už si zkontrolovali, jestli mě zamkli, viděli, že dělám problémy. A oni nechtěli mít žádné problémy.

Tak jsem tam seděl a nic, celý den nic, byl jsem tam sám, nevyslyšali mě, jenom mi donesli čaj a kus salámu, podle předpisu, že musím dostat najíst a napít.

Až druhý den dopoledne jsem šel do kanceláře k výslechu. A tam dřepěli na židlích dva policajti v civilu. S nima jsem se měl ještě mockrát potkat, ale to jsem tenkrát samozřejmě nevěděl. Byli z ostravské kriminálky. A měli klasicky rozdělené role, zlý policajt a hodný policajt.

Ten, co byl za zlého, se jmenoval Erich Carbol. Byl malý, tlustý, kudrnatý, takový ten typ, co mu čouhá sláma z bot. On taky byl z nějaké dědiny. Bylo mu už k padesátce, měl na sobě džíny a sepranou světlou košili, to pak tak bylo vždycky. A na kulatém ksichtu mu zářil červený nos. On hodně pil, tam na té dědině, jak bydlel. Sílu měl jako prase, dostat od něj ránu nebylo nic příjemného. Bil mě při výsleších v průběhu dalších osmi let.

Ten policajt, co byl za hodného, se jmenoval Bronislav Siwek. Byl štíhlý, vysoký, černovlasý, takový načesaný frajírek, mohlo mu být tak pětatřicet a byl oblečený v tmavém kvádru. A taky, jinak oblečeného jsem ho v těch dalších patnácti letech, kdy jsme se docela často potkávali, nikdy neviděl: bílá košile, kravata, ohromný elegán.

„Tak co, Romane, tys udělal tu lékárnu, vid?“ říká mi Siwek.

„Já o ničem nevím.“

„To říkají všichni. Podívej se, my víme, žes tam byl a žes to udělal s Igorem Mikuleckým. Tak se příznej a dostaneš menší trest.“

„Já o ničem nevím.“

A zlý policajt bum! Vrazil mi první facku, až se mi ztmělo před očima. To Carbol uměl.

Carbol mě mlátil, ale nepřiznal jsem nic. Říkal jsem si, že když nic neřeknu, tak na mě nic nebudou mít. A že Igor taky nic nepřizná a nic nám nedokážou. Vůbec jsem nevěděl, že Igor jim už všechno vyklopil. To mi neřekli, jenom mi oznámili, že ví, že jsem to udělal já s Igorem. Siwek byl těžký profesionál, o tom já ale tenkrát neměl ani páru. Myslel jsem, že prostě budu zatloukat a bude to v pohodě.

Takže jsme sepsali protokol, já se k ničemu nepřiznal a ještě ten den mě odvezli na vazební věznicí do Karviné. A to už mi pomalu docházelo, že to přestává být sranda. Stanici

v Kubelíkově, tu jsem měl za rohem od baráku, kde bydlel děda, a za druhým rohem od domu, kde bydlela máma. A byl to prostě stejný panelák, jaké jsou v Havířově všude. Ale v Karviné, to už bylo vězení, sice vazební, ale šedesát, sedmdesát nás tam sedělo. A všichni jsme čekali na soud. Všude mříže, všude policajti, když jsem do toho baráku vešel, tak mi najednou bylo jasné, že se odsud jen tak nedostanu. A že se do hospody Na Pacaluvce jen tak brzo nepodívám.

A definitivně mi to došlo, když mě dali na celu. To byla místnost tři krát čtyři metry, při plném stavu nás tam bylo pět lidí. Ale když mě tam dovedli, tak uvnitř byl jenom jeden chlap. Starší, menší, prošedivělý, mluvil hrozně spisovně, na to jak se mluvilo na Ostravsku. V té cele byly vzorně vyčištěné parkety, jen se leskly. Vzadu u zdi stály na sobě složené postele, říkalo se jim rakve, ty se na noc rozložily na podlahu jedna vedle druhé. V rohu záchod a jinak už nic.

Ten starší chlap mě přivítal, byl opatrný, tak nevěděl, kdo jsem. Nakonec jsme spolu ve vazbě strávili na jedné cele devět měsíců. On vypadal děsně slušně, nenápadně. Ale ukázalo se, že má odsezeno přes dvacet let. Vloupání, loupežné přepadení, krádeže.

„Já jsem vždycky kradl. A budu krást,“ to bylo takové jeho heslo. Toho se držel. Teď měl na krku hodně velkou rozkrádačku. Zaměstnali ho v nějakém velkém podniku jako skladníka, a to neudělali dobře. Že ho tam přijali, i když byl tolikrát trestaný, to už patřilo k němu. Byl to šikovný chlap. Ale jak se mu to všechno povedlo, to jsem se nikdy nedozvěděl. Tam v Karviné seděl ve vazbě ještě jeden, co tu rozkrádačku udělal s ním. Ale na jiné cele, to je jasné, že ty dva nedali k sobě, aby se mohli domlouvat, co budou vypovídat o tom, jak ten podnik, kde dělali, celý rozkradli. To bylo na dlouhé vyšetřování, chtěli zjistit, kdo do toho ještě byl všechno namočený. Nebo kdo ví, co chtěli zjistit, možná nad nima někdo držel ruku, na koho policajti nemohli, prostě ty dva drželi ve vazbě, a ti tam seděli, čekali na soud, u výslechů zatloukali a před spoluvězni drželi hubu.

Ten, koho jsem viděl jako prvního na cele a s kým jsem si tam pak odseděl tři čtvrtě roku, byl ve vazbě v Karviné známý jako „mašinkář“. Tak se mu říkalo, protože většinu trestů si odseděl na uranu, na Bytízku u Příbrami. Tam jezdil s mašinkou, co tahá vozíky s uranovou rudou. To se mu líbilo, na to rád vzpomínal. Ne na ten lágr, na tu mašinku. On byl naprosto zdravý, radioaktivita na něj vůbec nepůsobila. A vždycky v noci vyprávěl, co všechno zažil v lágrech, kde byl. A taky mluvil o lidech, co tam umřeli nebo co umřeli až venku, na následky té práce s uranem. Ale na něj to prostě nepůsobilo. Byl zdravý jak řípa a jenom se těšil, až se dostane ven, jak zase bude krást. On byl

postavou malý, ale sílu měl hroznou a rvát se uměl. Ale že by se rval na cele, to vůbec ne, on měl prostě autoritu. Byl to zkušený starý kriminálník. A dával mi školu, vysvětloval mi, jak to chodí na vazbě, jak to chodí ve vězení, dozvěděl jsem se od něj prakticky všechno. I když jsem to nebral moc vážně, myslel jsem, že si odsedím trest a do vězení se už nikdy nevrátím.

Jenže takový člověk není, který by si odseděl jeden trest a pak už dělal dobrotu. Kromě politických, ale ti se do kriminálu dostanou vlastně omylem. U nás v Karviné na vazbě ale žádní političtí nebyli a ani později jsem se s nima osobně nesetkal. Ale tak v base se o nich povíдалo, to zas jo. Hlavně starší vězni vzpomínali na padesátá léta, kdy politických byly mraky. O Havlovi a spol. se nevědělo prakticky nic, a jestli se vědělo, tak to bylo v kriminále každému u prdele a nikdo se o takové pyčovině nestaral.

Kdo se dostane do vězení „normálně“, ten už se tam vrací. Já jsem pak seděl ještě několikrát a poznal jsem stovky různých lidí, co seděli. Ale neznal jsem nikoho a nepotkal jsem nikoho takového dodneška, kdo by si odseděl jeden trest a vzal by si to k srdci a už by pak sekal dobrotu, protože ho to poučilo a do basy se už nechtěl vrátit.

Díky mašinkáři jsme měli na cele klid. On zařídil, aby tam byl pořádek. A nějak se i domluvil s policajtama, ať k nám nedávají žádné problémové typy. Tak zájem policajtů byl, aby bylo co nejvíce cel jako ta naše. Kde nejsou rvačky, kde nikdo v noci nebouchá na dveře a něčeho se nedožaduje nebo nekřičí o pomoc. Tak zvlášť, když jsme měli na cele plný stav, nebylo to nic ideálního, byly hádky, došlo i na facky, ale pořádek v mezích nějaké normy, netekla krev a nikdo tam nešlel a nechtěl se podřezat a tak podobně.

Takže já jsem tam seděl a nedělo se nic, nikdo mě nevolal k výslechu, nikdo se mě na nic neptal. To mně mašinkář vysvětlil, že to je taková jejich taktika. Nechají tě pár měsíců na vazbě, no a třeba změkneš. A když ne, tak se nic neděje, vazbu platí stát, a tomu je to jedno, tak to za socialismu chodilo. Žádný nárok na právníka, nic. O takovém právu nikomu neřekli, toho se dožadovali tak možná někde v Praze, ale v Karviné, tam pěkně potichu seděls a mělš čas rozmyslet si, jestli se přiznáš, nebo ne.

Tři měsíce trvalo, než se zas přihlásili ti dva z ostravské kriminálky, Siwek a Carbol. A ty tři měsíce, co? Tam nebylo co dělat, z vazby se nikam do práce nechodí. A den je strašně dlouhý. Vstává se v pět, musí se uklidit postele a naskládat na sebe, přes den se ležet nesmí, proběhne kontrola celý a pak už nic, vůbec nic. Kromě těch, se kterými jsi na cele, vidíš jiné lidi jenom třikrát za den, když

se vydává snídaně, oběd a večeře. A to je policajt a vězeň, který to jídlo rozváží. S tím se dá leccos domluvit, když s ním chodí dobrý policajt. A ještě tam byla vycházka, ale na tu se chodilo po celách, odděleně, takže zase nic, pořád se stejnými lidmi, se kterými sedíš, jenom se střídají policajti, co tě na vycházku vedou.

Co byl v Karvině přímo luxus, jaký jsem pak už v žádné jiné base nezažil, to bylo jídlo. Vazba v Karvině měla vlastní kuchyni a vařily tam takové tetky, co byly příbuzné bachařů a tak. Ty já samozřejmě nikdy neviděl, ale na cele se postupně člověk dozvěděl o tom baráku všechno. Ale co jsem viděl, to bylo to jídlo od nich, a to bylo skoro tak dobré, jako mi vařila babička, než umřela. V neděli kuře, řízek nebo smažený sýr. Přes týden hlavně omáčky, třeba bez masa, ale výborné, k tomu knedlíky. Takže oběd, to byla na vazbě v Karvině největší atrakce celého dne.

Ale co jinak, co? Hrajou se kostky, které nesmíš mít. Vaří se čaj magorák. To je složitá akce. Musí se sundat světlo, skleněná koule, která je zadrátovaná. Vyšroubuje se zárovka a místo ní se připojí dráty. Jeden drát musí jít někam na uzemnění, takže na mříž v okně. Druhý drát má na konci uříznutý kousek pilky, ten se hodí do vody, která se nalije do té skleněné koule od světla. Vodovodní kohoutek na té vazební cele byl. A když se voda v té kouli od světla začne vařit, nasype se tam čaj, co nejvíc čaje. Ten ale taky oficiálně nemůžeš mít. To jsou všechno věci, které někam schováváš při prohlídce. Buď je máš někde u sebe, nebo jsou v matraci nebo na provázku za oknem nebo uvnitř záchodu, moc možností není. Je to taková hra, kdyby chtěli, tak najdou všechno. Ale oni vědí, že vězni potřebují nějakou činnost a že je zrovna tohle baví a že si připadají hrozně důležití, jak se jim povedlo převést bachaře. A ten čaj se nechá ve vodě povařit dost dlouho, někdy se tam přidá tabák a pak se to horké vypije. Tak droga to zrovna není, ale co už ve vazbě.

Kromě vaření čaje se provozuje ještě druhá oblíbená činnost, a to je domlouvání se z cely na celu. To má dost často i praktické důvody, když se lidi chtějí dohodnout, jak mají vypovídat, třeba jako mašinkář se svým komplicem o rozkrádačce. Takže se zprávy spouštějí po provázcích z patra do patra, provázek, ten taky nikdo nesmí mít, ale každý ho má. Na oknech bylo v Karvině pletivo, které mělo drátěná oka o průměru dva centimetry, takže spustit něco dolů nebo poslat nahoru nebyl problém. Zařval jsi do dvora, že to posíláš a kam, a už to jelo.

Horší bylo něco dostat na druhé křídlo budovy, vazební cely byly ve dvou křídlech toho baráku, které byly k sobě kolmo, do elka. Takže z křídla na křídlo se „střílelo“. Zpráva nebo třeba cigára se zabalily do novin, do úzké ruličky, která prošla pletivem na okně. Ten „náboj“ se na-

sadil do pletiva a pak se gumou, kterou taky nikdo nesměl mít, vystřelil. Muselo se trefit přesně okno, kam se to mělo doručit. Tam už čekali s koštětem, co se vystrčilo násadou skrz pletivo na okně ven, a na to koště se to chytalo. To, co se vystřelovalo, bylo na provázku, takže když to vystrčené koště netrefil, přitáhnul sis to zpátky a zkusels to znova, dokud to na druhé straně nechytali.

Policajti z chodby nebo z oken naproti museli vidět, jak to probíhá, ale v zásadě moc nezasahovali. Z jejich hlediska jsme měli činnost a nedělali jsme bordel.

Byly ještě jiné způsoby domlouvání, hlavně přes chodbaře, který roznášel jídlo. A taky fungovalo domlouvání u doktora, ke kterému se nechali objednat lidi z různých cel a šli tam s eskortou pohromadě a mohli spolu mluvit a něco si předat. A pak se to zas předávalo dál až k tomu, ke komu se to mělo dostat.

A tohle trvalo devět měsíců v kuse. A teprve po třech měsících, kdy se nedělo vůbec nic, za mnou poprvé přišli Siwek a Carbol z ostravské kriminálky. Nastoupil jsem před ně do kanceláře. A hned jsem dostal karton cigaret. Oba dělali hodné policajty.

„Kouření ti chybí, co, Romane?“

„Chybí.“

„Tak to máš od nás. Ale my o tom nic nevíme, že jsme ti to dali, rozumíš?“

Jasně že byli domluvení s bachařema, že ti mě nebudou prohlížet, až půjdu od výsledku. Nabídli mi kafe, takže jsem měl po třech měsících normální kafe, zapálil jsem si: „Jen si zakuř, Romane.“ A teď čekali, že jim to všechno vybalím. A já nic.

„O ničem nevím.“

„Tak to zkusíme jinak, Romane. Podívej se, tady je protokol, který jsme sepsali s Igorem Mikuleckým. Ten nám všechno přiznal, prásknul tě a všechno nám dopodrobna vyklopil. Tak se na to podívej.“ A Siwek mi podal přes stůl úřední papíry z výsledku. Já si to přečetl a bylo tam popsané všechno přesně, jak se to stalo.

Ale já si stejně říkal, že to na mě zaprvé můžou jenom hrát, a zadruhé, že i kdyby jim to Igor Mikulecký fakt všechno vyklopil, tak já jim neřeknu nic. Chtěl jsem být tvrdý frajer, co se s nima nebaví. A taky že jsem jim nic neřekl.

„No tak dobře, Romane, jak myslíš. Ale uvažuj o tom,“ uzavřel to Siwek. V Karvině to už nebylo tak, že by mi dali přes hubu, když jsem nevyhovoval. Tam se tvářili, že probíhá seriózní vyšetřování.

No dobře, neřekl jsem nic, Siwek s Carbolem mě poslali zpátky na celu a zmizeli jak pára nad hrncem. A další dva měsíce se zas nedělo vůbec nic. Zase mi dávali příležitost, ať si to rozmyslím.

Až po dvou měsících Siwek s Carbolem znova přišli, takže to už jsem měl na vazbě odsezeno pět měsíců. A zas: „Když nám řekneš, jak to bylo, tak hned začne soudní řízení a dostaneš se odsud. Něco odsezeno máš, to se ti započte. Příznání budeš mít jako polehčující okolnost. A za chvíli můžeš být doma.“

To mi říkali, ale já jim nevěřil. A vzít si advokáta, to mě vůbec nenapadlo, že jde. A mámu taky ne. Tak ono by to tenkrát v Karvině beztak nešlo, kdyby policajti nechtěli. Ti měli absolutní moc.

Návštěvy, ty se v Karvině povolovaly, i balíčky z domova tam mohly chodit. Takže někdo třeba dostal na celu balík se zabijačkou a všechny podělil. Policajti to kolikrát ani nevykradli, jenom to rozbaliли a podívali se, jestli tam není alkohol nebo drogy. I cigarety se mohly posílat.

Ale první návštěva mámy ve vězení, to byl pro mě asi největší šok, co jsem tam zažil. Pořád jsem si říkal, jaký jsem tvrdák, jak to všechno zvládám, ale když jsem ji viděl a když mi došlo, jak jí asi je — jít za synem na návštěvu do vězení. Mně bylo osmnáct, ale pro mámu jsem byl ještě děcko. A to ona si tak nepředstavovala, že její dítě bude sedět, když mu bude osmnáct, v Karvině na vazbě s mašinkářem, co má odkrouceno dvacet let na uranu. Na což jsem já vůbec nemyslel, ale jenom do okamžiku, než jsem mámu uviděl v návštěvní místnosti. Ona to brala statečně, nic mi nevyčítala. Ani nikdy potom. Ale nešťastná z toho byla.

Že bych si z toho ale vzal nějaké poučení ve smyslu dobrých úmyslů pro příště, to vůbec ne. Těšil jsem se, až vyjdu z vězení, že zase budu chodit do hospody Na Pacaluvce, a tam budu pít a fetovat. Kriminál jsem bral prostě jako nucenou přestávku. Spíš jako čas, který vlastně ani není, něco, co se prostě musí nějak vydržet. A pak se všechno vrátí přesně tam, kde to bylo. Někaké plány na to změnit život jsem tenkrát neměl ani náhodou. A pokud jde o abstráky, žádné nepřišly. Ani drogy ani alkohol mi nechyběly v tom smyslu, že bych bez nich nemohl být, že bych měl z toho, že je nemám, nějaké psychické a fyzické problémy. Byl jsem mladý zdravý kluk. Drogy pro mě tenkrát byla prostě zábava, nic jiného.

Takže po dvou měsících od prvního výsledku a po pěti měsících odsezených ve vazbě se zase objevila kriminálka z Ostravy, pořád ti stejní dva. Siwek a Carbol. A od té chvíle se to nějak rozjelo. Začali mě vyslychat pravidelně, já pořád zatloukal. A tak mi nakonec přidělili advokáta ex offo. Na to byl nějaký předpis.

A měl jsem štěstí, protože advokáta mi dali skvělého. Byla to paní, zdálo se mi tenkrát, tak sedmdesátiletá, ale nejspíš byla o něco mladší. Jmenovala Dagmar Venglářo-

vá. Dělalala závažnou trestnou činnost. Vrahy, loupežná přepadení a tak podobně. Byla to právnička ještě ze staré školy a snažila se lidem pomoci. Když to šlo. Když to komunisti dovolili. Když přišla poprvé, tak mně povídá: „Tak, pane Pecho, uvidíme, co se s tím dá dělat. Ale fetoval jste hodně, že?“ a usmívala se na mě. Ono bylo úžasné už to, že mi vykala a říkala mi pane Pecho. A teď ještě ten úsměv, ona v kostýmku, brýlky: „Podívejte se, pane Pecho, já vím, že chcete zapírat a že to klidně vydržíte až do konce. Ale uvědomte si, že to nemá žádný smysl. Mají na vás svědectví pana Mikuleckého, které jsem viděla, a to úplně stačí k tomu, aby vás odsoudili. To příznání je naprosto průkazné a souhlasí s výsledky vyšetřování. A vy, pane Pecho, když teď budete dělat problémy a budete velký hrdina a nepřiznáte se, můžete dostat třeba tři roky nepodmíněně. Určitě je to ale jenom a jenom na vás. V pořádku. Ale jestli chcete, abych vám pomohla, tak se přiznejte.“

Já na ni koukal jak blbý a v hlavě mi šrotovalo. Tak přemýšlel jsem, ona nebyla soupeř jako Siwek s Carbolem. To byla dáma jak cyp.

„Přiznáte se, to se vám započítá k dobru, to vám říkám jako váš advokát. A bylo by také dobré, kdybyste litoval všeho, co jste udělal, pane Pecho. Tomu se říká účinná lítost, a pokud ji projevíte, soud k ní může přihlédnout a může vám vyměřit nižší trest. A vzhledem k vašemu věku a k tomu, že jste zatím nebyl trestaný, v tom případě, že se přiznáte a projevíte účinnou lítost, můžeme doufat, že budete odsouzený dejme tomu na dva roky. V ideálním případě na rok a půl. A z toho jste si polovinu, uvědomte si to, už odseděl nebo ještě odsedíte ve vazbě. Když budete chtít, tak tu šanci vyjít z toho docela dobře, máte. Podívejte se, pane Pecho, já vám chci pomoci a myslím si, že pro vás mohu něco udělat, a také to udělám. Já vám opakuji, že je ale na vás, jestli se mnou chcete spolupracovat, nebo ne.“

Já jsem se na paní Venglářovou, kterou jsem viděl poprvé v životě, díval, poslouchal jsem tu její šílenou staročestinu a nějak jsem jí v tu chvíli uvěřil, že to se mnou myslí dobře. Což byla pravda, ona to se mnou dobře myslela. A pak jsem slyšel i na vazbě, tam se ví o soudcích a advokátech kde co, že ona je fakt dobrá a snaží se pomoci. A že to je výhra lepší než první pořadí ve sportce, že mi přidělili zrovna ji a ne někoho, kdo by mě ještě schválně potopil.

„Tož Venglářová, tož synku, už se postav ku dveřem, už ideš do dom,“ řekl mi rovnou mašinkář, když jsem se od prvního sezení s advokátkou ex offo vrátil na celu. A tím to bylo dořešené.

„Tak já se přiznám, paní Venglářová,“ říkám jí, když do Karvině přišla podruhé a nechala si mě předvolat z cely. Jinak ona byla z Ostravy.

„Výborně, pane Pecho, vidíte, že to jde.“ A hned dala vědět na ostravskou kriminálku a na druhý den přijeli Siwek s Carbolem a v kanceláři před mýma očima roztrhali všechny staré protokoly.

„Tak to sepíšeme znova, Romane!“

A to nemuseli, to v žádném případě. Mohli mi taky pěkně zatopit. Ale oni to prostě přepsali v můj prospěch, a v těch papírech najednou vůbec nebylo, že jsem zapíral. Sepsali jsme taky moji účinnou lítost a napsali jsme tam, že se chci napravit a že už nebudu krást. O fetování tam nebylo nic, to oni tehdy vůbec oficiálně neřešili, i když Siwek, ten přesně věděl, o co jde, a všechny feťáky na Ostravsku si sledoval. Ale to jsem v té chvíli vůbec netušil. Byl jsem prostě rád, že se to konečně dalo do pohybu a že by ten trest neměl být zas tak strašný. No a těšil jsem se, jak zas budu chlastat a fetovat, až se dostanu ven. Ale je fakt, že jsem si říkal, že lékárnu už bych nikdy nevykradl. A taky už jsem to nikdy neudělal.

A pak jsem šel k soudu. To tenkrát vlastně bylo něco jako jít na další výslech, v zásadě jsem to bral jako formalitu. Podle toho, co mi řekli Siwek s Carbolem a paní Venglářová, a té jsem věřil, tak jsem měl šanci dostat ten rok a půl, z čehož jsem měl už polovinu odsezenou na vazbě. A podle toho, co mi říkal „mašinkář“, jsem měl taky šanci dostat se do celkem dobré basy. S tím nízkým trestem, i když to byla loupež, možná i do první nápravné skupiny, kde by to mohlo být úplně v klidu a mnohem lepší než na vazbě. Když nebudu mít s kriminálem, kam mě strčí, smůlu, což se může stát.

Jak říkám, u soudu to nebyl žádný velkolepý zážitek, ani náhodou. Vůbec jsem neměl žádný pocit, jako že TEĎ a jsem odsouzený, TEĎ přišel ten TREST. Ten pocit jsem měl, když se za mnou poprvé zavřely dveře cely na vazbě, když mě do Karviné přivezli, ale u soudu vůbec ne.

Soud byl hned vedle vazební věznice, ta věznice tam vlastně byla kvůli tomu soudu. No ale co, šel jsem tam s policajty normálně v teplákách s vytahanýma kolena, ve kterých jsem byl na cele. Šlo se chodbama, vůbec jsem nevyšel ven na ulici, až mě přivedli do soudní síně. Ta byla sice větší než kancelář, kam jsem chodil k výslechu, ale nebyla to žádná hala jak nádraží, ale normální velká místnost. A tam jsem byl akorát já a soud, žádné publikum. Soudce, přisedící, zapisovatel, dva policajti. Všechno, co jsem podepsal, tam nahlas přečetli, já jsem to moc nevnímal, všechno jsem jim odkýval, řekl jsem, že lituju svých činů, a čekal jsem, jaký bude rozsudek. V těch teplákách mě zas vyvedli na chodbu, že se soud jako poradí. A soud se deset minut jako radil, pak mě v teplákách zase zavedli zpátky a přečetli mi paragrafy:

„Jménem republiky,“ tak se vždycky začínalo.

„Paragraf 132, odstavec 1,“ to bylo to vloupání do lékárny.

„A dále podle paragrafu 203,“ jasně, to bylo příživnictví, protože jsem nechodil do práce. O drogách tam nebylo ani slovo.

A teď slyším, jak soudce říká: „Odsuzuje se obžalovaný Roman Pecha k trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku nepodmíněně!“

Já měl takovou radost! To jsem tam samozřejmě nemohl dát vůbec znát. Ale byla to výhra! Bylo to mnohem lepší, než co jsem čekal i než co mi jako nejlepší možnost předpovídala paní Venglářová. Tak ona věděla, ale to mi došlo až mnohem později, že kdyby mi naslibovala, že dostanu až moc krátký trest, že by to nebylo dobré. Že bych mohl, jak bych to měl najednou všechno v pyči, začít blbnout a udělat na vazbě průser, protože jsem splašený mladý kluk. Takových jako já ona už v kriminále za ty roky, co dělala obhájkyňu, viděla mraky a mraky. No ale pokud se jí zdálo, a to se o ní vědělo, že obžalovaný není úplně vystíhaný magor, tak se pro něj snažila něco udělat. A za komunistů z toho neměla prachy, nic. Ale prostě to dělala a o žádném druhém takovém advokátovi ex offio na Ostravsku jsem nikdy neslyšel, že by tam v té době nějaký podobný byl. A na vazbě v Karviné, i pak později jinde, se o takových věcech vědělo dost.

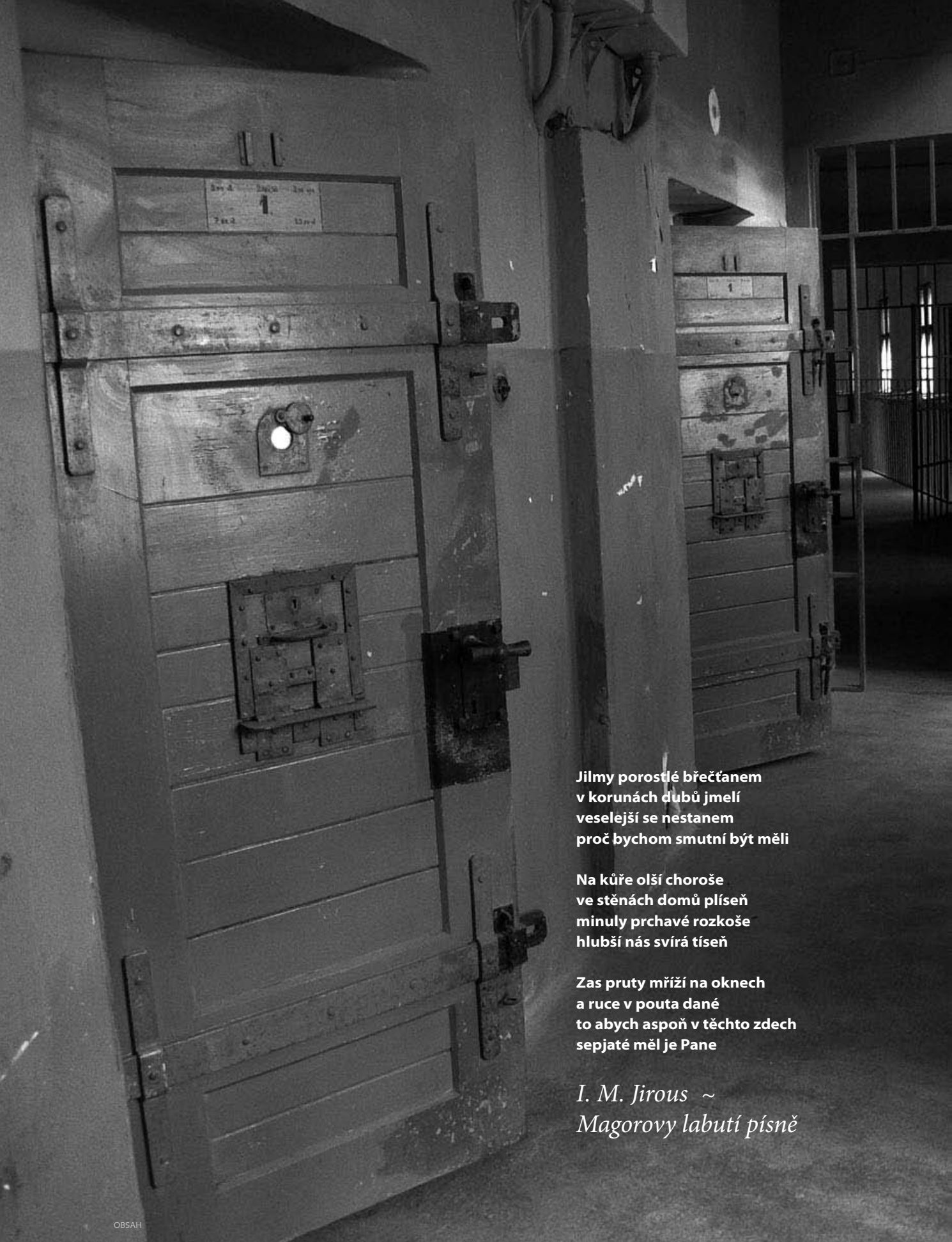
Takže já jsem neblbnul a nedělal žádné problémy a devět měsíců jsem už měl odsezených. Zbývalo mi odsedět ještě čtyři, a to bylo za pár. Z toho patnáct dní jsem stejně ještě musel být na vazbě, dokud rozsudek nenabude právní moci. Mašinkář, ten se smál, když jsem se od soudu vrátil. Při jeho dvaceti letech, co strávil po kriminálech, to moje nebyl žádný trest. Pak si mě ještě nechala zavolat do kanceláře paní Venglářová a ptá se:

„Tak co, pane Pecho, budeme se odvolávat?“

„Néé,“ smál jsem se.

„Já si myslím, pane Pecho. Ale zeptat se vás musím.“

Tak jsem se s paní Venglářovou rozloučil, už jsem ji pak nikdy v životě neviděl. A po patnácti dnech od odsouzení mě vezli eskortním autobusem, co rozvázá vězně, abych si odsloužil zbytek trestu. ◀

Jilmy porostlé břechtanem
v korunách dubů jmelí
veselejší se nestanem
proč bychom smutní být měli

Na kůře olší choroše
ve stěnách domů plíseň
minuly prchavé rozkoše
hlubší nás svírá tíseň

Zas pruty mříží na oknech
a ruce v pouta dané
to abych aspoň v těchto zdech
sepjaté měl je Pane

*I. M. Jirous ~
Magorovy labutí písně*

Zprávy z druhého břehu

Nad novějšími tituly vězeňské literatury

Zdeněk Mitáček

Situace uvěznění je situací konfrontace lidské individuality s hranicemi existence. Lidská existence je ve své podstatě vždy ohraničena samotnými fyzickými možnostmi individua. Vždy rovněž existují různá další omezení, ať už je označíme za psychické, sociální, kulturní apod. I ty je možné vnímat jako určitý „trest“, hráz, nezdolatelnou překážku, s níž člověk ve svém životě bojuje nebo s níž se musí vyrovnat. Konflikt svobody a jejího nuceného omezení je zvláště jasně v textech, které jsou inspirovány osobní zkušeností pisatele s pobytem ve věznici. Dosah sdělení, které v takové situaci vzniká, je ovšem také limitován; a to schopností auditoria reflektovat danou situaci.

Pokud pojmem „vězeňská literatura“ označíme texty odrážející zkušenosti autorů s vězeňským systémem naší země, získáme soubor kvantitou celkem bohatý. Knihy, které jsem zařadil do své úvahy, jsou převážně spojením autobiografie a reportáže; cílem autorů je obvykle podat svědectví o prostředí, ve kterém se ocitli.

Nejprve jsem se snažil hledat obecné trendy v knihách napsaných za totality, které však vstoupily do širšího povědomí až během posledních let. V další části se věnuji literatuře za mřížemi vzniklé po listopadu 1989. Jedná se převážně o prvotiny autorů bez výraznější předchozí autorské zkušenosti.

Trestní zákoník v naší zemi byl od roku 1948 do roku 1989 nastaven tak, že se do věznice mohl dostat prakticky kdokoli. Tehdejší Československo vzali do rukou sovětské poradci, kteří iniciovali vznik systému obdobného gulagům. Situace odrážela servilitu KSC vůči Moskvě, stejně jako nejistotu sovětských poradců, potýkajících se s problémem, jak dogmata své ideologie na nově přivlastněném území vlastně šířit. Země začala připomínat vězení — státním dirigismem ve všech sférách života a pak především silně omezenou možností zemi opustit, vycestovat za hranice. Zatímco demokratický stát je s větší či menší pružností schopen přizpůsobovat se svobodě jednotlivce, v sovětské despotii byla svoboda ideologicky definována jako „poznatelná nutnost“, což prakticky znamenalo požadavek přizpůsobit své chápání svobody tomu, co bylo výslovně dovoleno (a ještě si to raději dopředu ověřit u stranických „orgánů“). Každý dospělý musel mít v občanském průkazu razítko zaměstnavatele, jinak hrozilo trestní stíhání za příživnictví. Na úřední povolení se samozřejmě cestovalo za hranice, pokus o jejich překročení bez „razítka“ se trestal několika lety vězení. Nebylo možné svobodně provozovat uměleckou činnost apod. Jakákoliv kritika strany a vlády se odměňovala paragrafem

k věci

za pobuřování. Takové pojetí práva bylo označováno jako socialistická zákonnost.

Samozřejmě i předchozí časy znaly politické vězně. Ti však v dobách před druhou světovou válkou těžili z řady privilegií. Velmi tolerantní byl například vězeňský systém v dobách první republiky. Tehdejší političtí vězni „si směli ponechat své oblečení, nemuseli pracovat, měli možnost stravování na svůj vlastní náklad [...], nebyli povinni uklízet cely [...], dále si mohli nechat donášet tisk a knihy, psát apod.“¹ K paradoxům patřilo, že takové výhody tehdy měli například i vězni z řad aktivistů německé SDP odsouzení za zločiny proti republice. Tato skutečnost pak vedla k protestům z řad kriminálních vězňů i části vězeňské stráže.

Dilemata doby nedávno minulé

Problémům rezistence a přizpůsobení v období let 1948 až 1989 se na mnoha místech svých knih zabývá po mém soudu nedocenený spisovatel Jan Křesadlo (vlastním jménem Václav Pinkava, 1926–1995, psycholog žijící od roku 1968 v emigraci v Anglii), zejména v knihách jako jsou *Mrchopěvci*, *Fuga Trium*, *Zámecký pán aneb Antikuro*. Pinkava coby student v roce 1949 neprošel politickými prověrkami a několik let pracoval jako dělník. Později však vystudoval a získal místo na klinice U Apolináře v ambulanci pro sexuální deviace. Po srpnu 1968 emigroval a dále se věnoval své profesi. Autorské texty začal psát až v osmdesátých letech. Vratké postavení jedince v zajetí totalitního molocha Křesadlo výstižně charakterizoval v povídce „Sebekritika“ ze souboru *Království české a jiné polokatolické povídky*.² V ní popisuje účastníky marxistického semináře na nejmenované pražské vysoké škole té doby. Výstižně přitom charakterizuje možné přístupy k situaci a v duchu nepřítomen vymýšlí sci-fi příběh o planetě ovládané roboty, kde může člověk přežít jedině tak, že se uzavře do mechanického pláště a nedá na sobě nic znát. Křesadlo poukazuje na paradox doby, kdy otevřený odpor znamenal vysoké riziko trestu, spojeného s roky otrocké práce pro nenáviděný režim, zatímco vnější přizpůsobení dávalo možnost relativně bezpečného přežívání, nenápadného sabotování režimu a čekání na možnost útěku za hranice.

Perzekuce vedená mocenskými složkami se od února 1948 zaměřovala zejména na ty skupiny obyvatel, které byly už předem vytipovány jako problematické, ať už se jednalo o činitele demokratických stran, umělce a intelektuály, navrátilce ze západních armád, kněze a věřící,

podnikatele a živnostníky, sebevědomé zemědělce a další. Perzekvováni byli lidé s tendencí pochybovat o dogmatech sovětské ideologie, v širším smyslu dokonce i ti, jejichž pouhá existence mohla tyto pochybnosti vzbudit.

Socialistická (ne)zákonnost za železnou oponou byla realizací toho, co na Západě obvykle zůstávalo v rovině diskuse. Výstižně to popisuje politický filozof Eric Voegelin: „Když pochopíte, že vyloučení pochybností je ústřední taktikou jakékoliv ideologické debaty, získáte tak alespoň jedno důležité kritérium k rozboru ideologie: diagnóza zde má za úkol určit, které části skutečnosti byly vyloučeny, aby tak bylo umožněno vytvoření systému falešného. Vyloučené skutečnosti se mohou v různých případech od sebe velmi odlišovat, avšak jedna položka musí být vyloučena vždy: zkušenost lidského napětí směrem k božskému základu bytí člověka.“³

Knih jako metafora systému

Podmínkám, jež panovaly v nacistických a poté komunistických věznicích, je věnována celá řada historických studií. Množství dokumentů lze najít například na webu Ústavu pro studium totalitních režimů.⁴ Systém trestních táborů byl přitom z ekonomického hlediska výrazně neefektivní, jak si toho všimli už autoři popisující vězeňství na území tehdejšího Sovětského svazu. Nejpodrobněji se této záležitosti věnoval Alexandr Solženicyn v legendárním díle *Souostroví Gulag*. Jiným příkladem může být kniha Alexandra Pobožije *Mrtvá dráha* (česky 1966). Výkon „odnětí svobody“ je v určitém směru dodnes touto dobou poznamenán, stejně jako názor veřejnosti na to, jak by mělo prostředí věznic vypadat. Většina stávajících věznic u nás jako pracovní tábory také vznikla a svou stavební dispozicí je dodnes připomínají. Forenzní psycholog Karel Netík ještě v roce 1997 konstatuje: „Aktuální stav našeho vězeňství velmi připomíná období po vzniku republiky, s jednou — ale podstatnou — výjimkou. Rakousko-uherské vězeňství bylo výrazně systémově modernější než naše totalitní, budované podle vězeňského vzoru.“⁵ Z literární perspektivy, které se zde chceme věnovat především, je ovšem podstatné sledovat, k jakému vývoji došlo v rovině *uměleckého sdělení* u autorů disponujících osobní zkušeností s vězeňským systémem.

Budiž konstatováno, že zřejmě nejlidovější a obecně rozšířenou literární zprávou o pracovních táborech

¹ Pavel Toušek: *Dějiny věznic Bory*, diplomová práce, PedF ZČU, Plzeň 2005, s. 61.

² Jan Křesadlo: *Království české a jiné polokatolické povídky*, Oloouc, Votobia 1996.

³ Eric Voegelin: *Vzpomínky na život a filosofii*, CDK, Brno 1998, s. 111.

⁴ www.ustrcr.cz/cs/srovnani-zivotnich-podminek-v-nacistickych-a-komunistickych-veznicich/

⁵ Karel Netík — Daria Netiková — Stanislav Hájek: *Psychologie v právu*, C. H. Beck, Praha 1997, s. 34.

(armádní „pomocné technické prapory“ totiž de facto ničím jiným nebyly) jsou *Černí baroni* Miroslava Švandrlíka. Hlavní devízou textu je humor navazující na Haškova *Švejk*; humor byl tím, co pomáhalo udržet odstup od ideologie. K podrobnějším zprávám ze stejného prostředí patří deníková kniha *Studené slunce* Jiřího Muchy či *Motáky nezvěstnému* Karla Pecky.

Na současném knižním trhu se setkáváme s reediicí vzpomínek Dagmar Šimkové (1921–1995) *Byly jsme tam taky*. Tato kniha vychází již v pátém vydání (poprvé vyšla v roce 1980 u Škvoreckých v Torontu). Autorka byla režimem donucena strávit čtrnáct let (!) v ženských věznicích v Čechách i na Slovensku. Jejím jediným proviněním bylo poskytnutí azylu dvěma studentům plánujícím přechod hranic. Ve stejném procesu byla na jedenáct let odsouzena i její matka. Byl jim rovněž zabaven rodinný majetek. Dagmar Šimková patřila k lidem, kteří si přes panství „nových zítřků“ zachovali prvorepublikovou noblesu. Přihlásila se ke studiu dějin umění a anglistiky v Praze; studia měla nastoupit ve školním roce 1948/1949, avšak pro nepřijatelný „třídní původ“ jí to nebylo umožněno. Patřičné sebevědomí si zachovala i po svém zatčení a uvěznění. Kniha je cenná schopností autorky vcítit se do příběhů svých spoluvězeňkyň, stejně jako uměním načrtnout mentalitu postav tehdejšího represivního aparátu. Byla schopna čerpat sílu ze svého pohledu a své víry v „přirozenou realitu“, tvrdě narážející na dogmatickou ideologii, vůči níž byla svým svobodomyšlným založením v naprostém protikladu. Obklopena nepředstavitelným množstvím limitů dokázala žít po svém; uvažovat o kultuře, snít o dalekých zemích, učit se od svých spoluvězeňkyň cizí jazyky.

„V každém člověku žije skrytá bestie, s kterou se potýká. Morální hodnoty společnosti a kultury, ke které patří, mu pomáhají potlačit zlo, krutost, pomstychtivost, závist, touhu po moci, nesmyslnou a nereálnou ctižádost, pomáhají mu držet šelmu pod kontrolou a dávají mu povzbuzující pocit vítězství nad tím, co je v něm nedobré. Ale doba, v níž jsme žili, odpoutala všechno zlo z řetězu a otevřela klece v duších lidí...“⁶

Po roce 1968 autorka volila emigraci a žila v Austrálii. Hned po vydání bylo přijetí její knihy problematické, jak uvádí vydavatelka Monika Elšíková v doslovu aktuálního vydání: „Paradoxně za to, že popsala skutečnost, jaká byla, a nesnažila se lakovat pomníček vězeňkyním komunismu. Některé z jejich spoluvězeňkyň jí to zazlívaly. Stejně, jako jí zazlívaly, že se přátelila se zlodějkami, vražedkyněmi a prostitutkami.“⁷ Tato skutečnost dobře ilustruje problé-

my, s nimiž se autor pravdivě popisující situaci ve vězení často potýká — pro dobový kontext je z nejrůznějších příčin nepohodlný.

Po přechodném zlepšení justičního systému v období Pražského jara přinesla normalizace v mnohém návrat k předchozím pořádkům. Ještě v osmdesátých letech minulého století u nás vycházely překlady sovětských učebnic, čerpajících ze zkušeností se systémem gulagů a ovlivňujících myšlení studentů tehdejší Vysoké školy SNB, z nichž se rekrutovaly vyšší kádry vězeňského systému. Za mnohé připomeňme například skripta *Nápravně-pracovní psychologie* autorské dvojice A. D. Glotočkina a V. F. Pirožkova z roku 1980. Historii vězeňství u nás podrobně dokumentuje Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR.⁸

Knize Dagmar Šimkové se svojí syrovostí blíží dokumentární reportáže ostravského spisovatele Jaromíra Šavrdy (1933–1988), knihy *Vězeň č. 1260 a Ostrov v souostroví* (Pulchra, Praha 2009). Jaromír Šavrdka, perzekvovaný po srpnu 1968, byl v roce 1979 odsouzen na dva a půl roku za rozšiřování samizdatové literatury. Autorův pohled umocňuje jeho právnické vzdělání. U socialistických soudů zastupoval řadové občany ve sporech se zaměstnavateli či státem. Je pravděpodobné, že tato činnost k jeho uvěznění podstatnou měrou přispěla. Vzhledem ke svému špatnému zdravotnímu stavu se ocitl na oddělení pro nemocné a přestárlé v nápravném zařízení v Ostrově nad Ohří. Šavrdka dokumentuje zmíněný efekt vylučování osob režimu nepohodlných: vyšetřovací vazba je přeplněna lidmi, kteří se dopustili činů, za jaké by v demokratické společnosti nemohli být postihováni. Nejčtenější jsou pokusy překročit státní hranice, dále je to rozšiřování samizdatové literatury, pořádání kulturních produkcí apod. Na mnoha místech zaznamenává příběhy lidí, jejichž soudní spor byl zjevně manipulován. Šlo o to vyřadit je ze „socialistické“ společnosti z důvodu jejich názorů, schopností, kontaktů s příbuznými v zahraničí.

K výpovědím, vztahujícím se k vězeňství osmdesátých let, patří málo známá reportáž Jaroslava Kovaříka *Na druhém břehu řeky*.⁹ Kovařík vykonával svůj trest v letech 1977 až 1986 ve Valdicích a v Praze-Pankráci. Kriminalizován byl za čin hospodářské povahy, soudní proces ani rozsudek podrobněji nekomentuje. Ve věznicích prošel několika pracovišti, nejdéle byl zaměstnán ve vězeňském

⁶ Dagmar Šimková: *Byly jsme tam taky*, vyd. Monika Vadasová-Elšíková, Praha 2010, 5. vydání, s. 112.

⁷ *Tamtéž*, s. 157.

⁸ Podrobněji např.: Aleš Kýr — Alena Kafková, Kabinet dokumentace a historie VS ČR: *Proměny odborné přípravy vězeňského personálu*, www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Historicka_penologie/2010/HP2.10.pdf.

⁹ Jaroslav Kovařík: *Na druhém břehu řeky*, Nakladatelství Pragma, Praha 1991.

k věci

skladu, kde měl možnost své zážitky formulovat. Jeho text byl míněn jako zpráva pro potřebu reformy vězeňské služby. Literárních kvalit dosahuje zejména díky přesnému vidění modelových situací tehdejšího systému. Čtenář se společně s autorem ocitá v rukou vězeňské správy — je číslem, věcí, potravou mašinerie. Způsob, jakým Kovařík popisuje realitu socialistické věznice, se velmi blíží knihám Jaroslava Šavrdy a Dagmar Šimkové. S autory z řad politických vězňů jej spojuje zejména určitá pokora a skromnost.

Dílem dostatečně známým jsou *Přítelkyně z domu smutku* spisovatelky Evy Kantůrkové, která popisuje zážitky z téměř roční vyšetřovací vazby. Podle knihy byl (dokonce v autentickém prostředí věznice) nedlouho po listopadu natočen stejnojmenný televizní seriál. Vězeňství osmdesátých let je podstatně reflektováno také v knihách I. M. Jirouse a známých *Dopisech Olze* Václava Havla.

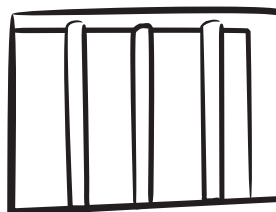
Literatura vzniklá ve věznicích v období totality se stala výstižným odrazem té doby. Uvažujeme-li o těchto záležitostech dnes, měli bychom být schopni tento čas nahlížet především z perspektivy obětí.

Věznice a svoboda psát

Pokud se začteme do knih, které ve věznicích napsali naši současníci po listopadu 1989, optika se výrazně mění. V předchozím období bylo často smyslem literárního sdělení zachycení světa za mřížemi jako metafory nespravedlivého režimu panujícího v celém státě. Autoři psali o tehdejších věznicích jako o prostředí, ve kterém si dovedli zachovat určitou míru vlastní svobody a důstojnosti. Byli to lidé vzdělaní, povětšinou s dosti podstatnou předchozí literární zkušeností. Byli uvězněni za činy povahy politické a nekriminální.

Nabídka podobných rukopisů je po pádu totality ze zjevných příčin prakticky nulová; situace uvěznění, ztráty svobody, však trvá. Na knižním trhu se tak objevují publikace dříve v podstatě neznámého ražení.

V oblasti písemných svědectví z prostředí justice se zájem veřejnosti zpravidla soustřeďuje na kauzy, které se „vymykají z průměru“. Pozornost vzbuzují také případy, kdy činnost na hraně zákona z různých důvodů unikne soudnímu projednání. Dokládá to například úspěch knižní série reportéra deníku *MF Dnes* Jaroslava Kmenty o mafií kolem podnikatele Františka Mrázka.¹⁰ Příkladem bulvárně pokleslého přístupu budiž kniha *Doživotí* Luboše X. Veselého, v níž „talk-master“ rádia Frekvence 1 formou

¹⁰ Jaroslav Kmenta: *Kmotr Mrázek; Kmotr Mrázek II.* — Krakatice; *Kmotr Mrázek III.* — *Válka kmotrů; Kmotr Mrázek IV.* — *Svědék na zabítí*, Nakladatelství JKM — Jaroslav Kmenta, Praha 2007, 2008, 2009 a 2010.

rozhovorů zpovídá některé odsouzené s doživotním trestem.¹¹ Vedle „atrakcí“ typu „příběhy z podsvětí“ zůstává problematika dokumentace a zpráv o činnosti justičního aparátu jako takového poněkud stranou. Nereflektovaná justice má přitom stále tendenci stát se kolosem, jehož působení často vykazuje sporné výsledky. Vzpomeňme na kauzu takzvané konkurzní mafie, rychlostudenty z Plzně apod. V oblasti vězeňství odborná veřejnost dlouhodobě volá například po rozšíření palety trestů nespojených s odnětím svobody a větší individualizaci sankcí, do právního systému však tyto ideje pronikají jen velmi pomalu.¹²

Žijeme ve světě, kde jsou i některé „civilizované“ státy zmítány potyčkami mezi znepřátelenými zločineckými skupinami (například dnešní Mexiko či některé regiony jižní Itálie; viz slavná kniha *Gomora* Roberta Saviana). Knihy autorů, kteří se setrvale potýkají se zákonem, umožňují nahlédnout do myšlení, v jehož důsledcích je páchan zločin. Žádný stát na světě nevymyslel systém eliminující recidivu trestné činnosti, literatura však v ideálním případě může představovat jednou z metod napomáhajících vykročit ze začarovaného kruhu, v němž se tito lidé pohybují.¹³

Kniha jako sebepotvrzení

Nejviditelnějším autorem, který se v průběhu minulých dvaceti let objevil, je nepochybně často zákonem stíhaný René Plášil (1971). Jeho život byl od roku 1987 specifickým způsobem pravidelně spjat s kamerou dokumentaristky Heleny Třeštíkové. Režisérka Plášilovy životní peripetie zaznamenala nejprve pro televizní a později pro celovečerní film,¹⁴ sestavený jako časosběrný dokument. René Plášil napsal několik knih, z nichž nejzajímavější je zřejmě titul *Běžec na trati k...* V této knize zachycuje období po propuštění ze svého druhého trestu. Píše o shánění peněz na večírky, o odstupu od životních povinností, o čase, kdy se nesnaží o nic jiného než si užít a co nejnáze přijít k penězům. „Nevidím jediný rozumný důvod, proč bych měl jít na pracák a na fízlárnu. Práce, to je jedna z věcí, po které teď, pár dnů po propuštění, vůbec netoužím. Zapaluju si a medituji dál. Občanku nemám, to je fakt, ale papír o propuštění mám, ten musí stačit. Zatím.

¹¹ Luboš X. Veselý: *Doživotí*, Nakladatelství XYZ, Praha 2007; viz mitecek.blog.respekt.cz/c1-46023820-lubos-x-vesely-dozivoti-recenze-a-poznamky.

¹² Karel Netík — Daria Netíková — Stanislav Hájek: *Psychologie v právu*, cit. dílo, s. 28.

¹³ Viz www.odsouzeni.estranky.cz/clanky/vezeni-ocima-odsouzenych/autobiografie-veznu.html/ nebo <http://heartfaraway.blogspot.com>.

¹⁴ Film *René* viz např. www.csfd.cz/film/242902-rene/.

Krom toho nemám ani korunu na fotky a kolký. Za těch sedm dní, tedy týden, jsem stihl utratit všechny prachy od táty, i ty, co mi dali na cestu z basy. A to jsem šetřil.“¹⁵ Končí samozřejmě ve vyšetřovací vazbě, z níž utíká, a po čase je opět zadržen. Kniha osciluje na pomezí dobrodružné „historie o útěku“ a deníkových zápisků ze života za mřížemi i na svobodě. Autor se v další rovině současně pokouší o reflexi světa a prostředí, ve kterém se pohybuje. Sám sebe vnímá jako odpadlíka, muže za hranicí zákona, jehož jedinou životní šancí je nelegální získávání peněz. Dynamiku vyprávění posiluje nutkový pocit, že další trest je neodvratný. Charakteristickým rysem této tvorby je vytváření legendy o sobě samém. Na počátku stojí „nespravedlivý soudce“, vězeňští dozorcí, připravující pro odsouzené peklo na zemi. Další charakteristickou známkou této tvorby je existence jen v přítomném okamžiku, neschopnost odložit uspokojení okamžitých potřeb, nezáměr o cokoliv „neúčelného“. Na začínajícího a „neškoleného“ autora zde René Plášil podal solidní výkon. Kniha měla úspěch a v prostředí věznic se stále čte.

Životní filozofii, s níž Plášil své čtenáře seznámil ve své prvotině, obsahuje rovněž jeho další kniha, dobrodružný příběh s kriminální zápletkou *Bohové s. r. o.*¹⁶ Děj se odehrává mezi „podnikateli“ v jednom menším českém městě. Od běžných dobrodružných příběhů je odlišuje to, že v něm dobro nijak nevíteží nad zlem, konflikty a spory se řeší okamžitou (násilnou) akcí, policejní složky a standardní vyšetřovací postupy hrají marginální roli. Zápletku koření scény až pornografického rázu, jednající postavy konzumují hektolitry značkového alkoholu. Dá se zde hovořit o bezděčné subverzi klasické podoby brakové literatury. Kniha je méně zdařilá, autor v ní vstoupil na náročnější půdu fikce, psané ovšem v izolaci, tj. bez podkladů a patričního zázemí.

V knize *René, příběh filmu — dopisy z vězení* nacházíme zejména rozklady o potřebách „všedního dne“ za mřížemi. „Proč se díváš na ten dokument? Na co je ti dobrý vědět, co bylo před 50 (100, 500, 1000) lety? ‚K čemu je ti do dobrý?‘ ‚Vědět? Na co?‘ atd. Co na to odpovědět? Zpočátku to zkusím, třeba tenhle spolubydlící je normálnější. Není.“¹⁷ Vedle osobních záležitostí se objevují prosby o pomoc při jednání s úřady, o jednání s nakladatelem z Agave, objevuje se reflexe postavení ve společnosti, obav z budoucnosti. Dopisy rámcuje režisérčin komentář o jejím pohledu na Plášilův životní příběh.

¹⁵ René Plášil: *Běžec na trati k...*, Agave, Český Těšín 1998, s. 21.

¹⁶ René Plášil: *Bohové s. r. o.*, Agave, Český Těšín 1999.

¹⁷ Marie Homolová — Helena Třeštíková — René Plášil: *René, příběh filmu — dopisy z vězení*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009, s. 130.

k věci

Obdobná životní situace se zrcadlí v knize *Odsuzuje se Dorel Levron* slovenského autora vystupujícího pod uvedeným pseudonymem. Příběh je podán v ich formě, vychází z autentických zážitků člověka, který strávil několik let ve slovenských věznicích. Kniha nejdříve líčí nejrůznější podvody, jimiž si autor vydělával na živobytí ještě před svým prvním zatčením, za totality. Následně se věnuje průběhu policejního vyšetřování, do detailu představuje problematiku vztahů mezi odsouzenými ve věznici. První polovina knihy zachycuje období do autorova propuštění na amnestii v lednu 1990, po které se na svobodu rychle vrátí do vyjetých kolejí. Levron na svobodě po amnestii strávil jen dva měsíce, aby následně opět skončil na další léta ve výkonu trestu. Několik momentů se vymyká očekávatelnému ději. Je to například z dokumentárního hlediska cenný popis období od podzimu 1989 do amnestie v lednu 1990, stejně jako proměna režimu ve věznicích v následujícím čase. V knize objevíme popis slovenského podsvětí, informace o věznicích v Ilavě a v Leopoldově, kam se dostal krátce po vzpouře vězňů v březnu 1990. Vzpouře v Leopoldově musela být potlačena zásahem ozbrojených složek.¹⁸ Levron také líčí útěk několika vězňů vedených Tiborem Polgárym z 23. listopadu 1991.¹⁹ Vyprávění ukazuje, že aspoň v detailech se dozorcí slovenských věznic — tedy podle Levrona — chovají poněkud jinak než ti čeští; přinejmenším jsou naivnější a úplatnější. Bez zajímavosti není ani popis práce policejních orgánů viděný z té „druhé strany“, stejně jako metody příprav na soudní proces. Na několika desítkách stran je v samém závěru rozvíjen „příběh solidarity“ se starým a nemocným odsouzeným, původem ze Sudet, který si v Leopoldově odpykával trest za několik vražd, jichž se dopustil nejprve na svobodě v touze pomstít zneužití své sestry, následně v různých potyčkách ve věznicích. Sám o sobě je tento motiv zajímavý, kniha jako celek však působí spíše jako vyšetřovací spis „naruby“ než jako skutečná literatura.

Dorel Levron (vlastním jménem Jozef Patocz, později také vystupující jako Jozef Drag, nar. 1966), se podobně jako Plášil hlásí k filozofii jednání z pozice síly, vyvíjí se sám před sebou například úvahami o tom, že si okradení svůj majetek stejně sami nakradli, hlásá teze o nutnosti vzít spravedlnost do vlastních rukou apod. Nekritické přizpůsobení se vězeňskému prostředí a neschopnost udržet se v hranicích zákona na svobodě se v odborné literatuře

označuje termínem *prisonizace*.²⁰ Samo prostředí výkonu trestu odnětí svobody vede k určité adaptaci na život vězeňské subkultury a ztotožnění znamená i přijetí subkulturního systému racionalizací. Adaptace na prostředí ve věznici je navíc obvykle spojena se ztrátou vlastní aktivity a iniciativy. To je možná důvodem, proč je uvažování Dorela Levrona či Reného Plášila tak vzdáleno pojetí běžných občanských hodnot. Autoři jako Šimková, Šavrdra, Kovařík a další z řad politických vězňů si od světa kriminální subkultury dokázali zachovat potřebnou názorovou distanci, snad také proto, že se do věznice dostali většinou už s jasným žebříčkem hodnot a byli nezávislí na dobové ideologii.

Deník z vězení — zrcadlo osobní krize

Dlouhodobé domácí týrání stojí na počátku případu Kamily Velikovské, která byla obžalována a souzena za vraždu svého manžela. Případ, ke kterému došlo v roce 2005 ve Zlíně, vyvolal značný zájem veřejnosti. Velikovské kniha *Svobodná, i když za mřížemi* popisuje převážně prostředí vyšetřovací vazby. Kolabující partnerský vztah je námětem úvodní části textu. Téma knihy ve společnosti rezonuje. Způsob, jakým Velikovská píše, je však poměrně plochý, vyjma částí, v nichž líčí svůj partnerský vztah a kontakty s rodinou. Soud vynesl rozsudek, kterým její čin kvalifikoval jako vraždu, případ však byl znovu otevřen a dodnes není soudně dotvrzeno, zda šlo o vraždu, zabití či nešťastnou náhodu. O případu byla natočena televizní reportáž (v rámci cyklu *Na vlastní oči*), jejíž přepis je k nalezení na blogu www.odsouzeni.estranky.cz. Velikovská se podrobnějšímu vyličení celé události vyhýbá. V částech knihy reflektující svět „poté“ je vyličení života ve vazební věznici dokumentárně přesné. Jádrem sdělení, kterým by byla odpověď na otázku „Jak to tedy tehdy bylo?“, však chybí. Velikovské druhá kniha *Odsouzená... Jak se žije ve výkonu trestu*²¹ obdobným způsobem podává období po vynesení rozsudku a život v ženské věznici ve Světlé nad Sázavou. Evidentním problémem je mnohoslovnost, detaily všedních dnů se postupně stávají monotónními a splývají.

Roční pobyt ve vyšetřovací vazbě je námětem knihy *Z uvedených odposlechů je zřejmé, že obviněná Regina Rázlová...*, kterou sestavil podle deníků a vyprávění hereččin partner Jindřich Santar. Známa herečka se po listopadu 1989 potýkala se ztrátou příležitostí, založila poradenskou firmu a zřejmě také s účastí svého otce (známého komu-

¹⁸ www.zpravy.idnes.cz/vzpourea-veznu-v-leopoldove-pred-20-lety-plamenomety-a-barikady-ve-veznici-1qn-/domaci.asp?c=A100312_123109_domaci_js/

¹⁹ Dorel Levron: *Odsuzuje se Dorel Levron*, Host, Brno 2005, s. 292–297.

²⁰ Viz Karel Netík — Daria Netíková — Stanislav Hájek: *Psychologie v právu*, cit. dílo, s. 28.

²¹ Kamila Velikovská: *Svobodná, i když za mřížemi; Odsouzená... Jak se žije ve výkonu trestu*, Jota, Brno 2006, 2007.

nistického politika ing. Stanislava Rázla, dlouholetého místopředsedy vlády ČSR) začala podnikat v oblasti sklářství. Do vazby se dostala na základě anonymního udání. Nedá se vyloučit, že šlo o objednávku spolujitelů firmy Skloexport. Soudní spor skončil vynesením zprošťovacích rozsudků v plném rozsahu kauzy.

Do textu knihy Reginy Rázlové je složité se začíst. Svou formou totiž zprvu sugeruje dojem výrazně privátního sdělení. Výsledek je však překvapivě živou zprávou, vystihující snad všechny kritické okamžiky, které dnešní systém v dané oblasti má. Vyšetřovací vazba často probíhá v podmínkách natolik materiálně a prostorově omezených, že je v podstatě předběžným trestem. Věznic v Praze-Ruzyni je nevyhovující. Vyšetřovatelé obviněnou na dlouhé měsíce odkládají, snad aby v ní takovým způsobem navodili pocit viny. Obviněné osoby nemohu pracovat: „Nelze zde uklízet. Nesmí se to. Úklid je práce, a vazební vězeň pracovat nesmí! Na to máme zákon. Ani zadarmo. Ani brigáda. Chtěla jsem na vlastní náklady koupit barvy a vymalovat. Nelze!“²² Státní orgány jednájí podjatě: „A že mě napadlo, že si musíme dát my sami přeložit ona obvinění, opatřit překlad soudním razítkem a poslat k tomu soudu do Lichtenštejnska, protože budou podvádět! Pravdu napsat nemohou, to by se blamovali, takže státnímu zastupitelství nezbude nic jiného, než...! ... a skutečně! Zastupitelství tam poslalo překlad zfalšovaný, tj. značně „upravený“. Úplně přesně je to tak, že text tam zaslaný nesouhlasí s textem zdejšího obvinění.“²³ K citaci by se našla i řada dalších míst.

Regina Rázlová vnímá prostředí vazební věznic velmi citlivě. Tristní jsou například její poznámky o chování vyšetřovatelů, advokátů nebo vězeňského personálu, včetně zdravotníků. Pohled kritika zde snad může nalézt přílišné bolestivství, člověka, který při podnikání prostě přecenil své možnosti. Nicméně i přes své nepříznivé postavení se vyznačuje empatií a snahou pomáhat okolí, tj. jiným obviněným ženám, je schopna aspoň částečně zlehčovat a nést jejich úděl.

Tato kniha se u recenzentů s porozuměním nesetkala. Její nepochopení bylo jaksi *apriorní*, hraničící se zaujetím vůči pisatelce, snad kvůli její prominentní minulosti a politickým názorům. Kruh jako by se uzavíral — podobně jako kdysi v exilu příliš nevěřili politické vězeňkyni Dagmar Šimkové, i nyní jako by veřejnost v kauze Reginy Rázlové odmítala vidět odvrácenou tvář naší justice. Píší to samozřejmě s vědomím, že v řadě ohledů jsou příběhy obou jmenovaných zcela nesrovnatelné.

²² Jindřich Santar: *Z uvedených odposlechů je zřejmé, že obviněná Regina Rázlová...*, Nakladatelství XYZ, Praha 2010, s. 141.

²³ *Tamtéž*, s. 176–177.

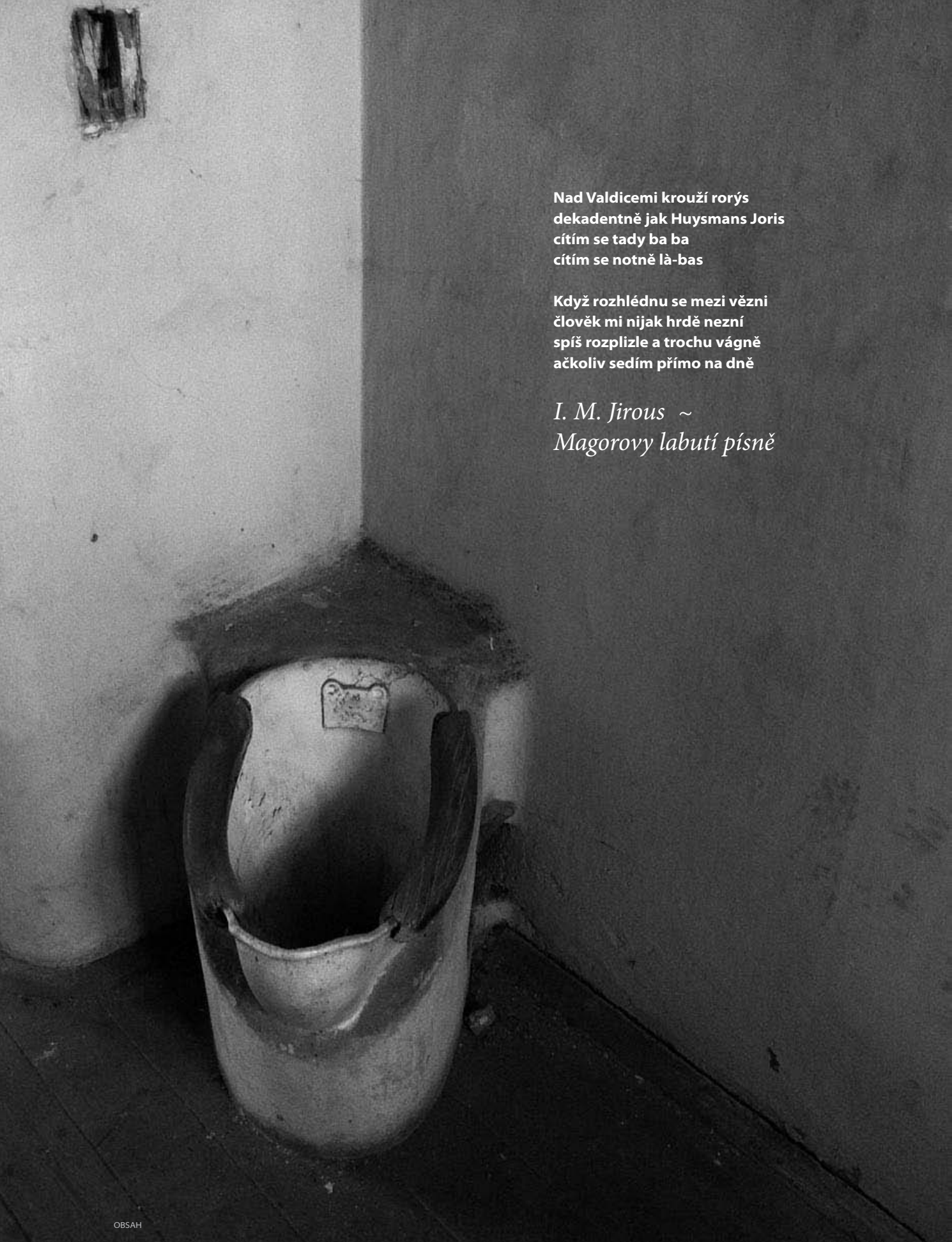
Svět, před kterým bychom neměli zavírat oči

Prostředí ve věznicích se po listopadu 1989 změnilo a stejně tak se proměnil literární obraz těchto míst. Deideologizace justice a humanizace vězeňství přinesla větší volnost a spolu s tím svobodu psát, která byla během předchozích čtyřiceti let v tomto prostředí něčím neznámým. Se změnou společenských podmínek se proměnilo i postavení autorského subjektu. Zatímco v časech totality byly zprávy o věznicích činem prakticky ilegálním a navýsost politickým, dnes jsou primárně dokladem individuální situace toho kterého pisatele. V dané oblasti přetrvává reportážní charakter psaní, knihy mohou sloužit také jako zprávy z prostředí omezení lidského individua. Můžeme v nich sledovat proměny, kterými toto prostředí prochází také po stránce sociologické a organizační.

V posledních dvou desetiletích se zájmem čtenářské obce výrazněji rezonují knihy, které zpracovávají problém srozumitelný širšímu publiku, jako je tomu například u Kamily Velikovské nebo u vzpomínek Reginy Rázlové. V knihách Reného Plášila nebo Dorela Levrona se objevuje přirozené vypravěčství, avšak titi autoři nevyňikají příliš velkou schopností introspekce. Preferují „akci“, mají tendenci vytvářet svou vlastní „legendu“, často způsobem pro čtenáře obtížně akceptovatelným.

Právě nahlédnutí do aparátu moci je další poměrně zajímavou rovinou, kterou ve všech těchto knihách můžeme najít. Přes veškeré kontrolní mechanismy může mít působení tohoto aparátu na život jedince vliv takřka fatální, a to i v dnešních podmínkách. Tím spíše by činnost soudců a justice vůbec měla být podrobována reflexi. Systém by měl výrazněji diferencovat mezi lidmi, kteří se na šikmou plochu dostali neuváženým náhodným činem, a těmi, kteří si na svobodě setrvali jaksi „nevědí rady“. V rovině psychologické můžeme přemýšlet o tom, zda se v podobných podmínkách může objevit impuls ke změně, k lepšímu.

Žijeme ve společnosti, která se snaží vrátit výkon spravedlnosti k jejím lepším základům. Knihy, o nichž píší ve druhé části své úvahy, v některých případech snad bezděčně, ale přece jen útočí na naši civilizační citlivost, neboť právě ve vězení je střet člověka přestupujícího zákon s represivními složkami státu vyhocen nejzjevněji. Jak se v dané otázce vlastně angažovat? Představa, že státní aparát by měl být těmto lidem schopen najít nějakou jinou, lepší životní alternativu, není zjevně reálná. Lze očekávat, že popisy konfliktů mezi tím, kdo pochybil, a represí od mocenských složek se zřejmě bude tento druh literatury zabírat i nadále. Snad mohou tyto knihy být příspěvkem ke kultivaci naší justice, neboť v otevřené společnosti se jedná vždy jen o systém lidský, tedy nedokonalý, takový, který musí neustále hledat a nalézat cestu ke svému zlepšení. ◀

Nad Valdicemi krouží rorýs
dekadentně jak Huysmans Joris
cítím se tady ba ba
cítím se notně là-bas

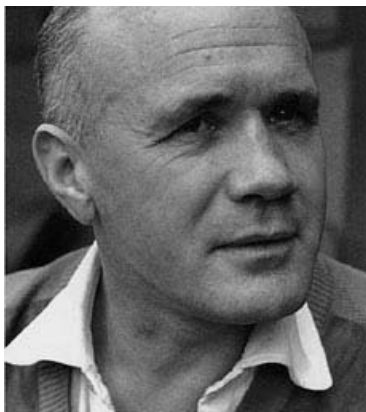
Když rozhlédnu se mezi vězni
člověk mi nijak hrdě nezní
spíš rozplizle a trochu vágně
ačkoliv sedím přímo na dně

*I. M. Jirous ~
Magorovy labutí písně*

Jean Genet — zloděj, tulák, spisovatel

Na sklonku minulého roku uplynulo sto let od chvíle, kdy se v Paříži narodil Jean Genet (1910–1986), provokující vyděděnec a učebnicový příklad filozofie existencialismu aplikované v praxi. Jean Genet nesl matčino jméno, neboť otce nikdy nepoznal. Jeho matka se živila prostitutací a už jako devítiměsíčního jej předala k adopci. Vyrůstal pak v pěstounské rodině ve venkovském Morvanu v centrální Francii. Podle Genetova životopisce Edmunda Whitea byla rodina pěstounů milující a laskavá a on sám se dobře učil. Už jako dítě si však s sebou nesl stigma bastarda. Měl se vyučit sazečem, ale kvůli častým útěkům a krádežím, které provázely jeho pubertu, byl nakonec v roce 1925 umístěn do nápravného zařízení pro mladistvé. Způsobila to patrně i smrt jeho adoptivní matky, kterou ztratil, když mu bylo dvanáct. Z polepšovny v Mettray jej vysvobodila až plnoletost a zdejší zážitky později literárně zpracoval v románu *Zázrak růže* (1946).

Už tehdy Genet přijal za svůj úděl vyděděnce. Ke všemu zjistil, že jej přitahují muži, vědomě se tedy rozhodl identifikovat se svým předurčením. Když dosáhl úřední svéprávnosti a stal se konečně svobodným, vstoupil do cizinecké legie a s ní dlouhodobě působil v Sýrii a pak v Maroku. Zde si vyvíjel doživotní náklonnost k arabskému světu a k arabským mladíkům. Po osmi letech služby se mu však zastesklo po Francii a dezertoval. Potuloval se pak dva pro Evropu kritické roky 1938 a 1939 po Itálii, Albánii, Jugoslávii, Rakousku, Československu, Polsku a také nacistickém Německu. Někdy čas pobýval i v Brně. „Brno je tmavé a vlhké město, rozežrané kouřem z továren. Když jsem tam dorazil, probíhal zrovna boj mezi bandami mladých pouličních zpěváků,“ zapsal si tehdy.

Když se konečně vrátil do Francie, byl brzy pro drobné krádeže zatčen a roku 1941 uvězněn. Během pobytu ve vězení ve Fresnes napsal Genet svou první básnickou skladbu *Na smrt odsouzený*, později vydanou vlastním nákladem. Rukopis prvního románu *Panna Maria v květech* byl propašován z vězení v Santé. To se již Genet znal a stýkal s Jeanem Cocteauem a Jeanem-Paulem Sartrem. Ten první jej ospravedlnil ve věci lásky mezi muži a ten druhý jej ovlivnil tím, že v práci *Existencialismus je humanismus* popíše to, co Genet dosud svým životem naplňoval. Nedá se však říct, že by jej setkání s vytríbenými literáty natolik zjemnilo, aby zanechal svého způsobu života. Jen do roku 1944 byl uvězněn celkem desetkrát, například i za krádež luxusního vydání Verlainových básní. U soudu se tehdy hájil tím, že znal jejich hodnotu, nikoliv však cenu. Tyto jeho peripetie vedly k tomu, že jako nepolepšitelný recidivista měl být Genet odsouzen k doživotním pracím v koloniích.

Na intervenci přátel mezi spisovateli, kterou iniciovali Cocteau, Breton a Sartre, byl však roku 1947 Genet prezidentem de Gaullem omilostněn. Protože mu bylo jasné, že by ve vězení zřejmě dlouho nepřežil, rozhodl se, že se tam

už nikdy nevrátí. Jean-Paul Sartre byl Jeanem Genetem natolik okouzlen, že o něm napsal studii *Svatý Genet, komediant a mučedník* (1952), a tím učinil osudy i dílo Jeana Geneta legendou. Popravdě: Sartre ho jen poněkud „zneužil“, když jím a jeho životem ilustroval svoji náročnou existencialistickou filozofii. Kulisou Genetova díla je totiž prosté a důsledné pohrdání státem, všemi zavedenými společenskými jistotami; naopak se v něm estetizuje svět tuláků, prostitutů a zločinců.

Světově známým se Genet stal v padesátých letech díky svým divadelním hrám, označovaným za divadlo krutosti. V dramatech *Zpřísněný dozor* (1947), *Služky* (1947), *Splendid's* (1948) *Balkón* (1956), *Černoši* (1958) a *Paravány* (1961) představuje Genet vysoce stylizované rituály soupeření mezi utlačovanými a jejich utlačovateli. Jeho díla vycházela v luxusních předplatitelských vydáních a společenská smetánka mu ochotně nadbíhala. On však svůj kočovný styl života nezměnil. Se svým milencem, cirkusovým provazochodcem Abdalláhem, se toulal po Evropě z místa na místo. Po pařížském jaru 1968 se navíc začal politicky angažovat. Nejprve za práva utiskovaných imigrantů, později za práva Arabů v Palestině a hnutí Černých panterů v USA. Nedlouho před smrtí ještě dokončil román *Zamilovaný zajatec* (1986), pojatý jako svědectví o Palestincích ve vyhnaneckých táborech. „Kdo nezná zákony, připravuje se o radost z jejich porušování,“ tvrdil Jean Genet. Ze světa odešel tak, jak na něj přišel — spolu s Halleyovou kometou... Pohřben je v Maroku, což bylo jeho vroucné přání.

Libor Vykoupil (1956) je historik, zabývá se soudobými českými dějinami.

Rád se vracím k osvědčeným titulům

Lidé „od literatury“ ho mají plnou pusou. Všichni ti autoři, nakladatelé, redaktoři a grafici to všechno přece dělají právě pro něho, bez něho by to celé nemělo vůbec žádný smysl. I *Host* ve svém záhlaví tvrdí, že je měsíčníkem právě pro něho. Pro čtenáře. On sám však dostává slovo jen výjimečně. Lidi „od literatury“ lépe než on vědí, co by měl číst, jak by si měl knihy vybírat, někdy dokonce i to, co by mu měla literatura přinášet. Moderátor Ota Černý se před lety ptal stále dokola: „A co na to občan?“ My se v téhle rubrice ptáme jinak: „Co na to čtenář?“ A ptáme se přímo jeho — čtenáře.

Dominik Andreska (19) loni maturoval na jednom z nejnáročnějších pražských gymnázií. Nyní studuje zároveň dvě vysoké školy: Právnickou fakultu UK a teritoriální studia na Fakultě sociálních věd. Plynně hovoří anglicky a německy, rozumí latinsky a španělsky. Zajímá ho historie, literatura, přírodní vědy a „vůbec všechno kolem nás“, což v jeho případě opravdu není fráze.

Vnímám tě — ošklivě řečeno — jako studijní typ. Mýlím se, když předpokládám, že literatura pro tebe znamená primární zdroj informací?

Nemýlíš. Literatura je vždy odrazem nějaké skutečnosti — ať už té popisované, nebo té, která se podílela na vzniku díla a ovlivňovala autora. Když mě knížka hodně zaujme, zhltnu ji jedním dechem, ale třeba po několika měsících se k ní vrátím a pročitám ji jinýma očima.

Děláš si výpisky?

To nikdy. Knížku si „očtu“ natolik, že si pak pamatuju, kde v ní co najdu.

Tenhle přístup si umím dobře představit u odborné literatury, jak funguje u beletrie?

Úplně stejně. Dokonce často lépe, díky příběhu. Můj toho času nejoblíbenější spisovatel Chaim Potok kromě knihy *Putování* o historii židovského národa psal samou beletrii. I v ní je ale obrovské množství informací o židovské komunitě, jejich zvycích, vnitřních rozporech.

Čteš tedy i beletrii kvůli informacím?

Čtu knihy, protože se mi líbí. Občas se mi stává, že knížku odložím, protože jsem se v průběhu čtení kousnul — to je většinou případ odborných knih, teď nejnověji Pithartovy *Obrany politiky*; vrátil jsem se k ní, až když jsem opravdu musel. Nedočtené knížky ale za sebou nechávám nerad, bliká mi pak vzadu v hlavě takové světylko, které mi připomíná, že to není správné.

To světylko bliká kvůli povinnosti vůči autorovi, stu-

diu, nebo vůči nějaké vlastní čtenářské odpovědnosti?

Odmalička mě doma vedli k tomu, abych za sebou nenechával rozdělané věci.

Četba je tedy svým způsobem i úkol.

Tak bych to neřekl, knihy by se měly číst a dočítat pro vlastní dobrý pocit. Ale neměly by se přeskakovat kapitoly ani jinak čtenářsky fixlovat.

Jak se orientuješ v množství vydaných titulů?

Knihu mi buď někdo doporučí — a to člověk, jehož názoru si vážím, třeba sečtělí spolužáci a kamarádi. Na gymnáziu jsem měl výbornou učitelku literatury — byť jsme se názorově poněkud rozcházel, přečíst jí doporučené a vybrané knihy mi pomohlo zformovat si názor na literaturu. Můj táta je nesmírně sečtělý a čas od času mi přistrčí něco, co bych si měl přečíst, naposled *Byli a bylo* od Františka Langera. Další můj způsob orientace v titulech je, když se ve škole nebo ze zájmu zabývám nějakým tématem, a díky odkazům v odborné literatuře nebo třeba na internetu se dostanu k titulům pro mě novým. To už jdu ale většinou po jménech, na která se můžu spolehnout.

Po jménech autorů, nebo nakladatelství?

Kvalitní nakladatelství jsou dobrý maják, ale jména autorů jsou určitě lepší. Třeba Paul Johnson je historik, který není úplně v tom respektovaném kanonickém proudu, ale já se k němu rád uteču, protože má geniální dar podávat věci jednoduše a nebojí se je interpretovat. Na to si ale čtenář musí dávat pozor — pokud se s interpretací setká, aby nebyla ideologicky závadová. Ideologie přitom nacházím překvapivě víc u zahraniční překladové literatury. Odborné knihy vyšlé před Listopadem, jejichž autoři cítili nějakou osobní odpovědnost, to s dozorem uhráli tak, že kontaminovaný je třeba jen úvod a závěr, a zbytek se dá číst celkem bez problémů (třeba knihy historika Miloše Hubáčka). Zahraniční knížky, které tady před Listopadem vycházely, musely být ovšem ideologicky blízké tehdejšímu systému a v těchto případech takové myšlení

prostupuje celým textem. Vzal jsem to možná zbytečně moc politicky... No, vtip je v tom, že čtenář prostě musí být opatrný.

Kvalitní čtení tedy vyžaduje kritický odstup.

Samozřejmě. A i proto je dobré, když člověk přečte knížku několikrát. Kromě toho se na proces čtení velmi výrazně promítá prostředí, ve kterém se čtenář nachází. Tím myslím jeho vlastní psychickou pohodu, místo a roční dobu, kde čte... Knihu mám nejednou spojenou s konkrétním místem, kde jsem ji poprvé otevřel či přečetl. Nebo s konkrétní hudbou, kterou jsem při tom poslouchal.

Knihy jsou tedy pro tebe něco, co pro jiného představuje třeba album rodinných snímků.

Jako že nesou osobní vzpomínky? Určitě ano. S konkrétní knihou, či ještě spíš s konkrétním výtiskem, se mi velmi často pojí nějaká osobní stopa.

Čteš jenom v češtině?

Upřednostňuju ji. Čtu německy — třeba Remarquu jsem četl v němčině, čtu anglicky — jako jednu z prvních knih *Medvídka Pú*, o jehož českém překladu si myslím, že je snad ještě lepší než originál. To je další věc: při čtení zahraniční literatury je třeba dávat si velký pozor na překladatele. Úroveň české překladové literatury je podle mého názoru obecně výtečná, ale pochopitelně ne vždy. Když je kniha k dispozici v několika překladech, snažím se jít po osvědčených překladatelských jménech nebo edici.

To skutečně děláš? Věnuješ výběru předem tu práci a čas?

Snažím se. Tohle ale čas ušetří — nakonec bych seděl nad nepovedeným překladem a knihu odkládal až v polovině. Jsem možná zvyknut tím, že doma máme obsáhlou a pečlivě vybíranou knihovnu, kde tohle třídění před čtením v podstatě odpadá. A samozřejmě občas rozečtu knihu, o které si myslím, že ji bylo možné přeložit lépe.

Kdy jsi začal číst a co?

Až ve škole. Táta mě vedl, abych četl nahlas; četl jsem tak pohádky mladší sestře. *Dvanáct pohádek z onoho světa* Václava Říhy je podle mého názoru vůbec nejhezčí pohádková knížka, která u nás kdy vyšla. První sérii cizojazyčných knížek, kterou jsem četl, byly ransomovky, *Boj o ostrov* a tak dál — ty jsem v angličtině četl asi o čtyři pět let později.

Jak se tvoje čtenářské preference vyvíjejí v posledních letech?

Na střední škole nás nutili k nějaké periodizaci, z každé-

ho historického období něco přečíst. Dočítal jsem všechny možné eposy, *Bhagavadgítu*, *Rámájanu*...

To jsi opravdu v té době četl?

Přelouskal jsem to. Máma, která vyrůstala na orientálních příbězích, byla ráda, že jsem to otevřel. S chutí jsem ale četl takové věci, které jsem do té doby neznal, jako je Dante, *Dekameron*, *Canterburské povídky*... S ohledem na nepěknou zkušenost s Rusy, kterou udělala naše společnost, se doma ruská literatura (s výjimkou Čechova a Solženicyna) moc nepěstuje. Díky škole jsem si ale oblíbil Bulgakova, Pasternaka, s chutí jsem si přečetl *Evžena Oněgina*; ale v tomto případě obzvlášť platí varování: pozor na překlad. Rád a často se vracím k osvědčeným titulům. Nejvíce tehdy, když nemám dobrou náladu. Díky tomu vzpomínanému osobnímu otisku mi to pomůže nahodit lepší pocit, třeba blízký tomu, který jsem měl při prvním čtení. Značnou část mé knihovny představuje *Antická knihovna*, jak vycházela v nakladatelství Svoboda. Třeba Xenofóntovu *Anabázi* jsem shodou okolností četl v Řecku. Někomu by snad mohla připadat pro odpočinkové čtení těžce stravitelná, ale já se k ní rád vracím, protože mi pomůže přivodit tu atmosféru prosluněného odpoledne, kdy se člověk povaluje na pláži a k historii kolem stačí natáhnout ruku.

Připravil Aleš Palán

ILUSTRACNÍ KOLÁŽ TOMAŠ KOPŘIVA

Tiskaři s dobrým trestným činem

Na návštěvě v tiskárně **VS tisk**

Aleš Palán

Ve frontě přede mnou stojí osm žen a za mě se brzy postaví další. Jsem tady jediný chlap. Ty ženské jsem si představoval docela jinak — měly být upachtěné, zašedlé, s chladným vzdorem (či bolestnou rezignací) v očích. Ve skutečnosti mají pohledy spíše neosobně sebevědomé, jsou oblečené v kostýmcích, navoněné a v ruce drží složky s leistry. Když se po dvaceti minutách konečně dostanu na doslech vrátnice, kterou se snažíme všichni projít, pochopím svůj omyl. „Paní doktorko, teď tu nemám žádnou volnou stráž, sedněte si do čekárny, já vás zavolám, hned jak tu budu mít po ruce někoho, kdo vás doprovodí dovnitř.“ To tedy nejsou manželky vězňů, ale jejich advokátky! Proč je jich tu taková koncentrace a kam se poděli advokáti, se nedozvím, přicházím na řadu.

„Chcete do tiskárny?“ zavrtí hlavou mladší z dvojice vrátných za sklem — předpokládám, že neprůstřelným. Jeho starší kolega ovšem jeho i mě uklidní: „Ten to má povolený.“ Návštěvu pražské vězeňské tiskárny **VS tisk** jsem si dojednával dobré tři týdny předem. Vedení nápravné instituce mou přítomnost schválilo — byť bez foťáku a diktafonu. Teď musím na pěší bráně nechat i mobil; když mi prosvítí na detektoru batoh, odložím i flešku. Na uniformovaného člena vězeňské služby, který by mě do areálu doprovodil, čekat nemusím. Za chvíli pro mě přijde vedoucí tiskárny Petr Foltánek, muž, jehož tiché a ohleduplné vystupování naprosto nezapadá do chmurné a ostražitě atmosféry převládající na vnitřní straně pankrácké zdi.

Na Pankráci, tam na tom vršíčku...

Byl zde vězněn Václav Havel i Vlasta Burian, popravena tu byla Milada Horáková i K. H. Frank. Za protektorátu ve zdejší sekerárně přišlo o hlavu více než tisíc Čechů. Po osvobození zde byli věznění — a popravováni — kolaboranti, ti skuteční i ti domnělí. V padesátých až osmdesátých letech zde další stovky lidí seděly z politických důvodů. Ten příběh začal už v roce 1889, kdy na pankrácké pláni za Prahou vyrostla c. k. mužská trestnice. „Na Pankráci, tam na tom vršíčku, stojí pěkné stromořadí,“ zpívalo se tehdy. Příslušník (nebo se mu už říká jinak?) s pistolí po boku a několika hvězdičkami na výložkách, který doprovází k východu jednu z advokátek, si dnes jen frajersky pohvizduje...

Na Pankráci dnes sedí skoro tisícovka lidí. Přibližně polovina z nich je ve vazbě, ostatní už mají po soudu. Právě ti chodí v rámci svého denního programu také pracovat: pomáhají ve vězeňském špitále, v kovodílně vyrábějí mřížky na svá vlastní okna, aby neprchli, a v tiskárně **VS tisk** tisknou formuláře *Poučení při nástupu trestu* — v češtině, rumunštině, mongolštině a dalších jazycích... Odsouzení pracují rádi. „Neznám člověka, který by práci tady odmítl,“ říká mi vězeň zaměstnaný v ruční knihárně **VS tisk**. „Musí mít ale *dobrý trestný čin* — žádné drogy nebo násilí,“ dodává.

„Míra zaměstnanosti odsouzených zde v roce 2009 dosáhla výše 86,66 %. Oproti roku 2008 jde sice o pokles o 3,9 %, ale je nutné vzít v úvahu globální krizi a hospodářskou recesi, která se projevila i v přílivu zakázek, a tudíž i v zaměstnanosti vězňených osob,“ dočítám se v oficiální zprávě věznice. Zkousím se dál orientovat v úředním newspeaku. „Provozovny hospodářské činnosti vazební věznice“ — to bude asi zdejší kovodílna, truhlárna či prádelna. „Kritériem pro zařazení do práce je odbornost,

To je opravdu VS tisk... Podivný záběr, ale jak nás poučil pracovník určený pro styk s veřejností, „odsouzení se objektivu bojí jako čert kříže...“

zdravotní způsobilost a bezpečnostní hlediska“ — to pravděpodobně znamená, že si s vězněm nejdřív promluví psycholog, a on nesmí být hubatý na dozorce nebo se porvat se spoluvězněm. Sdělení, že „provozovna hospodářské činnosti tiskárna vykávala finanční obrat ve výši 11 600 tisíc Kč“, pochopím celkem snadno. Formulace, že „se zcela nepodařilo naplnit bilanci pracovních sil na některých pracovištích vnitřního provozu“, je však už nad moje mozkové kapacity.

Snaha vězně zaměstnat je zřejmě stará jako kriminály samy. K ruce mám reprezentativní publikaci se spoustou pikantních fotografií nazvanou *Z minulosti do přítomnosti pankrácké věznice*. I ta vznikla ve VS tisku. Dočítám se, že na konci devatenáctého století vykonávali trestanci práce mechanické (ono pověstné lepení obálek a sáčků), řemeslné (například truhláři nebo zahradníci v dnes již zaniklé zahradě v areálu věznice) nebo i mimo trestnici například při regulaci rakovnického potoka. Pokud takový vězeň porušil ustanovení „domácího řádu“, mohl být potrestán například odepřením ranní polévky, tvrdým ložem nebo — pokud byl zvláště prchlivý a vzpurný — spoutáním řetězem k zemi nebo svěřací kazajkou na dobu delší než tři měsíce.

Současným vězňům zaměstnaným v tiskárně dnes nehrozí nic jiného, než že je z práce vylijí. Loni to potka-

lo dva ze zdejších asi dvou desítek pracovníků ve výkonu trestu. Takový škraloup se pak samozřejmě projevuje na délkách návštěv a dalších „výhodách“ daného vězně, odráží se to i v možnosti podmíněčného propuštění. Petr Foltánek ale raději dává pochvaly. Vězeň, který ji dostane, může mít návštěvy o něco delší a častější. A to je ve světě za zdí záležitost hodně podstatná.

Za co asi sedí tito šikulové?

Tiskárna VS Tisk byla zřízena v sedmdesátých letech dvacátého století. Jejimi předchůdci byla ona provozovna na lepení pytlíků a knihařská dílna. Sortiment tiskárny zprvu nepřekračoval areál věznice; tisklo se výhradně pro vlastní potřebu. Zakázky pro svět za zdí, které dnes tvoří dvě třetiny objemu prací, přišly na řadu později. Na chodbách procházíme kolem čerstvě vytištěných, ještě neořezaných stránek knihy *Svár srbského veterináře Saši Stojanoviće*, které si objednalo nakladatelství Dauphin. Za rohem na paletách leží svázané *Knihy stavu vězňů* a *Jednací protokoly* pro vnitřní expedici. V knihárně právě vážou do pevné černé vazby se zlatou ořízkou *Záznamovou knihu* pro Vězeňskou službu; kolik a jakých osudů do ní bude asi zapsáno...

Procházíme kolem čtyřbarevného Dominantu i staříckých tiskárenských strojů. Pan Foltánek připouští, že pocházejí z druhé ruky, ale mezi vězni je prý dost šikovných mechaniků (usmívám se pod vousy — za co asi takové šikuly zašili?), kteří je v případech potřeby opraví. Sedět u dřevěných palet a ručně snášet — tedy skládat ze sebou podle číslování stránek archy do brožury — zvládne po kratičkém zaučení snad každý. Pracovat na řezačce už ale vyžaduje praxi. A co teprve ta „šlechta“ v oboru, samotní tiskaři? Mnohdy právě oni, mnohem víc než sebemodernější mašiny, dělají dobrou tiskárnu dobrou tiskárnou. A jak šéf Foltánek, sám vyučený tiskař a polygraf s dlouholetou praxí v mnoha tiskárnách, dobře ví, stát se znalým tiskařem vyžaduje spoustu úsilí a času. Není tedy civilnímu vedení tiskárny líto, když je právě takový tiskař propuštěn? „Tiskaře si vybíráme z lidí, kteří mají k té práci aspoň nějaký vztah. Máme dva — jednoho, který svou práci už umí a půjde domů dřív, a druhého, který se od něj zaučuje. Jsou odsouzeni zhruba na osm deset let třeba za neúmyslné zabití,“ vysvětluje šéf tiskárny. Jiní vězeňští pracovníci VS tisku si odpykávají tresty například za krádeže či podvody. V knihách se v dětství nehrabal zřejmě žádný z nich, vztah k profesi hledají až za mřížemi.

Ztížená možnost kontaktu se zákazníky

Na webu tiskárny není na první pohled vůbec patrné, že jde o zařízení Vězeňské služby. „Jsme profesionálové v oboru malonákladového ofsetového tisku periodik a publikací,“ stojí zde. Pracovníci VS tisku musí „dodržovat ústrojovou kázeň“, jak hlásá plakát na chodbě. Během pracovní směny přijde do provozu tiskárny dozorce, postaví zaměstnance ke zdi a spočítá je. Ze střeženého pracoviště se nedá vyjít ani na dvůr, v oknech jsou mříže a za okny ostnatý drát, špačkárna s bdělým dozorcem a vnější zeď. VS tisk nemůže svým klientům slíbit dodržení termínu přesně na den — může být třeba vyhlášen poplach a vězni prostě neprijdou do práce, vězeňství má před tiskárnou vždy a ve všem přednost.

„Jsme výhodní pro malé vydavatele, tak do osmi set výtisků. Máme výhodu levné pracovní síly, ale při větších nákladech rotačce pochopitelně konkurovat nedokážeme,“ realisticky hodnotí situaci Petr Foltánek. Zaměstnaní vězni si podle tabulek vydělávají na hodinu pár desetikorun. Z toho je jim část strhávána na úhradu pobytu a případné pohledávky. Zhruba čtvrtinu mzdy dostanou do ruky jako kapesné. Ve vězeňské kantýně si za ně mohou koupit cigára a pamlsky.

VS tisk tiskne či tiskl *Přítomnost*, dokud na papíře ještě vycházela, měsíčník *Česká kultura*, programy pro Národní divadlo či pro divadlo Ponec. Z nakladatelství jsou

jejími nejčastějšími zákazníky Dauphin a Fra. Tiskárna, v jejímž čele pan Foltánek čtvrtým rokem stojí, si na sebe musí vydělat. A to přitom nemá ani žádného obchodáka, který by venku obrážel kunčofty. Bylo by to stejně asi jen těžko proveditelné. Kontakt se zákazníky je totiž Achillovou patou tohoto podniku. Prochází se několika koridory, mezi kterými s nezaměnitelným zvukem zaklapávají mříže. K internetu mohou jen civilní šéfové podniku a jejich počítače jsou zamčené v několika kancelářích. Mobil zde nemůže mít vůbec nikdo. A vyjednat si návštěvu tiskárny zvenčí je opravdu na hodně dlouhé lokte — o tom jsem se už přesvědčil.

Jak ta komunikace funguje, vidím na vlastní oči při odchodu z tiskárny. „Tak pan Podhradský už je tady. Přišel o tři hodiny dřív,“ hlásí svému kolegovi další civilní pracovník tiskárny Stanislav Ross. Majitel Dauphinu se dovnitř nedostane. Když se chce podívat na obálku své nové knihy, musí za ním pánové z VS tisku přijít do návštěvní místnosti. Tady už nesedí nastrojené advokátky, ale manželky vězňů dost blízké mým původním představám. A vedle nich kamarádi odsouzených a zadržených. O některých bych si troufl říct, že spíš jejich komplikované... Daniel Podhradský se svým kloboukem a rozevlátým chováním mezi nimi působí jako z jiného světa. Podívá se na nátisk obálky *Sváru* a upřímně se vyděsí: tisk se stříbrnou barvou nedopadl vůbec dobře, je to celé takové nějaké vyblité...

Tiskaři a nakladatel se dohodnou na předělání zakázky. Odborné terminologii rozumím zhruba stejně dobře jako ta nervózní osoba ženského pohlaví v pánském hubertusu, která u vedlejšího stolu na někoho čeká a čas si krátí tím, že si kouše nehty a vytrvale je plive pod stůl. „Pánové, domluvme se prosím na příště takhle — když se vám něco nebude zdát, zavoláte mi a řeknete: Pane Podhradský, zase jste to celé podělal. (Pan Podhradský neřekl *podělal*.) Musíte to předělat. A já vám budu vděčný,“ pokouší se vyprecizovat budoucí spolupráci nakladatel. „No jo, když my ale nevíme, jestli to není váš záměr, takový ten umělecký, víte?“ argumentuje Stanislav Ross a nakladatel je náhle v koncích i se svými neprůstředními argumenty.

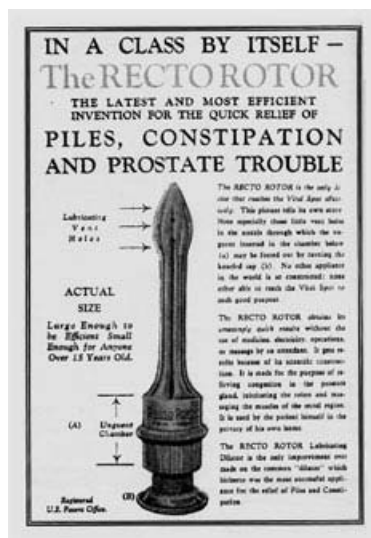
Rozloučení je srdečné. Sotva za pracovníky VS tisku zaklapne mříž brány, začne mi Dan Podhradský o *Sváru* vykládat s takovým nadšením, že se rozhodnu si ho přečíst. A v hlavě si rozehrávám představu, která se alespoň některý z vězňů, kteří knihu tiskli, začte namátkou do některého z odstavců, uchvácen si sedne na chodbu vedle těch neořezaných stránek a ponoří se do vyprávění o kosovské válce z pohledu penisu. Snad ho vězeňská stráž nevyruší moc brzy...

Autor (1965) je publicista a spolupracovník redakce.

Za typografy zdravější a krásnější!

Při pohledu na špičkovou produkci grafických velmocí je snadné propadnout trudnomyslnosti a pocitu méněcennosti. Při pohledu na stav a úroveň našeho vysokého (uměleckého) školství se to může stát ještě o poznání rychleji. Faktem je, že české prostředí ovlivnilo dějiny světové typografie spíše technologicky než umělecky. Nadprůměrné výkony jsou u nás stále spíše individuálními výjimkami než normálním stavem.

V Praze se narodil Alois Senefelder, vynálezce litografie. Světlotisk vynalezl Jakub Husník, hlubotisk Karel Klíč a ofset Kašpar Hermann. Z historie víme, že každý pokrok si žádá oběti, a tak i jejich vynálezy a zlepšení zpravidla doprovázely značné ztráty na zdraví i životech. Neboží tiskaři se v minulosti potýkali s mnoha zdravotními neduhy, jako je podráždění sliznice nebezpečnými výparry, chronické nemoci hrtanu a průdušek, krční choroby, plochost nohou, křečové žíly, sklesnutí ledvin, střev, křeče svalstva, nechutenství, zácpa, olovnatá kolika, křivice, bolesti hlavy, malátnost, závratě, nespavost, kožní onemocnění způsobená dvojchromanem draselným, dále pak různé ekzémy a puchýře, poruchy krvetvorby, krvácení z nosu a ledvin, epilepsie, krátkozrakost či neurastenie (přičítaná usilovné práci, pozornosti, účinku nočních směn a vlivu nikotinu a alkoholu!). Časté byly i úrazy na tiskových strojích. Namátkou — rozdrčení ruky nebo skalpování neupnuté kštice, v extrémních případech pak vznícení par prchavých ředidel. Ve dvacátých letech platila za největší postrach typografů tuberkulóza plic a ostatní nemoci dýchacího ústrojí — v Itálii statistika z let 1921–1925 prokázala, že mezi těmi, kteří onemocněli tuber-

Rektorotorem proti hemeroidům a trudnomyslnosti. Přístroj byl ve své době nejnovějším a také neefektivnějším vynálezem v boji proti hemeroidům, zácpě a potížím prostaty. Masáž per rectum byla zpříjemněna lubrikantem, vytékajícím z horní části tohoto zařízení „vědecké konstrukce“. Slogan hlásal, že přístroj je „dostatečně velký k tomu, aby byl efektivní, a dostatečně malý pro každého nad patnáct let...“ Ideální zařízení pro typografy a jiná sedavá zaměstnání!

kulózou, tvořili tiskaři a grafici skoro třicet procent.

Oč bezpečnější život vede dnešní grafické pokolení! Kromě zkaženého zraku hrozí vlastně jen typické nemoci všech sedavých zaměstnání — hemeroidy, skolióza, obezita a syndrom karpálního tunelu. Což je ve srovnání s neduhy našich předchůdců jednoznačně povzbudivé zjištění. Znatelně větším rizikem pro zdraví a život jsou ovšem nástrahy psychického rážení, především věčné rozpory mezi rozumem, velkým nepíchat do vosího hnízda, a citem, volajícím po vytváření duševních hodnot. Typografové jsou totiž převážně substance prchlivé, těkavé a éterické, duše nepraktické a romantické. Až do druhého dítě-

te a první hypotéky chtějí v první řadě prosazovat své umělecké vize a vrozené filantropické choutky. Kulturní úroveň jejich bezprostředního okolí a záchrana světa jsou jim přednější než praktické aspekty jejich každodenního zaměstnání, přibližně shrnuté do rovnice *ohnutý hřbet + pravidelná fakturace = hmotné statky*. To logicky vyvolává různé třenice na bitevním poli obchodní praxe a následně i hodnotové krize, táhlé deprese, sebelítost, cynismus a sklony k alkoholismu.

V odborných kruzích (po sedmi kouscích večer v hospodě) se rádo žehrá na nedostatek tvůrčích talentů, které by pozvedly úroveň *kritického diskursu* v oblasti grafického designu. Ale mezi cynickými alkoholiky a manio-depresivními zoufalci lze nové podněty nalézt jen těžko. A protože (naštěstí) nemám dítě ani hypotéku, beru na sebe ten nelehký úkol. Chci se zasadit o zdraví a duševní pohodu našich grafiků. Tímto textem bych rád apeloval na všechny pracovníky v našem průmyslu, stejně jako na mladé kádry typografického řemesla: chodte do přírody, pěstujte kaktusy a pelargonie, poslouchejte relaxační hudbu se zvuky dešťového pralesa, pořídte si konečně sadu na badminton a také svůj vlastní Rectorotor, který úspěšně bojuje s hemeroidy, zácpou i potížemi prostaty. Nekuřte, cvičte, nepijte alkohol a hlavně — *nepijte na ovoce!*

Martin Pecina (1982) je grafický designér.

Jen jednou, dokola

Poznámky k fotografiím

Fotograf, esejista a spisovatel Josef Moucha (1956) směšuje glosování „obrázků z vojny“ s komentářem k vlastní novele Mimochodem (Host 2004). Obě zachycovalo poměry v Československé lidové armádě raných let osmdesátých. Fotografie, které byly poprvé k vidění před deseti lety v Moravské galerii v Brně na výstavě My 1948–1989, připomínáme jako svědectví o době, na kterou se rádo zapomíná. Nemělo by to ale vést ke kryptokomunistickému a kinderlevičáckému přepisování dějin v tom smyslu, že přes zanedbatelné nedostatky u nás panoval jakýsi zemský ráj, ale spoň na pohled. Pro reálný socialismus bylo médium fotografie nebezpečné svým naturalismem, odhalujícím, jak co vypadá doopravdy.

Doporučeně do vlastních rukou. Poštovní paušalováno. Povolávací rozkaz řada G, č. 017529. „Dostavte se dne 1. 10. 1981 nejpozději do 12.00 hodin k VÚ 9687 Mošnov, železniční stanice Studénka. Neuposlechnutí tohoto rozkazu a jeho zneužití je trestné.“

Ano, v letech 1981 a 1982 jsem byl na vojně. Rád bych nad tím mávl rukou: Jistě, nic pozoruhodného! Když nám ale *politickýj rukovoditel* prozradil, že hned v prvním úderu překročíme Rýn, došlo mi, jak docela jedno mu je, co si o tom „česky“ myslím. Fyzicky jsem dlel na ostravském letišti, jenže geopoliticky jsem byl zajatcem. S jediným úkolem — zapomenout na vlastní kul-

tu. To vše na povel Moskvy, pokládající se ještě pořád za třetí Řím.

Do války se těšil jedině spolužák řečený Iljič. Na klopě nosil plechového Lenina v barvě rubínu a nejraději by byl bojoval rovnou proti Američanům. Jednou jsem seděl při zkoušce rozborky a sborky samopalů přímo naproti němu. Příležitost jsem si rozhodně nedal ujít. Když rejdil součástkami hlavolamu po stole a vyšiloval, že nestihá normu, zblízka si vyslechl mé důvěrnosti: „Vyser se na to! Nestresuj se! Z toho se přece nestřílí... Seš snad zabiják, kurva?“

Iljič se rosil, ale se mnou cloumala katedra vojenství hloubkově. Přes různé vzdoropokusy se mi pacifikace nedářila a po všech odkladech jsem přece jenom rukoval. Bylo to nechutné, zato jsem byl připraven vracet rány.

Předem jsem netušil, že by se armáda dala fotografovat, takže jsem se neobrněl kamerou, nýbrž „předsevzetími textaře“.

Jeden dva literární časopisy nešlo v sedmdesátých a osmdesátých letech číst, ale musely „toho“ být také plné. Hledal se protagonistu epochy. Měsíčník *Film a doba* se k teoretizování o příběhu opravdového člověka reálsocialismu vracel tak urputně, až mi došlo, že hrdinu neznám ani jednoho.

Čili můj Ludvík Antropius měl být nejenom jalově činorodou ústřední postavou, ale i člověkem míjejícím životní šanci. Odtud název mé prózy

Mimochodem. Jméno jsem užil i pro výstavu fotografií ve Vratislavi roku 1987: vždyť také fabulace příhod běže je stylizována coby momentky, explodující podél tras útěku... Jenomže Antropius není pouhým dezertérem, škodícím nanejvýš sobě. Zpětný ráz vyhýbavosti může být hodně nevybíravý, byť třeba působí natolik skrytě, že o něm pořádně neví ani sám alibista. Čtenář by si nakonec neměl být jistý, zda Ludvíkovi dojde, že ledabylým ohledáním splavnosti Dunaje poslal ženu svých snů na smrt. Proto jsem zavrhl původní pointu, načrtnutou začátkem podzimu 1989 v Benátkách, kde se mi rozbil fotoaparát a já neměl na opravu. Vznikl tím pádem nebývale volný třítydenní prostor. Všechna na vojně vytrvale sepisovaná pozorování zůstala v Praze...

Z autorských peripetií nebyl největším dobrodružstvím převod formy ich do er, nýbrž zjištění, že z mého pohledu je nosné teprve jejich skloubení. Kritika mě sice za nedodržení dějové jednoty kárala, pro mne ale zůstává nevyhnutelným důsledkem názoru, ke kterému jsem dospěl fotografováním. Od přímočarosti snímků, dělaných na vojně, jsem se později uchýlil ke zcizujícímu rušení časových i místních souvislostí. A to mi pak přirozeně chybělo při vyprávění o mizení ze scény dějin.

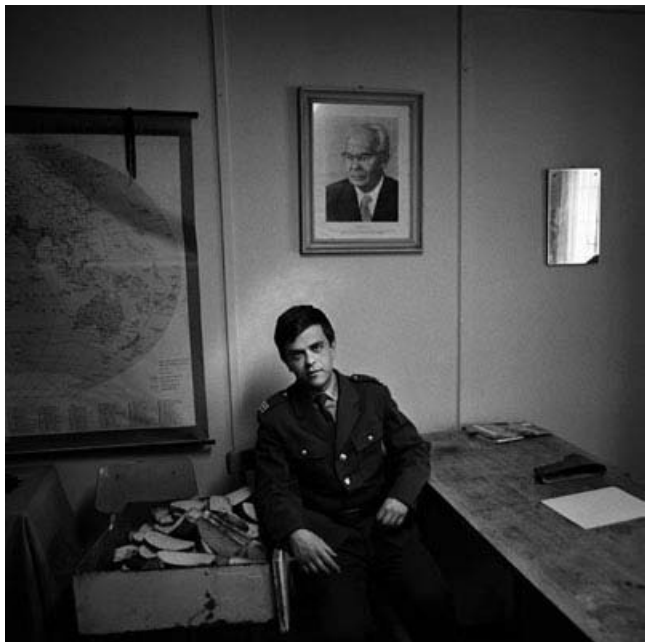
Josef Moucha (1956) je praktikem i teoretikem fotografie.

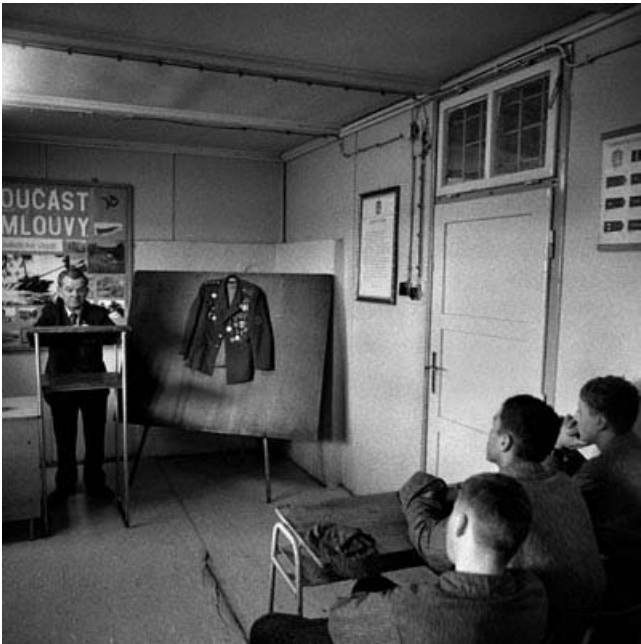

Josef Moucha Mošnov 1982

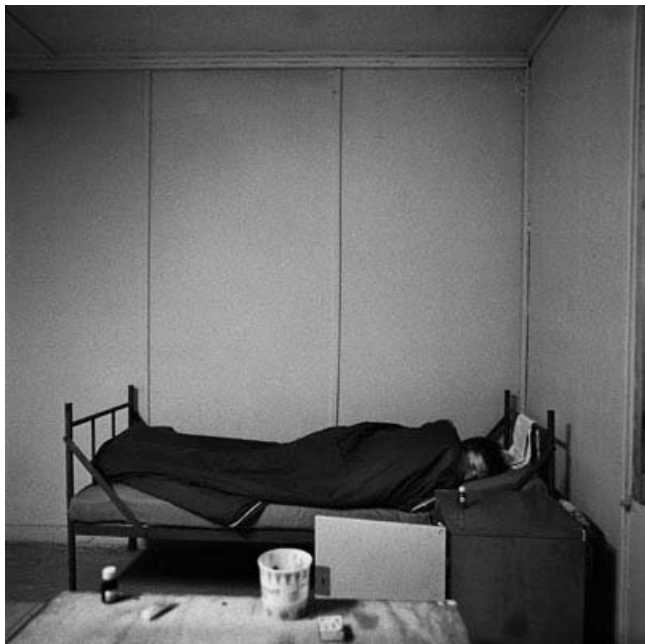

Josef Moucha Mošnov 1982

Josef Moucha Mošnov 1982

Sofi Oksanen

Všechny ty Arkádie, Atlantidy, Edeny, „země, kde létají pečeni holubi do pusy“, dokonale organizované ostrovy a zátoky, systémy řízené vědecky, božsky či mimozemsky, příklady posměšné, varovné, zasněné, naivní i děsivé před námi defilují v povětšinou historickém sledu. Autorovi tak v této záplavě příkladů, jejichž detaily i principy jsou často repetitivní, nezbude prostor na nic víc než na krátkou charakteristiku.

Eva Klíčová o Utopianě Patrika Ouředníka

Umění fugy lze přirovnat k exkurzi do spisovatelské kuchyně, kde nám autor předvede, jak vznikala jeho stěžejní díla a co pro něj znamená literatura. Nepředá nám nějaký zaručený recept, neboť se zásadně řídí intuicí. Ukáže nám spíše bezpočet ingrediencí a kombinací zasutých vzpomínek, asociací, které se vzájemně překrývají, ztrácejí původní formu, až po nekonečně komplikovaném procesu dají zvláštní a nezařaditelný literární pokrm.

Daniel Nemrava o knize *Umění fugy* Sergia Pitola

Tvůrčí gesto Sofi Oksanenové je ve své podstatě kamenně tradiční. [...] *Očista* není jenom strhujícím čtením, podporovaným například i jazykovým a vypravěčským talentem autorky, ale i (nikoli levně) šokujícím, inteligentně napsaným, komunikativním dílem, na které se jednoduše nezapomíná.

Marcel Forgáč o románu Sofi Oksanen *Očista*

Další recenzovaní autoři: Ivan Matoušek, Eva Kantůrková, Ondřej Souček, Tomas Espedal, Elizabeth Stroutová, Katharina Hagen, George Blecher, Ivan Wernisch, Jaroslav Weigel a Kája Saudek, *Haličsko-volyňský letopis*, Jaroslav Žila, Ondřej Zajac, Jan Vilímek, Natálie Kocábová

„Utopiana“ se nekoná

Nová kniha Patrika Ouředníka

Eva Klíčová

Zatímco Europeana — kromě slovníkového Šmírbuchu jazyka českého nejvýraznější kniha Patrika Ouředníka — čtenáře pohltí natolik, že na posledních sto let evropských dějin posléze zírá jako na sled více či méně kuriózních historických detailů válcovaných vírem dějin důmyslného zabíjení, Utopus to byl, kdo učinil mě ostrovem svého čtenáře pohltí velmi těžko, nanejvýše chladně ožučlá a nechá jej dějinám utopii napospas.

Podepřít hodnocení poslední knihy Patrika Ouředníka *Utopus to byl, kdo učinil mě ostrovem* dnes již desetiletou knihou roku Lidových novin *Europeanou* má své opodstatnění. Obě knihy se zabývají evropskou historií z perspektivy vymykající se učebnicovému schématu politických dějin opeřených kusými informacemi z kultury a obecnosti z každodenního života. Zatímco u *Europeanu* se Ouředníkovi podařilo sugestivně zkomponovat alternativní obraz dějin minulého století, *Utopus* se jakoby bojácně zadrhl na mělčině, příliš blízko pevniny strohých faktů. Přitom svým tématem, přehledem utopických představ v evropských dějinách, vybízí k nepoměrně odvážnější plavbě možnými souvislostmi, aniž by nutně musel být programově alternativní jako *Europeanu*. Vnímání textu poslední Ouředníkovy knihy nepochybně naráží na očekávání vytvořená na pozadí staršího titulu. Nicméně jsou také přiživena slovy ze záložky: „Na půl cesty mezi autorským esejem a odbornou studií [...] společnost viděná prizmatem jazyka, topiky, loci communes...“ Naopak vlastní podtitul knihy naznačuje spíše skromnější autorský záměr: „Pokus o vymezení jednoho žánru“. Přesto po četbě prvních několika řádků úvodní

kapitoly, věnované utopickému pojmosloví a vymezení sféry zájmu, se čtenářská dychtivost, vzešlá z vidiny analyticko-syntetických hodů, zachvěje lačností. Postupně je ale nutné na všechna očekávání zapomenout a dále soustředěně, poklidným tempem postupovat textem seriózně mapujícím dějiny žánru utopie. Čtenář nicméně nepřestane mít pocit jistého zklamání z nepřítomnosti potouchlé múzy, s níž si lze i v odborném textu vyhodit z kopýtka — **obzvláště jedná-li se o některou z disciplín „humsocu“**, tedy humanitních a sociálních oborů, jak touto laskavou přejímkou oblast zbytečného lidského pinožení označil jistý shovívavý evoluční biolog na stránkách denního tisku.

Utopický bedekr

Hned v úvodu svého průvodce utopiemi nám autor otevřeně předestírá problematiku vymezení tématu — ano, potýkání se s hranicemi žánru, který lze spíše než výčtem definovat negativním vymezením, nepochybně přinese autorovi pocity bezmoci především během třídění materiálu. Aby se kniha nezvrhla v pozitivisticky úplný telefonní seznam (což je prakticky nemožné, pokud nemáte někoho, kdo chce vydat tisícistránkový špalík, obsahující jen velmi málo informací přesahujících bibliografické údaje titulu a následně pranýřovaný pro neúplnost), musí autor nalézt míru, se kterou ještě uchová vyčerpávající charakter publikace, aniž by čtenářstvo zcela poztrácel během referování o kdysi zapadlých titulech. Patriku Ouředníkovi se tento balanc podařilo udržet jen zčásti.

Obvyklé povědomí o utopické literatuře, konstituované především *Utopií* Thomase Mora či *Slunečním městem* Tommasa Campanelly, Ouředník rozšiřuje různorodými texty, jež se tematicky rozbíhají všemi směry komplexního fiktivního uvažování a které samozřejmě často přesahují

samotnou literaturu směrem k filozofii aj. Konstrukt umělého či božského světa doprovází evropské dějiny od samých počátků. Setkáme se s ním ve Starém zákoně, Platónově *Ústavě*, Aristofanově parodii *Rada žen*, Boccacciově *Dekameronu*, *Lodi bláznů* Sebastiana Branta, renesančním Filaretiho *Pojednání o architektuře*, *Dějínách Sevarambů* Denise Vairasse, Swiftových *Gulliverových cestách*, textech Julese Verna, Augusta Strindberga, H. G. Wellse, George Orwella, Kurta Vonneguta a mnoha dalších autorů (a anonymních děl), z nichž je nakonec rozhodně větší část pro čtenáře neznámá. Všechny ty Arkádie, Atlantidy, Edeny, „země, kde létají pečení holubi do pusy“, dokonale organizované ostrovy a zátoky, systémy řízené vědecky, božsky či mimozemsky, příklady posměšné, varovné, zasněné, naivní i děsivé před námi defilují povětšinou v historickém

Patrik Ouředník *Utopus to byl, kdo učinil mě ostrovem*, Torst, Praha 2010

sledu. Autorovi tak v této záplavě příkladů, jejichž detaily i principy jsou často repetitivní, nezbude prostor na nic víc než na krátkou charakteristiku (ač věcnou, relevantní), v níž stručně nastíní systém utopického zřízení, orientačně jej zařadí do kontextu a definuje jej pojmy utopie, dystopie, uchronie apod., i s jejich případnými parodickými protějšky. Tento způsob práce s cizími texty není z pohledu čtenáře nejšťastnější. Postupně se začne ztrácet v jednotlivých jménech a stravitelnost čítiva je zaručena především bizarností obsahů prostředkovaných textů. Informační nápor nepomáhá držet pohromadě ani umístění ilustrací, které mají většinou jen volný vztah k citovaným dílům, do přílohy před samotný text, přičemž úplné popisky najdeme až na konci knihy. Nakonec knize vládne skoro přehledový učebnicový charakter a nemohu se zbavit dojmu, že k textu by lépe přilnulo zpracování například ve formě „malého slovníku utopií“, čímž by si i otevřel cestu k širší skupině čtenářů.

Konec dějin Patrika Ouředníka

Na historickou, kulturologickou, antropologickou, literárněvědnou či jakoukoliv jinou „humsovou“ práci má Ouředníkův text jen malé teoretické ukotvení. Všimá si paradigmatických obrátů v žánru, ale jejich skryté souvislosti opomíjí, ač by se právě k pochopení utopií nabíze-

la celá řada nástrojů — od psychologických, sociologických, přes teorie fikčních světů, mytopoetické mapování, literární topologii, až třeba ke zkoumání totalitarismu a ideologičnosti.

Patrik Ouředník přitom utopii postupuje zcela klíčové místo v kulturních dějinách: „Celá historie západního světa se nám z tohoto hlediska začne jevit jako dějiny utopie, respektive utopie jako taková.“ Naopak v závěru svého textu upozorňuje na skutečnost, že žánr tradiční utopie vyčerpal své možnosti a případné výjimky jen potvrzují pravidlo, ale dvacáté století již patří dystopiím čili anti-utopiím. Ouředník tento fakt přitom nechá takzvaně ležet. Zahleděn k panevropským kulturním kořenům pomíjí těsnou souvislost mezi literárními utopiemi minulosti a utopismem, který lidstvo žilo ve dvacátém století. Právě ve století, kdy mnohé z utopických vynálezů spatřily světlo světa a kdy lidé neváhali své smělé představy realizovat a bujně domýšlet, jak mimo jiné ukázala nedávná výstava v brněnském Domě umění, která měla vskutku výmluvný název: *Planeta Eden — Svět zítřka v socialistickém Československu*. Jakési rozhršení nastává, když zároveň s autorem připočteme utopiím funkci mýtu, fikce, bez nichž je společenství odsouzeno k zániku. Netroufám si řešit tuto rovnici bez autora, který snad předpokládá nějakou formu fukuyamovského „konce dějin“? Přes praktičnost „Utopu“ sumírujícího různé představy utopií pod jeden knižní hřbet chybí knize určité myšlenkové rozuzlení, aniž by si autor odpustil konvenční morality. Pokud by se utopie přesunula ve dvacátém století z knih k realizaci, kde je sféra utopického dnes? Že by se hodila už jen marketingovým stvořitelům a producentům středoproudé zábavy? A co třeba chápat dějiny Evropy jako dějiny kritického myšlení vzdorující utopickému blouznění? Nadinterpretace? Těžko říct, autor své čtenáře nechává opuštěné, ještě než předestře otázky, natož aby tipoval odpovědi. Ouředníkova kniha bude, zdá se mi, nakonec nejužitečnější pro ty, kdo se sami pustí do dílčích bádání nad utopiemi. Snad se nenechají strhnout záplavou titulů těchto nebezpečných pohádek pro dospělé a jejich fabulační jiskra je neopustí.

Autorka je literární kritička.

Neúnavný hledač formy

Permanentní exil **Sergia Pitola**

Daniel Nemrava

Očekáváme-li od latinskoamerických autorů tradičně dílo povahy exotické, neřkuli magické, pak knihy vzpomínek, esejů nebo deníků vzešlé z této oblasti znovu a znovu boří zakořeněný mýtus. Potvrzují, že tito autoři jsou nám blíží, než bychom čekali. Mohli jsme se o tom již přesvědčit u jmen jako Octavio Paz, Ernesto Sábato, Jorge Luis Borges nebo Julio Cortázar. Dvojnásob to platí u Mexičana Sergia Pitola (1933), který významnou část svého života strávil v Evropě za železnou oponou, ba co víc, přímo v Praze.

Je-li fuga dle definice kontrapunktická a polyfonní hudební skladba, lze stejně tak charakterizovat i „literární skladbu“ Sergia Pitola *Umění fugy*. Z hlediska žánru jde o hybridní dílo. Jednotlivé texty jsou buď impresy z cest, autorovy deníky, jeho *ars poetica*, zamýšlení nad oblíbeným autorem nebo nad stavem umění v kontextu doby. Některé pasáže mají dokonce fiktivní charakter. Autor střídá několik scenerií, z nichž hlavní jsou rodné Mexiko, Španělsko, Itálie, Polsko, bývalé Československo a další. *Umění fugy* je především text o spisovatelské vášni, o dobrodružství s literaturou a skrze literaturu, která zdánlivě útržkovitě dílo slepuje. Kniha je uspořádána do tří hlavních částí: „Paměť“, „Psaní“, „Četba“. Poslední část nazvaná „Finále“ se od zbytku liší tématem, kterým není literatura, nýbrž povstání indiánských komunit v mexickém státě Chiapas v roce 1994.

Polyfonie

Umění fugy lze přirovnat k exkurzi do spisovatelské kuchyně, kde nám autor předvede, jak vznikala jeho stěžejní díla

a co pro něho znamená literatura. Nepředá nám nějaký zaručený recept, neboť se zásadně řídí intuicí. Ukáže nám spíše bezpočet ingrediencí a kombinací zasutých vzpomínek, asociací, které se vzájemně překrývají, ztrácejí původní formu, až po nekonečně komplikovaném procesu dají zvláštní a nezařaditelný literární pokrm. Nelze ho zhltnout najednou, nýbrž rozvázně, po malých soustech.

Autor rád riskuje, řídí se instinktem a zkouší nové kombinace s nejistým výsledkem. Není to však jen živelné míchání koktejlů (intertextuálních esejů, detektivky, literární kritiky atd.), na jaké jsme si už dávno zvykli a kterým říkáme postmoderní. Pitolova „fuga“ sleduje něco víc než jen tento literární efekt. Jeho text je naopak promyšlená polyfonní skladba. Autor píše: „Třídění materiálu musí jít ruku v ruce s objevováním formy. Od určité chvíle to bude forma, co rozhodne o osudu díla, aniž zbla záleží na tom, zda výsledek je či není moderní.“ A výsledkem je právě forma vyjádřená výstižnou metaforou v titulu knihy.

V první části nám Pitol dá ochutnat nejdříve něco ze svých vzpomínek, klíčových momentů jeho literárního zasvěcování. Poznáme literární život v Mexiku padesátých a šedesátých let na pozadí politických a ekonomických otřesů, které autor intenzivně vnímá, ale které se nestanou centrem jeho pozornosti. Kniha začíná kuriózní návštěvou Benátek: protože autor někde cestou ztratil brýle, celá návštěva se změnila ve fantaskní změň barev míhajících se před očima bez jasných kontur, což umocnil celkovou impresi a pomůže zahalit město do tajemnějšího hávu. Působivá je kapitola „Deník ze čtvrti Escudillers“, v níž Pitol popisuje svou zoufalou situaci v Barceloně roku 1969: žije v chudobě, tráví čas čekáním na honorář, neúnavně přitom překládá či píše vlastní román a málem se stane obětí omylu dvou znesvářených gangů v jednom místním baru. Způsobem vyprávění v sobě tyto i další vzpomínky skrývají něco absurdního a groteskního.

Groteskní vize autor přijal za vlastní i ve svých významných románech, které sám charakterizuje jako parodie. Jde zejména o trilogii *El desfile del amor* (Přehlídka lásky), *Domar a la divina garza* (Zkrocení božské volavky) a *La vida conyugal* (Manželský život). Druhá část knihy v této souvislosti popisuje vliv dvou zkušeností: diplomatické kariéry, která autora ovlivnila v postoji k jazyku, a Bachtinovy teorie karnevalového principu, která jej uchvátila v době jeho diplomatického působení v Moskvě. Zdá se, že právě ta Pitolovi vytyčila cestu, jak vyjádřit vyprázdněnost oficiálního, stratifikovaného jazyka, skutečnost, kterou autor zobrazuje ve svých prózách jako karikaturu: „Všechno, co chtělo být slavnostní, posvátné, sebeuspokojující, se náhle zřítilo do propasti výsměchu, vulgarity a zesměšnění.“ Díky Bachtinovi autor nalézá

Sergio Pitol *Umění fugy*, přeložila Anna Tkáčová, Dauphin, Praha 2010

ideální formu, prostřednictvím níž chce „zanechat svědectví o neustálé proměně světa“.

Je zjevné, že se Pitol zdaleka nespokojil s uzavřeným světem diplomata ani s fiktivním světem sémiotických her, stylistických obsesí či španělských naratologických variací na Henryho Jamese. Za úzkostlivým hledáním formy se podle něho naopak skrývá „úsilí pochopit vztah mezi individuem a společností, touha, aby takový vztah byl řízen ideou mravnosti a spravedlnosti“. Toto téma, jehož patos je našťástí neutralizován groteskní deformací, vyvstane před obrazem devastace, chudoby a násilí. A takový obraz se před autorem zjeví při definitivním návratu do vlasti v roce 1988 a během událostí v Mexiku roku 1994, kdy zapatistické povstání obnaží absurdní diskurs moci o prosperitě a volném trhu: „Nejsou tyto přízračné vzpomínky [...] vyprázdněním jazyka, který považuje sám sebe za sametový a triumfální, přestože nepřestává být politováníhodně koktavý?“ Podobným způsobem autor vnímá i události v Evropě po pádu berlínské zdi, kde si všimá deziluze ze skutečnosti, že myšlenka demokracie, tolerance, prosperity se velmi rychle přizpůsobila mechanismu trhu.

Kontrapunktů

Základní témata, která Pitol v *Umění fugy* reflektuje a která zpracovává v románech či povídkách, můžeme shrnout

do tří kontrapunktů: protiklad Mexika a Evropy, oficiálního a parodického, života a literatury. Toto jsou koncepty, které se v polyfonním Pitolově textu různě kombinují. Autor utíká z nesnesitelného Mexika, procestuje polovinu světa a života, čte a píše. „Výjimečné chvíle v literatuře nastávají, když se autor [...] dokáže ponořit do hlubinných proudů jazyka natolik, že ztratí svoji vlastní identitu.“ Proto je pro Pitola identifikace s Mexikem a mexickou literaturou druhořadá. Jeho postoj připomíná úvahu Georga Steinera, který interpretuje moderní literaturu jako „strategii permanentního exilu“, kdy společným jmenovatelem spisovatelů je v důsledku jazykové revoluce téměř bezprecedentní jazykový pluralismus a „absence domova“. Podle Steinera „umělec a spisovatel jsou neúnavní turisté, kteří si prohlížejí výkladní skříně, v nichž se předvádí celá škála existujících forem“. Pitolovým skutečným domovem je jazyk. Do psaní promítá zkušenost z viditelného světa, četba je cestou do nitra v neomezeném prostoru. A psaní umožnilo tyto dva světy spojit.

V souvislosti s psaním autor řeší klíčový konflikt: vyrovnat se s pokušeními světa a s „nevyhnutelnou samotou tvůrčího procesu“. Ne náhodou se pro něj stane jedním z významných zdrojů inspirace dílo Thomase Manna. Roman pak na sebe pro Pitola bere podobu „temného dvojčete“, které jej provází životem již od dětství.

Kromě Manna a Bachtina nám Pitol ze své knihovny vybírá další oblíbence. Společným jmenovatelem jeho výkladu je hledání temného proudu, „který s sebou nese stopy všeho vysloveného od doby zrození jazyka“. Autor místy s dojetím, až patosem nachází stránky nejlepší literatury, které „oplývají něčím jitrním a zároveň nevyzpytatelným“, kde klíčovým momentem je splynutí jazyka a instinktu. Takové stránky nalistuje kromě již uvedených autorů u Čechova, Jamese, Schwoba, Andrzejewského, Gombrowicze, Tabucchiho a dalších. Ze španělsky píšících autorů často zmiňuje Borgese, Péreze Galdóse, Rulfa nebo přítele Carlose Monsiváise. O českou literaturu se Pitol zajímá jen okrajově, pouze jednu kapitolu věnuje Haškovu *Švejkovi*, a to kvůli bachtinovské teorii, a dvakrát cituje Milana Kunderu.

Příkladem *Umění fugy* byl u nás částečně splacen dluh velkému autorovi mexické literatury. Sergio Pitol, nositel prestižní Cervantesovy ceny, v osmdesátých letech strávil pět let svého života v Praze ve funkci mexického velvyslance a byla to právě Praha, kde začal psát svůj první významný román: *El desfile del amor* (Přehlídka lásky). Je rovněž jedním z mála západních intelektuálů, kteří skutečně a do hloubky nahlédli realitu za železnou oponou. Tento autor ovlivnil významnou část současné latinskoamerické generace a jistě by si vydání alespoň jednoho ze svých románů v češtině zasloužil. *Umění fugy* nám dává tušit, že půjde o poctivou literaturu.

Autor je hispanista a literární kritik.

Dvě generace utrpení

Příběh dvou obětí v románu **Sofi Oksanenové**

Marcel Forgáč

Dnes, dva roky po napsání a půl roku po odeonském vydání třetího románu finsko-estonské spisovatelky Sofi Oksanenové Očista, je téměř na hranici plagování zahajovat recenzi konstatováním, že tu jde o výjimečný, silný, bravurně napsaný román, který budí neobvyklý, v drtivé většině pozitivní zájem všech typů čtenářů. Očista v krátkém čase proletěla literárními periodiky a v tomto kontextu je (mimo jiné) zajímavé sledovat, jak jedna kniha přiměje kritiky, kteří jinak bazírují na konceptu „vždy jiného názoru“, hledat a nacházet originalnost svých postřehů v synonymickém slovníku. I když je tahle situace symptomatická a doprovází ji úšklebek, jde o reakci zcela přiměřenou; možná i proto, že Oksanenové Očista je kniha vskutku očisťující svého čtenáře; kupříkladu i od takových životních nutností, jakými jsou spánek, snídaně či potřeba vystoupit z tramvaje na správné zastávce.

Oč tedy jde? Zdá se, že o literární zjev. Zjev možná i proto, že přichází z krajiny (a literárně i s krajinou), která pro mnohé není tolik známa jako třeba „země literatury“ Francie (P. Lepape); možná i proto, že sice přichází se „starými tématy“, ale pojímá je jaksi drásavěji; a možná i proto, že vyprahlý čtenář s radostí přijme něco, cokoli, co ho po dlouhém čase postmoderních her, laciných vypravěčů a kontroverzních témat osvěží.

Globálně pozitivní hodnocení *Očisty* dokazuje, že tematizace negativního vlivu sovětského komunistického totalitarismu na obyčejného člověka není natolik starý

a okoukaný postup, jak by se mohlo zdát. Autorka si toto téma vyzkoušela už ve svém debutu *Stalinovy krávy*, ale až *Očista* se dočkala světového ohlasu a rezonovala i v kruzích, které nejsou zrovna nadšeny otevíráním problému estonsko-ruské minulosti. Historická situovanost Estonska, rány, které vytrpělo za několik desítek let ruské okupace, ale i hledání vlastní tváře v letech devadesátých, to vše se Oksanenové zdá být vytlačeno z paměti finského čtenáře, pro nějž autorka píše primárně, a proto to razantně připomíná. A připomíná to například i „nedávno rudé Evropě“, která tak zjišťuje, kolik útrap spolu s ní dodnes jen málo poznané a stále marginalizované Estonsko vytrpělo.

Nositelé viny

Předností románu však není jen sympatická snaha o rehabilitaci minulosti Estonska jako evropské minulosti, ale i snaha o její přímé propojení se současností. Oksanenová modeluje dvě hlavní postavy, jejichž osud má symbolizovat negativní dopad dvou kulturně-společenských pásem (komunismu a demokracie či kapitalismu), a sváže je rodinným poutem. Román se tedy odvíjí v několika časových rovinách (čtyřicátá až devadesátá léta dvacátého století), což způsobuje, že jádro příběhu se neustále posouvá, nepředvídatelně mění intenci a nabaluje na sebe velké množství sekundárních problémových témat. Román se přesto nerozpadá na dílčí příběhy, právě naopak, Oksanenová má pod kontrolou jeho kompaktnost a snaží se ji využít pro vytvoření (či naznačení) snad až panoramatického obrazu.

Hlavní a zároveň nejtragičtější postavou románu je Allide Truuová, nesoucí vinu, která se zrodila z neopětované lásky k sestřinu muži Hansu Pekkovi a ze závisi vůči jejímu štěstí, rozvíjí se ve strachu o život během ruské okupace a končí zradou nejbližších. Motivace Allidina

konání, její psychologická kresba i eticko-morální profil však relativizují naoko jednoznačné negativní soudy nad touhle postavou. Do hry o osud jednotlivce tu vstupují dějiny národa a společenské podmínky života s jejich deformačním vlivem na charakter postavy. Například: Allide se provdává za Matina Truua, vysoce postaveného komunistu, který páchne po cibuli, jen aby už nebyla ona ani její sestra vyslýchána a znásilňována tajnou policií, která Hanse Pekka hledá kvůli protisovětské činnosti: „Martin měl věčně ve šterbinách mezi zuby zbytky cibulových slupek a postavou byl učiněný obr [...]. Dlouhé chlupy v podpaží byly zažloutlé potem a navzdory své tloušťce lámavé jako zrezivělý drát [...]. Do rána vždy pachem z Martina podpaží nasáklely Allide vlasy a pokožka a celý den pak cítila ten pach při každém nadechnutí. Martin si přál

Sofi Oksanen *Očista*,
přeložil Jan Petr Velkoborský,
Odeon, Praha 2010

spát v těsném objetí, se svou malou kukačkou ve svém podpaží. A tak to bylo dobře, Allide se cítila bezpečně, už léta se tak nevyspala, usínala snadno a dychtivě, jako by si chtěla vynahradiť bezesné noci minulých let, neboť se již nemusela bát, že v noci někdo přijde a zabuší na dveře.“ Této schizofrenické pozici se však sama nedokáže bránit, vnitřně se mění a získaný společenský vliv využije k tomu, aby se zbavila sokyně v lásce, své sestry Ingel, jíž podepíše transport na Sibiř.

V devadesátých letech, kdy již žije úplně sama jenom s mouchami a vesničtí kluci jí pišou nadávky na zeď domu, se Allide setkává se Zarou, vnučkou své sestry, která cestovala do Berlína za dobře placenou prací, ale skončila v rukách mafie jako prostitutka. Že neznámé děvče je Ingelina vnučka, Allide zatím neví — Zařin strach o život jí ovšem připomene její vlastní strach a dále půjde jen o to, pojmenovat jeho prameny a odhalit své tajemství, vinu a hanbu: „Allide si byla téměř jistá, že se děvče mylí, ale jak mu vysvětlí, že vesničtí kluci chodí každou chvíli řídit k ní na dvůr? Chtělo by vědět proč a odkdy to dělají a bůhvíco ještě a Allide neměla nejmenší chuť něco vysvětlit, navíc cizímu člověku, vždyť to nevysvětlila ani známým. Jenže dívčin strach byl tak nelíčený, že se nakonec zmocnil i jí. Pane Bože, jak si její tělo pamatovalo ten pocit, pamatovalo si ho tak dobře, že se jí vybavovalo, kdykoli jej spatřila v očích někoho jiného.“

Kamenně tradiční

Překvapivých obrátů a situací, kdy se pravda mění v lež a dobro v (neúmyslné) zlo, kdy je hrdinka hrdinkou jen díky své osobní tragédii a bolesti, kdy se relativizují hranice lidského a nelidského, je v románu *Očista* mnoho. V tomto kontextu je nespornou předností syžetová realizace fabule (začínáme v devadesátých letech Zařiným příchodem k Allide, vracíme se do čtyřicátých let, pak zase do devadesátých let atd.), v níž se pravda o postavách před čtenářem odhaluje jen velmi pomalu v mnohých, vůči sobě vzdálených kapitolách a jen jako to, co zůstalo vryté do duševních jizev. Cesta vede přes dlouho utajované vzpomínky na bolest, krivdu, nenávisť, přes vinu, zradu, násilí, týrání, strach, ale i lásku, sebeobětování či hlas svědomí. Důsledně se ukrývá, ale i ukazuje v obrazech, které plně dostávají lidské komplikovanosti, vnitřní rozporuplnosti a selhání vůči jiným i sobě samým. Oksanenová tyto obrazy modeluje s přesností matematika a čtenářům je ponouká ani ne jako zrcadlo, ale spíše jako „informaci“, kterou mají sami posoudit. Tu však vzniká jistá past, protože čtenář, který by chtěl tyhle postavy soudit, se sám vůči románu vystavuje jistému nebezpečí, spočívajícímu například i v otázce původu jeho kompetencí. Oksanenová v tomhle nepomáhá; i konečná dantovská očista, kterou v závěru románu nabízí jako jistou indicii, totiž jenom vyvolává otázky o jejím účinku vzhledem k nesmazatelné minulosti.

Tvůrčí gesto Sofi Oksanenové je ve své podstatě kamenně tradiční. Silný příběh s propracovanou dramaturgií nemoralizátorský, ale přece s hlubokou výpovědní hodnotou otevírá téma lidského, individuálního, životního selhání tváří v tvář jak přirozeným lidským touhám, tak společensko-politickým hrozbám dvacátého století. Oksanenová odmítá vidět své postavy černobíle, modeluje je nejen jako oběti, ale v některých případech i jako samotné tvůrce a nositele zla, kterým si postavy sice zachraňují holý život, ale na druhé straně jenom za cenu hrubého porušení morální identity jednotlivce. Etická otázka, co je a co už není akceptovatelné jako správné, lidské, morální konání v daných poměrech, v situaci přímého ohrožení života, kdy se mravnost prezentuje jen jako terminus, se stává implicitní, ale trvale přítomnou součástí ideového plánu románu.

Očista není jenom strhujícím čtením, podporovaným například i jazykovým a vypravěčským talentem autorky, ale i (nikoli levně) šokujícím, inteligentně napsaným, komunikativním dílem, na které se jednoduše nezapomíná. Obávám se však, že vydáním tohoto románu se nakladatel v očích čtenářů zavázal k zprostředkování dalších děl autorky.

Autor působí na Prešovské univerzitě.

A zítra napíšu víc

Ivan Matoušek *Jedna věta*, Revolver Revue, Praha 2010

hhhh

Jak číst knihu, která se skládá z 365 jednovětvých výpovědí? *Jednu větu* Ivana Matouška jsem četla pomalu a s mezinádechou, víc jako poezii než prózu (navzdory tomu, že formálně o poezii nejde), aby se mi alespoň trochu podařilo vymyslet se do jeho způsobu tvoření a zachytit přitom rytmus psaní. Přestože vnější kompozice knihy je pevně daná a čistě formální, bez jasněho vnitřního rytmu se podobný text — má-li držet pohromadě nejen formálně — neobejde. Čtení takové knihy klade na čtenáře vysoké nároky a vyžaduje velkou míru sebezapojení. V opačném případě totiž hrozí, že se stane jen nudným experimentem, ze kterého nezůstane nic než rozpačitá směs nesourodých dojmů. Takové čtení se pak podobá tomu, jako když si rychlým krokem prohlížíte řadu přeplněných výloh různých na sebe natlačených obchodů. Něco vás zaujme, vzápětí je to ale přebito něčím novým, nikde se dlouho nezdržíte, vždyť nic pořádně nepotřebujete, a na konci toho všeho to s úlevou stejně všechno zapomenete a pokračujete dál svou cestou.

Nad knihou Ivana Matouška se nelze neptat, jaký to má smysl, psát po jeden rok každý den jednu větu. Matoušek nepsal *Jednu větu* sám od sebe. Byl to nápad Viktora Karlíka, který s tímto zadáním na rok 2009 oslovil hned několik různých autorů. Ještě před začátkem psaní je možné tento úkol interpretovat jen jako formálně omezující experiment, anebo také jako vytvoření ryziho prostoru pro tvůrčí svobodu a možnost zachytit a lépe poznat své vlastní tvůrčí já, případně jeho obraz, který místo něj autor nabízí. Přistoupí-li tvůrce k tomuto zadání poctivě, je to pro něho velká zkouška. V průběhu celého roku může selhat jeho vytrvalost, nápaditost, může pochybovat o opravdovosti a ryzosti svého vidění, myšlení i psaní. Je to tedy zadání daleko těžší, než se může zdát. Prověřuje totiž nejen autorovu tvůrčí, ale i lidskou osobnost. Ivan Matoušek v této zkoušce obstál. Jeho *Jedna věta* uvádí čtenáře do světa, který je přehledný, uvěřitelný, obrazně i myšlenkově nápaditý a pestrý. „Znenadání k němu dolehla tak krásná hudba, že zkrásnělo i to, co v tu chvíli zrovna psal.“ „Než by se sami změnili, to raději zlo budou nazývat dobrem.“ „To nevím, řekla tónem, který dodal obyčejným slovům příchuť záhadnosti.“ „Jelikož byl objednan k zubaři, tvrdil, že pozitivní bude trpět, že zítra bude trpět, že dnes bude trpět.“

Hranice jedné věty je omezení ryze formální. Věta má

na začátku zpravidla velké písmeno, na konci tečku, co se vměstná mezi to, je na libovůli autora. Může to být zhola nic, anebo také celý svět! „Snažil jsem se napsat jednu větu, jako bych psal román.“ Na první pohled se zdá, že napsat každý den jen jednu větu nestačí, čtenář by potřeboval aspoň odstavec nebo stránku. Nestačí nám jen zhuštěné dojmy, instantní myšlenky, potřebujeme vysvětlení, argumenty, čas na prožitek, postavy, příběh... Právě tak jsme navyklí číst i psát, abychom psanému rozuměli a uměli to žít a prožít. „Zbystřil jsem, neboť kdosi řekl, že dobré větě nesmí vadit, vytrhneme-li ji z kontextu, takže dobrá věta de facto žádný kontext nepotřebuje.“

Ovšem po přečtení knihy se těch vět zdá být nějak moc. Při čtení vybíráme ty, u kterých se zastavit a věnovat jim čas na dozrání. Nakonec jich z toho množství uvízne pár, možná právě jen jedna, to už závisí na čtenáři. „Občas si připadám jako trosečník s jedinou větou, kterou snad oceán někde zanesl v láhvi.“ Není snadné najít a zapsat větu, která nepotřebuje kontext, a přitom nevyzní hloupě, naivně nebo nudně. Má-li takových vět být na čtyři stovky, je to úkol o to těžší. Pak není možné psát jen zhuštěná moudra, ani jen tak trochu banální dojmy, ani to jaksi ledabyle střídat. Je třeba mít tvůrčího ducha, který udrží mezi jednotlivými texty jisté napětí a vtiskne jim vnitřní rytmus. I tak to ale čtenáře stojí velké úsilí, číst takový text od začátku až do konce. Je to i případ Ivana Matouška.

Matoušek je bezpochyby talentovaný autor i silná lidská osobnost, jeho *Jedna věta* je výsledkem poctivé tvůrčí práce, i přesto se ale nemohu zbavit jistého dojmu zbytečnosti a plytkosti takového psaní. Zůstává pro mne v rovině přípravného cvičení, tréninku na něco dalšího. Autor ovšem takovým cvičením může prověřit sama sebe a najít impuls pro psaní něčeho řádově zajímavějšího. Ostatně tak jako sportovec nevyhraje olympiádu ze dne na den, ani spisovatel nenapíše nic zásadního jen tak, z ničeho nic. „Hrdinové došli až tam, kde končí psaní a začíná skutečnost.“ „Občas i jednoduchá krátká věta, dokonce i jedno obyčejné slovo z úst blízkého člověka vnímám tak intenzivně, jako by se tímto způsobem přede mnou odhalovalo tajemství celého vesmíru.“ Kéž by *Jedna věta* byla Matouškovi průpravou pro ještě silnější a zajímavější prózu, než byla jeho poslední vydaná a hojně oceňovaná *Oslava*. Kateřina Bukovjanová

Dialog se sebou

Eva Kantůrková *Tati!*, Dauphin, Praha 2010

hhh h h

Novela *Tati!* Evy Kantůrkové je především knihou o lásce ve všech jejích podobách, zároveň ale textem o hledání identity. Je psána formou dialogu dcery s otcem. Dvou lidí, které na jednu stranu pojí věčné pouto, na druhou stranu dělí propast času. Sdělují si to, co si za celý život nestihli říci. Nejedná se však o nějaké dojemné vzpomínání, ale spíše o postupné odhalování kořenů, urovnávání vzpomínek a sblížování pohledů. Kantůrková dokáže být v tomto ohledu jemná, citlivá i tvrdá, přesná, avšak nikoli sentimentální či cynická.

Knihu lze jednoznačně zařadit do kontextu současné české prózy. Hledání identity skrze postavu otce je ústředním tématem hned několika textů z poslední doby; například Douskové *Goldstein píše dceři*, Haklovo *O rodičích a dětech* či naposledy Balabánovo *Zeptej se táty*. A kromě novely Ireny Douskové, ve které druhý hlas chybí, hraje zásadní roli právě dialog. Je nepochybné, že postava otce tvoří ideální „médiu“ pro rozhovor se sebou samým. Dialog se pak stává spíše zastřeným monologem, ve kterém partner rozhovoru hraje roli jakéhosi oponenta. Postava otce má tu výhodu, že v sobě spojuje blízkost, téměř totožnost a zároveň jinakost. Nejinak je tomu v recenzované próze.

Blízkost reprezentuje mimo jiné intimita, již oba ve svém rozhovoru sdílejí. Přitom text odhaluje intimní místa v minulosti svých postav, aniž by působil lacině či obscénně. Tělesnost, zejména formou tělesné lásky, hraje v novele důležitou roli. Sama vypravěčka se svěřuje se svou schopností ovládat své tělo, líčí své erotické zkušenosti, ba dokáže velmi přesně analyzovat erotickou zkušenost sdílenou s druhým. Zároveň projevuje cit pro detail, který z aktu fyzické lásky může činit nejen její naplnění, ale i událost veskrze prostoupenou trapností (viz otcův holý zadek trčíci k nebi kdesi v lese).

Postava otce je v tomto ohledu poněkud zdrženlivější. Ne že by se odpovědím přímo vyhýbal, ale nejde při nich

do takových detailů. Také dokáže být smířlivější, poddajnější — například ve vztahu k matce své dcery.

Určujícím hybatelem vztahu mezi otcem a dcerou je v případě novely Evy Kantůrkové Erós. Toto zaměření se projevuje mimo jiné žárlivostí obou na partnery toho druhého. V případě otce jde o explicitně vyjádřený vztah ke dceřinu prvnímu milenci, muži v jeho věku, kterého otec otevřeně považuje za soka.

Jiný typ žárlivosti projevuje dcera. V jejím vyprávění nelze najít prakticky jedinou kladnou ženskou postavu (snad kromě babičky z otcovy strany). Často k nim chová opovržení či přímo nenávisť, jíž není ušetřena ani vlastní matka, líčená jako sobecká, sebestředná, citově labilní umělkyně, jíž dcera posloužila pouze jako prostředek vzdoru proti své vlastní rodině. Otec, nehledě na minulé konflikty, se pak stává útočištěm vypravěččiných emocí.

Autorka s citem pro výstavbu textu postupně odhaluje pohnuté osudy hlavních hrdinů. Próza na první pohled nepřiběhová v sobě skrývá bohatou fabuli, jejíž objevování přináší čtenářský zážitek.

Forma dialogu však přináší určitá úskalí, jimž se autorce nedaří zcela vyhnout. Dialog, byť nutně stylizovaný — nejedná se o dramatické repliky, které musejí především dobře znít, nýbrž o prózu sloužící ke čtení —, na některých místech přestává vypadat přirozeně. Týká se to zejména vzájemných oslovení, jejichž pestrost na jednu stranu vyjadřuje dynamiku vztahu obou postav v průběhu rozhovoru, na druhou stranu například oslovení „můj plachý tatínku“ či častěji opakované „miláčku“ a „lásko“ působí neústrojně a snad i trochu rutinně.

Novela *Tati!* je ukázkou citlivého přístupu k literatuře a prozrazuje zkušenost autorky, jež ví, co říci, aby čtenáře zaujala, a co neříci, aby čtenáře udržela. Kryštof Špidla

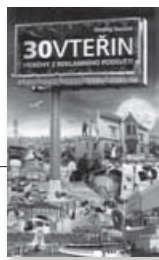
Využijte možnost elektronického předplatného revue HOST

Vyplňte jednoduchý elektronický formulář na našem webu:

[HTTP://WWW.CASOPIS.HOSTBRNO.CZ/CS/PREDPLATNE](http://www.casopis.hostbrno.cz/cs/predplatne)

Reklamní povídky

Ondřej Souček *30 vteřin*,
Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2010

hhh h h

Od literární prvotiny reklamního textaře se dalo čekat le-dacos. Ondřej Souček je stylisticky samozřejmě vybavený víc než vhodně, proto bylo zajímavé zjistit, jak zvládne napsat text rozsáhlejší než reklamní slogan. A koneckonců i to, jakou podobu dostane výsledný produkt v podobě publikace. Při maximální jemnosti se obálka dá označit za křiklavou. Je asi příznačné, že knihu, která přibližuje zákulisí reklamy, zabalí grafik do něčeho tak přitahujícího pozornost a leskle laciného zároveň. Svět reklamy zkrátka není bašta intelektuálů. Ostatně toho si byl autor dobře vědom, a tak vytvořil povídky, které jsou do-cela zábavné, překvapivé, lehce plynou a netváří se, že jim jde o víc než o vykreslení prostředí smyšlené reklamní agentury Zero.

Souček svoji prvotinu koncipoval jako sled třinácti próz, jež spojuje místo a některé postavy. Dějová provázanost je volná, nicméně ve dvou závěrečných povídkách je patrná tendence k propojení a završení „příběhu“ jedné etapy v dějinách agentury. Povídky stylově souznějí se svým tématem. Psát o tom, jak to chodí mezi výrobci reklam, je vhodné velmi svižně, bez zbytečných odboček, sáhodlouhých popisů, natož hlubokých úvah. Součkovi stačí několik vět k rozehrání situace, velmi dobře staví dialogy a některé jeho pointy jsou ukázkově překvapivé. Občas se pozdrží u hrdiny, který se ocitne sám, třeba uprostřed noci. V tu chvíli vtip a lehkost ustupují melancholičtější notě znějící někdy mírně hlouběji. Přesto je autor spíše pozorovatel, nemá potřebu komentovat ani analyzovat. V důsledku toho sice čtenář sleduje postavy v osobních krizích nebo třeba na swingers party, ale bude mít problém je empaticky vnímat. Jedinou výjimkou je mikropříběh osamělé korektorky Stáni, která nedokáže využít jedinou šanci narovnat vztah se svým synem.

Soubor *30 vteřin* dostal podnázev „Příběhy z reklamního podsvětí“. No ano, kreativci kouří na balkoně marihuanu, aby nastartovali představivost. Ale to je asi jediná „nekalá“ činnost. Hlavně se tu pracuje, což ironicky vy-

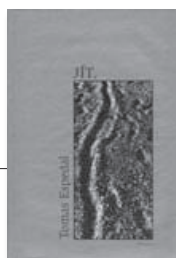
jadruje název jedné povídky: „Work work work“. Souček vlastně nic moc šokujícího neodkrývá. V centru jeho pozornosti stojí členové kreativního týmu, kteří se potýkají sami se sebou, se svými šéfy i s klienty. Vznikl tak beletrický průvodce po světě reklamy, protože autor nenatěsnał děje povídek jen do sídla agentury, ale rozšířil svůj záběr například o casting, natáčení reklamního spotu, a také o pohled do soukromí některých postav. Až škodolibě úsměvné může být poznání, že nesmlouvaví šéfové jsou ve skutečnosti měkčí a zranitelní (povídky „Mickey Mouse“, „Jágrův blafák“, „Swinging in the rain“). Naopak běžnou realitou je inspirovaný příběh o tzv. vyhoření zkušeného (seniorního) kreativce, popisovaný s věcnou úsečností: „Někdy je to duševně hodně náročné. Když jde po práci domů, cítí, jak moc je unavený. Každá činnost, která vyžaduje sebemenší přemýšlení, ho bolí. V kolik má vyzvednout syna ze školky? Má koupit housky, nebo chleba? Kdy pojedou příští tramvaj? I takové banální úkoly mu přinášejí utrpení.“ („Návštěvy múzy“) Některé Součkovy pointy zamrazí. Ukazují, jak v každodenním životě rozhodují nepatrné drobnosti, které se mohou absurdně zvrtnout a vyslat člověka na zcela jinou dráhu. Autor vylíčil prostředí reklamní „továrny“ jako absurdní až groteskní, energické i malátné zároveň a podle očekávání ryze materialistické.

Ondřej Souček má rozhodně styl. Překvapí, pobaví, zaujme. Je to styl scenáristy televizního seriálu ze zákulisí tvůrčího prostředí, kde vzniká další „Dokonalý svět“. V literární podobě soubor zůstal někde na půl cesty, jako by se nemohl rozhodnout, zda vytvoří jeden koherentní celek, nebo samostatné texty. Nakonec se přiklonil spíše k první variantě, ale silnějšímu dojmu chybí větší propojenost, individualizace postav a ze strany nakladatelství důsledná korektorská práce. Přesto bych neváhal *30 vteřin* předložit k posouzení focus group, tj. skupině několika lidí, kteří dostanou finanční odměnu za to, že hodnotí návrh reklamní kampaně. Není třeba pochybovat o tom, zda by povídky tímto testem prošly.

Pavel Portl

Když můžu jít

Tomas Espedal *Jít*, přeložila Jarka Vrbová,
Havran, Praha 2010

hhhh h

Bar penzionu v bergenské ulici Vestre Torggate, v němž štědře zalévána alkoholem symbolicky klíčí Espedalova cesta, jsem v aplikaci Googlu Streetview nenašla — ale věřte programu, který vám ukazuje Bergen zalitý sluncem a ulice plné lidí v tričkách s krátkým rukávem. Takový obraz se vůbec nerýmuje s představou, jakou ve čtenáři vyvolají první stránky knihy *Jít (aneb umění nespoutaného a poetického života)* Tomase Espedala (1961), norského spisovatele, autora žánrově originálních a obtížně zaškalkovatelných knih. Espedal není ani turista, ani obdivovatel krajiny, jde, protože musí, a počasí a roční období jsou absolutně nepodstatné. Tím podstatným je, jak o tom svědčí sám titul knihy, chůze jako taková a myšlenky, které produkuje.

„Netvrdím, že když člověk jde, myslí líp. Myslí jinak. Na co myslím? Mám hlad a musím něco sníst. V Åsane se zastavím v obchodním centru. Koupím si ruksak, boty do hor, toaletní potřeby a výtisk *Nové Heloisy*; rozhodl jsem se, že půjdu daleko.“ V obleku a pohorkách či martenskách se vydává do norských hor, do Walesu, Německa, Paříže, Řecka či Turecka, společně s kamarádem Narvem nebo s cestujícími spisovateli — Rousseauem, Hölderlinem, Coleridgem, sourozenci Wordsworthovými, Thoreauem či Rimbaudem.

Jít má daleko do cestopisu, a to i v jeho širším rámci, kam by se ještě vešli Nicolas Bouvier nebo Andrzej Stasiuk; Espedalovi je chůze, jako jedinečný způsob překonávání vzdáleností, především prostředkem k reflexi a možnost, jak utéci ze životního stereotypu do náruče (dočasné) osvobozující askeze. Chůze a cesta nejsou odděleny, jsou jen dvěma stránkami téhož a jejich smyslem není chuť vidět něco nového, ale dotknout se prvotního základu spisovatelství, setkat se s jinými spisovateli, kteří už dávno nejsou na světě, a především změnit sebe sama.

Třeba tam vůbec nedojdeme, říkám. — Co tím myslíš? — Že bude těžké se vrátit k normálu, k tomu, co bylo dřív, než jsme se vydali na cestu, nevím, ale je možné, že to-

hle je opravdu začátek, začátek něčeho nového, úplně jiného života, jiného způsobu žití.

Tam, kde Bouvier skrze krajinu nahlíží do hloubky minulosti země a kde Stasiuk vnímá místo a jeho obyvatele v historicko-společenském rámci, Espedal je mnohem osobnější a dává prostor sebereflexi, reflexi svých „spolucestujících“ spisovatelů a drobným postřehům z okolí, jimž však nepřikládá žádný zvláštní význam. Jednotlivé epizody neklade do jasných souvislostí, a přesáhne-li tu a tam některá do další kapitoly, je to spíš náhodou. Hlavně zpočátku zdůrazňuje svůj individuální přístup, svou odlišnost od ostatních turistů, sportovců, pendlerů či tuláků — má přece svůj tmavý, trochu „cikánský“ oblek s proužkem a martensky — a individualizuje i krajinu a její obyvatele. Marně by čtenář v této knize hledal nějaké zásadní informace o povaze Řeků, Turků či Pařížanů. Svůj osobní prožitek z cesty, radosti i strasti naopak Espedal uvádí na obecnější úroveň, a právě tím se kniha výrazně liší od řadových blogů a cestovatelských článků, které se sobě podobají jako vejce vejci, ač jsou tu z Patagonie, tu z Nové Guiney.

Liší se samozřejmě i stylem a literárním přístupem. *Jít* je především beletrií, někde na pomezí eseje, cestovatelské črty a básně v próze, ale jednoznačnou příslušností k žánru se Espedal nezabýval ani ve svých předchozích dílech, z nichž je třeba zmínit především poslední román *Imot kunsten* (Proti umění) z roku 2009, který byl stejně jako *Jít* nominován na Cenu Severské rady za literaturu. I přes počáteční údiv způsobený patetickým začátkem knihy není těžké Espedala číst. Ještě lepší by zřejmě bylo pustit si knihu do sluchátek a naslouchat jeho energickému hlasu, tak jako mu před pár lety naslouchal plný sál Městské knihovny v Praze, když se tu Espedal jako v podstatě neznámý, ale na první pohled zajímavý autor objevil osobně. Pokud si dobře vzpomínám, měl tmavý oblek se světlým proužkem, a kdyby mu za řečnickým pultíkem bylo vidět na nohy, možná by člověk spatřil i ty opěvované martensky.

Daniela Mrázová

Časová kapsle osmdesátých let

Přelom osmdesátých a devadesátých let se stal novým velkým obdobím českého umění. Výstava obrazů z let 1984–1995 je částečně přehledem umění doby mezi pozdním modernismem a nástupem konceptuálních tendencí a nových technologií, kdy malba hraje roli nikoliv dominantního, ale řadového uměleckého média. Tomu odpovídají i další osudy protagonistů tehdejší malby, jejichž posouzení je na divákovi. V podtextu ostře generačně vymezené výstavy lze vysledovat snahu o zpevnění pozice řady zúčastněných autorů, vyučujících na uměleckých školách. Reprezentativní expozice třiačtyřiceti malířů se odehrává od října 2010 do 20. března 2011 na stovkách metrů čtverečních brněnské soukromé Wannieck Gallery, zatímco patřičná konference se pro udržení rovnováhy konala v Praze.

Prezentovaný výběr malířů se ostře vymezuje vůči starší generaci 12/15, která sice vystoupila jako skupina téměř zároveň s Tvrdohlavými, ale ve skutečnosti její generační aktivity i následné štěpení proběhly kolem roku 1980. Leitmotivem starší generace byla kontinuita s uměním i umělci (což není běžné) starších generací, zatímco toužebně očekávaná mladá generace se k modernistickému étosu včetně jeho představitelů obrátila zády, respektive zabořila oči do importovaných postmodernistických časopisů. S výjimkou Martina Johna (1960–1994) nejsou zastoupeni ani trochu starší malíři, jejichž osud končil s osmdesátými léty. Podrobnější prohlídka u celé řady autorů, narozených kolem roku 1960, shledá obdobnou chronologii formální i tematickou, dokonce se zaznamenanými podobnostmi a překryvy. Kolem roku 1985 to byla německy laděná exprese, případně něco z italské trans-

Jenom tady venčíme...

avantgardy (nejvíce snad u Daniela Balabána), vzápětí neoprimitivismus, neoarheologismus, etnické umění a kolem roku 1989 národní mýtus, pojednáván ironicky (Jiří David), nebo nostalgicky (Tomáš Císařovský, Antonín Střížek). Zároveň se hlásila postmoderně ironická verze abstrakce („české abstrakce“) — například u Spartakiád Stanislava Diviše, případně postmoderní eklekticismus s nádechem pozdního popu, loučící se s avantgardní etiketou, političností i vážností.

Není divu, že tyto prvky spojují dříve nebo později zdánlivě naprosto odlišné osobnosti, jakými tehdy byli Václav Stratil, Vladimír Skrepl, Jiří Kovanča, Jiří David, ale i Martin Mainer nebo Vladimír Merta. Byli však i malíři, kteří navzdory aktuálním ismům a post ismům i v devadesátých letech deklarovali svůj někdy až romantický patos (Jaroslav Róna), zkoumání viditelného i neviditelného světa (Vladimír Kokolia), gestické splynutí s kresebnou a malířskou magií (Margita Titlová-Ylovsky, Martin Mainer, Václav Stratil), případně s ornamentem. Jeho pojetí je někdy překvapivě blízké u Stanislava Diviše a Petra Kvíčaly v osm-

desátých letech, ale prostupuje i do ironizující postmoderní „abstrakce“. Ne všichni ovšem dodržovali distanci od svého tvoření i tradice. S odstupem se ukazuje, že z malířství své doby překračuje hranice dobového dokumentu většinou právě to umění, které vzniká bez ohledu na dobu, z vlastních tenzí a nevyčtených vizí. Vedle zmíněného Jaroslava Róny je to nepochybně od postmoderních doktrín do svého dětství unikající Petr Nikl, důsledný vizionář Otto Placht, fantazijní Martin Mainer, ale i reynkovský asketa Petr Veselý. Expozice končí chronologicky před patnácti lety, kdy nastupuje nová generace, pro niž je malířství obvykle jen jedním z možných prostředků. Je to časová kapsle, zbařená soudobé malířské konkurence i dalších proměn tvorby protagonistů. Je to začátek velké diskuse, ve které půjde o zmapování situace té doby, ale i osudů a pozice malby v současnosti.

Pavel Ondračka

1984–1995, Česká malba generace 80. let.
Wannieck Gallery Brno,
29. 10. 2010 – 20. 3. 2011

Jablečný příběh

Katharina Hagen *Chuť jablečných jadýrek*, přeložil Petr Štědroň, Host, Brno 2010

hhhh

Nakladatelství Host ve své překladové sekci v poslední době sází na bestsellery. Jednou z jeho novinek je próza *Chuť jablečných jadýrek* německé spisovatelky Kathariny Hageny. První román třiadvacetileté autorky knih pro děti a milovnice irského romanopisce a básníka Jamese Joyce obsadil po svém vydání v roce 2008 přední příčky v německých žebříčcích prodejnosti a okouzлил svým poetickým a hravým jazykem řadu čtenářů.

Příběh jednoho domu v Bootshavenu v Severoněmecké nížině je rodinnou kronikou tří generací žen, které v něm vyrůstaly a žily. Ze svého jedinečného pohledu, v němž se mísí fantazie a realita, jej vypráví Iris Bergerová, která po smrti babičky Berthy stavení dýchající starobou a příběhy jeho obyvatel zdědila. Podstatnou součástí dědictví mladé ženy je obrovská zahrada, která spolu s domem tvoří plnohodnotnou postavu knihy — a také jádro dění. Iris nezbyvá než rozkrojit jablko, starodávný symbol poznání, a odkrýt jablečná jadýrka ve tvaru slzy, která se v něm skrývají. Když je rozkousnete, poznáte chuť tajemství — hořkou chuť danou přítomným kyanidem, jedem, který ve vás vzbudí dychtivost po dalším čtení.

Román vypovídá o těsném sepětí člověka s přírodou, jež na bolest i radost lidských bytostí reaguje. Jako když zemře teta Anna a zbledlá rybíz, ze kterého je výborná marmeláda. Nebo jablka dozrávající už v červnu, když se pod jabloní poprvé pomiluje zamilovaný pár. Se stromy v zahradě, především jabloněmi, jsou spjaty vesměs všechny pro rodinu podstatné události. Iris je čtenáři odhaluje po kouskách ve směsici reality, vzpomínek, nevyčtených obrazů druhých lidí, dětské fantazie, vůní a snů. Stejně jako proces vzpomínání je i výstavba románu složitá a přerývaná. Mísí se minulost s přítomností, mísí se i minulost s minulostí. Na povrch tak vyvěrá relativita pravdy a lži, subjektivita příběhů okolo nás. Vždyť na tom, co je pravda, přeci nezáleží, utvrzuje nás vypravěčka *Chuti jablečných jadýrek* a vede nás cestami vzpomínání a zapominání, z nichž jedna je nedílnou součástí té druhé.

V knize jsou postupně předestřeny pohnuté životní příběhy tří sester „čarodějnic“, z nichž každá je obdařená

nějakou zvláštností — od narození elektřinou nabitá Inga, umírněná hippie Harriet a Irisina matka Christa, zblblá bruslařka. Z dob, kdy Iris jezdila s matkou na letní prázdniny k babičce, pochází její přátelství se sestřenicí Rosmarie, okolnosti jejíhož tajemného úmrtí se vznášejí v textu skoro až do konce románu, a černě oděnou kamarádkou ze sousedství Mirou. Přitom je kladen důraz na vzájemné vztahy mezi těmito ženami. Ty v románu dominují, přítomní muži slouží spíše jen k dokreslení osudů. Taková je role souseda pana Lexowa, který obohatí vzpomínky na babičku Berthu. Rodinnou historii doplňuje vyprávění o životě Irisina dědečka Hinnerka, který pracoval jako druhý krajský soudce a představoval sebestřednou hlavu celé rodiny.

Román je také citlivou psychologickou sondou do tématu stárí, konkrétně se jedná o starého člověka trpícího demencí. Zachycen je jeho zmatek ze ztráty paměti a role rodiny a jejího postoje k nemocnému člověku.

Vedle linie vzpomínek a minulosti se odehrává v románu i přítomná linie, v níž se Iris sblízuje se svým právníkem, kterého znala již v dětství jako Miřina otravného mladšího bratra a který se jí teď představuje v nové roli.

Knihla líčí zákruty složitých mezilidských vztahů a lze ji číst jako milostný příběh, rodinnou ságu, román o paměti nebo prózu s tajemstvím. S vrzajícími schody a rozlehlou zahradou může působit trochu staromódně a spíše než do německého prostředí zapadá do romantické atmosféry staré Anglie. Nepostrádá citlivý humor a i přes zobrazenou hořkost života má v sobě jakousi útěšnost. Text nezapře tvůrčí inspiraci v poezii, která ve výsledku rozehrála půvabnou hru slov a metafor leckdy dětského pohledu hlavní hrdinky a vypravěčky na svět. Síla knihy spočívá v autorčině umění vnímavosti, citu pro detail a pro psychologii privátní sféry.

Chuť jablečných jadýrek teď v zimních měsících upomíná na chuť léta a nostalgickou vůni školních prázdnin strávených u babičky. Je to kouzelná kniha, která už svým názvem předestírá, že nestačí vnímat ji jenom zrakem.

Martina Macáková

Výchova dívek v Americe

George Blecher *Jsou i jiní lidé*,
přeložil Marek Sečkař, Host, Brno 2010

Současný americký spisovatel, herec a novinář George Blecher se v povídkovém souboru *Jsou i jiní lidé* inspiruje osudy běžných Američanů. Autor se soustřeďuje na komorní lidská dramata naplněná drobnými kolizemi, ubíjejícím všednodenním stereotypem a vsudypřítomným pocitem osamění.

V centru jeho zájmu stojí středostavovskysituovaná rodina, jejíž členové řeší úplně jiné problémy než jejich české protějšky. Na rozdíl od našich lékařů, kteří hromadně podávají výpovědi a hrozí odchodem do zahraničí, si jejich úspěšnější newyorští kolegové stýskají nad tím, že bydlí v čím dál luxusnějších apartmánech, a ztrácejí tak kontakt s životodárným prouděním pouličních davů. Zatímco otcové si v Blecherových prózách sypou popel na hlavu za to, že nedostali své rodičovské roli, jejich neklidné dcery se bouří proti establishmentu předchozích generací a z trucu namísto studia cestují kolem světa.

Blecher je všim jiným než nezaujatým ironickým komentátorem, který zpovzdálí pozoruje hemžení postav na scéně. Autor doslova a do písmene žije a dýchá příběhy svých povídkových protagonistů. Není schopen ani ochoten si zachovat ironický odstup. Prožívá naplno traumata tlustých holčiček, které upadnou při bruslení, a urostlých svalovců, kteří si v potu tváře vydělávají na skývu chleba. Rád se pítvá v niterných stavech a drobných emocionálních bouřích, drancujících duše jeho postav.

Nechybí ani reflexe vlastních hereckých zkušeností, která je apoteózou v Americe stále velice populární Strasbergovy metody, založené na psychoanalytickém rozboru motivací postav. Blecher se nestydí za to, že na scéně naplno prožívá šumění travičky, ani za to, že se vžívá do ztvárňované role. Většina jeho českých hereckých kolegů, odkojených výdobytky divadelních reforem, by si asi při četbě povídky „Štěstí: Život podle Čechova“, jen nechápavě poklepala na hlavu.

Spisovatel se rád a možná až příliš často zamýšlí nad životem, pronáší hlubokomyšlné, občas zbytečně zobecnující komentáře o tvorbě, morálce a hodnotách americké společnosti. Nezapře v sobě dlouholetou praxi univerzitního profesora, který má vždycky své za a), za b) a za c). Pečlivě promýšlí strukturu svých textů. V žádném případě nedopustí, aby v jeho vycizelovaných prózách pře-

hhhh

vážil chaos, iracionalita, svévolně hravá nálada, která dnes v současné americké literatuře vládne. Občas sice zabloudí do hájemství, o kterých se ve slušné společnosti nemluví, ovšem činí tak osvícensky rozumářským jazykem mannovského humanistického intelektuála Serena Zeitbloma.

Blecher predestinuje před čtenáře celou řádku tváří současné Ameriky. Nechybí ani ozvláštňující pohled očima člověka zvenčí. Ghanský spisovatel, který tráví příjemné chvíle na autorské stáži v USA, Ameriku zároveň nenávidí i miluje. Děsí se amerického egalitářství a neúcty k tradicím, zároveň se vyžívá v nejrozbředlejším americkém kýči a pje ódy na kalifornskou krajinu, jež mu připomíná kypřé tělo luxusní blondýny. V další ze svých povídek autor umným způsobem splétá příběhy členů ukázkové newyorské rodiny s reflexí indických božstev suplujících roli jungovských archetypálních psychologických komplexů, jež bez našeho vědomí hýbou životními osudy.

Nejpřesvědčivěji působí ty texty, v nichž tvůrce nevystrkuje ukazováček mravokárce a sofistického estéta, pohrdajícího masovým uměním, a svěří vyprávění postavě z okraje společnosti a dopřeje jí, aby před námi zatančila svůj osudový rituální tanec. To se nejlépe zdařilo ve variaci na biblické téma „Ó Wendy! Ó Amy!“ Zde si roli starozákonního Kaina vystřihne zamindrákovaná dcera korejských přistěhovalců, kterou nenávisť k vlastní sestře dožene až k vraždě. Ostudu autorovi nedělá ani povídka o přestárlém komikovi, který si v reality show volí mezi třemi mladičkami kráskami svou partnerku; zde je v ideálním poměru vyvážená tragikomická rovina se zvláštní neopakovatelnou atmosférou melancholické slavnosti. Harmonickou kompozicí a přesným frázováním se může pochlubit i příběh polepšeného drogového dealera a fotografa pornografických snímků, který vzpomíná na svůj největší „tvůrčí“ úspěch v podobě éterické kříženkyně Twiggy a E.T. mimozemšťana.

Problematičtější působí autobiograficky laděné texty, ve kterých Blecher znovuprožívá své výchovné neúspěchy. Autor se zde příliš zaobírá sám sebou. Jeho texty pak snadno ztrácejí na hravosti a jsou přesycené těžkopádným moralizováním. Blecher si v jedné ze svých povídek příznačně stěžuje na to, že americké děti zabíjejí čas sledová-

ním televizních seriálů, pak se však vytasí s dialogem otce a dcery jakoby opsaným z těch nejbánálnějších televizních soap oper.

Kromě kritiky politické situace, vládní administrativy a často přetřásaného sporu mezi kreacionismem a tvůrčím záměrem, o kterých autor cudně pomlčí, se zde do-

zvíme o všem podstatném, co hýbe současnou Amerikou. Blecher podává svému čtenáři konzervativnější, tradičněji načrtnutý obrázek života ve Státech, než je ten, na který jsme zvyklí od jeho slavnějších postmoderních současníků. Není to žádná karikatura a mnohem více se to blíží skutečné realitě.

Petra Havelková

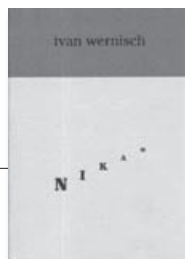
Smrt mrtvým!

Ivan Wernisch *Nikam*, Druhé město, Brno 2010

Přiznám se (i bez mučení, dokonce netázán), že skutečný básník je pro mne tvůrcem jaksi nezpůsobným: jeho cesty bývají křivolaké a nebezpečné, často prošlapává směr budoucím poutníkům — a pokud už vstoupil do cizích šlépějí, vždy tak, aby tu i tam přesahoval a překrýval (nikdy však beze zbytku), neboť jeho krok bývá v takových okamžicích taneční, přestože hrozí své okolí postříkat blátem. Takováto nezpůsobnost kráčí proti poezii takzvaně tradiční, proti literatuře pracující se schémata, s jakousi se čtenářem předjednanou smlouvou, co v textu má být, a co je tedy možno (ba nutno) považovat za *krásné*, umělecké; aniž nad tím jedné či druhé straně bude potřeba přemýšlet (aniž bude zapotřebí tvořit); tu postačuje mnohokrát již s úspěchem ozkoušená řemeslná zručnost, tam zkušenost a sečtělост.

Textům Ivana Wernische bývá občas vyčítáno, že jde o *bláboly*. Co tedy Wernischovým kritikům vlastně vadí? — Řekněme, že právě ona nezpůsobnost. Například fakt, že je v nich podivně problematizován vztah mezi fikčním světem uměleckého díla a předmětným světem tam za okrajem papíru. Čím více se oba světy zdají sblížovat, tím zřetelněji nabývají Wernischovy texty rysů parodie či travestie — čili vlastností metaliterárních. Vztlak (použijme tohoto kožmínovského termínu) vyvolaný čtenářovým interpretačním úsilím bude tedy nutně směřovat nejen k jeho zkušenosti obecně lidské, ale také a především ke zkušenosti umělecké, literární: umožňující hledat vztahy intertextové.

Tak tomu bude i v nejnovější Wernischově knize (jež však, alespoň podle datace, obsahuje též práce juvenilní), zcela příznačně nazvané *Nikam*. To značí absenci dopředu známého smyslu, ztrátu zřetelné autorské intence; nepřítomnost nějakého předem daného návodu ke čtení, kódu, jehož prostřednictvím je zapotřebí texty luštit; vlastně také absenci sjednocujícího modu, v němž by byly psány. Širo-

hhhh h

ké je nejen jich rozpětí žánrové (báseň, próza, krátký text dramatický, stejně širokou je také díkce, s níž se obrací k předmětnému světu a literární tradici.

V oddíle „Kolotoč“ (s pracemi datovanými až k roku 1958) nalezneme tedy poněkud bizarně znějící surreálné nástřihy („Poštákův řemen drze chutná“), pro něž nelze nalézt předjednaná interpretační schémata či logická vysvětlení (odporovaná z vnější spodoby věcí). Za obrazy, jež je zapotřebí spíše realizovat než vyložit, tušíme hluboký smích vědoucího o onom velkém prázdnu za slovy („pochopte dýmku vyklepanou o rameno“).

A jinde, kde našeho autora jakoby nalézáme v patetickém vznosu, záhy pochopíme, že jde toliko o dobře utajenou parodii, vlastně *kritiku smíchem* toho, jak snadno se tato slova stávají cukrovou vatou bobtnající básnickou šmírou: „Láska a naděje s vírou vykrádaly svá vlastní vejce.“ I klišé se nakonec přece může stát kvádrem nárožním; je-li usvědčeno ze své pravé podoby a právě takto reflektováno.

Wernischova *nezpůsobnost* se ovšemže projevuje také v častém mísení vysokého s nízkým, vznešeného řádu s bytím poněkud pokoutním: „Starý Mistr se v něm probouzí a káže: Jeden jediný člověk by neměl v jednom jediném dni sedat v jedné jediné hospodě.“

To, co by se u jiného rozvinulo do širokodedchého chvalo zpěvu, vyústí u Wernische do ironizující miniatury (leč nadité nápady; intelektuální, a přece vtipné): „Strýcové s řetízky na vestách! / Člověk aby se jich pořád ptal, / Kolik je hodin.“ U slova „nápad“ se ještě na chvíli zastavme a uvědomme si, že Wernischovy texty jsou krátké proto, že je v nich redukováno vše jen zdobné, to, co bychom mohli označit za slovní balast, zkrátka všechno nenapadené. „Den, kdy se člověku nechce nic dělat, vůbec nic, ani ►►

Smršť endorfinů

Britská spisovatelka Sarah Kane stojí v jádru módní vlny tzv. coolness (či in-yer-face) dramatu. Jde o žánr, jehož poetika, silně připomínající římské antické divadlo, je vystavěna na extrémním zobrazování utrpení, násilí a perverzit. Většina z nemnoha her, které Sarah Kane za svůj krátký život publikovala, dokáže unikat hrozící prvoplánovosti tohoto stylu a využívat ho jako svérázný materiál k zamýšlenému sdělení. Její poslední dílo, *Psychózu ve 4:48*, psanou jako jakýsi dopis na rozloučenou těsně před spácháním sebevraždy, jsem nicméně za povedenou nepovažoval. Neuspořádaný galimatyáš proudu nemocného vědomí je zajímavý možná v některých jednotlivých postřezích, ale coby hra se mi zdál nefunkční, ba nesmyslný. Nevím, zda Filip Nuckolls postřehl mezi řádky skryté rozměry *Psychózy*, nebo jí tyto rozměry dodal svým autorským vkladem (což mi přijde pravděpodobnější). Faktem je, že pod jeho režijním vedením se v brněnském HaDivadle ze zmatené deprese stala jevištní báseň barvitě vypovídající o problému psychické labilita naší společnosti.

Prvním podstatným krokem bylo zdůraznění silné nadsázky. Nadsázky, kterou se režisér nedistancuje od díla, nýbrž ukazuje, že se ve svém tématu neutápí. Začíná to už tím, že výprava má podobu jakéhosi dekadentního varieté, pro něž vyrostle na scéně HaDi vlastní zlověstné pódium s červenou oponou. I démonicky bledé líčení tří hereček, mezi které režisér původně neurčitě členěný text rozdělil, přikládá notně pod kotel expresionistické atmosféry. Hned jedna z prvních scén pak rozpoutá Nuckollsovo ironické inferno — monolog o problémech zdeptané ženy je zahrán s výsměšnou přepáleností. Nuckolls si uvědomu-

Stín Sarah Kane

je dvojsečnost tématu a jednoznačně se distancuje od kultu psychického utrpení, které se postupně stává více módou než opravdovým problémem. Tento interpretační krok podstatně dodává výsledku na důvěryhodnosti. Ironická linie se dále táhne celým představením. Zároveň se ale zvětšuje podíl závažnosti. Ta přichází především ve scénách zachycujících naši ztrátu schopnosti empaticky vnímat a s porozuměním reagovat na druhé lidi. Nuckolls se v těchto momentech od slova odráží k vypointovaným jevištním obrazům. Pohovory s psychiatrem například karikuje plynovou maskou, kterou si nasazuje některá z hereček. Je zde bolestně cítit, jak touha nalézt pomoc naráží na inkompetenci srdce druhého člověka. Metafory jsou také často zesílené tím, že všechny tři herečky jsou de facto vtěleními jedné postavy (nekonkrétní vypravěčky). Jejich vzájemné jednání tak vtípně vyjadřuje různé rozpory a boje ukryté obvykle uvnitř duše. Když Petra Bučková podobna principálovi vzrušeně drezíruje své alter ego, s úsměvem poskakující při parodování aerobiku, lze na scéně

číst přiléhavou glosu k tomu, s jakou masochistickou chutí sami sebe tlačíme do brutálního tempa doby.

I ty nejtěžší momenty jsou provázány s humorem a apriorním optimismem cirkusového vystoupení. Maximální důraz na rytmus (pohybu, tance, střídání scén, hlasité hudby...) rozbourá v divákovi smršť endorfinů. Jen v momentech, kdy Nuckolls od této stylizace pouští a vrací otěže do rukou zpět Sarah Kane, ztrácí inscenace velmi rychle šťávu. Dlouhý monolog Simony Pekové je bez scénické akce, která by ho protkala dalšími významy, jalový a nudný. Z toho také plyne můj příklon k režisérovi jako hlavnímu původci výpovědní hodnoty inscenace. Naštěstí jsou takové momenty ve výrazné menšině a ze scény k divákům tak může proudit energie, která je (vzhledem k tématu trochu paradoxně) obdobou antidepresiv, jež do sebe bez ustání sype hrdinka hry.

Josef Dubec

Sarah Kane: *Psychóza ve 4:48*, režie Filip Nuckolls, premiéra 5. 5. 2010 (psáno z reprízy 29. 11. 2010)

- flákat se... přesně takový den, jaký by měl být v červenci... jenomže pozor — je teprve konec března.“ Smát se znamená zde: lépe vědět. Autor se tedy dožaduje čtenáře nejen sečtělého, ale i myslícího, myslícího nepředpojatě. Téma Wernischových prací není umístěno někde do vnějšího prostoru, ale dovnitř textu. A spočívá také v tom, jak je text *udělán*, jak a čím je vystaven jeho svět, jak a ke kterým literárním předobrazům se upíná, jak, čím a proč se otevírá dourčení čtenářovu. A také: zda a jakou inspiraci nabízí pro čtenářovu vlastní hru. Věci se tu stávají rekvizitami či kulisami představení, jehož se při troše kreativity a fantazie můžeme zúčastnit: „Ve dveřích bufetu se opírá koště / A říká: Stůj, / Otevírá se až za hodinu.“ Jsme upozorněni, že vztah mezi autorem a čtenářem není jednostranný a jednosměrný: „Dokud mi lidé naslouchali, / Můj život byl plný příběhů.“

Obezřetnosti před slovy nás Ivan Wernisch učí také tím, že se jeho autorská dikce proměňuje dokonce uvnitř jednotlivých textů. V jednom z nich tak nejdříve přesvěd-

čivě nastolí tradiční krajinnou idylu („Rybník plný oblaků a / Pole bíle ochmýřené“), aby ji vzápětí mohl „shodit“, usvědčit z vykonstruovanosti („Malý Bůh teď všechno hezky / Posbírá a uklidí to / Do krabice, maminka už / Volá děti k večeři“); ovšem konstruktem ještě nehoráznějším. U Wernische si věru nikdy nemůžeme být jisti, zda i pasáže zdánlivě zpovědní nejsou než maskou a předstíráním, aby travestované nebylo zároveň bráno vážně a vlastně také s úctou.

Některé verše a obrazy nabízejí dvojí možnost. To, co se může jevit pouhým sémanticky vyprázdněným záznamem nevzrušivého děje, může být vnímáno také jako záměrně civilní podání hluboce lidské existenciální situace: „Starý muž sedí na posteli a zouvá si botu. / O desku stolu rozmáčkne cigaretu, / To bylo poslední světlo.“

„Kam vede ta cesta / Nikam.“ Ale i to je směr! Možná lákavější, než kdyby nám byl cíl nadiktován. Prázdné místo se dožaduje svého osmyslnění a vyplnění naší aktivitou. Dožaduje se svého jména a svých příběhů. Ivo Harák

Lidi to zvládnou

Elizabeth Stroutová *Olive Kitteridgeová*, přeložila Libuše Čižmárová, Jota, Brno 2010

Čtenář zachází s některými fikčními postavami jako s živou bytostí, která opouští mantinely slova vytištěného na stránce a ztělesňuje konstrukt, o kterém přemýšlíme jako o určitém typu člověka, bytostně nám známého. Nezapomenutelných postav usídlených v kulturním povědomí kvete na louce literatury mnoho. Brněnské nakladatelství Jota v loňském roce do českého prostředí zasadilo tulipán ošlehaný větrem v podobě postavy Olive Kitteridgeové, ženy neomluvitelných způsobů.

Jméno rázné a přímé ženské postavy enormní tělesné konstrukce stojí v titulu knihy, kterou tvoří třináct povídek s vahou románu. Kniha *Olive Kitteridgeová* — s podtitulem *O ženě s nezlomnou životní silou* — je dílem úspěšné americké spisovatelky Elizabeth Stroutové, která své povídky publikuje v hojném počtu časopisecky, například v magazínu *The New Yorker*, a přispívá také do newyorských *Timesů*. Za *Olive* získala v roce 2009 prestižní Pulitzerovu cenu.

Dramata literárních postav se odehrávají v pobřežním městečku Crosby ve státě Maine, rozkládajícím se v severovýchodním cípu Spojených států, odkud pochází i autorka knihy. Jednota maloměstského prostředí, ze kterého aktéři

hhhhh

vycházejí nebo v něm žijí, je provazem, který je spojuje. Vykreslení atmosféry často koresponduje s pocity postav. Nejzřetelněji to vidíme na povídce „Přístav“, v níž bouře, vítr a rozbouřené moře souzněji s náladou textu a rozervaností ústřední postavy Kevina. Jedna z povídek se odehrává v New Yorku, do kterého se vydává Olive za svým synem Christopherem. Text sice snese i křesťansky založeného papouška, který se křížuje po každém slově, ve kterém se bere jméno boží nadarmo, ale linie lidských těžkostí a katastrof je zachována, ba vyhrocena ve vztahu matky a syna.

Styčným bodem povídek je ústřední postava Olive, která se jako bývalá učitelka matematiky na základní škole zapsala do povědomí snad všech generací v Crosby. V některých textech se jen mihne, jako v povídce „Klavíristka“, kde prochází salonkem se svým manželem Henrym, nebo v povídce „Lod' v láhvi“, ve které zazní pouze její slova ve vzpomínce mladé dívky Julie. Je ale dost těch, v nichž je hlavní aktérkou. Předmětem jsou osobní a rodinné zvraty prosáklé nemilosrdnou upřímností, která je Olive vlastní.

Povídková forma knihy umožňuje autorce nahlédnout na Olive z více úhlů, tak, jak se jeví ostatním obyvatelům

městečka. Povídky jsou kompozičně sevřené a vytvářejí samostatné příběhy z privátní sféry. Přesto tvoří celek, v němž se odemykají vážné problémy lidského soužití. Opakuje se téma vztahu mezi rodiči a dětmi; traumata z dětství, ať už je to prostituce matky Angely O'Mearové z povídky „Klavíristka“ nebo sebevražda Kevinovy matky, která visí nad povídkou „Příliv“; tu mají sílu ovlivnit i dospělého jedince. Ale zejména je to vlastnický vztah rodiče k dítěti, konkrétně Olive k jejímu synu Christopherovi. Tragikomicky jsou pak zachyceny generační problémy a s tím související téma marihuany, homosexuality, anorexie nebo frekventovaného jevu tzv. kámošů „na fikačku“.

Přes svou intimitu mají některé povídky přímo akční nádechy. Například v povídce „Jiná cesta“ jsou manželé

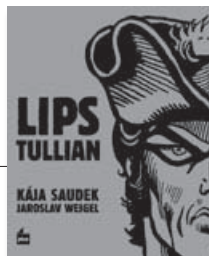
Kitterridgeovi přepadeni na pohotovosti a v povídce „Lod v láhvi“ dochází ke střelbě na bývalého snoubence. Ale důraz je i v těchto případech položen jinam, opět na mezilidské vztahy.

Olive je žena bouřlivých nálad, s tvrdou slupkou a lehkou přecitlivělou dužinou, která umí být nemilosrdně krutá a vášnivá v názorech, ale také citlivá. Její příběhy a vůbec celá kniha jsou velmi silné. Ukazují s lehkou ironií a nesmírným vypravěčským umem hrany života a každodennosti. Co znamená být člověkem, tím, kdo je milován i zklamán, tím, kdo miluje i zklamává. Číst tuto knihu je pudový zážitek srovnatelný s pocitem Henryho Kitterridge, který při milování se svou ženou ucítí spojitost se všemi muži v milování s ženami celého světa. Nezbyvá než zašeptat spolu s Olive Kitterridgeovou: „Bože.“

Martina Macáková

Z Mladého světa

Jaroslav Weigel — Kája Saudek *Lips Tullian*, Albatros Plus, Praha 2010

hhh h h

Česká komiksová scéna je na vzestupu a již úspěšně splatila mnohé dluhy minulosti. Kája Saudek, po více než čtyřicet let synonymum pro komiks sám (v očích většiny národa podnes), byl však dlouho opomíjen. Na vině je tu složitá situace kolem autorských práv, kterou se podařilo rozseknout až soustředěné snaze fanoušků zaštitěných silným vydavatelstvím Albatros. Před rokem tak vyšla nikdy nepublikovaná druhá kniha (*Muriel a oranžová smrt*) z plánované dvanáctidílné ságy o lékařce Muriel a „andělích“ z mírumilovné hippies budoucnosti. Série vznikala na konci šedesátých let minulého století; po veleúspěšné ukázce v týdeníku *Mladý svět* byla ovšem shora zakázána a první část komiksu *Muriel a anděl* vyšla až počátkem devadesátých let. Epos o Muriel je nejlepším dílem, které kdy Saudek stvořil, kresebně skutečně epicky rozmáchlý, opatřený nádhernou prací s barvami. Krom tohoto monumentu lásky, míru a „šedesátek“ je tu ale jiné dílo, které Saudkovi zajistilo obrovskou popularitu u celého národa — *Lips Tullian*, nejobávanější náčelník lupičů.

Saudek žil a tvořil v době a prostředí, které daly vzniknout něčemu, nad čím komiksoví badatelé dodnes stojí v němém úžasu. Kája je totiž fenomén, který nemá ve světě komiksu obdoby. Díky cílenému ideologickému bojkotu tohoto média obecně a jeho dospělých forem zvláště byl v komunistickém Československu jediným autorem světo-

vého formátu, kterého vůbec napadlo zkusit komiks tvořit a který dokázal uspět. Dnes sice již nemá na komiksovou scénu vliv, ale po desítky let byl jediným, kdo určoval celým generacím, co že to ty „bublíny“ vlastně jsou. O takovém vlivu se nikomu jinému ve světě nikdy ani nesnilo. Tlak oficiálních komunistických orgánů, který toto celé umožnil, však Saudka zároveň donutil po většinu jeho profesionální kariéry pouze živořit. Jedním z mála děl, které dokázalo vycházet dostatečně dlouho, než bylo shora zakázáno, byl právě *Lips Tullian*.

Ten byl v roce 1972 otiskován na pokračování ve velmi populárním *Mladém světě* a mohl se odrazit od Saudkovy tvorby z šedesátých let, především od účasti na filmech *Kdo chce zabít Jessii* a *Čtyři vraždy stačí, drahoušku*. Ohlasy byly obrovské a *Mladému světu* narostl náklad o sto tisíc výtisků. *Tullian* tak právem patří k několika zásadním normalizačním komiksům, stejně jako například *Vzpouza mozku* z časopisu ABC. Po jeho zákazu již Saudek nikdy tak rozsáhlé dílo v masovém médiu neotiskl a na *Lipsův* reprint si bylo nutno počkat dlouhých osmatřicet let.

Lips Tullian je adaptací brakového loupežnického románu, který u nás vycházel na pokračování koncem devatenáctého století a jehož německé kořeny sahají ještě o století a půl hlouběji. Jakožto „čtivo pro lidové vrstvy“ se pyšní klasickými atributy: jednoduchým příběhem,

v němž ale není nouze o zvraty, osudová setkání, dobrodružství a především zradu a lásku. Lips Tullian je typickým romantickým hrdinou, zchudlým šlechticem, kterého úklady soka připraví o milovanou ženu, a tak se stává loupežníkem, který bohatým bere a chudým dává. Obrovskou silou a důvtipem si ví rady v každé situaci, touží po něm všechny ženy, které potká, on však nemyslí na nic jiného než na svou lásku a pomstu.

Děj není tím hlavním, i když na rozsahu padesáti stran se postavy i jejich archetypální protivenství nakonec čtenářům zaryjí do srdce. Dobrodružný příběh totiž scenarista Jaroslav Weigel, ostatně člen Divadla Jára Cimrmana, pro *Mladý svět* adaptoval v nadneseném duchu, který dále posílilo Saudkovo zpracování. *Lips* je tak doslova prosycen ironií, nadsázkou a hravostí. Tyto vlastnosti Kája přenesl i do kresební roviny. *Tullian* je jeho typickým dílem až po okraj zaplněný vizuálními vtípky, zřymovanými citoslovci a desítkami detailů a skrytých narážek, které se nezávisle na ději potulují po stránkách.

Oproti prvotní *Muriel* je ovšem *Lips* omezen dvěma faktory. Každodenní tiskárenské termíny nedávaly Saudkovi dostatek tvůrčího času. Dalším limitem byla nutnost umístit na každou stranu dostatek děje včetně pointy. I při nadměrném formátu to znamenalo až dvacet políček, navíc často zaplněných vysvětlujícím textem. Nedostatek prostoru neumožnil vyniknout Saudkovu mistrovství rozmáchlé kresby a detailně prokreslených postav, i když

v pozdějších dílech často rozbíjí pravouhlou kompozici stránky, kterou kupí kolem jednoho centrálního obrazu. Většina stran je černobílých, což by oproti *Muriel* mohlo být bráno jako negativum. Jenže těm několika kolorovaným stranám v *Lipsovi* nutně ubližuje omezená paleta barev časopiseckého tisku.

Z *Lipse Tulliana* se během let stal sběratelský artefakt; vystříhané a svázané stránky z *Mladého světa* byly po dlouhé roky skutečným pokladem. Albatros toto dobře chápe a luxusně vypravená publikace zachovává i skutečně velkoformátový rozměr *Mladého světa*, k čemuž přikládá i doprovodný text. Namáhavá rekonstrukce podkladů sice nemesazala rozdíl mezi stranami tištěnými z originálů a těmi z *Mladého světa*, to je ale nutná daň za to, aby tato kniha vůbec spatřila světlo světa. Pravda, *Lips*, již při svém zrodu omezený časopiseckou formou, zestárl a nedá se tak čekat, že by mezi současnými čtenáři či novou komiksovou generací vzbudil stejnou vlnu obdivu jako kdysi. Ovšem pro „saudkovské“ generace je stále čistým koncentrátem krásné nostalgie a pro skalní fanoušky bez rozdílu věku srdeční záležitostí.

Je narovnanou křivdou na nespravedlivé minulosti, návštěvníkem z jiného času, který přináší závan z bizarní doby a zprávu o osudu člověka, jehož příběh je stejně neuvěřitelný a přitom skutečný jako dobrodružství jeho loupežnického náčelníka. Je dluhem splaceným po čtyřech dekadách, a to se všemi úroky. Vojtěch Čepelák

Na civilizačním švu

Haličsko-volyňský letopis,
přeložila Jitka Komendová, Argo, Praha 2010

Obrovské státní útvary, jako byla Kyjevská Rus, neměly ve středověku dlouhého trvání. Kvůli své rozloze, která znemožňovala efektivní centralizovanou správu, se rozpadaly na dílčí knížectví. Jedním z nástupnických států, vzniklých po rozpadu Kyjevské Rusi, bylo Haličsko-volyňské knížectví. Díky situování na rozhraní východní a západní Evropy, jež bylo určeno hranicemi sfér byzantského a římského církevního vlivu, vytvořilo svébytnou kulturu. O zdejších poměrech pojednává památka, kterou po sobě toto knížectví zanechalo, *Haličsko-volyňský letopis*. Fakticky se jedná o životopis knížete Daniila Haličského, příslušníka haličsko-volyňské větve rurikovské dynastie. V menší míře pak o životopis jeho bratra Vasilka a jejich

hhhh h

nástupců, pojatý v širších nadregionálních, středo- a východoevropských souvislostech. Chronologii textu vnutil nejspíš až některý ze snaživých opisovatelů, rozdělil text na roky.

Letopis zachycuje události let 1201 až 1292, tedy prakticky celé třinácté století. Text podává výmluvné svědectví o „tmavém středověku“, s celým jemu vlastním komplexem hodnot, pověr a předsudků, ale také o poměrech mezi dominantními vládnoucími dynastiemi střední a východní Evropy. Ústřední postavou textu, jak již bylo zmíněno, je Daniil, udatný rytíř a moudrý vladař, „kníže dobrý, chrabrá a moudrý, jež založil mnoho měst, vystavěl chrámy a vyzdobil je všemožnou nádherou“, nebo, ►►

Fenomén baru

Nový rok otevírá už po sedmnácté klubová přehlídka Projekt 100. Letošní výběr se zúžil na šest snímků, přičemž nad archivními filmy netradičně převažují novinky. Jednou z nich je nenápadný snímek *Dobré srdce* světoobčana Dagura Káriho, syna islandského spisovatele Pétura Gunnarssona.

Ironický portrét baru, útočiště, kde jsou muži svobodní a nerušení ženami, stojí na kontrastu hlavních hrdinů. Mladý Lucas je rozdaččný dobrák, který snad právě proto žije na ulici. Jacques provozuje omšelý bar v New Yorku, a snad právě proto je zatrpklý, infarkty stíhaným starcem. Po setkání s Lucasem se rozhodne vzít ho k sobě a začíná ho učit svému řemeslu.

Lucas starci nahrazuje syna, snímek však nesklouzává k dojemným scénám či lacinému poselství. Obohacení ze vzájemného soužití není idealizováno, mladíkovo dobré srdce v prostředí baru trpkuje a nová energie do života, kterou Jacquesovi dá, na sebe bere bizarní podobu. Také postava April, která náhle vpluje do Lucasova života, vnese do filmu melodramatické tóny jen v náznacích — také proto, že se vyprávění zcela vyhýbá milostným scénám.

Jádrem celého příběhu je prostor baru. Příběh se odehrává převážně v něm a je do značné míry složen z útržkovitých scén, někdy až skečů. Inspiraci žánrem situační komedie přiznává Dagur Kári již u celovečerního debutu *Albín jménem Noi* (2003) a většina postav a situací *Dobrého srdce* rovněž odpovídá tomuto modelu. April vnáší do filmu především situační náboj, je zdrojem napětí coby žena ve výhradně mužském prostoru. Figurky barových návštěvníků zase vytvářejí konverzační humor, který není plytký a ukazuje na další Káriho inspiraci — legendu amerického nezávislého filmu Jima

Možnosti baru

Jarmusche. Dialogy jsou útržkovité, nesnaží se o celistvou charakterizaci postav, vypovídající je tak především jejich cyklické navracení.

Lucas a Jacques jsou vykresleni podobně zvnějšku. Neznáme jejich minulost a vyprávění nám nedává nahlédnout do nitra hrdinů jinak než pozorováním jejich jednání. Mnohé však vyplývá z jejich vzájemné konfrontace, charakterizující jsou i samotné kulisy baru. Iluze, trpkost a výbušnost Jacquesovy osobnosti, to vše se odráží v zacykleném prostoru, kde se zastavil čas. Nelítostnost hospodského byznysu rozměňuje také Lucasovu dobrotu, pro normální svět nepoužitelnou, jak nasvědčuje jedna z Jacquesových pouček, jimiž dotváří mystérium baru: „Můžeš být familiérní, ale ne přátelský. To je zlaté pravidlo.“

Snímek není sjednocen pouze hlavním dějištěm a způsobem, jak prostor zrcadlí své hrdiny. Vyprávění prostřednictvím paralelního stříhu propojuje Lucase a Jacquese ještě před jejich setkáním. Střídání scén

je užito také v závěru filmu, kdy jsou hrdinové opět odloučeni a znovu se připomíná jejich první setkání. Pevná kompozice začátku a konce tak rámuje volněji řazené scény života v baru a toto rámování je ještě umocněno vyústěním příběhu.

Film *Dobré srdce* představuje celistvé a soudržné dílo, které se vzpírá jednoznačnému uchopení. Žánrový klíč selhává — situační vtipy mají až sarkastický nádech a mnohé zůstávají nedořečeny. Postavy jsou zdrojem humoru stejně jako politování, snímek ovšem nesklouzává do útěšnosti. Příběh lásky a symbiotické pomoci bližnímu nenaplnuje divácká očekávání a poselství o životě, které by z něj mohlo vyplývat, je podobně neuspokojivé. Zcela odpovídá nahořklé poetice fenoménu baru, ani dobrého, ani zlého, ale něčím fascinujícího.

Petr Lukeš

Dobré srdce, režie Dagur Kári, Dánsko — Island — USA — Francie — Německo 2009

- ▶ jak se lze dočíst na jiném místě, „odvážný a chrabrý a od hlavy k patě na něm nebylo chyby“. I přes určitou tendenčnost, se kterou autor popisuje ideální obraz bojovníka a mudrce, „druhé po Šalamounovi“, lze si zde utvořit obrázek o historickém Daniilovi. Pozoruhodná osobnost knížete Daniila spojuje rysy vojevůdce, diplomata a zakladatele měst dbajícího o kulturu. Většinu času strávil kníže v sedle, přemísťováním z místa na místo za doprovodu početné družiny. Spřízněný, ať už geneticky nebo dynastickými sňatky, se všemi významnějšími vladaři v regionu, účastnil se nekončící války všech proti všem. Jednou se spojil s Polovci, podruhé zase s Poláky, s jejichž pomocí řešil spory s některým ze svých vzdálených bratranců. Výrazně se angažoval ve sporech o babemberské dědictví, a to na straně uherského krále Bély IV. proti českému králi „železnému a zlatému“. Mezi událostmi, popisovanými v letopise, lze tedy najít například ojedinělý popis oblehání Opavy. Autor klade zvláštní důraz na to, že pro Daniila se jednalo o velkou čest moci bojovat s Čechy, neboť žádnému z ruských knížat se to před ním nepovedlo.

V roce 1253 (podle letopisu 1255) se Daniil stal jediným rurikovcem, který se nechal korunovat na krále. Došel se tím do jakéhosi elitního klubu evropských panovníků, kteří měli své panování posvěcené hlavou katolické církve. Nezdá se však, že by haličskému knížeti na tomto členství nějak zvlášť záleželo, neboť pro něho bylo čistě formální. Slibovaná vojenská pomoc od papeže se nekonalala a vzhledem k tomu, že letopisec zdůrazňuje ekumenické cítění tehdejšího papeže a jeho sympatie k pravosláví, nezdá se být pravděpodobné, že by náboženský život obyvatelstva knížectví byl převeden pod římskou správu.

Nelze se proto divit, že hlavní obsahovou náplní letopisu je, řečeno slovy autora, „vyprávění o mnoha nepokojích, velkém zlu a nesčíslných bojích“. Vzácná léta výjimečného klidu zbraní, vyskytla-li se taková, jsou zde explicitně zdůrazněna: „Toho roku se nedělo nic.“

Haličsko-volyňský letopis bývá řazen k těm nápaditějším a formálně bohatším památkám východoslovanského středověkého písemnictví. V ukrajinské literárněhistorické tradici je uváděn jako typický útvar takzvaného období ornamentalismu. V předmluvě k českému vydání, skvělé studii, jež plní roli jakéhosi návodu, jak tuto památku číst, hovoří autorka překladu Jitka Komendová o letopisu poprávu jako o „nadžánru“. Popis života knížete vykazuje prvky hrdinského eposu. Kromě vyprávění o bitvách jsou do letopisu začleněny pověsti o založení měst (Cholmu a Kamence), legendy převzaté z poloveckého folkloru nebo krátké repliky, přísloví („Když nezahubíš včely, nemůžeš jíst med“), jež vykazují styl historických anekdot, odkazujících na jiné texty („Jak je psáno: kdo váhá do bitvy, má zbabělou duši“). Některé z nich jsou pravděpodobně převzaté z ústní lidové slovesnosti. Tyto sentence, spolu s četnými dialogy, vnášejí do výkladu myšlenek dramatickosti a zároveň zpomalují děj. Z formálních figur jsou kromě výrazných, malebných přirovnání užívány paralelismy, opakování nebo aliterace. Český překlad je prvním zprostředkováním pozoruhodného textu, přístupného doposud pouze (paleo)slavistům či odborníkům na východoevropské dějiny. Nabízí široké čtenářské obci náhled do dějin tohoto i dnes v mnoha ohledech výjimečného regionu, nacházejícího se na civilizačním švu. Ale také plnohodnotný literární zážitek, překvapivě velmi čtivé a výmluvné svědectví o kulturním životě na staré Rusi. Alexej Sevruk

V + W zpět na prknech

Korespondence V + W, dramtizace Dora Viceníková,
režie Jan Mikulášek, ND Brno — Reduta,
premiéra 5. listopadu 2010

V letech 2007 až 2008 vyšly postupně tři svazky korespondence Jiřího Voskovce a Jana Wericha, dvou tvůrců her legendárního prvorepublikového Osvobozeného divadla. V americkém Bostonu uchovávané dopisy uměleckého dua báječných přátel, které na dlouhá předlouhá léta odloučila bipolarita světa rozděleného po druhé světové válce železnou oponou, vydaly společně nakladatelství Akropolis a Nadace Jana a Medy Mládkových.

hhhh

V brněnském divadle Reduta se dramtizace této korespondence ujali mladí lidé, pro něž jsou hry V+W i oba jejich tvůrci už jediné legendou. Oba pány mohou všichni podstatní autoři hry znát jen jako dávné představitele několika prvorepublikových rolí natočených podle jejich vlastních her a scénářů.

Přesto po adaptaci příběhu podivuhodného přátelství dvou starých divadelníků, kteří si psali od roku 1945 až

do smrti Jana Wericha v roce 1980, sáhli dnešní třicátníci. Vnučák básníka Oldřicha Mikuláška Jan se ujal režie textu, který zdramatizovala Dora Viceníková, rovněž dramaturgyně hry nazvané prostě *Korespondence V + W*.

Kromě bílého „klaunského“ líčení a závěrečného nasazení paruk, připomínajících staré líčení do proslulých podob V + W, tvůrci inscenace nijak neodkazují na podobu her či filmů původní dvojice. Jan Mikulášek vytvořil představení hovořící jednoznačně soudobým divadelním jazykem, který dokonale podtrhla kongeniální scéna architekta Svatopluka Sládečka (ten jediný je přece jen o trošku starší než jeho kolegové, narodil se v roce 1969).

A i když na scéně skutečně nezazní jiné slovo než to, které inscenátoři převzali z korespondence obou umělců, jdou svobodomyšlné úvahy a rozverný slovník starých pánů s postmoderními výrazovými prostředky kupodivu dobře dohromady. Dokonce se navzájem nebývale obohacují, propůjčují si významy a kouzlo, které bychom při samotné četbě původní korespondence či při pouhém hledění na jeviště nemohli vnímat tak intenzivně a celistvě.

Je to na jevišti soudobého divadla, zvláště toho Národního a nadto brněnského, neskutečná úleva i radost. Žádné předstírané city v křečovitých záškubech a barevné bohatství efektů skrývajících vyprázdňený obsah, jako je tomu bohužel už nějaký ten rok při inscenování původních her na největší brněnské činoherní scéně.

Ne, v *Redutě* se při této inscenaci potkaly dva prvky, které se pokorně a s citem proplety navzájem. Dojímavý příběh přátelství dvou mužů, kteří si kvůli rozpolcenému světu až do smrti mohli vlastně jenom psát, s erupcí inscenačních nápadů mladého režiséra, který ani jeden prvek nevolí na scéně bez ohledu na právě znějící text, tedy pro pouhý efekt — jak tomu bohužel v posledních letech bývá při inscenování soudobých kusů v Mahenově

či Městském divadle a leckdy bohužel též v Divadle Husa na provázku.

Takže zbývá jediná drobná výtka k prosincové repríze inscenace, která měla premiéru v listopadu 2010. Zvláště Jiřímu Vyoralčkovi coby představiteli Jana Wericha nebylo totiž v některých momentech dokonale rozumět. A to je ovšem u Werichových textů naprosto zásadní, byť samozřejmě režisér nijak neskrývá ani kýčovitou roli „moudrého klauna Wericha“, kterou tomuto skeptikovi přiřkl „národ“ — a která by zřejmě nikomu nebyla víc proti srsti nežli právě Werichovi v jeho nejlepších letech.

Ta nejlepší léta je třeba zdůraznit. A i to je velká zásluha výběru textů včetně jejich inscenované podoby. Že totiž hra nemaluje své hrdiny — Jana Wericha ani Jiřího Voskovce v podání Václava Vašáka, ba ani Werichovu ženu Zdeničku, kterou hraje Gabriela Mikulková, jako národní ikony. Naopak, přes veškerou výjimečnost těchto svobodomyšlných duchů v nesvobodném světě je představení zároveň vidí i jako stárnoucí lidi s četnými neduhy a náladami, s nimiž je v soukromí velice těžké vyjít. Vyjeví se to zvláště ve Voskovcově dopise Zdeničce, v němž jí v USA žijící herec po krátké návštěvě Wericha v Americe se zděšením dává za pravdu, jak moc se jeho starý přítel změnil k horšímu.

Ale ovšem, jen co pány V a W opět rozdělí Atlantický oceán, jejich hluboký stesk po sobě navzájem i jejich účastné přátelství jsou tu zpět. A v textech jejich dopisů jde o city naprosto upřímné a opravdové. Při závěrečném zaklínání obou hlavních protagonistů, kde adorují svůj vztah i tím, že se bojí umřít později než přítel, jim nemůžeme než uvěřit. „Dyt, Jeníku, ty jsi můj obraz v zrcadle, a já tvůj — jenže jsme oba skutečný;“ píše Voskovec. „Dnes k tomu jen připíšu: JSI MŮJ NEJLEPŠÍ MUŽSKEJ NA SVĚTĚ! Tys to začal říkat mně, protože jsi hbitější. Teprve pak já tobě. Ale budu to říkat dál, protože kumštýř má mluvit pravdu. Tvůj na věky Voski.“

Jana Soukupová

Využijte možnost elektronického předplatného revue **HOST**

Vyplňte jednoduchý elektronický formulář na našem webu:

[HTTP://WWW.CASOPIS.HOSTBRNO.CZ/CS/PREDPLATNE](http://www.casopis.hostbrno.cz/cs/predplatne)

Na vahách slov

Čtveřice následujících titulů v mnohém odráží vztah dnešní doby ke slovu. Zatímco Jaroslav Žila a Ondřej Zajac čelí současnému nadužívání slova úsporností, ve snaze navrátit slovu jeho váhu a význam, Jan Vilímek se s váhou slov zacházet prozatím učí a Natálie Kocábová v duchu postmoderní relativizace verbálním materiálem potřebu šetřit nemá. Na jedné straně to můžeme chápat jako výraz propátrávání se ke kořenům vlastní identity, na druhé straně bohužel také jako opozitum holanovského požadavku básnické prostoty a doslovnosti. Ztráta významové přesnosti, která je s tímto přístupem často spojená, je však cenou, kterou si poezie podle mne dovolit nesmí. Níže recenzované tituly jsou pro dnešní dobu příznačnou směsicí žánrů a poetik. Spolu s formální různorodostí a odlišným přístupem ke skutečnosti se liší také schopností něco podstatného sdělit.

Nová sbírka Jaroslava Žily (1961) nazvaná *V hrudi pták* (Protimlův — Host, Ostrava — Brno 2010) setrvává v liniích autorovy dosavadní tvorby. Dokonce co se úspornosti výrazu týká, jako by se vracela před sbírku *Tereza a jiné texty* (2003), k autorovým prvotinám. V lyrických miniaturách se básník znovu vydává do krajiny moravskoslezských Beskyd, zaznamenává prožitky, setkání či vzpomíná na své předky. Fragmenty životních osudů obyčejných lidí (mnohdy společenských outsiderů) fascinují přímostí a otevřeností sdělení: „...a když zemřel / synek zdědil / akurát umělý chrup...“ Básník se často vydává proti proudu času, k událostem nedávným i vzdáleným, které zůstaly uchovány v paměti rodu. Fascinující je schopnost zachytit okamžik, jeho jedinečnou i nadosobní platnost. Zvláště v promluvách lyrických subjektů (se skrývanou citlivostí) se často zrcadlí něco výjimečného, co přerůstá v mýtus: „Na hřebeni hor / jsi ztratila šátek / ležel tam u stezky / v borůvčí. / Byl cítit tělem, / teď hádám v představách, / kdo jsi...“ Svět Žilovy poezie není zbaven úzkosti, která pramení z vědomí neúprosně plynoucího času. Důležitá je přítomnost ženy, která samotu odvrací a sama je básnickovou inspirací. Druhá polovina knihy přináší texty nejkratší, zato však mimořádně působivé. V těchto „beskydských haiku“, jak Žilovy básně nazval kdysi Petr Hruška, není mnoho obrazných pojmenování, přesto, vyskytnou-li se, mají svou osobitou krásu a zcela výjimečnou intenzitu. Drsnost životní reality tohoto kraje je střídána privátními (subtilními) záznamy osobitých prožitků: „Holí jsem ve-

psal / do sněhu báseň, / do prachového sněhu / a díval se, / jak ji čte vítr.“ Básně jsou psány průzračně čistým jazykem, který je sporadicky kontaminován dialektem. Právě v nářečí či místních řečových figurách se básnickova výpověď stává pojivem s předky a zároveň posiluje pocit autenticity sdělovaného.

Krátké a výrazově úsporné texty přináší debut **Ondřeje Zajace** (1982) vycházející pod názvem *Pojmenovaná* (Literární salon, Praha 2010). V krátkých lyrických básních nalezneme dva dominantní světy, kterými jsou akcentovaný vztah k ženskému subjektu a krajině. V prvním případě se v básních objevují záznamy vnějších dějů, vnitřního hnutí, často přetavené do básnických obrazů. Názvy básní tvoří často stavová slovesa (mám tě, koupeš se, stmíváš se). Básník setrvává u spisovného kódu, jeho pojmenování jsou neotřelá a také slovní spojení patří k těm méně obvyklým. Autor sází na čirý, nekomplikovaný styl, kdy dramatičnost a expresivita jsou záměrně potlačovány. Příznačná je naopak citlivost bez příměsi sentimentu i významově prázdných ornamentů. Navzdory zmíněným přednostem básně postrádají větší razanci. Platí to jak o poezii intimní, která je až sterilně zbavená všech známek životního drhnutí, stejně jako jakéhokoliv erotična, tak také o básních, v níž se autor vrací do dětství: „hned zrána / máma rozbila / mou oblíbenou / misku // co s takhle započatým / životem“. Přesvědčivější je autor v přírodních (krajinných) záběrech, kde zaujme jeho cit pro detail: „Čas kosí / políčko petrklíčů // jarní potok / píše vzkaz krví / a ostrým kamením // ještě voní / promodralá chodidla.“ Nicméně sbírku vnímám spíše jako juvenilní pokus či jako příslib další tvorby. Neduhý této prvotiny přitom nelze hledat v rovině formální, ale spíše obsahové. Je paradoxem, že umně vystavené jazykové a obrazné pilíře mnohdy nemají co nést.

Ani druhá sbírka Jana Vilímka (1979) nazvaná *Povinnost snu* (Knihy Zlín, Zlín 2010) mne příliš nepřesvědčila. Na vině není autorovo vyhraněné vidění světa ani lehce archaizující dikce s četnými vazbami na náboženský kontext, ale stále ještě ne zcela vybojovaný zápas se slovem či přesněji s jeho nadužíváním. Vilímkovy básně jsou psány spisovným kódem, bez potřeby jazykových experimentů. Vyrůstají z privátního prožitku každodenní skutečnosti i ze

Natálie Kocábová

snahy nalézat v ní zázračné. V jeho básních se střídají lyrické záznamy s reflexí, intimita s krajinnými záběry či vážnost s ironií. Básník upozorňuje na skryté momenty života, kdy zobrazená realita získává obecnější (znakovou) platnost. Dualistický ráz poezie (život — smrt, odloučení — blízkost, země — nebe, tělo — duše) dává některým básním filozofický ráz. Nicméně otázky typu: „Kam se poděla jemnost, / nebo my jsme byli jiní?“ nebo „V bance přírody mi šustí peníze, co si za ně koupím, komu je dám?“ hraničí s pouhým mudrlantstvím. V řadě textů autor prokazuje schopnost básnické deskripce, jakož i zajímavé metafory. Přesto těmto veršům nevěřím, nalézám v nich totiž více snahy než poezie samotné. Nejvíce je to patrné v textech, v nichž se závažná sdělení prolínají s banalitou a mělkostí: „Nahoře pod borovicí / čeká kos. // O něco níž / drobnější ptáček / páčí žízalu / zpod kamene. // Lístky se zachvíávají, / rosa rychle mizí / a bez studu stínu nastává nahé poledne.“ Tam, kde se doslovnost pojí s patosem, je výsledek zvláště nevalný. Autor využívá různých ozvláštňení (například v podobě střídání mužské a ženské výpovědní perspektivy) či dalších prostředků, jimiž se zhodnocuje slovo. Avšak nezřídka to připomíná špatně vyladěný orchestr, v němž se jednotliví hráči snaží prosadit na úkor celku. Výsledkem je nekompaktnost, která báseň značně devaluje.

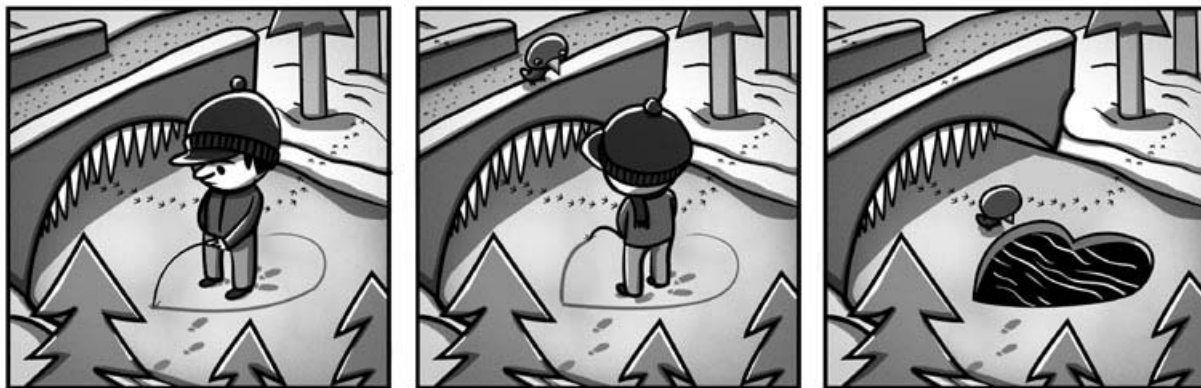
Do třetice všeho dobrého a zlého bohužel v poezii neplatí. Alespoň ne v případě nejnovější sbírky **Natálie Kocábové** (1984) nazvané *The Dark Side of Prague* (Větrné mlýny, Brno 2010). Pokud se v jejich dvou předchozích básnických titulech čtenář setkal především s teenagerovskou revoltou proti všemu a všem, provázenou výraznou verbální agresivitou, tak nyní autorka svůj výraz přece jen zmírňuje. Fantaskní a snové expanze jsou střídány obratem k životní realitě. Nicméně „chrlení“ mnohdy nesourodých slov, obrazů či veršů (tedy nejvlastnější způsob autorčiny tvorby) opuštěno nebylo. Vše má fragmentární ráz a mnohdy jako by se rozpadalo již v okamžiku vlastní výstavby. V textech cítíme potřebu vypsát se z životního srabu. Autorka pátrá po smyslu života, jakož i po možnostech, jak čelit pocitům marnosti a bezvýchodnosti. Konstantami její dikce zůstávají silná výrazová expresivita, obecná čeština, metaforická neobvyklost, střídání stylových rovin či postmoderně bohatá síť aluzí na literární i mimoliterární kontext: „Bylo toho dost / zbylo to na mé straně / Vyšla z toho špatná kalkulace / Pár talentů / Jeden božskej život / A chorobná láska / Já zbyla samojediná / Vařící se a nemocná / dysfunkční / a smůlou pošilhávající / Na tě a všechno kolem / Má lásko, jen ty smíš / Kázat mi nad hrobem / Má zem pak bude lehká / Bude mi lehká zem... / Bude mi lehká zem...“ Patrný je také kvalitativní rozdíl mezi básněmi, které vyrůstají z životní empirie, a těmi, které formou prázdné proklamace atakují společnost. Autorčina nekonvenčnost odkazuje v mnohém k beat-generation. Nicméně v tomto chaosu, v němž se pojí agrese i citlivost či zbytečná (až manýristická) vulgarita s poetickým záznamem, je těžké se vyznat. Verbální erupce připomínají povodňovou vlnu, která si teprve hledá prostor, jímž bude téci. Po cestě strhává vše, co je v dosahu, ničí, boří, přetváří a zároveň vrací v nových nánosech, kde lze nalézt opravdu vše. Domlouvat rozbouřené řece nemá moc smysl, není to ostatně ani úkolem kritikovým. Ten jen může vyslovit přání po jejím zklidnění, zmenšení průtoku slov a zároveň po udržení si vlastní osobitosti.

Miroslav ChochoLATý je literární kritik a teoretik.

STATUT autorské soutěže vyhlašované u příležitosti festivalu Ortenova Kutná Hora

1. Soutěž vyhlašuje Klub rodáků a přátel Kutné Hory – Kutná Hora v Praze u příležitosti Festivalu Ortenova Kutná Hora, který se koná každoročně v polovině září v Kutné Hoře.
2. Soutěž se uskutečňuje na památku kutnohorského rodáka, básníka Jiřího Ortena (nar. 30. 8. 1919, zemřel 1. 9. 1941).
3. Soutěž je vyhlašována v oboru poezie pro státní občany České republiky, kteří v roce konání soutěže dosáhnou maximálně 22 let (věk, v němž zemřel Jiří Orten) a kteří do uzávěrky soutěže nevydali knížku poezie.
4. Do soutěže lze přihlásit jednotlivé básně nebo cykly v rozsahu do 200 veršů, a to jakékoliv tematiky a žánru. Rozsáhlejší zázilky nebudou posuzovány.
5. Soutěž je anonymní, přihlašované práce nesmějí být označeny jménem. Zároveň s přihlašovanými pracemi je nutno zaslat list A4, který musí obsahovat tyto údaje: jméno a příjmení, datum narození, adresa bydliště.
6. Texty musí být napsané na stroji nebo na počítači v 7 vyhotoveních a zaslány na adresu: *Monika Trdličková, Purkyňova č.189, 284 01 Kutná Hora*.
7. Uzávěrka soutěže je 31. března každého roku.
8. Přihlášené práce bude posuzovat šestičlenná porota, kterou jmenuje festivalový výbor.
9. Vítězné práce budou odměněny takto: 1. cena: 5000 Kč | 2. cena: 3000 Kč | 3. cena: 2000 Kč
Dále mohou být udělena čestná uznání. Porota si vyhrazuje právo neudělit všechny ceny. Druhých a třetích cen může být uděleno víc, stanovená částka se pak dělí mezi oceněné.
10. V rámci festivalu bude ze soutěžních veršů připraven recitační pořad. Pro oceněné soutěžící bude uspořádán seminář. Výběr z oceněných prací bude vydán ve sborníku *Názvuky*.

*Klub rodáků a přátel Kutné Hory – K. Hora v Praze
Partyzánská 450, 284 01 Kutná Hora*

Halku strip © Bob Hýsek & Tom Kopliva

*Pod chladnou krusťou
valí se řeka líná.
Lásce dál vale...*

I. M. Jirous ~ Magorovy labutí písně

15 Poproím pákem Braverman
 low opporisti i kastrova
 poproím pákem Bonie
 švicelami moe mi knize

16 Brat se pripravuje k štítu
 ji v kotelce plácnem švicel
 křivám nabogera plamen.
 Je to plácnem švicel káse
 švicelami mi od nej. Amen.

17 Na písku cygnas sloz
 arshib kraso je a kraso.

Waldschmidt v. Bonno 2 druhé strany
 štíci d'anglie kraso.

Vykrocim jeho praxe
 štíci kó štíci kotel v kase.

18 Kráta sed skubaje Prth.
 Prth krasich se švicelka
 dekeraje moe k Brth křiv.
 V krasogal'isku se Chasie křiv.
 Jemno je se hoi byl ten mala?
 Leo - To kraso švicel k kraso:
 Mladic kraso švicel k kraso.
 Hrabijic mlad štíci kraso kraso
 štíci kraso kraso kraso kraso.

20 Kraso je kraso Mě štíci
 je štíci do kraso kraso štíci
 kraso štíci kraso štíci štíci
 štíci kraso štíci štíci štíci

21 Nad drcim štíci
 štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

22 A štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

19 o jemno to kraso štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

7^c Felimer štíci s Brth kraso
 štíci v štíci do štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

Felimer štíci s Brth kraso
 štíci do štíci v štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

Felimer štíci v štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

22 Kraso štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

23 Mě štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

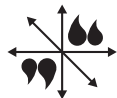
Tam štíci štíci v štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

A štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 v štíci štíci štíci štíci štíci

24 Štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

Štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

25 Poproím štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci
 štíci štíci štíci štíci štíci

ilustrační grafika

Na mnoho lidí, s nimiž jsem mluvil, působí básník Peter Gregor výstředně, jako nějaký slovenský dandy. Tento image ale vůbec neodpovídá tomu, co Gregor píše a říká anebo jak se chová. Jinými slovy, nic z Gregorova díla nebo postojů nevyžaduje extravagantní oblečení, aby to jeho osobnost jakkoli dokreslilo.

Samuel Abrahám: Básník jménem Pierre

Na existenci naší civilizace mám totiž v současnosti velmi pochmurný názor, identický s konstatováním Woodyho Allena, který prohlásil, že lidstvo dnes stojí na křižovatce cest, z nichž jedna vede ke katastrofě a druhá k sebezničení, přičemž vyjádřil naději, že si vybereme tu správnou.

Rozhovor s básníkem Petrem Gregorem

Celé ráno jsem pod vodou. Potápím se a hledám mušle. Potápím se hluboko, abych spatřil odstíny modře. Pak se ponořím a vezmu další pestrý oblázek do akvária, které jsme si pořád ještě nekoupili...

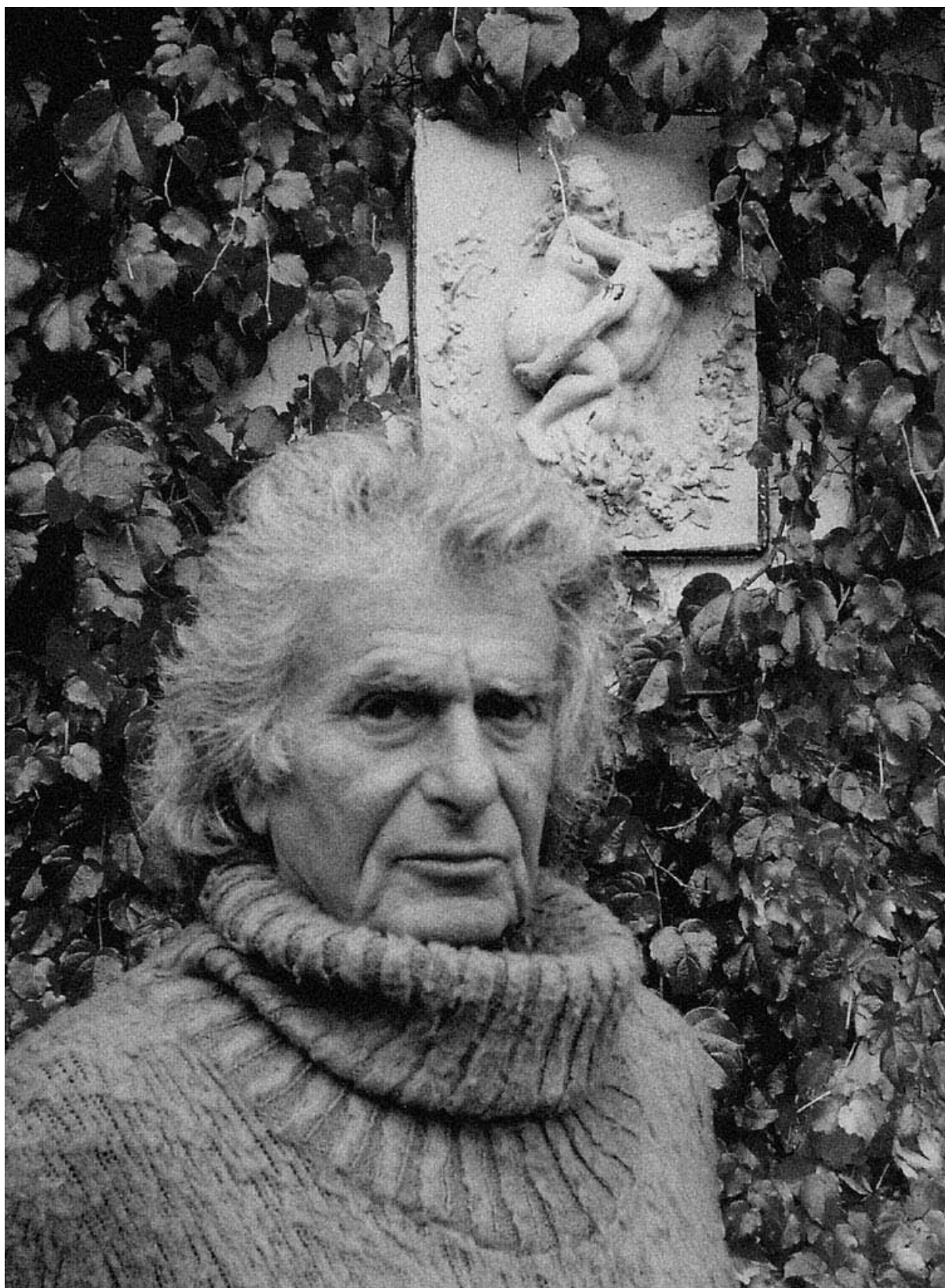
Pro následující ponory už přestávám hledat důvody. V moři je jakési zvláštní ticho. Zdá se mi nějak povědomé...

Vladimír Martinovský: Ozvěna z vln

Pokud jde o podnět k tvůrčímu činu, zkusme se zastavit ve světě motivací, které rozdmýchávají úsilí vedoucí k dovršení literárního díla. Je sice pravda, že krása, optimismus a štěstí mohou stimulovat k literárním výkonům, ale každý snad uzná, že prostředí vyznačující se bolestí, utrpením či existenční nouzí dalo v lidských dějinách vzniknout mnohem většímu množství vynikajících děl. To je patrné i na mých vlastních textech.

Jorge Olivera Castillo: Inspirace, nebo řemeslo?

Peter Gregor FOTO ARCHIV AUTORA

Básník jménem Pierre

Portrét slovenského básníka

Překvapuje mě, jak málo je dnes básník Peter Gregor známý. Jeho styl a vnímání světa promlouvají o duchu doby a jeho próza-báseň („hybridní žánr“, jak on sám říká) Chandra mi připomíná některé balady Leonarda Cohena. Přesto dnes vydavatelé umělce, který píše už čtyřicet let, aniž by byl poplatný komunistickému režimu nebo jakémukoli -ismu, ignorují.

Samuel Abrahám

Petera Gregora znám už více než čtyřicet let, tedy od útlého dětství. Setkáváme se ovšem jen zhruba jednou za tři roky a společnost toho druhého nám vzájemně nijak zvlášť nechybí. Přesto nás spojuje příslušnost k jednomu už neexistujícímu bytu, ve kterém já jsem kdysi vyrůstal a který on rád navštěvoval.

Když ho jednou za tři roky potkám nebo navštívím, jeho zevnějšek je pokaždé impozantní a nápadný. Peter Gregor, kterého celá jedna bratislavská societa zná výhradně pod jménem Pierre, se vždy mistrovsky oblékal. Souhra střevíců, kalhot, saka, košile, hodinek, účesu, brýlí, tabatěrky, zapalovače či spony do kravaty a po jistou dobu ještě navíc velké dogy byla vždy dokonalá. Věci, které Pierre nosil a nosí, si za socialismu nemohl koupit v běžných obchodech. Proto materiál kupoval v Polsku a šaty si většinou nechával šít na míru.

Dnes stejně jako před třiceti lety působí Pierre výstředně. Přemýšlel jsem, proč básník, aforista, povídkář a autor mnoha rozhlasových her cítí potřebu pohybovat se po Bratislavě jako fantom ostře se lišící od svého okolí. Jedna odpověď jednoduše zní, že se chtěl vyčlenit z šedi, nevkusu a lhostejnosti vůči vlastnímu zevnějšku, které nás v šedesátých letech a za normalizace obklopovaly. Není divu, že na mnoho lidí, s nimiž jsem mluvil, působí výstředně, jako nějaký slovenský dandy. Tento image ale vůbec neodpovídá tomu, co Gregor píše a říká anebo jak se chová. Jinými slovy, nic z Gregorova díla nebo postojů nevyžaduje extravagantní oblečení, aby to jeho osobnost jakkoli dokreslilo. Zároveň si je vědom toho, jak jeho zevnějšek láká ke stereotypnímu vnímání jeho osobnosti. Když se ho jednou už x-tý novinář ptal na styl jeho oblékání, odpověděl Gregor dost podrážděně: „Poruším s dovolením bonton rozhovoru, který velí odpovídat jen na položené otázky. Pro satirika opravdu není výhodné ani bezpečné vymykát se svým oblečením. Vystavuje se nebezpečí, že

ho satirici budou považovat za módního satirika a módní panáci za satiru v módě.“

Proč tedy bazíruje na svém výstředním zevnějšku? V jednom rozhovoru sice tvrdí, že je to otázka vkusu, ale to je podle mě druhořadý důvod. Možná se pletu, možná do toho vkládám významy, které tam nejsou, ale Pierrova trvalá (tedy už nejméně čtyřicetiletá) výjimečnost v zevnějšku není projevem jeho narcismu, nýbrž způsobem vymezení se vůči světu, cestou, jak ho ignorovat, odmítat jeho konformitu a lhostejnost k vlastní důstojnosti. Proč se ale coby myslící a citlivá bytost musel vůči socialistické šedi vymezovat tímto způsobem, když by mu k tomu stačil i samotný rozum?

Možná namítnete, že pokud se chtěl vyčlenit, měl se stát disidentem. Opravdu, přemýšlel jsem, proč se jím nestal. Proč neskončil třeba jako Klíma nebo Vaculík v Česku nebo jako Tatarka na Slovensku? Jednak seznam umělců, kteří nemohli publikovat, byl na Slovensku nepoměrně kratší než v Česku. Gregor publikovat mohl, byť méně a ne tak otevřeně, jak by si byl přál. Druhá, dosti krutá odpověď zní, že Gregor jako celá jedna generace umělců a intelektuálů na Slovensku utopil svůj vzdor v alkoholu a na boj s režimem, který se tvářil, že nás všechny přežije, zkrátka rezignoval. Pierre přitom neskončil u lopaty; jistou dobu strávil ve Slovenském rozhlase a od roku 1983 fungoval na volné noze. Komunistický režim ho neostrakizoval ani neponížil do té míry, aby mu Gregor začal otevřeně vzdorovat.

Co by ale pro člověka jako on znamenalo stát se disidentem? Nikdy nevyznával komunistický režim, neměl k němu vztah, nečerpal z něj inspiraci, a jeho komentáře panoptika kolem něj jsou nadčasové a ironické vůči okolí, stejně jako vůči vlastní osobě. Režim mu byl cizí ve svém počátečním nadšení a primitivismu stejně jako později v konzumním cynismu reálného socialismu. Proti čemu se měl stavět, za koho a za co? Gregor nikdy nebyl komunistou jako většina disidentů, kteří svého původního přesvědčení litovali a svým vzdorem vůči režimu se zároveň vyrovnávali s vlastní komunistickou minulostí.

Od Terezína k Dunaji

Jednou z cest, po nichž Gregor unikal z děsivé reality reálného socialismu, byl jeho až magický vztah k Dunaji a vodáctví. Na obligátní poznámku jednoho redaktora, že slyšel o jeho vztahu k Dunaji, Gregor odpověděl: „Kdyby šlo o lidskou bytost, nazval bych to láskou; jelikož nejde o bytost — tedy závislostí.“ Vodáctví, loděnice, zvláštní ticho a proudění řeky pomáhaly vytvářet mikrosvět lidí, kteří se pokoušeli izolovat od marasmu socialismu. Jinde

o tomto světě říká: „Posledních třicet let jsem od začátku jara do pozdního podzimu trávil hodně času na Dunaji. Je to pro mě víc než jen sled vodáckých sezon, je to skoro polovina dospělého života, ale i polovina mého způsobu života.“ A pokračuje: „Je to mimo jiné i možnost úniku, neboť tam dole, na tom ubohém zbytku, co nám z Dunaje zbyl, nacházím jiný svět, jiné dimenze, jiné myšlenky, starosti a zážitky. Mám tam život raději. V přírodě se cítím jako zbožný člověk v chrámu a z pobytu na Dunaji se vracím jako vyměněný za lepšího člověka a pokaždé to pár dní trvá, než se všechno zase pokazí.“ Očividně žádný „útěk na chalupu“, jak to bylo před rokem 1989 pro mnohé zvykem.

Když jsem se však pokoušel sladit Pierrovu poezii, jeho způsob života a postoj ke světu s jeho originálním imagem, něco mi v té mozaice chybělo. Mělo na něj vliv i cosi významného a nevysloveného, co možná nechce ani on sám verbalizovat.

Gregorovy texty a jeho náhled na svět a na sebe v něm možná nejlépe doplní jeho původ. Na podzim 1944 ho po vypuknutí Slovenského národního povstání jako nemluvně s rodiči i babičkou deportovali do Terezína. Po válce si jeho rodina změnila jméno a konvertovala k řeckokatolické církvi, jako i jiní lidé, kteří přežili holocaust a zůstali zde. Gregor tuto kapitolu svého života nikdy nezdůrazňoval a vlastně o ní vůbec nemluvil. Jednak proto, že — jak říká — se ho na to nikdo neptal, jednak to nevnímá jako určující moment svého života. Ti, kdo přežili holocaust, tuto zkušenost přirozeně často vytěsňují z vědomí. Jsem ale přesvědčen, že prožitá hrůza působí na psychiku mnoha nevyzpytatelnými způsoby. Nevím přesně, jak to vnímá Gregor, ale je docela možné, že to nechce a možná ani nedokáže formulovat. Pokusím se to interpretovat pomocí jedné příhody, kterou jsem s ním zažil.

Někdy začátkem devadesátých let jsem se procházel po Bratislavě s Jurajem Špitzerem. Rozprávěli jsme a byla to okouzující debata, protože když chtěl někdo něco zdůraznit, jednoduše se na okamžik zastavil a otočil se k partnerovi. Zrovna jsme byli pod Michalskou bránou, tedy v prostoru mezi oběma branami, když tu se najednou objevil Pierre ve společnosti nějaké dámy a — jak se eufemisticky říká — v dobré náladě. Pozdravil jsem ho, on mi odpověděl, podíval se na Špitzera a beze slova se objali. Skoro nic si neřekli. Nebylo to zapotřebí. Spojovalo je několik věcí. Bezprostředně to byl jejich vztah k Dunaji: oba byli vodáci a vyjížděli na řeku ze stejné loděnice.

Gregora a Špitzera však pojil i hlubší osud. Špitzer prožil roky v táborech a Pierre už pochopil význam své terezínské zkušenosti. Ani jeden, ani druhý své židovství nikdy nezdůrazňovali, přestože Špitzer ke konci života objevoval

židovská témata a litoval, že se jich nechopil dřív. Lhostejnost ke konfesi pramenila jednak z toho, že v ní nebyli vychovaní, a jednak z toho, že byli oba ateisté. Gregor formuloval svůj postoj výrokem z Talmudu, že člověk může buď věřit v Boha, anebo být proti němu. Odmítnout jeho existenci je však hřích. Gregor vnímá svůj ateismus v bytí proti Bohu.

Přežít Terezín jako nemluvně je zdánlivě několika-násobně štěstí, protože člověk přežije, a přitom jako dítě ohrožení své existence nevnímá. Zesílený pocit bezmoci a blízkosti dábla si uvědomí až postupně a později, když už se ocitl ve zdánlivém bezpečí. Kdo přežil jen díky tak veliké náhodě, nemůže se cítit šťastně a bezpečně nikdy a nikde. Při pohledu na beznadějný svět dvacátého století, který vedle jasně záporných hrdinů typu Stalina a Hitlera produkuje i celou škálu pseudopostav od Švejka až po Eichmanna, se přítomnost zla neustále připomíná. Možná je to moje interpretace, možná se věci dají vytěsnit z paměti, ale můj rozum to nedokáže pochopit.

Hrdina Camusova románu *Cizinec* odmítl pokrytectví i za cenu smrti. Tak málo stačilo, aby si zachránil krk, jen takřka sokratovská vznešená lež, ale on odmítl lhát. Pierre nikdy nestál před soudem a nemusel se obhajovat. Jeho životní zkušenost mu už jeden soud připravila, a proto se před tímto uštváním a často pokryteckým světem obrňuje svým dílem a svým zevnějškem. Ve svém díle nezradil svoji důstojnost ani svůj cit. Nemá komu ani zač skládat účty. Ve svých textech světu občas nastavuje čiré zrcadlo, občas ho karikuje. Ne prvoplánově, v reakci na konkrétní činy, nýbrž často pomocí metafory a prostřednictvím historie lidské zkušenosti.

Před lety jsem Pierrovi vyčítal, že své texty posílá do *Literárneho týždenníku*, plného nacionalismu a mináčovské nenávisti. Neměl na to odpověď. Jednoduše všechny ty Majerníky a Moravčíky poznal už v Klubu spisovatelů před listopadem 1989, tak proč by jim nedával své věci i potom? Paradoxní je, že když ty texty vytrhneme z kontextu nacionalistické malosti *Literárneho týždenníku* a *Slovenských pohľadov*, zjistíme, že Pierre nebyl nikdy poplatný době a vždy zůstával nadčasový. Že je dnes Peter Gregor málo známý, není dáno kvalitou jeho umění, ale svědčí to o naší době a společnosti.

Článek byl převzat z časopisu Kritika & Kontext (2–3, 2004). Redakčně kráceno. Ze slovenského originálu přeložil Marek Sečkař.

Autor (1960) je politolog a publicista. Působí jako vydavatel a šéfredaktor slovenského časopisu *Kritika & Kontext*.

Z aforismů Petra Gregora

**Najprv ťa do zvracania vozia
na kolotoči
a potom chcú,
aby si na počkanie vystrelil ružu.**

**Dobrá slivovica máva venček bublín,
dobrá literatúra
ani jednu.**

**Postmoderna? Schopnosť používať
cudzie nohy ako
vlastné barly.**

**V každom kritikovi žije
mŕtvy autor.**

**Keby malo hovno nos,
smrdeli by mu
ruže.**

**Túžbou každého klauna je,
aby sa na ňom všetci smiali,
jeho snom —
aby ho brali vážne.**

**Nástenné malby v jaskyniach
sú dôkazom, že už praveký človek
poznal umenie.
Nález kyjaka,
že aj honorár.**

**Krídla sú barly nešťastných,
ktorí majú to šťastie.**

**Každý je kováčom
svojho šťastia.
Preto je navôkol
tolko prizabítych.**

**Ked' pochovávajú človeka,
vršia naň zem.
Ked' pravdu,
slová, slová, slová.**

Revoluce se nedělá cinkáním klíči od vlastního bytu či chaty

Rozhovor s básníkem **Petrem Gregorem**

Na básníku Petru Gregorovi si každý najde to své. Hodně lidí zaujme jeho excentrické vzezření a vystupování, mnohým se patrně zdají na pováženou jeho krajně levicové, až revolucionářské názory, na někoho udělá dojem jeho podivuhodné sepětí s řekou Dunajem, a jiné — těch by snad měla být většina — osloví jeho velmi různorodá a rozporuplná, vždy však velmi výrazná poezie. Jakkoli je u nás skoro neznámý a rovněž na domácí scéně zůstává v posledních letech v ústraní, jedná se bezesporu o jednu z dominantních osobností současné slovenské literatury. Kdokoli se s Petrem Gregorem setká, má k němu co říci. Teď ale nechejme chvíli mluvit básníka samého.

Ve slovenském literárním kontextu jste považován za solitéra, autora vymykajícího se hlavním literárním proudům. Mohl byste se přesto ve vztahu k slovenským básníkům své generace, případně i generací předchozích či následujících, nějak vymezit?

Už se stalo. Na rozdíl od mnoha svých soupeřů jsem nikdy nepsal na společenskou objednávku, ať už pod ideologickým diktátem doby, anebo — v soft obdobích — podle literární módy nebo močalového vkusu publika, ale vždy jen pod diktátem vlastního naturelu. A s jediným, zato však fatálním omezením každého tvůrce, jež představují hranice jeho talentu. Snažil jsem se o vnitřní nezávislost, i když vím, že je to relativní hodnota, protože už to, oč usilujete a proti čemu stojíte, vás určitým způsobem ovlivňuje. A výsledek toho literárního skotačení? Je obsažen už v první větě vaší otázky. Ano, solitér, ale dovolte mi

řít, že marginální. A marginální navzdory tomu, že jsem zakladatelem a zároveň nejvýraznějším představitelem slovenské lyrizované prózy.

Není to mimo jiné proto, že sám sebe označujete za pozéra? Proč takové slovo?

To je jen malá slovní hříčka. Konečně, od člověka, který se už ve třiceti letech označil za „nejmladšího představitele nezadržitelně stárnoucí střední literární degenerace“, nemůžete očekávat nic lepšího.

Není toto konstatování příliš skromné?

Skromnost nepatří mezi vlastnosti, které by mě zdobily, ale už jsem ve věku, kdy se bilancuje. To v mém případě vyžaduje i odvahu podívat se pravdě přímo do jejích šilhavých očí. Celý život si hraji na spisovatele — úspěšně. Nepodařilo se mi ovšem hrát si na úspěšného spisovatele. Úspěch totiž není jen výsledkem autorských tužeb, schopností, snah vydat ze sebe maximum, ale i společenské dohody. Kdyby Van Gogh věděl, jak bude po smrti slavný, neodřezal by si v zoufalství ucho, ale radost by mu narostlo třetí. Ovšemže i já mám už zaživa upřímné a vnímavé obdivovatele, ale stejně se nemůžu zbavit dojmu, že celý ten pomýlený fanklub by se vešel do jedné pramičky.

Jakým způsobem se do vaší tvorby promítá váš židovský původ a s ním spojené životní zkušenosti?

Všechno se promítá. „Za všechno mohou manželé, za všechno mohou Židé. Jaká slast je být ženatým Židem!“ Tento skvostný aforismus Gabriela Lauba rozkrývá nejen příběh odlišnosti, ale i příběh způsobu psaní, práce s ironií, sebeironií, sarkasmem, tedy ingrediencemi, které dodávají části literatury osobitou chuť. Ale vraťme se k mým životním zkušenostem. Měl jsem štěstí, že jsem nežil v antisemitské společnosti, a občasný latentní antisemitismus

jsem zvládal bez újmy na tělesném i duševním zdraví. Zato coby kuřák semitského původu jsem nucen dožívat v brutálně a nepokrytě antikuřácké společnosti. A boj se spiknutím světového kuřáctva proti nekuřákům nebude možné vyhrát bez konečného řešení (Endlösung), tj. postupně, ale definitivně eliminace oné méněcenné rasy, v jejíž rukou se soustřeďuje většina čistého vzduchu planety. Je třeba pod přísnými tresty zakázat kouření na většině veřejných míst, postupně odtud vyhnat kuřáky a co nejdřív přijmout zákony, které je (ale i ty, kdo měli mezi předky třeba jen jediného kuřáka) přinutí připojit si k občanskému jménu hanlivé přízvisko Nikotin a zakotví povinnost nosit na klopu žlutý symbol špačka.

Není však onen aforistický, glosátorský způsob vašeho psaní plodem židovské literární tradice? Židé byli vždy spíše glosátory než tvůrci dějin...

Jistě, Židé se neúčastnili dějin tak jako Mongolové pod Čingischánem, Francouzi pod Napoleonem nebo Němci pod Hitlerem. I založení jejich státu bylo navzdory mnoha vojenským konfliktům mnohem méně teatrální než například operace Pouštní bouře, Irácká svoboda nebo současný Vietnam v Afghánistánu. A když odhlédneme od toho, že takzvaných „velkých dějin“ se můžete účastnit i coby obět, sotva je přijatelné extrapolovat tuto skutečnost v tom smyslu, že se jich účastníte jen jako glosátor. Ledaže byste připustil, že staletý přínos ve filozofii, vědě, umění, tedy kultuře jako takové, není nic víc než — řečeno novinářským slangem — možná bystrá, ale v podstatě efemérní fejetonistická záležitost. Ne, je to imanentní součást historie druhu homo sapiens na této požehnané i prokleté planetě.

Jste považován za levicově smýšlejšího člověka a netajíte se obdivem vůči velkým revolucionářům, jako byl Che Guevara...

... klidně připište i Bakunina, Lenina, Trockého, Castra. Ale třeba i předčasně zesnulého Dutschkeho nebo předčasně etablovaného Cohna-Bendita...

Jak tedy reflektujete předlistopadový a polistopadový politický vývoj?

Že žijeme ve svobodné a demokratické společnosti, považují za pouhou parlamentní lež. Režim, který vystřídal ten totalitní, měl od začátku výrazné rysy nikoli post-, nýbrž neototality. Jen s tím rozdílem, že nevládne jedna Strana, ale všechny parlamentní. Třeba dodat, že vládnou odcizeně a sledují vlastní, většinou materiální zájmy. Má Churchillova okřídlená věta „Demokracie je nejhorší způsob vládnutí, ale neznám lepší“, hodnotu sociologické či politologické výpovědi, anebo „jen“ validitu bonmotu? Je

nově získaná možnost volit z širokého spektra stran, straníček a kdejakých uskupení pofidérních kreatur často kriminální proveniencí skutečně tak důležitá, aby stála za návrat k systému vykořisťování člověka člověkem? Může za takových podmínek někdo veřejně hlásat tezi o znovuzískání svobody a důstojnosti člověka, aniž by se mu na ústech neudělal opar? Může. A v dnešní mediální mašinerii je to dokonce *comme il faut*.

Ne, revoluce se nedělá hlasitým cinkáním klíči od vlastního bytu či domu, chaty, auta, kanceláře, hnízdečka lásky atd. I proto je příznačné, co se stalo se všemi těmi na poslech krásnými hesly a ideály importované „něžně“. Ten příběh skončil na způsob Hemingwayova starce: ulovil sice rybu svého života, ale než se dostal do přístavu, na kost mu ji ohlodali žraloci.

Jak byste tedy popsal svoji politickou a společenskou vizi?

Řečeno s jistou nadsázkou, jsem literát, a nikoli politický nebo společenský vizionář, přestože se do této pózy při skleničce rád vpravuji, zvláště když spolustolovníci mají dobrou náladu a já ji chci pokazit. Na existenci naší civilizace mám totiž v současnosti velmi pochmurný názor, identický s konstatováním Woodyho Allena, který prohlásil, že lidstvo dnes stojí na křižovatce cest, z nichž jedna vede ke katastrofě a druhá k sebezničení, přičemž vyjádřil naději, že si vybereme tu správnou.

Angažujete se politicky?

Ano. Tak, že jsem nikdy nekolaboroval s mocí, tehdejší, přestože jsem nepatřil k disidentům, ani s tou stávající, i když už se ze mě stává outsider. Vždycky vás totiž nutí do linek, a do linek se vejdu noty, ale ne hudba. A tak jsem se naučil psát napříč. Není to snadné, protože moc má nejen nepopíratelné charisma, ale i možnost rozdávat svým služebníkům trafiky a věnce. Možná i proto nezdobí moji neposlušnou hlavu vavřín a musím se spokojit s vlastním účesem. Účesem částečně zdevastovaným — ani ne tak věkem, jako spíše myšlenkou Miroslava Holuba: „Jediné to, co se nedá učesat, je hlava.“

Vaše rané básně (sbírka *Potreba visieť*) se vyznačují jistou melancholií a také výraznou stylizací, někdy až patosem. V pozdějších textech (například *Zberateľ hodín*) naopak tíhnete k aforismu, formě, která je již z definice antipatetická, sama sebe umenšuje, raději glosuje a zachovává odstup, než aby se vrhla přímo k podstatě věcí. Můžete ten posun nějak vysvětlit?

Všimněte si, jak se s věkem člověka mění jeho chůze. Od plné chůze mladého, dynamického, patetického a výrazně sebestylizovaného organismu až po postupný sesuv

téma gregor

k uvážlivému, energeticky úspornému přesunu z místa na místo. Ale i to, pokud jste toho schopeni, ve stylu posledního pokusu o mladický patos s nádechem melancholie, neboť když i ten ztratíte, jediným místem adekvátní prezentace bude už jen chladicí box v márnici.

Na druhou stranu vaší tvorbou často probleskávají náboženská témata: promlouvá v ní Bůh, dochází k dialogu mezi Bohem a člověkem...

Převyprávěl jsem knihu Jóbovu, porušil prastarý kánon a nahradil ho vlastním pochopením textu, že nikoli Bůh zkoušel člověka, nýbrž Satan Boha. Nejvyššího, nejspravedlivějšího a samozřejmě vševědoucího. Když sleduji tento pro teisticky založené duše bezpochyby perfidní záměr, dělám vlastně ďáblu advocata diaboli. Cíl? Člověk Jób, lidská důstojnost v konfrontaci se svévolí absolutní moci, člověk Jób, bezúhonný, oddaný nejvěrnější, jehož by každý nezkorumpovaný soudce pro nedostatek důkazů osvobodil už při prvním stání. Jen Pánu to trvalo mnohem déle, třebaš to nakonec Jóbovi kompenzoval bezpočtem služebnictva, hojností stád, nemovitého majetku, jakož i osvobozením od mučivých ran, obnovením funkce pohlavních žláz a dlouhověkostí.

Kdo je tedy váš Bůh? A kdo je váš člověk ve vztahu k němu?

Jak ti bylo, Pane na nebesích,
když kouřila Osvětím?
Slzel jsi, plakal, dusil ses, anebo kašlal
na všechno?!

Pokud jsem dobře porozuměl jedné větě z Talmudu, je možné být s Bohem, je možné být proti němu, ale je hříchem být bez něho. Kdo ví, proč Stefanu Zweigovi stačil k sebevraždě exil extraterestrální a Primo Levimu exil vnitřní? Pokud přijmeme učení, že Bůh je všemocný, musíme přijmout konsekvenci, že je spoluodpovědný za to, co se děje s jeho ovečkami. A kdo je můj Bůh? Pokud má struktura lidské psychiky nějaké nadjá, to freudovské alter ego, potom číkoli Bůh funguje jako nadjá nad já. Tedy i jako kategorie psychologická. A co je psychologické, je otevřené, a co je otevřené, je inspirativní. Inspiruje například k heretické úvaze, zda pokud „všechno je jinak“, jak pravil na smrtelné posteli jeden moudrý rabín, není i to „jinak“ nějak úplně, ale úplně jinak...

Dalším formálním rozporem vaší tvorby je „rozpor“ mezi tím, že na jedné straně tíhnete ke stručnému, zkratkovitému vyjádření, a na druhé se pouštíte do rozsáhlých epických skladeb. Tuším, že vašemu srdci je bližší spíš ta první cesta.

Tušíte správně. Jsem mizerný vypravěč, neoplývám schopností zešířoka rozvinout příběh, a tak jsem udělal z nouze ctnost a vyjadřuji se v kondenzované zkratce. Má to i jinou výhodu: skončím dřív, než začnu nudit.

Co vás pak vede k tomu, že píšete i poémy a zpracováváte v nich velká dějinná témata? Lze říci, že vaše epické skladby jaksí volně přecházejí v rozhlasové hry?

Když vezmete, že za čtyřicet pět let jsem spáchal jen dvě poémy, dá se to snad prominout. *Muž jménem Jób* měl i rozhlasovou premiéru, díky režijnímu uchopení úspěšnou, i když mnohé pobouřila. Druhou, *Fackovací panák a mořská panna*, kterou jsem nabídl nedávno, odmítli v Slovenském rozhlasu už ante portas.

Svůj epitaf jste napsal a publikoval již v roce 1968, ve věku dvaceti čtyř let (stejně jako Jiří Wolker). Proč jste ho vlastně tehdy psal?

Už tehdy mi připadlo praktické napsat si epitaf ještě zaživa, jinak hrozí, že dopadnete jako Cassius Hueffer z Mastersovy lyricko-filozofické procházky hřbitovem městečka Spoon River:

„Dokud jsem žil, nevěděl jsem si rady s pomlouvači,
nyní mrtev, musím se smířit s epitafem,
který vyryl hlupák.“

Jiří Wolker... Co a jak by psal tento fenomenální talent v konfrontaci s režimem, kterého se nedožil? Našel by agar-agar konjunkuralistů, anebo by si jako Jesenin řekl: „Všechno dám revoluci, jen svoji lyru nevydám!“? Přemýšlím o tom tak často, jako často nenacházím odpověď. A co se týče mých epitafů, napsal jsem si jich pro jistotu tolik, že se možná ani nebudu moci rozhodnout, pod který si lehnu:

„Život sa mi síce nevydaril, ale počasie som mal celkom pekné.“

„Z celej svojej duše
miloval on svet
ale keď odchádzal
nepýtal sa späť.“

„Tu leží človek, ktorý pil len lacný rum, ale ako vidíte, vyšlo ho to draho.“

„P. G. Titanic. Na svoje posledné SOS, na svoju poslednú SMS, som už od nej nedostal odpoveď. A možno aj dostal, ale asi som sa potopil skôr.“

„Nič ľahšie ako umrieť. Veď to sa doteraz podarilo každému.“

Nakonec všechno, co kdo kdy napsal a napíše o životě, je zároveň napsané i o způsobu umírání. A tedy i o smrti.

Součástí vašeho životního stylu je i vodáctví. Jak jste se k němu dostal?

Spontánně. Asi před padesáti lety jsem se na jednomístném nafukovacím člunu bez jakýchkoli zkušeností vydal sjíždět Hron. Dostal jsem se z Podbrezové jen po Lopejskou hať, kde jsem přišel o celou výbavu a skoro i o partnerku. Neodradilo mě to, naopak. Živel, nebezpečí, dobrodružství a mládí jaksi patří k sobě. Jako mladík jsem totiž chtěl být námořníkem. To se studovalo v Děčíně. Otec chtěl mít ale jediného syna nablízku, a tak mi to rozmluvil. „Tam budeš potřebovat matiku, a na tu jsi přece natvrdlý.“ A tak jsem zůstal doma. Na Dunaji, řece, kterou jsem poznal jako ještě nespoutaný veletok. Tedy na řece jako na půli cesty k moři. Neboť půlcesta je moje cesta, na vodě jako i na zemi, amen.

To byly počátky. A nyní?

Mezi začátky a dneškem leží pár desetiletí. Za tu dobu postupně přehradili skoro všechna ramena, takže bývalý dravý veletok, na kterém mi šlo často o krk, připomíná pacienta s Bürgerovou chorobou. A vodní dílo Gabčíkovo bylo jen mafiánskou ranou z milosti. Aby v bývalé soustavě ramen nevydechl život úplně, simulují záplavy, právě tak jako tady na suchu simulují svobodu, demokracii a další deriváty těchto sloganů. Dunaj zabetonovali, ale ani já nejsem jako kdysi. Na těch pár krásných míst, která zbyla, se chodím jen rekreovat. Přespávám ve stanu, anebo — když komáři dovolí — raději pod širákem, chytám ryby, občas čtu, ale nikdy nepíšu, a pokud se večer po lahvi rumu při ohníčku anebo jen tak pod širým nebem dá stav nirvánám samprasarána nazvat meditací, tak medituji. Rezignoval jsem na dobrodružství mládí, čeká mě už jen poslední — dokázat být co nejbezbolestněji starý, tj. být co nejméně smutnicím pozůstalým vlastního já. Ale nedivte se: věk člověka někdy víc, někdy méně, ale vždy formuje nikoli do stařecké krásy (J. W. von Goethe: „Krásný mladý člověk je jen hříčkou přírody, ale krásný starý člověk je umělecké dílo.“), vzdělanosti, prozíravosti, zkušenosti, ba až moudrosti, nýbrž do jeho čím dál děsivější karikatury.

**Ptali se Peter Gregor a Marek Sečkař.
Ze slovenštiny přeložil Marek Sečkař.**

Z aforismů Petra Gregora

**Čas
zabitý tvorbou
mal aspoň
peknú smrť.**

**Žene, ktorá predstiera orgasmus,
sa najlepšie pomstíte tak,
že budete predstierať
erekciiu.**

**Šťastný námorník
má milenku v každom prístave,
šťastný suchozemec má
v každej milenke prístav.**

**Láska nechodí cez žalúdok. Ale
neraz končí tak,
ako keby šla.**

**Všetko, čo nepoznáme,
je tajomné a záhadné ako recept
na palacinky,
kým ešte ľudstvo nepoznalo palacinky.**

**Blahoslavení chudobní duchom!
Niet pre nich kráľovstva nebeského,
zato je im už tu, na zemi,
dopriate šťastie
nedozvedieť sa to nikdy.**

**Nezúfaj, že už nie si ten,
čo si býval. Čo budeš robiť,
keď už nebudeš ani ten,
čo si teraz?**

**Lode majú cintorín
na dne vôd, v ktorých stroskotali,
ale naozaj umrieť
môžu len na suchu.**

*Z výboru z aforistickej tvorby Petra Gregora
Etudy alebo Malá prechádzka veľkým
lunaparkom (Bratislava 2010)
vybral Marek Sečkař.*

Chandra

Peter Gregor

*Jodok jodok jodok.
(Peter Bichsel)*

ODKVAPOVÁ RÚRA RACHOTÍ, AKOBY ZHORA ŠŤALI NA PLECH.

To je prvý zvuk, ktorý počujem, než otvorím oči.

Prvá myšlienka: mám ich vôbec otvoriť?

Druhá: načo?

Kto sa teší na zajtra, má už dnes dôvod žiť.

Ale ja som sa netešil na dnešok,

naopak, už včera o tomto čase som uvažoval,

či vôbec otvoriť oči a načo.

Nie, už sa mi naozaj nechce žiť.

Ale kedyže som mohol robiť to, čo naozaj chcem?

A tak zliezam z postele ako z mučidiel,

na ktoré ma prikoval hlboký, tupý spánok bez snov.

Už sa mi nesníva.

Všetko, čo by sa mi ani v tom najhoršom sne neprisnilo, je.

Nie, sny ma už neprenasledujú.

Dobehli ma cez deň.

Zo včerajšej opice som sa teda vyspal.

No dobre, ale teraz čo s tým, že som sa zobudil ako človek?

S tým, že som sa zobudil ako človek,

by sa azda dalo niečo si počať,

horšie však bude niečo si počať s tým, že som sa zobudil ako ja.

Ako ja do toho lepkavého, plazivého rána

decembra tohto roku,

rána ako včerajšie, predvčerajšie, predpredvčerajšie,

ako už neviem koľké v poradí týchto egyptských rán,

keď odkvapová rúra rachotí, akoby zhora šťali na plech,

a vonku je temravo a mrazivo, akoby sa začínala noc.

Na jeseň ochoriem vždy na jeseň.

Vaňa plná horúcej vody, konečne dáky plus pocit.

Trval by dlhšie, keby som si nezmyslel oholiť sa.

Dve tupé zrenice v aspiku zažltnutých bielok,

ksicht, ktorý by znechutil aj človeka

s nižšími estetickými nárokmi,
 nie, nikdy si nezvyknem, že toto som ja.
 Potom mydlo, kefa, uterák.
 Potom voda po holení, dezodorant.
 Som čistý a pod tým špinavý.
 Voniam a pod tým zapáчам.
 Zapáчам, lebo smútok smrdí,
 na smútok je len jeden účinný dezodoračný prípravok —
 veselosť.
 Pocit márnosti, taký konkrétny,
 že by sa z neho dal uplietť povraz.
 Nuž, tak dopadne každý, kto neodhadne ten správny okamih,
 kedy sa vo vani oholiť a kedy si radšej otvoriť žily.

V pracovni cigareta, čierna káva nalačno.
 Voľakedy, keď som mával nápady,
 vnukala mi ilúziu, že ma vzpružuje.
 Odkedy ich nemám, pijem jej čoraz viac,
 v ilúzii, že ma vzpruží.
 Tak to ide už roky a druhý na mojom mieste
 by už mal ak nie nápady, tak určite aspoň vtedy.
 Lenže ja som obdarený mimoriadne silným,
 odolným žalúdkom.
 Aspoň dačo: byť mnou, na to treba naozaj dobrý
 žalúdok...!
 Ale aj tak mi je na vracanie.

A v okne oproti písaciemu stolu prší tak,
 že všetci, čo nie sú básnikmi a pôjdu von,
 budú potrebovať dáždnik, aby nezmokli až pod kožu,
 a tí, čo nimi sú, alebo boli, báseň.
 Nevyhnutne báseň, aj keď ostanú dnu.
 Ale básne sú ako vtáci:
 čím nástojčivejšie, hlasnejšie ich zvolávate,
 tým ďalej odletia.

Na jeseň ochoriem vždy na jeseň...
 A možno som chorobu zdedil po matke,
 ako jedinú vzácnosť, klenot starého rodu,

mala aj odborný názov, ja som ešte u lekára nebol,
načo, ani najkrajšie latinské epiteton ornans
tohto stavu nahovno by mi neumožnilo cítiť sa lepšie.

Po otcovi to nemám, otec bol bojovník.
Len z času na čas prišiel domov s výrazom človeka,
ktorý sa márne pokúšal obesiť na vlastnej kravate,
začal hovoriť o stave sveta,
pes zaskučal a zaliezol pod gauč,
rybky v akváriu sa obracali hore bruchom,
listy fikusu vädli, žltli a opadávali.
Dlho bol presvedčený, že pomáha budovať lepší, krajší svet.
Keď ho jedného dňa opustil navždy,
naozaj ho zanechal krajší.
O jeden neúspešný pokus.

Bolo to dávno, bola to jar,
milenci sa vodili za ruky a za nosy
a ja som požiadal kamaráta, lekárnikova syna,
aby mi obstaral jed.
Nosil som ho potom v striebornej dózičke vo vrecku vesty,
ako sa patrí na mladého muža,
ktorého život prestal baviť o čosi skôr,
ako ho naozaj začal žiť.
Alebo... práve to bol jeho začiatok?

Človeku, ktorého život je ohrozený,
dáva aký-taký pocit istoty zbraň.
Mne dával pocit istoty, že ma nebude ohrozovať život, jed.
A jedného dňa, pripomínajúceho dnešný,
som si ho nasypal do úst a zapil pohárom vína.
Smrť mala nastať okamžite.

Čakám na ňu dodnes.

Čakám na ňu dodnes,
lebo, ako som sa neskôr dozvedel,
našiel dózičku s bielym,
po mandliach voňajúcim práškom otec

a s prozreteľnosťou jemu vlastnou ho vymenil
za sódu bikarbónu.
Možno sa čudovať,
že onen bezpochyby osudový okamih
vyvrcholil mohutným grgnutím?

Často som potom uvažoval o tom,
ako sa môže vydať život človeku,
ktorému sa nevydarila ani smrť.
Veď takému sa môže vydať nanajvýš ako gag.

Uvažoval som aj o tom, akú zodpovednosť nesie za život,
do ktorého rozhodujúcim spôsobom vstupujú iní,
o miere tej zodpovednosti.
Ostal som žiť, prijal kompromis,
tú tichú dohodu oboch strán o vzájomnej porážke,
ktorá sa dodatočne, podľa možností za zvuku fanfár,
vyhlási za všeobecné víťazstvo. Rozumu, samozrejme...
Už asi nikdy nebudem schopný samovraždy
ako extrémnej formy sebakritiky.

Od onoho odgrgnutia
som sa už nepokúšal ukončiť svoj život
vlastným pričinením a naraz,
zoznámil som sa s inou metódou,
omnoho rozšírenejšou a populárnou,
nespočetnekrát vyskúšanou,
zakaždým so stopercentným úspechom:
vlastným pričinením, ale postupne.

Zmenil som sa.
Aj môj vzťah k smrti sa zmenil:
beriem ju vážne, ale nie smrteľne.
Nikdy som jej nezabudol, ako mi dala odgrgnúť.
Ak raz príde a užije,
čo som vo svojej veste prichystal pre ňu,
odgrgne si ona.

...keď vypriahneš koňa, čo celý život ťahal,
nebude sa tešiť z voľnosti a skackať ako žriebä,

nebude ju považovať za slobodu,
ale pôjde pomalým krokom ďalej
a bude sa jednoducho obracať:
kde je môj voz,
kde je môj voz?

Kde je môj voz?
Ako a čím pohnúť tú rozvrázanú káru mozgu
s uvoľnenými, vydratými kolieskami?
Voľakedy ma náramne ubíjalo vedomie, že nikdy,
nikdy neprekročím svoj tieň.
A teraz?
Teraz by som neviem čo dal za to,
keby som aspoň dáky vrhol.

Nie, v takýto deň je lepšie práci neškodiť...
...vrátiť sa nazad do postele, otvoriť knihu,
niektorú z tých milovaných kníh, zahľbiť sa
do príbehu, a tak zabudnúť na vlastný,
ale práve v deň, ako je dnešný, mi na to chýba odvaha,
bolo by to ako tvoriť album s fotografiami drahých,
no už navždy neprítomných tvárí,
otvoriť ju ako spomienku, ranu, nie, na to nemám odvahu,
beztak som ubolený už dosť...

Dost!
Napadá mi, či som už druhý (alebo tretí?) týždeň
zanedbal svoj pravidelný telocvik a jogging.
Činky dnes vôbec neprichádzajú do úvahy, načo aj...
veď cigareta, keď ju dvíham k ústam, váži najmenej
päťdesiat kíl
a odpaľujem si jednu od druhej.
Ale zabehať by som si mohol!
Zabehať by som si mohol: sused vo vedľajšom dome
dorába víno.
Aj sused o desať domov obďaleč dorába víno.
Jedno horšie ako druhé, ale keď je zle, čert aj muchy žerie.
A keď niet múch, uspokojí sa aj s roztočmi.
Roztočme to teda!

V zdravom tele zdravý duch.
 Stáročia prežila tá skvelá, múdra veta, aj ja jej verím.
 Na kraj sveta by som zabehol za zdravím svojho ducha,
 ale momentálne, vzhľadom na hustý dážď,
 dám prednosť šprintu pred maratónom.

Tu, pod lesom, kde bývam a zvyčajne zrána behávam,
 stretávam mnohých, čo robia to isté:
 veria, že v zdravom tele skutočne prebýva zdravý duch,
 a tak jogujú, jogujú, aby boli fit.
 Míňame sa, osamelí bežci na konci s dychom,
 oči vypúlené, črty strhané, úbory prepotené, ale sme fit,
 lebo vytrvalým behom sa vytvára v tele endorfín
 a ten, ako je známe, spôsobuje úľavu, eufóriu,
 samé plus pocity, a tak križujeme les hore-dolu
 za svojou pravidelnou dávkou endorfínu,
 v oklamanom tele oklamany duch, veвериčka v kolese.

Veverička v kolese, o kúsok vyššie,
 aby ho mohla dosiahnuť, a tak sa naučila koleso roztáčať,
 orech.

A ona sa naučí roztáčať, potom dajú orech vyššie,
 ale ona už koleso roztáčať bude,
 aj keď ho nedočiahne, bude ho roztáčať,
 už ani orech netreba,
 kilometre nabehá, nehýbuc sa z miesta,
 orech zabudnutý, všetko zabudnuté,
 na ničom nezáleží, len na endorfíne záleží,
 endorfíne, ktorý sa stal kolesom, človeče v kolese.

Situácie sa opakujú, človeče v kolese.
 Pred rokmi, jedného leta, som mal pocit,
 že mi svalstvo odpadáva od kostí,
 ešte hlt chľastu a knôt v hlave zhasne navždy,
 povedal som si: dosť, handra, bojuj!
 Vyšiel som do záhrady, začal trieskať
 do pästiarskeho vreca,
 dodnes neviem, či som ten nápad z vreca vytrieskal,
 alebo tlel vo mne už dávno
 a v tej chvíli ma prinútil vstať a začať mlátiť do vreca,

ale náhle tu bol ako v prudkom svetle magnézia —
dej hry aj s názvom V ringu, aj s postavami,
len si sadnúť za písací stôl a búchať do stroja ako do vreca,
byť nimi.

Vždy som potreboval hrať...
Od detských hier na zbojníkov a žandárov, pričom,
ktovie prečo,
som za každú cenu chcel byť zbojníkom,
až po tuto hru, akiste poslednú v mojom živote,
pričom, ktovie prečo, chcem byť za každú cenu
spisovateľom.

Ktovie prečo?
Rečnícka otázka.
Veď je to iba spôsob, ako sa ďalej hrať.
Zotrvať v detstve, dať identitu zbojníkom
a žandárom na čas hry, a tak sa zbaviť vlastnej.
A potom, opäť na krátky čas, vrátiť sa
do vlastnej, bohatšej o tie cudzie... na príliš krátky čas.
A to je ten problém, veverička v kolese.

Na jeseň ochoriem vždy na jeseň...
aj tento dom sa zmení na kryptu,
dom, po ktorom teraz chodím ako duch bez štipky ducha,
s pohárom chľastu v ruke,
v župane ušitom na pradávny spôsob,
aj tento dom je len kulisou hry a náhle nemám part...
A to náhle trvá už pridlho, vyzerá ako doživotne,
vyzerá celkom ako skutočnosť,
a tak sa jej pokúšam ujsť v hre na samého seba,
lebo nevedieť sa pohybovať v skutočnosti — to je môj part.
To je môj part?
Tam stáť, v starom zrkadle, ktorého vrchnú časť tvorí štika
s hlavou harlekýna,
zíza dolu z bohatých ornamentov,
tam stať ako pajác v tom smiešnom, divadelnom úbore,
s tvárou dokrčenou ako odkaz ešte raz vytiahnutý z koša,
s pohárom mizerného chľastu v ruke,
chľastu, ktorý ma vypíja?

Situácie sa opakujú, človeče v kolese,
len síl šliapať akosi ubúda.

Aké ťažké je starnúť!
Aké ťažké je starnúť pre niekoho, kto nikdy nebol dospelý,
a uvedomiť si, že večnosť si utiera život do rukáva.
Ako by bol len kvapkou z jej nosa.

Je to vekom vyskúšaný, uvážlivý a rozvážny mozog,
ktorý pomáha znášať starobu, alebo iba neschopnosť
vzbury? Reznácia na vzburu
i proti stavu neschopnosti vzbury,
ktorá býva výsadou nenásytnej mladosti?
Teda prevaha rozumu, ako si navrávajú, aby sa utešili tí,
čo už podľahli, alebo iba prostý nedostatok energie?
Nie je rovnako pochabé a márnomyseľné zakladať si na takom rozume
ako sa hrdiť revoltou, v ktorej absentuje?

Mám rád tento dom, jeho atmosféru dávnych, minulých čias,
každý kus nábytku, obraz či sochu,
zariadoval som si ho ako útočisko
pred všetkým neprijateľným
a nepriateľským, čo doliehalo zvonka,
zariadoval som si ho ako tichý, nemilitantný protest,
ako prejav dištancu od tejto epochy šerblôv z umelej hmoty
a milióntych výrobkov kadečoho, pamätlivý otcovho
neúspešného pokusu,
a zariadoval som si ho aj ako súčasť svojej nezávislosti,
o ktorej som sa domnieval, že je predsieňou slobody,
ale našiel som slobodu namiesto slobody a nezávislosti
a v samote inú závislosť, závislosť od neho, od tohto domu,
lebo už nikdy nebudem mať dosť síl uskutočniť zamýšľané:
raz všetko predať, všetko zanechať, vystáhnovať sa za
slnkom,
na juh, do niektorej z krajín,
kde neprší, ako by zhora šťali na plech,
stal som sa jeho zajatcom,
ako sa vždy stávame rukojemníkmi toho,
čo pripútame k sebe, alebo k čomu sa pripútame my,
či sú to ľudia, veci alebo myšlienky,

a teraz, keď je už neskoro,
s istotou viem, že duch túžiaci po slobode a nezávislosti
by nikdy nemal vyhľadávať pevné zväzky s hocičím,
ba ani len s myšlienkou na slobodu,
a tobôž nie ich budovať, že slobodný duch by mal... teraz sa smejem.

...teraz sa smejem, lebo slobodný duch,
ktorého činnosť či nečinnosť ovplyvňuje funkcia žliaz,
majiteľ žliaz, čo fungujú ovplyvnené tým,
či zhora štia na plech alebo nie,
to je čosi naozaj smiešne a veta
„slobodný človek“ je holý paradox,

tak, holý paradox, lebo si možno vybudovať nezávislosť
od majetku,
mestskej hromadnej dopravy,
režimu či kúpeľnej sezóny,
lásky žien, od kadečoho možného,
len nie od svojho tela,
toho jediného príbytku, prvej a poslednej inštancie ducha.

Niet spôsobu, ako ujsť zo slučky,
je len spôsob, ako si ju neuvedomovať:
neuvedomiť si ju vôbec,
alebo ju začať považovať za kravatu,
kravatu ako doplnok vyzdvihujúci celkovú eleganciu nášho
bytia.

Slová sú v exile, stojí v knihe Zóhar.
Znamená to odísť za slovami do exilu.
Také jednoduché je to?
Nie, také zložité.

Dlho mi trvalo, kým som ťa pochopil, strýčko Jodok.
Svet, ako si vravieval svojím neopakovateľným spôsobom
ku sklonku svojho života i mozgu,
sa skladá z jednoduchých vecí,
z jednoduchých vecí a našich siahodlhých,
najmä však nepresných komentárov k nim,

lebo vnímanie je povrchné, myslenie približné
 a reč úmerne k tomu slepecky habkavo šmátra
 medzi rozostupujúcimi sa múrmi významov,
 fičí a zateká pomedzi kvádre
 veľkolepých filozofických systémov
 i veľkohubých ideológií,
 všetko zvetráva k jednoduchosti zrnka piesku,
 rúca sa ako hajzlík z karát
 a nové vzniká z toho istého materiálu,
 akoby sa aj prsty Nemohúceho museli jednotaj hrať,
 na tomto svete medzi Wittgensteinom a Frankensteinom,
 kde to, čo by rozumu azda mohlo pomôcť,
 stojí beztak za jeho hranicami.

Na jeseň ochorím vždy na jeseň.
 Ale v dňoch prežiarených slnkom sa mi raz zazdalo,
 že mám kľúč k tým jednoduchým veciam
 a vďaka slnku až tak netrpím vedomím,
 že neviem, za ktorými dverami sú.
 Zazdalo sa mi,
 že potrebujem čoraz menej slov, aby som čosi povedal.

A čo tak prestať používať slová?
 Nebude tým povedané všetko?

Na počiatku vraj bolo slovo.
 Čo ak je na konci mlčanie,
 veľavravné mlčanie, obsiahnuté v jedinom,
 magickom a zdanlivo nezmyselnom slove
 jodok?

Jodok...
 Všetko ostatné sú iba kecy.

Z povídkového triptychu Denník nebožtíka, 2001

Vladimir Martinovski FOTO ARCHIV

Brno mi vrostlo pod kůži

Rozhovor s makedonským spisovatelem **Vladimírem Martinovským**

S makedonským spisovatelem, literárním komparatistou a hudebníkem Vladimírem Martinovským jsme si na sklonku minulého roku v zasněženém Brně povídali o jeho všestranných tvůrčích aktivitách. Do moravské metropole zavítal v rámci rezidenčního programu Journey Across Europe, na němž se podílí místní nakladatelství Větrné mlýny.

JOURNEY ACROSS EUROPE. REMEASURING CULTURAL SPACE

Journey Across Europe je mezinárodní projekt pod dramaturgickou a koordinační taktovkou nakladatelství Větrné mlýny a přidruženého občanského sdružení Centrum pro kulturu a společnost. Jeho cílem je mapování a proměňování kulturního prostoru Evropy. Po nově se formující Evropě byli vysláni čtyři autoři — Vladimír Martinovski z Makedonie, Kristin Dimitrova z Bulharska, Sudabeh Mohafez z Německa a Petra Hülová z České republiky. Jejich úkolem je společným dílem načrtnout aktuální mapu tohoto kulturního prostoru. Jedná se o mladé autory s rozdílným kulturním pozadím, které ovlivnil vývoj po roce 1989. Tím spíše je zajímavé pozorovat, jak vnímají pád starého systému a s ním spojené politické a společenské změny. Vedle historického vývoje zajímá organizátory především aktuální situace, místa, kde dochází ke zlomům, kde jsou překračovány stávající hranice a kde vznikají hranice nové — následkem kulturního, sociálního nebo politického členění. Projekt využívá finanční podpory programu Culture Evropské komise.

Vydal jsi několik sbírek haiku, věnuješ se také dalším tradičním japonským literárním žánrům, jako jsou tanka či haibun. Odkud se u makedonského básníka bere záliba v dálnovýchodních literárních formách?

Moje vášeň pro tyto staré krátké lyrické útvary má mnoho důvodů. Psaní haiku vyžaduje permanentní bdělost vůči proměnám, které se neustále odehrávají kolem nás i v nás samých. Haiku je malým, ale pádným důkazem toho, že doslova z každého životního okamžiku se může zrodit umělecké dílo a že má cenu psát i o těch „nejobyčejnějších“ věcech. Tohle vědomí má pro mě výjimečně stimulační účinek, bez ohledu na to, zda píšu krátkou báseň, esej nebo povídku. Na haiku se mi líbí jeho nepředvídatelnost, moment překvapení, jednoduchost, přirozenost. Díky haiku jsem se leccemus naučil a učím se dodnes. Zvláště jak zhustit výraz, jak své city vyjádřit bez patosu, jak ponechat dostatečný prostor čtenáři, aby se podílel na utváření básně. V každé ze svých tří sbírek haiku jsem zvolil odlišný přístup. Ve sbírce *Mořský měsíční svit* jsou básně řazeny do cyklů podle ročních období, duch této sbírky je tak nejbližší tradičnímu japonskému haiku. Kniha *Skryté básně* vznikla jako jakýsi intertextuální experiment: při čtení básní Blažeho Koneského jsem si uvědomil, že v jeho verších z pozdní fáze je mnoho „skrytých“, „potenciálních“ haiku, a sbírka je mou svéráznou básnickou poctou tomuto tvůrci. Kniha *I voda i země i oheň i vzduch* již svým názvem naznačuje, že zde hrají klíčovou úlohu přírodní živly, namísto slova odkazujícího na roční období (japonsky kigo). Nejvíce mě potěšilo skvělé přijetí knihy haibunů *Ozvěna vln*, kterou internetový portál Okno prohlásil za „největší literární událost na makedonské literární scéně v roce 2009“.

Přestože ti byl dosud bližší básnický výraz, nedávno jsi získal ocenění deníku *Nova Makedonija* za nejlepší

krátkou povídku roku. Neláká tě delší výlet do hájemství prózy?

Do světa prózy jsem vstoupil právě prostřednictvím žánru haibun, který kombinuje možnosti prózy a poezie. Hybridní žánry mě mimořádně přitahují. Brzy by tak měla spatřit světlo světa moje kniha básní v próze. Několik let píšu i povídky a zmíněné ocenění mě pochopitelně povzbudilo k tomu, abych u tohoto žánru setrval. Také v těchto dnech trávených v Brně pracuji na několika povídkách. Možná se jednoho dne vydám i do hájemství románu.

Ve svých komparatistických studiích se zabýváš zkoumáním interferencí mezi poezií a výtvarným uměním. Z čeho pramení tvůj odborný zájem o fenomén intermediality?

Myslím, že se zakládá na mé afinitě k malířství a hudbě. Zkrátka zkoumám to, co mě přitahuje jak v odborném, tak tvůrčím slova smyslu. Intermedialita je jedním ze znaků literatury naší doby. Především mě zajímá, jak spisovatelé vnímají a transponují výtvarná díla do svých básní, povídek či románů. V následujících letech hodlám pracovat na studii věnované vizuální poezii, připravuji též komparativní studii o vztahu mezi poezií a hudbou.

Také ve své poslední básnické sbírce *Kvartety s příznačným podtitulem „ke čtení, dívání, zpěvu a poslouchu“* si pohráváš s různými druhy uměleckého vyjádření a kombinuješ slovo se zvukem a obrazem. Tvůj odborný zájem se tak prolíná s tvorbou literární. Lze soužití básníka a komparatisty Martinovského v jedné osobě označit za harmonické, nebo mezi nimi občas dochází k rozepřím?

Vědecká práce i umělecká tvorba jsou pro mě velkým potěšením, takže se velmi často a zcela přirozeně prolínají. V obou těchto aktivitách jsem samozřejmě nezřídka konfrontován s niternými rozpory, pochybami a dilematy. Stále se však snažím propojit všechny své zkušenosti, nabyté nejen bádáním či psaním, ale také prostřednictvím rozhovorů se studenty nebo díky svým hudebním aktivitám. Dalo by se říct, že právě v básních ze sbírky *Kvartety* jsem se pokusil pomocí slov zachytit prožitek jiných forem umění. Několik cyklů se skládá z vizuálních básní určených k četbě i prohlížení. Některé básně či celé cykly zase věnuji hudebním dílům, která mi po celá desetiletí zkrášlují život, ať už náleží do klasiky, lidové hudby nebo jazzu. V knize jsou tak zastoupeny básně věnované symfoniím, rekviem, sborovým skladbám, ale také básně inspirované sólovými party v jazzu nebo improvizacemi na kaval.

Intermediální charakter tvé současné poezie souvisí rovněž s tvými hudebními aktivitami. Působíš v kape-

le Baklava, jejíž celkový výraz je silně ovlivněn makedonskou lidovou hudbou. Většina Čechů si pod hudbou balkánské provenience představí ryčné romské dechovky, které ve svých filmech zpopularizoval Emir Kusturica. Není třeba zdůrazňovat, že se jedná o představu velmi zjednodušenou a do značné míry zavádějící. Vaše skupina, kterou jste pojmenovali podle jednoho orientálního pamlsku, je toho zářným příkladem. Jak bys neobeznámenému posluchači popsal paletu chutí, které mu svou hudbou chcete nabídnout?

Skupina Baklava mi přináší ohromnou inspiraci. Díky ní jsem začal psát poezii určenou k hudebnímu provedení, přičemž pro mě tvorba veršů k melodiím představuje mimořádnou výzvu. Bohužel nebo naštěstí hudba není možné vylíčit slovy. Baklava své písně tvoří v dialogu s lidovou hudební tradicí, která je nejen v makedonském prostředí, ale u všech balkánských národů, nesmírně bohatá. Lze v ní přitom pozorovat nádherné symbiózy hudebních vlivů. Letos jsme měli koncerty v sedmi evropských zemích a ohlasy na všechna vystoupení byly vynikající. Upřímně doufám, že se nám brzy naskytne příležitost, abychom si zahráli také před českým publikem. I tentokrát jsem si s sebou do Brna vzal kaval a tamburu. Jsem rád, že jsem tu měl příležitost dvakrát vystoupit s místní skupinou Livada.

Vraťme se k literatuře. Existuje mezi makedonským literárním publikem povědomí o české literatuře?

Jednoznačně. Asi nepřekvapí, že mezi makedonskými čtenáři se těší pozici jednoho z nejoblíbenějších současných romanopisců Milan Kundera. Přední makedonský spisovatel Venko Andonovski vede v druhé části svého románu *Pupek světa* intertextuální dialog s Kunderovým *Žertem*. Jiný renomovaný makedonský romanopisec Goce Smilevski obhájil rigorózní práci věnovanou problematice těla a tělesnosti v Kunderově díle. Jedna z nejpobulárnějších makedonských kapel Foltin se zase pojmenovala podle postavy skladatele v jedné Čapkově próze. Makedonští čtenáři znají také díla Jaroslava Haška či Bohumila Hrabala, jenž za svou oblibu do jisté míry vděčí filmům Jiřího Menzela, kterému byl nedávno ve Skopji udělen čestný doktorát. K mé velké lítosti ovšem musím konstatovat, že v makedonských knihkupectvích nejsou k mání překlady děl soudobých českých autorů.

Makedonská literatura se po druhé světové válce rozvíjela v rámci jugoslávského meziliterárního společenství. Kulturní vztahy mezi národy Jugoslávie ovšem byly v devadesátých letech do značné míry narušeny v důsledku dramatického rozpadu společného státu. Jaká je současná úroveň literárních kontaktů mezi národními prostředními na území bývalé Jugoslávie?

S ohledem na historické okolnosti je pochopitelné, že nejvíce překladů z makedonské literatury vzniklo v zemích bývalé Jugoslávie. Navzdory traumatickému rozpadu je evidentní, že se v poslední době postupně vytváří příznivé klima pro obnovování literárních kontaktů. Za poslední rok jsem byl svědkem a účastníkem několika setkání, na nichž byli přítomni autoři ze všech republik, které dříve tvořily jugoslávskou federaci. K utváření povědomí o „balkánském“ meziliterárním společenství pak určitě přispívá mezinárodní literární cena Balkanica.

S jakými dojmy a poznatky se vrátíš domů ze svého několikátýdenního tvůrčího pobytu v Brně? Zabydlí se toto město prostřednictvím tvých textů v makedonské literatuře?

Jako účastník projektu Journey Across Europe svou cestu začínám v samém středu Evropy — v tomto překrásném městě. Už od prvního dne mi Brno vrostlo pod kůži. Napsal jsem tu řadu nových básní pro druhou část své zamýšlené básnické tetralogie *Kvartety*. Momentálně pracuju na jedné povídce, která se odehrává právě v ulicích, náměstích, knihovnách a pivnicích Brna. Až bude hotová, rád se o ni podělím jak s makedonskými, tak s českými čtenáři.

Ptal se a z makedonštiny přeložil Petr Stehlík.

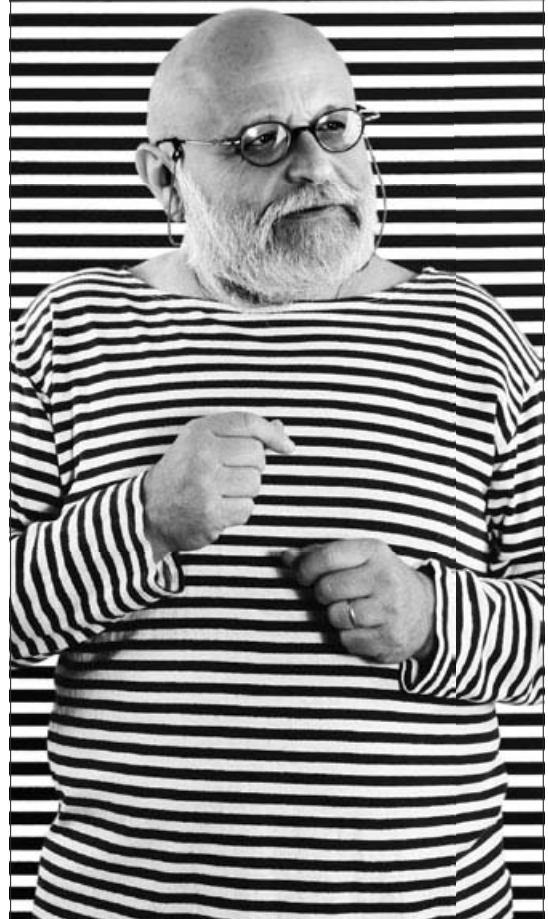
Vladimir Martinovski (1974 ve Skopji) je makedonský básník, hudebník a literární vědec působící na Filologické fakultě Univerzity sv. Cyrila a Metoděje ve Skopji. Je předsedou Sdružení pro komparativní literaturu Makedonie a členem výkonného výboru Mezinárodní asociace sémiotických studií. Ve svých odborných pracích zkoumá intermediální relace mezi poezií a výtvarným uměním. Píše básně, povídky, eseje a texty hybridních žánrů. Vydal čtyři sbírky poezie, knihu haibunů (tradiční japonský literární útvar kombinující prózu a lyriku), dvě odborné monografie, výbor z makedonské poezie inspirované výtvarným uměním, řadu povídek, studií a esejů. Jeho poezie (zvláště haiku) byla přeložena do albánštiny, angličtiny, japonštiny, polštiny, řečtiny, slovinštiny a srbštiny. Martinovski je laureátem Ceny bratří Miladinových (2010) za nejlepší makedonskou básnickou sbírku vydanou mezi dvěma ročníky renomovaného mezinárodního festivalu Stružské večery poezie.

INZERCE

Arnošt Goldflam Písek a jiné kousky

Větrné mlýny

Výbor z her A. G. zahrnuje jeho nejvýraznější a nejosobitější dramatické texty, kniha je doplněna řadou studií z pera předních znalců Goldflamovy divadelní tvorby a dvěma rozhovory s autorem.

Nová souhvězdí

Vladimir Martinovski

NOVÁ SOUHVĚZDÍ

1 První část noci nám uběhla
vytvářením nových souhvězdí

Když jsem na nebi viděl *Spící vlaštovku*
honem jsi chtěla sestavit souhvězdí *Polštář*

Když jsi objevila souhvězdí *Povadlý tulipán*
natrhal jsem pár hvězdiček aby ho podepřely

Když jsem spatřil souhvězdí *Úhoře*
řeklas mi že celé nebe je oceán

Když jsi uviděla souhvězdí *101 perel*
zašeptal jsem ti: galaxie jsou jako škeble

Když jsme zahlédli nové hvězdné roje
sháněli jsme jim nebeské stromky k odpočinku

2 A když se nám konečně podařilo najít domov
všem hvězdám, kometám, meteorům a souhvězdím

rozhodli jsme se že v druhé části noci
si i my můžeme dopřát zasloužený odpočinek

3 Ráno začalo jako každé jiné: podívali jsme se na sebe
jako bychom nic nevěděli o nových souhvězdích

SVĚTELNÝ ROK

Od včerejška do dneška
vypadlo mi nejméně pět vlasů
a nejspíš ještě jednou tolik zešedivělo
ale jen málokdo je schopen všimnout si té změny

Při poslechu Mahlera od včerejška do dneška
v mém nitru se proměnilo hodně věcí
jako kdybych prožil jeden
celý světelný rok

PŘEHODNOCENÍ

Celý život nás učí, že
světlo cestuje nejrychleji
Aby nás přesvědčili, vypráví nám o blesku
„Nejdřív ho uvidíte a teprve potom uslyšíte hrom.“

Hromy, které právě slyším ve sborových dílech
Arva Pärta, mě nutí znovu se zamyslet:
nejdřív je slyším a potom mě
zaplaví silné a něžné světlo

P R O M Ě N Y

Když tu nejsi, za okamžik se proměním v slunečnici bez slunce
v knihu bez písmen, v dům bez dveří, v déšť bez kapek,
v kontrabas beze strun, v koloběžku bez předního kola,
v hodiny bez ručiček, ve verš bez antických stop,

v čokoládu bez kakaa, v hlavní město bez bulváru,
v žirafu bez krku, v orchestr bez dirigenta,
v kondora bez peří, v ulici bez chodníku,
v sošku bez hlavy a bez postamentu.

Když tu nejsi, stávám se ořechem bez jádra,
včelou bez kapky medu nebo sobeckou
kobyolkou bez housliček v ruce.

Když však jsem s tebou, jsem obyčejný
člověk, který umí velmi dobře tajit,
co vše se dá v jeho nitru najít.

B E Z E L E K T Ř I N Y

1
Uvězněn ve výtahu
mažu esemesky
myslím na tebe

2
Mobil chcípnul
když jsem ti říkal
to nejdůležitější

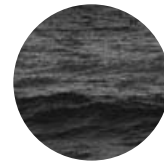
3
Vypadla elektřina: na
okamžik nám došlo, že
existují hvězdy

4
Baterka
na počítači zařvala
Konečně sami

A B S O L U T N Í S L U C H

Vím, že nemám absolutní sluch
že když si pozpěvuju, často zpívám falš
že když hraju, někdy netrefím správně rytmus

Ale přesto vím, že poté, co uslyším Bacha, rytmus
mého srdce se naladí na frekvenci mých myšlenek,
a známé skladby v mém nitru nepřestávají
znít se vsutku dokonalou přesností
jako by je vyladil nějaký zkušený
dirigent s absolutním sluchem

R E K V I E M

Dáváme jim čerstvě natrhané kytky
naléváme jim z nejlepší uleželé pálenky
Šeptáme jim skoro neslyšitelně ty věci, které
jsme se neodvážili nikdy dříve povědět jim nahlas

Skladatelé vědí, že jde vždy o ty nejvěrnější
nejpočetnější a nejpozornější posluchače
jim patří nejpůsobivější tóny, omamné
jako čerstvě natrhané kytky a jako
ta nejlepší uleželá pálenka

PROTIKLADNÝ PROFIL

Errata

Do
Knihy
oddaných
se vloudila
chyba:
v rodném čísle
nevěsty
chybí jedna číslice

Do *Knihy*
narozených
se vloudila
chyba:
v příjmení
miminka
se ztratilo
písmenko

Říkají
že
dokonce i do
egyptské
Knihy mrtvých
se vloudil nějaký
protikladný profil,
že dokonce i
v *Sebraných dílech* těch
nejmoudřejších najdete
divné překlepy

Říkají, všichni
proklouzáváme
se svými
chybami:
každý má svá
neviditelná
errata

DOMÁCÍ, HOSTÉ

*sportovní sázka**

0
Domáci budou velice milí a
hosté poděkují za pohostinnost
1
Domáci se pokusí, aby si neudělali
ostudu na domácí půdě
2
S triumfálním úsměvem hosté
najdou dostatek prachu a pavučin na policích
0
Hosté dospějí k pevnému rozhodnutí
co nejdraž prodát vlastní kůži
1
Domáci si počíhají na hosty
až se začnou cítit jako doma
2
Domáci až příliš pozdě pochopí
že doma jsou už dávno hosty

* Malá připomínka pro ty, kteří tuto hru hrají zřídka:
0 — nerozhodně, 1 — výhra domácích, 2 — výhra hostů

*Ze sbírky Kvartety (Kvarteti, 2010) vybrala
a z makedonštiny přeložila Slavomira Ribarova.*

Ozvěna z vln

Haibuny

Vladimir Martinovski

Drobounký déšť

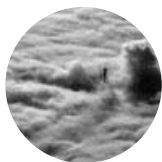
Září začalo sotva viditelným deštěm. Je tak drobounký, že jsem si nejdřív pomyslel, že mi na nose přistála nějaká muška. Je tak drobounký, že si ho synové ani nevšimli, než nastoupili do auta. A oni si obvykle všimají všeho. Je tak drobounký, že ani nezapínám stěrače.

Kapky dodávají cestě ke školce nové barvy a odstíny. Celé léto jsem neprojel těmito ulicemi.

Přijeli jsme. Otvírám dveře a zjišťuji, že pláč dětí na dvorku školky je hlasitější než píseň, kterou jsme v autě poslouchali.

Kráčíme pomalu a mlčky k hlavnímu vchodu. Náhle si všímám, že obličejě skoro všech dětí včetně mých synů jsou jemně vlhké:

*Záříjový déšť.
Drobnější nežli slzy
na dvorku školky.*

Nepřečtená kniha

Na psacím stole se mi hromadí knihy.

Když usedám, než zapnu počítač a než pohlédnu na obrazovku, mám pocit, že budu plavat maraton v knihách. Některé stokrát přečtené. Některé podtrhované tužkou i propiskou. Některé s věnováním milých lidí. Některé zbrusu nové, jiné ve fázi rozpadu. Některé s poznámkami bývalých majitelů na okrajích. Některé s podpisy mých babiček a dědečků na první stránce. Některé obdržené jako odměna za výborný prospěch a vzorné chování ve škole. Některé zděděné. Některé vypůjčené. Některé s účtem místo záložky na stránce, kde jsem si přečetl něco vzrušujícího. Některé s pomačkanými stránkami. Některé nedočené.

Některé ještě neotevřené, ale možná je budu potřebovat.

U postele se mi hromadí knížky.

Z některých si přečtu jen pár stránek a pak je odkládám. Občas se k nim vrátím, a tak si namlouvám, že žiji současně víc životů ve více časech a prostorech. Před několika dny mi došlo, že jsem hromádku asi třiceti knížek strčil do šatníku. Schoval jsem je tam při spěšném úklidu kvůli neohlášené návštěvě.

Pro jistotu mám i pár knížek nechaných na záchodě. Na pár knížek jsem narazil i v kufru auta. Nevadí, možná se budou hodit.

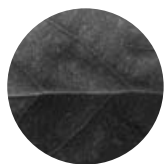
téma martinovski

Dnes jsem se konečně rozhodl, že narovná knížky na policičky do knihovny. Vzpomněl jsem si na jedno vynikající haiku jednoho mého milého přítele. Bylo to nějak takhle: prázdná místa v knihovně nás nutí, abychom si vzpomněli na všechny naše přátele. Pocho-pitelně, jeho haiku je mnohem lepší než moje parafráze.

Po několika hodinách už byly všechny knihy na svém místě.

Trochu mi vadí, když jsou tak srovnané. Vyndávám z police jednu z nepřetčených, která už léta trpělivě čeká, až přijde na řadu. Sedám si do křesla a nasazuji si brýle. Po několika odstavcích písmenka pomalu šednou a pak úplně tmavnou:

*Dřímota s knížkou
na klíně, sním nad ní sen
o nepřetčeném.*

Nový ostrov

Prodíráme se mezi lidmi nataženými v horkém písku. Na rameni nesu dva slunečníky a druhou rukou táhnu malý bazének plný dětských lopatek. Moje manželka nese na jednom rameni těžkou tašku s ručníky a všemi možnými drobnostkami na pláž a na druhém dva kruhy na plavání. Drží syny za ruku a oni si v druhé ruce nesou několik hraček.

— Jak vznikl tenhle ostrov? ptá se jeden ze synů.

— Můžeme si stavět z písku hrady? ptá se druhý.

Odpovídám kladně na druhou otázku a tvářím se, že tu první jsem přeslechl. Kdo to má teď vysvětlovat?

Já se též natáhnou k zaslouženému odpočinku po namáhavém sestupu na pláž z pronajatého pokoje na kopci:

*Ležím na písku.
Země mi našeptává
staré pověsti.*

Hotovo! — slyším duo svých synů.
Líně zdvím hlavu, abych se podíval
na jejich novou stavbu na břehu:

*Písečné hradby
Jeden ráček se snaží
objevit bránu.*

Z moře začíná foukat silnější vítr. První obětí jsou písečné věže. Vlny jsou na jednu na koupání příliš velké.

Jeden slunečník odlétá. Zatímco manželka drží ten druhý a přivolává děti, já honím slunečník po už vyprázdňené pláži.

Rychle sbírám mokré ručníky, kruhy a křídélka na plavání.

Jeden ze synů si všímá, že nám něco chybí:

*Moře si vzalo
dětskou lopatku — chce si
postavit ostrov.*

Ozvěna z vln

Celé ráno jsem pod vodou. Potápím se a hledám mušle. Potápím se hluboko, abych spatřil odstíny modře. Pak se ponořím a vezmu další pestrý oblázek do akvária, které jsme si pořád ještě nekoupili...

Pro následující ponory už přestávám hledat důvody. V moři je jakési zvláštní ticho. Zdá se mi nějak povědomé.

*V hloubce pod vodou
nesen jsem touhou stát se
klubíčkem plodu.*

Přece jen potřebuji vzduch. Vynořuji se na hladinu a dívám se, jak mi mávají z pobřeží. Přišel čas na polední přestávku. Když je nejtepleji, dopřáváme si polední siestu.

Poté co jsem se osprchoval a smyl z sebe sůl, napůl mokrý lezu do postele a zavírám oči. Přestože se snažím rychle se ponořit do spánku, zevnitř zaznívá nějaký zvuk, je mi nějak povědomý:

*Zní vln ozvěna...
uši mi zaléhají
od mořské vody.*

Bramboříky

Ty nejmenší nejvíc vyrostou. Nejhezčí je sledovat, jak vyrůstají — radí mi stará květinářka při výběru bramboříků.

Před několika dny jsem viděl svah s bramboříky. Zdá se mi, že se podobají motýlům, kteří se rozhodli zůstat navždy zavěšení na stoncích květů. Slíbil jsem si, že až se vrátím do města, zajdu si na květinový trh a dopřeji si jeden květináček.

Dej je na okno. Lidi budou mít zvenku pěknou podívanou a také bramboříky se budou dívat ven. Když to nebude nutné, vůbec jim nestahuj rolety... Tak nějak zní druhá rada.

Beru nejmenší bramboříky, platím a loučím se. Umísťuji květináč do malého prostoru mezi psacím stolem a oknem.

*Podávám vodu
květině — poté z téže
sklenice piji.*

Včas jsem si vzpomněl na třetí radu: brambořík nepotřebuje moc vody. Dívám se na bramboříčky, ale dívám se

na ně jenom já. Jsou tak malé, že zvenku nejsou vidět. Bohužel, ani bramboříky nemůžou vidět nové mraky, které se shlukují na nebi.

*Srpek měsíce
z mraku vykrajuje
drobounké vločky.*

Ta podívaná se mi natolik líbí, že se rozhoduji zůstat večer doma. Nechávám vytažené rolety, jak mi radila květinářka. Roztahuji záclony a zhasínám. Sedám na postel, zachumlám se do deky. Ve tmě sleduji, jak padají vločky, a zdá se mi, že stejně pomalu jako padá sníh, tak pomalu rostou i bramboříky. Skoro neviditelně a naprosto klidně. Přesto si říkám, asi se mi to jen zdá.

Zvoní telefon a jdu do obývacího pokoje. Po půlhodinovém rozhovoru s přítelem se vracím do pracovny. Nevycházím z údivu.

*I bramboříky
povyrostly zvědavé
jak venku sněží.*

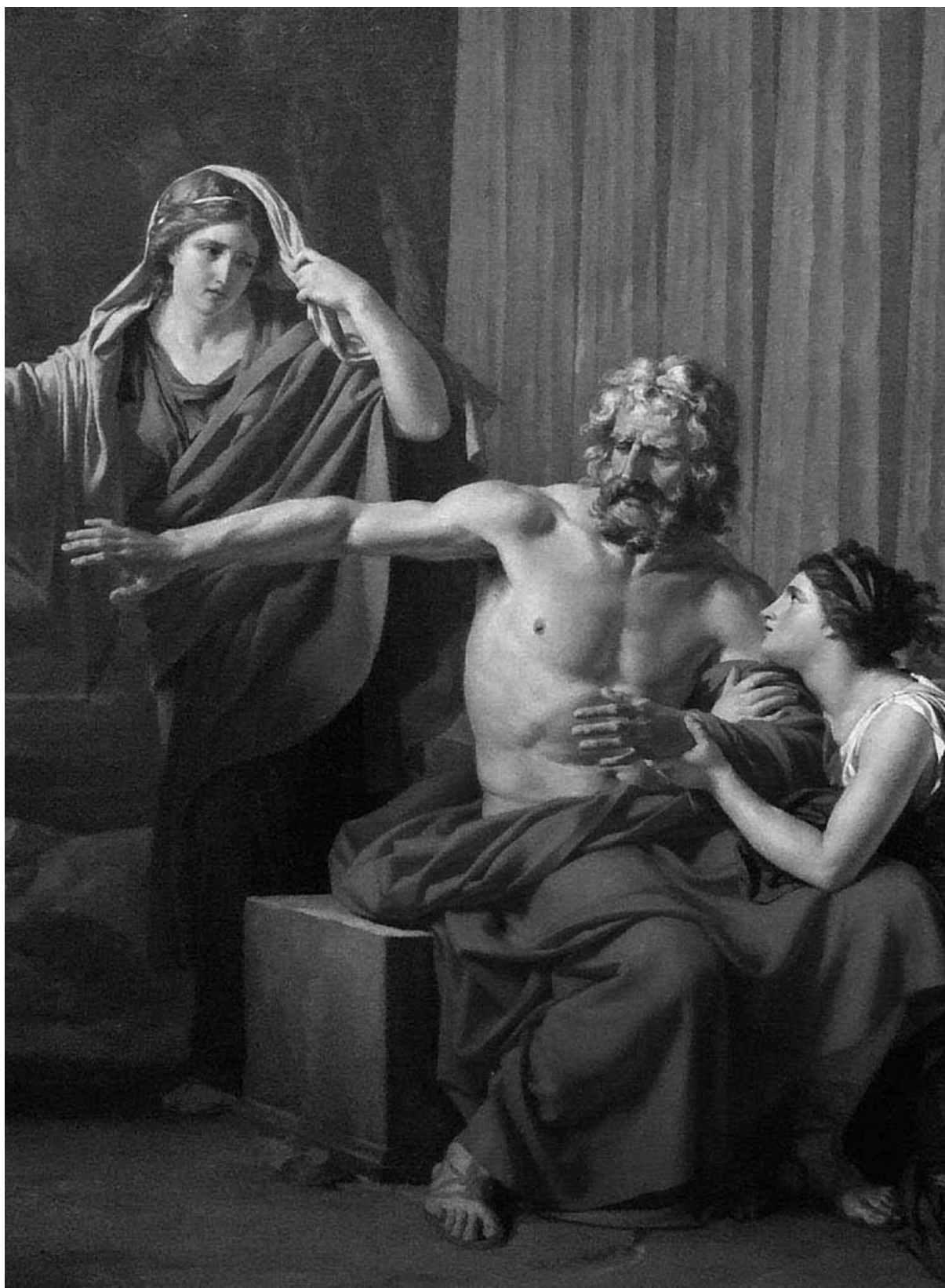

Dech

Vím, že spěcháš. Vím, že dnes máš spoustu povinností a navíc ještě řadu jednání. Proto mi zbývá jenom jedna úplně jednoduchá věc.

*Pomalů vdechuj...
zbytek tvého výdechu
po tvém odchodu*

Ze sbírky Ozvěna z vln (Echo na braveni, 2009) vybrala a z makedonštiny přeložila Slavomíra Ribarova.

Oidipús na Kolónu, Jean-Antoine-Théodore Giroust, 1788, Dallas Museum of Art

Cesta od Kolónu

Povídka klasika anglické prózy

E. M. Forster

Nebylo úplně zřejmé, proč pan Lucas tak pospíchal, aby skupinu předhlonil. Možná už přicházel do věku, kdy nezávislost získává na ceně, protože brzo skončí. Už ho unavovala všechna ta péče a ohledy, a tak se odpojil od mladších členů výpravy, chtěl jet sám a následně pak slézt s koně bez pomoci. Možná měl zvláštní radost i z toho, že na ně bude muset čekat, aby jim pak, až ho dojedou, řekl, že je vše v naprostém pořádku.

S dětinskou nedočkavostí tak kopal zvíře patami do slabin a přiměl oslaře, aby do něj jedním tlustým klackem mlátil a druhým špičatým je poštuchoval, a kodrcal se dolů po stráni mezi trsy kvetoucích sasanek a asfodel, až uslyšel zvuk tekoucí vody a spatřil skupinu platanů na místě, kde měli poobědvat.

Dokonce i v Anglii by takové stromy vzbudily pozornost, tak byly ohromné, tak vzájemně propletené, tak oplývající mihotavou zelení. A na Řecko byly přímo jedinečné, šlo o chladivou oázu uprostřed tvrdé, diamantové krajiny, už teď žářem dubnového slunce na prach vyprahlé. A právě uprostřed stromoví se skrýval malý chán, tedy venkovský hostinec, křehká hliněná stavba s velkorysou dřevěnou terasou, kde u kolovratu předla stará žena a hned vedle ní požíralo pomerančové slupky malé hnědé sele. Na vlhké hlíně pod nimi dřepěly dvě děti a prsty hrály jakousi prastarou hru, zatímco jejich matka, taky ne zrovna jako ze škatulky, vařila uvnitř cosi z rýže. Jak by řekla paní Formanová, bylo to všechno velice řecké, a akurátní pan Lucas byl velice rád, že si s sebou vezou vlastní jídlo, které by si ostatně měli sníst na čerstvém vzduchu.

Přesto měl radost, že už je na místě — oslař mu pomohl slézt —, a byl rád, že paní Formanová ještě nedorazila, aby předem smetla jeho názory ze stolu — dokonce byl i rád, že dobrou půlhodinu neuvidí ani Ethel. Ethel byla jeho nejmladší dcera, stále neprovdaná. Byla nesobecká a laskavá a obecně se mělo za to, že zasvětil život otci

a bude mu ve stáří oporou. Paní Formanová o ní mluvila jako o Antigoně a pan Lucas měl přivyknout roli Oidipa — veřejné mínění mu ostatně na vybranou nedávalo.

S Oidipem ho spojovala skutečnost, že stárne. I jemu to už bylo dokonale zřejmé. Přestal se zajímat o záležitosti jiných lidí, a když na něj mluvili, moc neposlouchal. Rád hovořil sám, ale často ztrácel nit, a i když se zadařilo, výsledek býval rozpačitý. Jeho výrazy a gesta byly stále tvrdší a mechaničtější, i jeho historky, dřív tak zajímavé, ztrácely na ostrosti, smysl postrádala jeho slova i jeho mlčení. Měl však za sebou zdravý, aktivní život, pracoval usilovně, vydělal peníze, vzdělal své děti. Na vině nebyl nikdo: prostě stárl.

A teď byl v Řecku a jeden z jeho životních snů se naplnil. Před čtyřiceti lety se nakazil horečkou helénismu a po celý život cítil, že jen když tu zem navštíví, nebude žít nadarmo. Ale Athény nebyly než prach, Delfy samá kaluž, Thermopyly placka a on jenom udiveně a cynicky naslouchal extatickým výkřikům svých společníků. Řecko bylo stejné jako Anglie: on stárl a bylo úplně jedno, jestli se dívá na Temži nebo na Eurótás. Poslední naděje popřít logiku zkušenosti tak přicházela vniveč.

Přesto pro něj Řecko něco udělalo, byť si toho nebyl vědom. Začal být nespokojený, a v nespokojenosti se život dává do pohybu. Věděl, že nepatří k obětem táhlé, životní smůly. Něco velkého bylo v nepořádku, nepotýkal se pouze s průměrným nebo nahodilým nepřítelem. Během posledního měsíce se ho zmocnila zvláštní touha zemřít v boji.

„Řecko je zemí pro mladé lidi,“ řekl si, když stál pod platanu, „ale vstoupím do něj, bude patřit mně. Listí se zelená, voda bude sladká a nebe modré. Před čtyřiceti lety tomu tak bylo, a já to vyzískám zpět. Staroba mi vadí a od nynějška už odmítám cokoli předstírat.“

Udělal dva kroky a rázem stál až po kotníky v zurčící chladivé vodě.

„Odkud se bere všechna ta voda?“ ptal se sám sebe. „Nevím ani to.“ Vzpomněl si, že na stránkách bylo sucho; až pak náhle začaly stezku protkávat potůčky.

V úžasu ustrnul a řekl: „Voda vytékající ze stromu — z dutého stromu? Nikdy jsem nic takového neviděl, něco takového by mě nikdy nenapadlo.“

Protože ten ohromný platan, který se nakláněl nad chánem, byl dutý — byl vypálen kvůli uhlí a z jeho živého kmene vyrážel prudký pramen, povlékal kůru kapradím a mechem, přetékal přes oslařskou stezku a za ní tvořil úrodné louky. Prostí vesničané uctili krásu a mystérium místa, jak nejlépe mohli, neboť do kůry stromu vyřezali svatyni, s lampou a obrázkem Panenky Marie, která po dědila společnou domácnost najády a dryády.

„Nikdy jsem nic tak překrásného neviděl,“ řekl pan Lucas. „Co kdybych vlezl do kmene a podíval se, odkud ta voda teče?“

Chvilí váhal, zda má svatyni zneuctít. Pak si s úsměvem vzpomněl na vlastní myšlenku — „to místo bude moje; vstoupím do něj a bude patřit mně“ — a skočil, skoro agresivně, na kámen uvnitř kmene.

Voda vytrvale a nehlučně přitékala z vykotlaného kořání a skrytých puklin v platanu a vytvářela úžasné jantarové jezírko, z něhož přetékala přes okraj kůry na venkovní zem. Pan Lucas ji ochutnal a byla sladká, a když vzhledl, spatřil skrz černý komín kmene nebe, které bylo modré, a pár listů, které byly zelené; a vybavil si, bez úsměvu, další ze svých myšlenek.

Jiní tu už byli před ním — měl prazvláštní pocit, že tu není sám. Na kůru byly připevněny malé votivní oběti určené pro vládnoucí Mocnost — malé cínové paže a nohy a oči, groteskní modely mozku nebo srdce — všechny ty věci symbolizovaly znovunabytí síly nebo moudrosti nebo lásky. O samotě přírody nemohlo být ani řeči, bolesti a radosti lidského pokolení se otiskly až do samého nitra stromu. Roztáhl paže a chytil se jemného, opáleného dřeva a pomalu se položil naznak a zapřel se tělem o kmen. Oči se mu zavřely a on nabyl zvláštního pocitu — pohybu, a zároveň klidu, jako plavec, který poté, co dlouho zápasil s rozbouřeným mořem, zjistí, že ať dělá co dělá, příliv jej stejně nakonec bezpečně dopraví k cíli.

Nehybně ležel, vnímal jen proud pod chodidly, a to, že všechny věci tvoří proud, v němž pluje i on.

Nakonec ho cosi zburcovalo, možná to byl šok z příjezdu, protože když otevřel oči, všech věcí kolem se dotklo cosi nepředstavitelného, neurčitého, a díky tomu jim náhle porozuměl a zjistil, že jsou dobré.

Stařena se hrbila nad prací, i v tom najednou tkvěl smysl, stejně jako v rychlých, cukavých pohybech selete i v tom, jak se jí klubko vlny pomalu tenčilo. Přes potůčky přijel na mule nějaký mladík, propzpěvoval si a v jeho postoji byla krása

a v jeho pozdravu důstojnost. Slunce už nad bohatě rozvětveným kořáním stromů nevytvářelo nijak nahodilé obrazce a v kývajících se chomáčích asfodelek byl najednou záměr, a stejně tak i v hudbě vody. Panu Lucasovi, který během kratičké chvilky neobjevil jenom Řecko, ale i Anglii a celý svět i život, najednou nepřišlo nic směšného na touze navěsit na kůru další votivní oběť — malý model celého člověka.

„No ne, papá je tady a hraje si na Merlina.“

Objevili se tu zčistajasna — Ethel, paní Formanová, pan Graham i s dragomanem, co uměl anglicky. Pan Lucas si je měřil s nedůvěrou. Najednou mu byli cizí, a co dělali, mu přišlo neupřímné a hrubé.

„Dovolte mi, abych vám podal ruku,“ řekl pan Graham, mladý muž, který se choval k lidem starším, než byl on sám, vždy zdvořile.

Pana Lucase to naštvalo. „Děkuju, zvládnou to docela dobře sám,“ odpověděl. Noha mu uklouzla, když vylézal ze stromu, a zajel zpátky do jezírka.

„Papá, papá!“ řekla Ethel, „co to děláš? Zaplat pámbu, že ti vezu náhradní oblečení.“

Pečlivě se o něj postarala, navlékla mu čisté ponožky a suché boty, pak ho posadila na deku vedle košíku s jídlem a sama se vydala s ostatními prozkoumat lesík.

Vrátili se s nadšením a pan Lucas se chtěl přidat. Ale připadali mu nesnesitelní. Jejich nadšení klouzalo po povrchu, bylo vulgární a křečovitě. Vůbec nedokázali vnímat krásu, která všude kolem kvetla. Pokusil se aspoň vysvětlit, co cítí, a řekl:

„Toto místo se mi opravdu líbí. Vzbuzuje ve mně velice příjemný dojem. Stromy jsou krásné, na Řecko opravdu krásné, a v pramenech průzračné vody je cosi nadmíru poetického. I lidé jsou tady milí a prostí. Rozhodně je to místo přitažlivé.“

Paní Formanová jej za to umírněné hodnocení pokárala. „Tohle místo je jedinečné!“ vykřikla, „mohla bych tu žít a zemřít! Jak ráda bych se tu zastavila, kdybych nemusela zpátky do Athén. Připomíná mi to tady Sofoklův Kolón.“

„To já se tady zastavit musím,“ řekla Ethel. „Já rozhodně ano.“ „Ano, vždyť ano! Ty a tvůj otec! Antigona a Oidipus. Samozřejmě musíte spočinout u Kolónu.“

Pan Lucas byl vzrušením bez sebe. Když byl uvnitř stromu, věřil, že jeho štěstí nijak nezávisí na lokalitě. Ale těch pár minut konverzace ho zbavilo iluzí. Pozbyl sebe-důvěry ohledně dalšího cestování po světě, protože staré myšlenky a stará únava by si na něj mohly počkat v okamžiku, kdy opustí stín platanů a hudbu průzračné vody. Přespat tady v chánu s těmi velkorýsy venkovany s milýma očima, pozorovat poletování netopýrů pod stinnou klenbou a vidět, jak měsíc proměňuje hru paprsků ze zlata ve stříbro — jedna taková noc by vyloučila možnost návratu a navždy potvrdila jeho vládu nad královstvím, kterého

nabyl. Ale jediné, co dokázaly říct jeho rty, bylo: „Rád bych tady zůstal přes noc.“

„Chceš říct týden, papá! Méně než týden — to by byla svatokrádež.“

„Dobrá tedy, týden,“ pravil, rozmrzelý, že ho pořád opravují, ale srdce mu zatím bilo radostí. Po zbytek oběda s nimi už nepromluvil, ale vnímal místo, které má tak dobře poznat, a lidi, z nichž se záhy stanou jeho společníci a přátelé. V chánu bydlela pouze jedna starší žena, jedna žena středního věku, jeden mladý muž a dvě děti; on sice s nikým z nich nepromluvil, ale miloval je stejně, jako miloval všechno, co se pohybovalo, dýchalo a existovalo pod blahodárným stínem platanů.

„En route!“ zazněl ječivý hlas paní Formanové. „Ethel! Pane Grahame! Všechno má svůj konec!“

„Dnes,“ pomyslel si pan Lucas, „u svatyně rozsvítí lampu. A až si všichni sedneme na balkon, třeba mi řeknou, co tam vlastně obětují.“

„Nezlobte se, pane Lucasi,“ řekl pan Graham, „ale právě smotávají deku, na které sedíte.“

Pan Lucas vstal a řekl si: „Ethel půjde spát jako první a potom s nimi proberu, co dám za oběť já — to udělat prostě musím. Snad mi porozumí, když s nimi budu o samotě.“

Ethel ho poplácala po tváři. „Papá! Volala jsem tě už třikrát. Muly jsou tady.“

„Muly? Jaké muly?“

„Naše muly. Všichni na tebe čekáme. Pane Grahame, kdybyste byl tak laskav a otci pomohl.“

„Nevím, o čem mluvíš, Ethel.“

„Nejmilejší papá, musíme jet. Víš, že ještě dnes večer musíme být v Olympii.“

Pan Lucas řekl okázalým a sebevědomým tónem: „Odkáživa jsem si přál, Ethel, aby se ti dařilo věci líp plánovat. Přece dobře víš, že tu strávíme týden. Sama jsi to navrhla.“

Ethel to vyplašilo natolik, že začala být nezdvořilá. „Co je to za nesmysl. Jistě jsi poznal, že jsem žertovala. Samozřejmě jsem tím myslela, že bych si to byla moc přála.“

„Kéž bychom mohli dělat jen to, co si přejeme!“ vzdychla paní Formanová, která už seděla na mule.

„Jistě sis nemyslel,“ pokračovala Ethel už klidněji, „že to myslím vážně.“

„Ovšemže myslel. Všechno jsem si už naplánoval s tím, že tady zůstaneme, a teď je mi zatěžko — vlastně je zhola nemožné vydat se zase na cestu.“

Pronesl to velmi přesvědčeně a paní Formanová s panem Grahamem se museli odvrátit, aby skryli smích.

„Odpusť, že jsem mluvila tak bezmyšlenkovitě; je to moje chyba. Ale jak víš, od výpravy se odloučit nemůžeme a i jediná noc tady by znamenala, že v Patrasu zmeškáme loď.“

Paní Formanová pana Grahama pokradmu upozornila, jak skvěle se Ethel daří otce zvládat. ▶

Edward Morgan Forster (1879–1970) patří k předním anglickým prozaikům dvacátého století. Proslul především romány, v nichž se s humorem a z ironického odstupu zabývá nejrůznějšími ožehavými problémy britské společnosti. Debutoval románem *Kam se bojí vkročit andělé* (*Where Angels Fear to Tread*, 1905, č. 1987) a jeho nejvýznamnějším dílem je zřejmě román *Cesta do Indie* (*A Passage to India*, 1924, č. 1974), pojednávající o společenských přehradách a střetu západních a východních hodnot. Ve svých dílech se postupem doby čím dál více zabýval tématem homosexuality — tento aspekt je nejvíce patrný v posmrtně vydaném románu *Maurice* (1971). Kromě toho se E. M. Forster zabýval také esejistikou a literární kritikou.

► „Nějaká loď v Patrasu mě nezajímá. Řekla jsi, že tu zůstaneme, tak zůstáváme.“

Zdálo se, že obyvatelé chánu zvláštním způsobem uhodli, že se hádka týká i jich. Stařena přestala příst a mladík s dětmi si stoupli za pana Lucase, jako by ho chtěli podpořit.

Nehnuly s ním argumenty ani prosby. Moc toho neřekl, ale stál si pevně na svém, protože poprvé spatřil svůj každodenní život v pravdivém světle. Proč by se vracel do Anglie? Komu tam chybí? Jeho přátelé byli dávno pod drnem. Ethel ho svým způsobem milovala, ale měla i další zájmy a proč by je vlastně mít neměla. Své ostatní děti vídal zřídka. Zbývala ještě poslední příbuzná, jeho sestra Julie, které se bál a kterou zároveň nenáviděl. Do boje se nemusel nijak nutit. Byl by blázen a k tomu zbabělec, když by opustil místo, které mu přinašelo štěstí a mír.

Aby mu Ethel vyhověla a také aby si provětrala svoji novorečtinu, vešla do chánu, aby si s překvapeným dragomanem prohlédla pokoje. Žena uvnitř je hlučně přivítala, a onen mladík, když se zrovna nikdo nedíval, už vedl mulu pana Lucase do stáje.

„Nech toho, bandito!“ zvolal Graham, který rád prohlásoval, že cizinci anglicky porozumějí, když chtějí. Měl pravdu, mladík uposlechl a všichni stáli a čekali, až se Ethel vrátí.

Nakonec se vynořila, s pečlivě vyhrnutou sukni, a hned za ní dragoman nesoucí selátko, které koupil za dobrou cenu.

„Drahý papá, udělám pro tebe všechno, ale přespat v chánu — to ne.“

„Mají tam uvnitř — blechy?“ zeptala se paní Formanová. Ethel odušila, že „blechy“ nejsou to správné slovo.

„Obávám se, že tím to celé padá,“ řekla paní Formanová, „dobře vím, jak si pan Lucas potrpí na čistotu.“

„Nepadá,“ řekl pan Lucas. „Ethel, ty jeď dál. Nechci tě. Nevím, proč jsem se s tebou o tom vůbec bavil. Zůstanu tady sám.“

„To je ale naprostý nesmysl,“ řekla Ethel, celá rozčilená. „Jak bychom tě ve tvém věku vůbec mohli nechat o samotě? Jak by ses stravoval a co koupání? V Patrasu na tebe čeká celý štos korespondence. Ujede ti loď. Což znamená nechat si ujít londýnské opery a rozbít plány na celý příští měsíc. A jak bys vůbec mohl cestovat sám!“

„Můžou vás tu klidně odkráglovat,“ přispěl do diskuse pan Graham.

Řekové neřekli nic, ale kdykoli na ně pan Lucas pohlédl, pokynuli směrem k chánu. Děti už ho skoro tahaly za kabát a stará přadlena na balkoně zanechala téměř dokončené práce a hypnotizovala ho tajemnými, naléhavými očima. Zápasil a celá věc nabrala olbřímích rozměrů, neboť nabyl přesvědčení, že nezůstává jen proto, že tady omládl, spatřil krásu a nalezl štěstí, ale že právě na tomto místě a s těmi-to lidmi ho čeká událost nejvyšší důležitosti, která promě-

ní tvář světa. Ta chvíle byla natolik ohromující, že v jejím světle mu všechna slova a argumenty znicotněly a spolehl na spojence skryté a mocné: mlčení místních, zurčící vodu a šeptající stromy. Celé to místo promlouvalo jediným hlasem, jemuž rozuměl, a jeho uživení protivníci byli každou minutou stále zbytečnější a absurdnější. Určitě se brzo unaví a půjdou klábosit na slunce a nechají ho napospas chladnému lesíku, měsíčnímu světlu a osudu, který nahlédl.

Paní Formanová a dragoman se už vydali na cestu za pronikavého ječení selete, a zápas by možná probíhal donekonečna, kdyby Ethel nepřivolala pana Grahama.

„Můžete mi pomoci?“ zašeptala. „Je naprosto nezvadatelný.“

„Na debatování mě moc neužije — ale můžu vám pomoci jinak,“ řekl a samolibě pohlédl na své urostlé tělo.

Ethel zaváhala. Potom řekla: „Pomozte mi jakkoli. Je to nakonec stejně pro jeho dobro.“

„Ať tedy k němu přivedou jeho mulu.“

A tak když už si pan Lucas myslel, že má vyhráno, najednou ucítil, jak ho cosi zvedá ze země a z boku usazuje do sedla; přesně v tom okamžiku se mula dala do klusu. Nic neřekl, protože neměl co říct, a rovněž jeho tvář zůstala jako z kamene, když vyjeli ze stínu a zurčení vody se pomalu ztrácelo v dálce. Graham běžel vedle něj s kloboukem v ruce a omlouval se.

„Vím, že mi do toho nic nebylo, a opravdu vás prosím o odpuštění. Ale věřím, že jednoho dne poznáte, že jsem — sakra!“

Kámen ho trefil doprostřed zad. Hodil ho chlapec, který za nimi běžel po stezce. Byla s ním i jeho sestra a také házela kameny.

Ethel křikla na dragomana, který jel s paní Formanovou o kus napřed, ale než se k nim vrátil, objevil se další protivník. Byl to ten mladý Řek, teď je předběhl a už se chápal uzdy pana Lucase. Graham byl našťástí skvělý boxer, a tak chabě se bránícího mladíka s přehledem s roztaženými pažemi a s krví v ústech poslal k asfodelkám. V té chvíli už přijel i dragoman, děti polekal osud jejich bratra, ustoupily a záchranná výprava, můžeme-li ji takto nazvat, se ve zmatku stáhla ke stromům.

„Darebáci!“ řekl Graham s vítězným smíchem. „Takové je to v dnešním Řecku nakonec všude. Pobyt vašeho otce by jim přinesl peníze a oni mají za to, že jsme je okradli.“

„Byli to hrozní, primitivní divoši! Budu vám nadosmrť zavázaná. Zachránil jste mi otce.“

„Jenom doufám, že mě nemáte za surovce.“

„Ne,“ odpověděla Ethel trochu s povzdechem. „Já sílu obdivuji.“

Mezitím se jejich karavana znovu zformovala a pan Lucas, který — jak podotkla paní Formanová — nesl své zklamání opravdu výtečně, byl zaopatřen, aby se mu na

mule jelo pohodlně. Rychle vystoupali na protější svah obávající se dalšího útoku, a teprve když ono na události bohaté místo nechali daleko za sebou, našla Ethel možnost s otcem promluvit a omluvit se mu za to, jak se zachovala.

„Byl z tebe, tati, úplně jiný člověk, a docela jsi mě vyděsil. Teď vidím, že už jsi to zase ty.“

Neodpověděl, z čehož vyvodila, že ho svým chováním přirozeně urazila. Potom, dílem jednoho z těch kouzelnických triků, jaké umí horská krajina, se hluboko pod nimi znovu objevilo místo, které před hodinou opustili. Chán byl skryt pod zelenou kopulí, ale venku před ním pořád postávaly tři postavy a průzračným vzduchem se až k nim donesl výkřik vzdoru nebo loučení.

Pan Lucas nerozhodně zastavil a otěže mu vypadly z rukou.

„Tati, pojďme,“ řekla něžně Ethel.

On uposlechl a za chvíli další výčnělek hory skryl tu nebezpečnou scenerii teď už navždy.

Už byl čas k snídani, ale lampy ještě svítily, kvůli mlze. Pan Lucas zrovna vyprávěl o tom, jakou strávil hroznou noc. Ethel, která se měla za pár týdnů vdávat, mu naslouchala s rukama na stole.

„Nejdřív zazvonil zvonek a ty ses vrátila z divadla. Pak začal pes a hned potom kočka. A ve tři ráno prošel kolem nějaký chuligán a zpíval si. A v trubce, co mi vede přímo nad hlavou, neustále chrčela voda.“

„Myslím, že to jen odtékala voda z vany,“ řekla Ethel, která vypadala dost unaveně.

„Hm, nic nesnáším víc než zvuk tekoucí vody. V domě se pak vůbec nedá spát. Už se o to ani nebudu pokoušet. Vzdám to. Příští kvartál vypovím smlouvu. Řeknu majiteli bez okolků: ‚Nechci tady bydlet, protože se tu vůbec nedá spát.‘ Jestli řekne — řekne — a co by měl vůbec říkat?“

„Tati, dáš si ještě toast?“

„Děkuju, jsi hodná.“ Vzal si ho a na chvíli zavládl mír.

Ale brzy to celé začalo znovu. „Vím, že proti mně sousedi kují pikle, ale já se nepoddám tak snadno, jak si myslí. Napsal jsem jim to a řekl — nebo ne?“

„Ano,“ řekla Ethel, která se postarala, aby dopis nikdy nedošel cíle. „Promluvila jsem s guvernankou a ona mi slíbila, že věci zařídí jinak. I teta Julie nasnáší hluk. Určitě bude všechno v pořádku.“

Její teta, jediná členka rodiny bez závazků, měla pečovat o otcovu domácnost, až se Ethel odstěhuje. Což nebyla úplně šťastná připomínka a pan Lucas začal nezřetelně cosi sténat, čemuž učinila přítrž až ranní pošta.

„To je ale balík!“ vykřikla Ethel. „Pro mě! Co to jenom může být? Řecké známky. To je mi ale překvapení!“ Uká-

zalo se, že jde o sazenice asfodelek do zimní zahrady, které poslala z Athén paní Formanová.

„A vzpomínky se vynořují! Vzpomínáš si přece na asfodelky, tati. A celé je to zabalené v řeckých novinách. Myslíš, že si ještě počtu? Dřív mi to šlo, jak víš.“

A brebentila dál, snažíc se překrýt dětský smích z vedlejšího bytu — který zavadával vděčnou záminku k hádkám u snídaně.

„Poslouchej! Neštěstí v údolíčku. Počkej, to jsem zrovna narazila na něco smutného. Ale to nevdá. Minulé úterý se u Plataniste v provincii Mesinie odehrála šokující tragédie. Obrovský strom — to mi to jde, víd? — v noci spadl a — okamžik — to snad ne, zavalil a zabil pětičlenné osazenstvo malého chánu, jež v té chvíli zřejmě sedělo na balkoně. Těla starší majitelky Marie Rhomaidesové a její šestačtyřicetileté dcery šlo dobře rozpoznat, zatímco její vnuk — ach ne, to už je strašné, raději jsem se do toho ani neměla pouštět a navíc mám pocit, že jsem jméno Plataniste už slyšela. Vždyť my jsme tím místem na jaře projížděli, nebo ne?“

„Obědvali jsme tam,“ řekl pan Lucas a prázdný výraz ve tváři mu zčeřilo znepokojení. „Možná právě tam koupil dragoman to sele.“

„No ano, samozřejmě,“ řekla Ethel nervózním hlasem. „To je tam, kde dragoman koupil to selátko. To je hrozné!“

„Ano, hrozné!“ řekl její otec, jehož pozornost teď už přecházela k hlučným dětem ve vedlejší bytě. Vtom Ethel náhle vyskočila od stolu s nepředstíraným zájmem.

„Můj ty bože!“ vykřikla. „Ty noviny jsou staré. Neodehrálo se to teď, ale v březnu, té noci v úterý osmnáctého — a — a — odpoledne jsme tam byli my.“

„Přesně tak,“ řekl pan Lucas. Položila si ruku na srdce a téměř nemohla mluvit.

„Tati, tatínku, musím ti to říct: tys tam chtěl zůstat. A všichni ti lidi tam, ti polodivoši, co chtěli, abys tam zůstal, jsou teď mrtví. Celé to místo, jak píšou, je v rozvalinách a dokonce i ta voda změnila směr. Tati, kdyby nebylo mě a kdyby mi nepomohl Artur, tak by to tam zabilo i tebe.“

Pan Lucas podrážděně mávl rukou. „S tou guvernankou vůbec nemá cenu ztrácet slovo, napíšu majiteli a řeknu: Nechci již v tomto domě bydlet, protože pes štěká, děti od sousedů jsou k nevydržení a nesnesu zvuk tekoucí vody.“

Ethel mu neoponovala. Žasla nad tím, jak málo chybělo, a dlouho mlčela. Nakonec řekla: „Taková záchrana — člověku nezbyvá než věřit v Prozřetelnost!“

Pan Lucas, který i nadále v hlavě stylizoval dopis majiteli bytu, neodpověděl.

Z anglického originálu „The Road from Colonus“ (in The Celestial Omnibus and Other Stories, 1911) přeložil Ondřej Skovajsa.

Inspirace, nebo řemeslo?

V nové rubrice Deník spisovatele nabízí *Host* pohled do života a osobních, společenských i literárních bojů spisovatelů, jejichž životní a tvůrčí podmínky se radikálně liší od prostředí, v němž žijí a píší autoři této země. V tomto a následujících číslech se budeme setkávat se zápisky kubánského spisovatele a disidenta Jorgeho Olivera Castilla, jehož osobnost a tvorbu jsme stručně představili v prosincovém čísle *Hosta*.

I když si vezmeme všechny možné interpretace, které se v dějinách vyskytly, stále je těžké říct, zda v literární tvorbě inspirace předchází řemeslu, anebo naopak. Nečekanou návštěvu některé ze sedmi kanonických múz je ovšem v procesu vzniku literárního díla třeba připustit. Nikdo neví, kde přesně sídlí ani jakými cestami na nás tyto síly působí. Je jedno, zda přicházejí za svítání anebo za soumraku, jejich příchod ale vždy doprovází nadšení o síle mnoha kiloton. Přirovnání k atomové bombě je trefné. Někdy je to jen lehký šepot, který pronikne hlukem okolního prostředí. Jindy zazní jasně vyslovená věta na dané téma anebo lze zaslechnout melodii titulu, který následně poslouží jako vodítko. Je nesmírně složité vysvětlit situaci, v níž se spojí celá řada faktorů spadajících do oblasti zvyků, zkušeností, pocitů, vjemů, imaginace a dalších detailů určujících nedělitelnost interpretací a postojů autora stojícího tváří v tvář médiu, v němž se promítá jeho život.

Není pochyb o tom, že bez znalosti řemesla by bylo nemožné sestavit soudržný text. Je-li však řemeslo nezbytným nástrojem, inspirace představuje prvotní příčinu, genezi myšlenky, která bude zrát od úvodu až k rozuzlení.

Mám-li mluvit o sobě, s klidem přiznám, že pořadí obou termínů obracím, jak se mi zachce. Při některých příležitostech význam inspirace jednoznačně ustupuje tlaku řemesla; celkově je ale mnohem lepší nechat se oslovit múzou. Tak lze nejspíš čekat, že vznikne dílo s pečeti originality. Pokud jde o podnět k tvůrčímu činu, zkusme se zastavit ve světě motivací, které rozdmýchávají úsilí vedoucí k dovršení literárního díla. Je sice pravda, že krása, optimismus a štěstí mohou stimulovat k literárním výkonům, ale každý snad uzná, že prostředí vyznačující se bolestí, utrpením či existenční nouzí dalo v lidských dějinách vzniknout mnohem většímu množství vynikajících děl. To je patrné i na mých vlastních textech. Jen málokteré z nich jsou plodem pozitivních vjemů a zkušeností. V naprosté většině případů se jedná o přímé reflexe pohrom, které postihly mě samého, osoby v mém bezprostředním okolí nebo i miliony lidí po celém světě. Nikdo, bez ohledu na kulturní rozdíly, životní úroveň a další osobité věci, se nedokáže zcela vyhnout tlaku smutku, pesimismu, pochyb, hněvu, zoufalství...

Kdybych měl v souvislosti se svými dosavadními knihami mluvit o nejsilnějších vlivech, které na mě zapůsobily, musel bych zmínit americké povídkáře Edgara Allana Poea a O. Henryho, a také Francouze Guy de Maupassanta.

Poeova schopnost imaginace je jedinečná a navíc se pojí s dokonalým smyslem pro rovnováhu, když provazuje vlákna literární zápletky, v níž privilegované místo zaujímá hrůza. O. Henryho, mistra nečekaných zakončení a autora nesmírně schopného při nalézání hlubokého smyslu ve zdánlivě banálních věcech, musím zmínit jako jeden ze svých hlavních vzorů v oblasti krátké povídky. Maupassant, silně ovlivněný svým krajanem Flaubertem, zase zanechal budoucím generacím vynikající povídky vyznačující se sevřeným stylem a naturalistickým přístupem. Podobně jako Poe je pro mě jedním z největších mistrů v literárním zobrazování pocitu hrůzy.

Skutečnost, že autor pochází z kontextu, v němž vládne zločin a nepokoj, může být z jeho pohledu i výhodou. Zde musím zmínit svůj skoro dvouletý pobyt ve vězení, zapříčiněný tím, že jsem se odmítl podřídit a bezpodmínečně trval na své svobodě projevu, a vůbec všechny rány a ústrky, které jsem musel přijmout od roku 1993, kdy jsem se rozhodl vstoupit do řad disentu.

Život uprostřed takových protivenství mi přináší nové a nové zkušenosti, z nichž stavím scény pro své příběhy, a také psychologické portréty, kterými ty scény následně zalidňuji.

Jorge Olivera Castillo (1961)
je kubánský spisovatel a disident.

Ze španělštiny přeložil Marek Sečkař

Byla snad jedna a čtvrt zimy

Nedá mi to a po dlouhé době načnu Hostinec básní. Jmenuje se „Únor“ (jak jinak) a napsal ji Jan Skácel. „Tak to je únor, černý tvrdý měsíc. / A se sněhem, co dávno není bílý. / A s vodou roztržštěnou v nízkých řečištích, když mraky udeřily. // A hrozně vychrtlí jsme touhou po jaru. / I oči pohubly nám jako boky laní. / Ve snách se děsíme, že jestli jaro přijde, / zůstaneme opodál a budeme nepoznaní.“

Miloši Řího z Prahy, těžko do několika vět shrnout dojmy z vaší tvorby. Poslal jste mi totiž rovnou hotový rukopis sbírky, která je — soudím dle členění a značení oddílů — „časosběrná“. Jednotlivé oddíly se navíc značně různí: ten nejstarší (výmluvně označený „Staré básně“) je zřetelně ovlivněn Skácellem; novější texty pak nabývají na osobitosti i naléhavosti souběžně s tím, jak rozvolňujete styl, metrum a necháváte do své poetiky vstoupit i zcela prosté motivy. Shrnu-li své dojmy: mám před sebou hotovou sbírku, formálně vycizelovanou. Nebudu se pouštět do kritiky tak rozsáhlého celku (sto stran) na takto malém prostoru. Pouze vám popřeji hodně štěstí při shánění nakladatele a s potěšením zařadím tři vaše texty.

Kláro Vaničková z Prahy, vaše verše jsou obdařené na jedné straně jemností, na straně druhé tělesností (ano, motiv těla je přítomný takřka v každém vašem textu). Některé básně mě chytly, jiné pro mne vyznívají dost do ztracena. Navíc mi přijde, že by vašim textům prospělo obrátit svou tělesnost směrem ven, do vnějšího světa, aby nezačaly být fádni, příliš do sebe svinuté. I přes uvedené výtky tři vaše texty do Hostince zařadím — cítím z nich totiž značné básnické zření, které si svou cestu sice za-

Ladislav Zedník (1977) se donedávna živil mikropaleontologií, v současnosti učí na ZŠ v Průhonicích. Vydal básnickou sbírku *Zahrada s jabloněmi a dvěma křesly* (Argo, 2006), která byla nominována na cenu Magnesia Litera. Pod přezdívkou egil působí jako redaktor kulturního serveru www.totem.cz.

tím spíše hledá, ale potenciál, talent, nechybí.

Moniko Hojná z Opočna, vaše texty jsou krátké, úsporné, transparentní, prosté ornamentů. To oceňuji. Nicméně jejich problém spočívá v tom, že často povlávají na hraně banálnosti. Na základě prostých analogií sdělují jakési jednoduché, univerzální pravdy: „... stromy balí svou minulost / do uzavřených kružnic / sílí / a rostou vzhůru. / Prožitá bolesti / jim zdrsňují kůru.“ Ano, a s lidmi je to podobně, že? Ostatně, cosi takového jsem kdysi četl například v jedné krátké (a vpravdě mistrovské) Holanově básni. Ale co se týče vašich textů — nevím... mně to nestačí. Přesto dva vaše texty do Hostince zařadím, ať si čtenář učiní názor sám.

Radku Stehlíku z Prahy — ano, ano a ještě jednou ano! (pro každý z vašich

tří textů posílám jedno). Nad textem „Paneláky“ mi vynechal tep. „I sny zde však již vysnily / svou zakřivenost“ — právě kvůli takovým obrazům vzývám poezii. Děkuji.

Vladimíre Cícho, vaše básně do Hostince sice doputovaly až z Vancouveru, ale potěšila mě nakonec jen jediná — totiž kratičký „Sen“. U ostatních mě odrazuje jejich moralizující akcent, jejich dikce: „... hořekuji nade vším / co se dneska děje / nad světem jakoby / plným beznaděje / a nové technologie se děsím / a rostoucí zločinnosti / nadvlády dolaru / a mládeže ztřeštěnosti.“ „Sen“ беру, ostatní texty mě nechaly chladným.

Pavle Kračmare z Prahy, „Ted' už víš, co dál / jen nevíš, že jsi můj král / Dudy mě obdivoval / Ted' tiše říkám / Tak pojď dál...“ Nehněvejte se, ale s takovýmito verši, které se monotónně sypou v nepřesném rytmu, aniž by zavádily o pozoruhodný obraz, vás do Hostince nepozvu. Třeba příště.

A na tomto místě únorový Hostinec končí. Děkuji všem zúčastněným — jmenovitě Miloši Říhovi, Monice Hojné, Kláře Vaničkové, Radku Stehlíkovi, Vladimíru Cíchovi; a neméně i Pavlu Kračmarovi, pro nějž tentokrát Hostinec zůstal zavřený. Na závěr jen dodám obvyklé: posílejte, posílejte, posílejte; a jeden pozdrav z Průhonic... ◀

Miloš Říha

DO PEKLÍČKA

život
a potom smrt ta zrůžovělá svině
vykašlala podél tratí kilometry cest
a na prahu domova
opila mne rzí

kdesi je dům a v něm
ztracený stolek z dubových letokruhů
tam jsem porodil
své lstivé nitro
a poprvé se nadechl

NOVELA

mám v malíčku život s bestiální vraždou
— tedy román o dívce
jménem Jana —
prý měla ňadra přiměřená
jako varhaní měchy
a byla bestie
umřela na blondatý přeliv
společně s hrdinkou
televizní novely

Z MALÉHO MĚSTA

holubí mrtvo na náměstí
tři kytky jaro do vázy
po loubí se nesou zvěsti
že svatí jenom zavazí

šly být přes noc krásnějšími
holky z gymnasia za rohem
byla snad jedna a čtvrt zimy
— bez deky — na zmrzlou zem

Klára Vaníčková

NĚKAM DÁL

ústa prahů prosely má polknutí
chtějí, chtějí víc
z každého

uvnitř točí se
úzkostný koloběh
— — — vede mé tělo
na špičky kolejí

kde volám vlaky a věřím
že ty noční

odvázejí duše
— — *někam dál*

Z RANĚNÁ

zpomaluji tvou řeku
za prahem mého těla

až ztichneš, uvidíš prázdno
odpustíš mi

ty kdysi křehké ruce

ZTRÁTY

když strhala klid
nemohla jsem utiшит plamenné oči
chytaly řasy
viděl jsi to
— — a najednou byl dál všechno bylo dál

bořila jsem prostor
za ruce do země, listí se mi smálo
svět sevřený křikem
osaměl

Monika Hojná

Š T Ě Š T Í

má v očích slzy,
chvěje se
v konečcích prstů,
kterými hladíme
naši touhu.

* * *

Líbám tmou,
jako bys tu byl.

Jak hebká je a tvárná,
tiskne se ke mně,
objímá mě,
slyším její dech.
Na chvilku prožívám,
o čem sníš.

Půjčila mi tě,
než se probudíš.

Radek Stehlík

P A N E L Á K Y

Pták na betonové kosti
Byl bys zde přivolal zpět
cokoliv ještě dětské

I sny zde však již vysnily
svou zakřivenost

* * *

Řekou zasněžený mostek.
Nikdy Tě neopustím
psaly oči dívky.
Kdo předal dětem sny
když my usínáme už jen opilí.

Chtěl bych také jako ony
vtisknout sněhulákovi
kruté oči Boha.

Ú Z K O S T

Útěk před dětskou krutostí
která může být zcela v sobě

Malý zrezivělý nožík
dne noci a rána

Snadné opakování
Tahy štětce který usmrtí

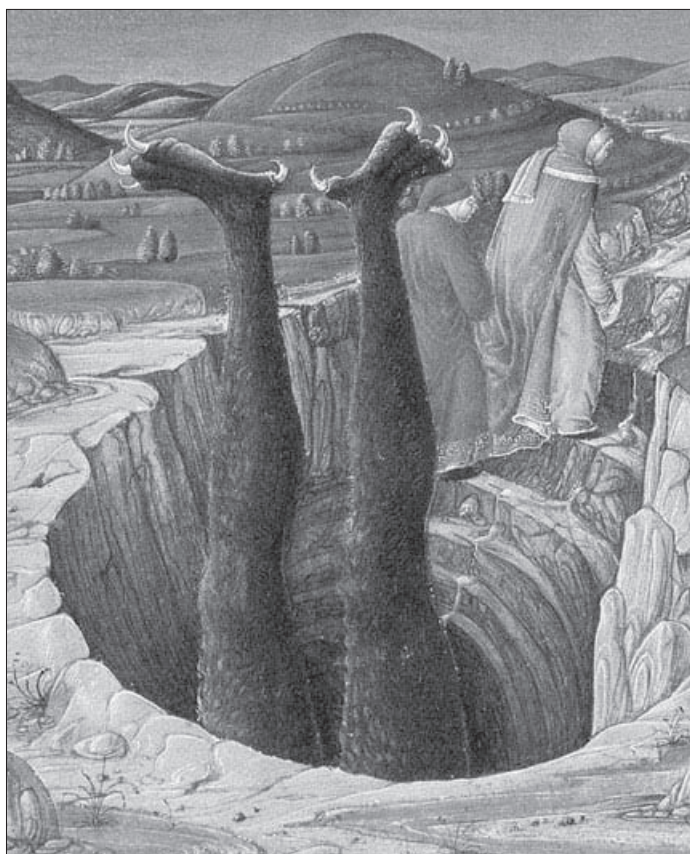
Vladimír Cícha

S E N

Zdálo se mi
o mém narození
ve znamení skopce

Začínám se bát
že až půjdu spát
probudím se v hrobce

Eugène Minkowski *Tomáš Víték*

Joseph Mitchell Jan Horáček

Jiří Sádlo

VLADIMÍR BINAR

Adam Zagajewski Luboš Svoboda

Ladislav Nebeský *Ivan Binar*

Vladimir Kantor

DANTE ALIGHIERI

Martin Pokorný *Leo Spitzer*

Theodore „Teddy“ Roosevelt

FERNANDO ARRABAL

A DALŠÍ

4

/ 2010

WWW.SOUVISLOSTI.CZ

VÝBĚROVÉ ŘÍZENÍ NA POSKYTNUTÍ

tvůrčích a studijních stipendií v oblasti profesionálního umění

Samostatné oddělení umění Ministerstva kultury vyhlašuje pro rok 2011, v rámci Programu poskytování příspěvků na tvůrčí nebo studijní účely, výběrové řízení na poskytnutí tvůrčích a studijních stipendií v oblasti profesionálního umění — výtvarného umění, architektury, designu, užitých umění, hudby, literatury, divadla a tance.

Uzávěrka pro příjem žádostí: **1. 3. 2011.**

Více informací na <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=2380>.

Ministerstvo kultury, samostatné oddělení umění

Maltézské náměstí 471/1, 118 11 Praha 1

tel.: +420 257 085 208, adela.zichova@mkcr.cz, www.mkcr.cz

LiStOVáNí.cz
cyklus scénických čtení

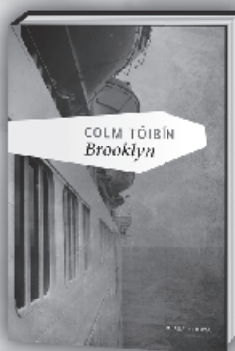

* vysíláme v 3D bez brýlí

...knihy v přímém přenosu*

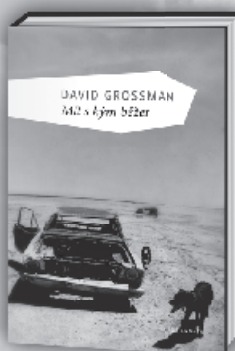
Mladá fronta doporučuje

MODERNÍ
SVĚTOVÁ
PRÓZA

289 Kč | 304 stran | 130 x 200 mm

COLM TÓIBÍN
Brooklyn

369 Kč | 392 stran | 130 x 200 mm

DAVID GROSSMAN
Mít s kým běžet

299 Kč | 296 stran | 130 x 200 mm

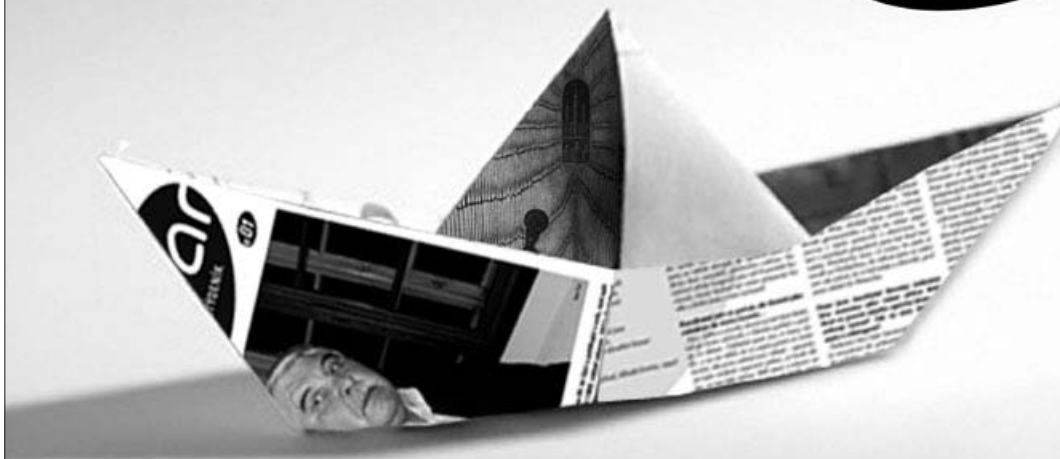
HERTA MÜLLEROVÁ
Rozhoupáný dech

kniha.cz

Žádejte u svého knihkupce nebo se slevou 15 % na www.kniha.cz
a také v knihkupectví Mladé fronty U Jednorožce, Staroměstské náměstí 17, Praha 1

mf
MLADÁ FRONTA

poezie, próza, eseje, kulturní publicistika, rozhovory s básníky, spisovateli, literárními kritiky, překladateli, vědci, výtvarníky, literární kritika, literární historie, divadlo, film, filozofie, ročně 270 recenzí nejpozoruhodnějších knih z české nakladatelské produkce

Vydává Klub přátel Tvaru, Na Florenci 3, Praha 1, 110 00, telefon 234 612 399, 234 612 398, e-mail tvar@ucl.cas.cz

PŘEDPLATNÉ ČASOPISU HOST NA ROK 2011

Nejspolehlivější způsob, jak každý měsíc obdržet časopis Host až do poštovní schránky (a se slevou), je roční nebo půlroční předplatné. Kontaktujte naši redakci. Stávajícím předplatitelům bude automaticky zaslána složenkou či faktura. Nově je možné objednat si časopis také ve formátu PDF. S předstihem jej obdržíte na Váš e-mail. Cena této služby je 300 Kč.

P ř e d p l a t i t e l s k ý k u p o n

Závazně objednávám kus(ů) předplatného časopisu Host od čísla

roční (690 Kč) půlroční (345 Kč) roční PDF (300 Kč)

Jméno a příjmení

Adresa telefon e-mail

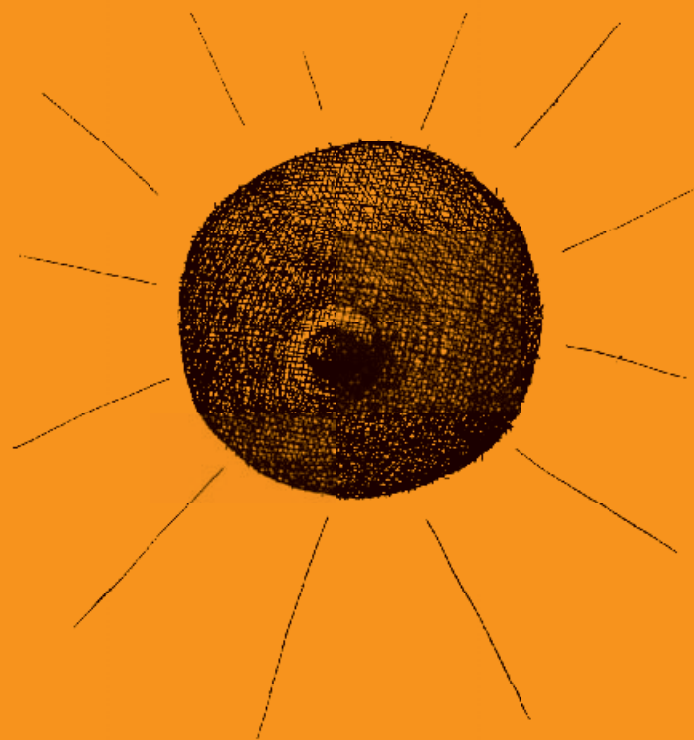
Firma IČO DIČ

Platba složenkou žádám fakturu

převodem na účet č. 1346783369 / 0800 VS

Další informace na: redakce@hostbrno.cz

z nepaměti

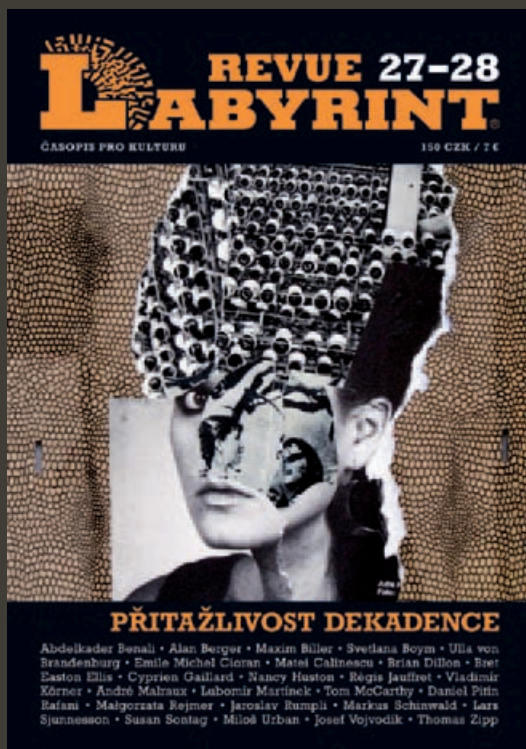

KAREL NEPRAŠ, KŠ & JAN STEKLÍK, KŠ

KŘÍŽOVNICKÁ ŠKOLA

ČISTÉHO HUMORU BEZ VTIPU

LABYRINT REVUE
 nové vydání pro rok 2011 na téma
 „Přitažlivost dekadence“. Současná
 světová literatura, výtvarné umění,
 teoretické texty, povídky, eseje, roz-
 hovory, barevné přílohy, velký formát,
 přes 270 stran. K dostání u dobrých
 knihkupců, v galeriích nebo na:
www.labyrinth.net/labshop
 mail: labyrinth@labyrinth.net

Obsah všech čísel na: www.labyrinth.net

Dopis Gagarinovi

Československá literární soutěž

Cena pro vítěze 10 000 Kč

Složení poroty:

Jan Antonín Pitínský (režisér, spisovatel),
 Arnošt Goldflam (režisér, spisovatel),
 Michal Ženíšek (knihkupec),
 Ján Zavarský (scénograf, grafik),
 Pavel Řehořík (nakladatel),
 Petr Minařík (nakladatel)

Uzávěrka soutěže 1. března 2011

Dopisy v rozsahu do čtyř stran prosím zasílejte na adresu:
 Větrné mlýny (DG), Radlas 5, 602 00 Brno

Soutěž vyhláší nakladatelství Větrné mlýny,
 vydavatel měsíčníku Rozrazil.

Autoři dopisů přihlášením do soutěže
 udělují organizátorům svolení texty publikovat.

www.vetrnemlyny.cz

Větrné mlýny

91771211993009

